

Engin ERKİNER

Seçme Yazılar 7

Engin ERKİNER

Seçme Yazılar

7

İÇİNDEKİLER

Giriş	6
Devrim Evlatlarını Yemez!	7
Devrim Sonrası Tarih: Çin Örneği	12
Devrim, Benim!	20
Devrim: Dünya, Bölge, Ülke	23
Devrimci Dedigin!	30
Devrimci Hareketin Karşıtına Dönüşmesi	34
Devrimci İşçi Kitapları	39
Devrimciler Arasında Şiddet ve Nebil Rahuma Olayı	43
Devrimciler ve Alkol	102
Devrimcilik ve Delikanlılık	106
Devrimin Karakteri Nasıl Tanımlanır?	111
Devşirmecilik ve Yayılmacılık	116
Dien Bien Phu	121
Dışardan Bilinç İletmek	126
Dışarısının Tarihi (1)	131
Dışarısının Tarihi (2)	136
Dışarısının Tarihi (3)	140
Dışarısının Tarihi (4)	145
Dışarısının Tarihi (5)	152
Dışarısının Tarihi (6)	156
Diaspora mı Dediniz?	162
Dil Öğrenmenin Tarihçesi	170
Dillerin Geleceği / Türkçe ve Kürtçe	176
Dinin Devrimci Harekete Etkileri	182
Diyalektik Materyalizm mi Dediniz?	188

Diyaletik Materyalizm ya da Teori Neden Gelişmiyor?	194
Diyanet İşleri Başkanlığı Kaldırılınsın mı?	203
Diyarbakır Emniyet Müdürü ve AKP	206
Doğa Bilimleri ve Bilişimsel	211
Doğa Bilimleri Yöntemiyle Felsefe	234
Doğan Tarkan'ın Cenaze Töreni	240
Dönemleri Bitti Ama Farkındalar mı?	244
Dönüşebilen Direniş veya Zapatistalar	251
Dört İdam Bir Tanık	257
Dünden Bugüne Sürgünlük	260
Dünya Beşten Büyük, İkidem Küçüktür!	265
Dünya Devrimi Olabilir miydi?	269
Dünya Devrimi Seyyahları	274
Dünya Göçmenler Günü	280
Dünya Mülteciler Günü ve Savaş Mülteciliği	285
Dünya Savaş Günü	289
Dünyaya Dışarıdan Bakmak	296
Düşünceler (1)	300
Düşünen Beden	307
Düşünmekten ve Öğrenmekten Korkmak	310
Düşünmeye Zaman Ayırmak	315
Edebiyat Nasıl Değerlendirilir?	319
Edebiyata Başlarken	329
Edebiyata Dönüş	336
Egemen Türk Bakış Açısına Yeni Örnek	340
Eğitimde Tempoya Dayanmak	345

GİRİŞ

www.engineerkiner.org da yıllardan beri yayınlanan yazılardan yaptığım seçmeler www.engineerkineryazilar.wordpress.com da yayınlandı. Son olarak yazıların sayısı 1100 kadardı. Bunları dizi kitaplar içinde toplamaya karar verdim. Bu kitap dizideki ilktir. Toplam kaç tane olur bilemiyorum ama sanırım 20 kitap kadar olacaktır. Her yazının altında yayınlandığı tarih bulunmaktadır.

Kişiler; İlker Akman, Hasan Basri Temizalp, Yüksel Eriş, Ömür Karamollaoğlu, İbrahim Yalçın ile ilgili olarak yazdığım yazılar isimlerini taşıyan bloglarda bulunuyor. Bu kitap dizisinde sadece çok sayıda konuda yazdığım yazılar yer alacaktır. Keza Yazın dergisinde yer alan yazılarıma da burada yer vermiyorum. Bu yazılar Yazın'dan Seçmeler 1-2-3-4 kitaplarında bulunmaktadır. Yakında bunlara beşincisi de eklenecektir. Bu kitapları www.tdas1.blogspot.com adresinde ya da Drive içinde TDAS Kitaplar arama başlığıyla bulabilirsiniz.

Video duyuruları da burada yer almayacaktır. Videoları youtube'da TDAS Platform diye arayarak bulabilirsiniz.

DEVİRİM EVLATLARINI YEMEZ!

“Devrim evlatlarını yer” belirlemesini biliyoruz. Buna göre her devrimden sonra veya devrim bitmeden önce devrimi yapan kadro ayrışır, aralarında bazen savaş boyutuna varan mücadele başlar, taraflardan birisi diğerini veya diğerlerini ortadan kaldırarak devrimin sonraki gelişimini belirler.

Burada anlatılan “devrimin evlatlarını yemesi” de-ğil, iç savaşın başka bir çeşididir.

Bütün devrimlerde, yeni devlet kuruluşlarında, eski düzenin altüst edilerek yerini yenisinin almasında iki türlü iç savaş birlikte yürür. Bunlardan bir tanesi iktidar ile muhalefet arasındadır, diğeri ise muhalefetin kendi içindedir.

Fransız devriminde de bu ikili iç savaş çok açıktır. Kralın devrilmesi ve cumhuriyetten sonra bu kez devrimin nasıl bir gelişme çizgisi izleyeceği savaşı başlar, tasfiyeler yaşanır.

Ekim devriminde aynısını görmek mümkündür. Burjuvazinin devrilmesi ve ardından iç savaşın da sona ermesinden sonra bu kez başka bir iç savaş başlar: devrim hangi yönde gelişecektir? Stalin ile Troçki'nin taraflardan

ikisini oluşturduğu bu mücadeleyi farklı bir iç savaş olarak görmek gerekir.

Benzer durum Cumhuriyetin kurulması sürecinde ve sonrasında bizde de yaşanır. Mücadele sadece Yunanistan ve arkasındaki İngiltere ile değil, “bundan sonra ne yapacağız?” konusundaki mücadeledir. Birisi bittikten sonra öteki başlamaz, ikisi birlikte yürür.

Mustafa Suphi ve yanındakilerin öldürülmesini çok yönlü süren bu iç savaş çerçevesinde değerlendirmek gerekir. Kemalistler yanlarında da yer alsa rakip istemektedir. Mustafa Suphi ve arkadaşları o an rakip olmayabilir ama potansiyel rakiptirler.

İç savaş sadece ön plandaki kadro arasında değil, halkın içinde de sürer.

İç savaş, bugüne kadar yanlış olarak emperyalist ülke ile sömürge ülke halkı, burjuvaziyle emekçiler arasındaki mücadeleye sınırlandırılmıştır; gerçekte ise iç savaşın kapsamı daha geniştir. Bu mücadeleyi farklı iç savaşların birlikte yürüdüğü bir süreç olarak değerlendirmek gerekir.

Ulusal kurtuluş savaşlarından örnekleyecek olursak...

Bütün ulusal kurtuluş savaşlarında halkın içinde işgalci emperyalist ülkeyle işbirliği yapan ve sayıca az ol-

mayan bir kesim bulunur. İşgalciye karşı savaş, aynı zamanda halkın bu kesimine karşı savaştır.

Savaşın yerlileştirilmesi, halkın bir bölümünün işgalciyle aynı safta çarpışması demektir. Bu nedenle de ulusal kurtuluşçu güç yerli halktan da çok sayıda kişiyi saf dışı etmek zorundadır.

Örnek vereceğim iki savaşta da bunu açık olarak görebiliriz.

İlki Vietnam savaşıdır.

Kasım 1953'te Giap komutasındaki Vietnam Halk Ordusu Dien Bien Fu'da sömürgecisi Fransa'nın ordusunu bozguna uğratar. Bilgimiz bu düzeyde kaldığında savaşın Halk Ordusu ile Fransız ordusu arasında olduğunu zannederiz, gerçek ise böyle değildir. Fransız ordusu 250 bin kişidir ve bunlardan sadece 76 bin kişisi Fransızdır. Yaklaşık 20 bin kişi yabancılar lejyonundandır (bunlar bir çeşit paralı askerdir, içlerinde değişik halklardan insanlar vardır, mesela Almanlar da az değildir), 58 bin kişi Afrikalıdır (bunlar Fransa'nın Afrika'daki sömürgelerinden getirilmiş oranın yerli halkından askerlerdir) ve kalanı yani 96 bin kişi ise Vietnamlıdır. (Gedhard Feldbauer, Vietnamkrieg, PapyRossa Verlag, 2013)

Fransız ordusunun çoğunluğunu Vietnamlılar yani yerli halktan askerler oluşturmaktadır.

Aynı yöntemi sonraki yıllarda ABD de kullanacak ve ülkede yarım milyon ABD askerinin yanı sıra çok sayıda Vietnamlı da Güney Vietnam yönetiminin ordusunda Vietkong'a karşı savaşıacaktır.

Burada savaş sadece işgalci önce Fransa sonra ABD'ye karşı değildir, aynı zamanda halkın içindeki bir savaştır.

Benzer durum yine Fransa sömürgesi olan Cezayir için de geçerlidir. Bu ülkedeki ulusal kurtuluş savaşında çok sayıda Cezayirli Fransız sömürgecilerle birlikte ulusal kurtuluşçulara karşı savaşıır. Ülke bağımsızlığını kazandığında çok sayıda Cezayirli ülkeyi terk ederek Fransa'ya gitmek zorunda kalacaktır.

Yılların ortak tarihi, ortak dil, din ve ortak geleneklere sahip olunması, halkın içinde iç savaş yaşanmasını engellemez.

1968 yılı başında Vietkong büyük bir saldırı gerçekleştirir. Kuzey Vietnam sınırına yakın Hue kenti Vietkong'un eline geçer. Vietkong ABD ile işbirliği yapan ve isimleri önceden belirlenen herkesi öldürür ve çekilir. ABD ordusu kentin geri alındığını ilan eder ama yerli halkın içindeki ABD yanlısı hemen herkes ortadan kaldırılmıştır. ABD ordusu kentte sadece devriye gezen bir işgal gücüdür, yerel bağlantıları kalmamıştır.

Nasıl bir gerilla birliği dağda yerel bağlantıları olmadan yaşayamazsa, aynı durum bir kenti işgal etmiş olanlar için de geçerlidir; hemen olmasa bile sonun başlangıcıdır.

ABD Genelkurmay Başkanı Giap'ın taktiklerini çok acımasız bulur ama bu iç savaştır ve bu savaş sadece işgalciye karşı yürütülmez.

İşçileri, emekçileri bir bütün olarak görmemek gerekir. Burjuvaziye karşı kısa veya uzun süren iç savaş sürecinde aynı savaş bu kesimin içinde de yaşanacaktır.

5 Ekim 2019

DEVİRİM SONRASI TARİH: ÇİN ÖRNEĞİ

Devrim sonrası tarihten kaçmanın yollarından birisi kendini devrim öncesinin incelenmesiyle sınırlandırmaksa, diğeri de o tarihin belirli bir bölümü dikkate alıp, kalana hakkında susmaktır.

Ekim devriminin nasıl hazırlandığı, devrim sonrasındaki yaklaşık 30 yıldaki gelişmeler hakkında okuyup tartışıp, tarihin kalan bölümü hakkında susanların ya da bir şey bilmeyenlerin, 1989 sonrasında sosyalizmden kapitalizme geçişin –Romanya dışında- büyük çatışmalar yaşanmadan gerçekleşmesini hayretle karşılamaları, yıllardır kavrayamamaları normaldir. Tarih hakkındaki bilgi kopuktur. 1917 öncesinden başlar ve en fazla Stalin’in ölüm yılı 1953’e kadar gelir. Sonra ne olmuştur, bilinmez ve buradan SSCB’nin dağıldığı 1991’e atlanır ve doğal olarak ne olduğu anlaşılabilir.

Benzer durum Çin için geçerlidir. Komüntang ile yapılan iç savaşı kazanan Çin Komünist Partisi 1949’da Çin Halk Cumhuriyeti’ni ilan eder. Mao 27 yıl sonra yani 1976’da ölecektir.

Çin devrim tarihiyle ilgili olarak devrim öncesinin uzun halk savaşı yılları epeyce bilinir; ardından Mao dö-

nemi biraz bilinir ve Mao'nun ölümünün ardından kısa süre sonra önceden sağcı olarak lanetlenen Deng Xiaoping'in genel sekreter olması, daha sonra tarımda kolektifleştirilmeden geriye dönülmesi ve benzeri diğer uygulamalar nasıl gündeme gelmiş ve halktan önemli tepki gelmeden nasıl uygulanmıştır, anlaşılabilir.

Devrim öncesiyle sonrası birbirinden özellikle farklı iki ayrı dönemdir. İlkinde iktidarı ele geçirmek esas iken, ikincisinde sosyalizmin inşası belirleyicidir. Devrim öncesinin başarıları, sonrasının başarılarının garantisi değildir ve bu konuda Mao iyi örnektir.

Mao'nun devrim sonrasında 27 yıllık hayatında iki büyük fiyasko vardır: İleriye Doğru Büyük Atılım (1958-1965) ve Kültür Devrimi (1965-1970). Başlangıç ve bitiş tarihleri biraz öne ya da arkaya çekilebilir ama bu belirleyici değildir.

Çin'deki devrim sonrasında sosyalizm tarihinin SSCB'deki tarihten önemli farklılıklarından birisi kitle kampanyalarıdır. Çin'de partinin ve bazen de parti içindeki gruplardan birisinin açtığı kampanya sadece parti içinde yapılan toplantılarla, gazetelerde yayınlanan yazılarla sürmez, kitle harekete geçirilir. Çin'de sürekli kitle hareketliliği hatta kitle şiddeti vardır.

SSCB'de mesela Troçki'ye karşı kampanya esas olarak parti içinde yürütülürken, Çin'de mesela Lin Biao'ya

karşı kampanyada kitle harekete geçirilir, lanetleme toplantıları ve gösterileri yapılır. Mao'nun "kitle çizgisi" kapsamında gördüğü bu kampanyalar yoğun olarak en fazla Kültür devrimi sırasında görülür.

Mao bu kampanyaların başlıca başlatıcısı olmasına karşın bu alanda tam bir tekeli yoktur.

Maoizme asıl karakterini veren ve bir dönem değişik ülkelerde bazen oldukça fazla taraftar bulmasını sağlayan SSCB'deki reel sosyalizme alternatif aramasıdır. Bunun için denemeler yapar ama bu alanda fazlasıyla subjektiftir, bu nedenle denemeler fiyaskoyla sonuçlanacaktır.

Bu denemelerden ilki olan İleriye Doğru Büyük Atılım üzerinde duralım.

Çin ilk olarak SSCB'nin kalkınma modelini benimsemişti. Buna göre ağır sanayiye öncelik verilirken, tarımdan sanayiye sürekli kaynak aktarılacaktı. SSCB 1960'ların başlarına kadar Çin'e bu konuda önemli destek sağladı. Birkaç önemli ağır sanayi fabrikası kurdular, uzmanlar gönderdiler ama bu gelişme yolu kısa sürede tıkanacaktı. Çin'de nüfusun yaklaşık yüzde 80'i kırsal kesimdeydi ve ne tarım sanayiye kaynak aktarabilecek durumdaydı ve ne de sanayi kolektif tarım için makineleşmeyi sağlayabilecek üretim düzeyindeydi.

Kabaca bakıldığında SSCB de Çin de devrim öncesin-

de yarı feodal ülkelerdi. Çarlık Rusyası feodal-emperyalist bir ülke iken, Moskova ve Petograd'da önemli sanayi işletmelerine de sahipti. Çin ise yarı sömürge bir ülkedi ve teknik kadro ile işçi sınıfı olarak sanayi konusundaki tecrübe ve birikimi oldukça zayıftı.

1950'li yılların sonlarında ÇKP içinde sert tartışmalar yaşandı ve Mao'nun istediği sosyalizmi inşa çizgisinde önemli değişiklikler yapıldı. Çin'in SSCB'yi "sosyal emperyalist" olarak nitelendirmeye başlaması bu değişiklikten sonradır.

Bu değişiklik bazı yönleriyle hiç de fena değildi.

Birincisi; ağır sanayiye öncelik vermek yerine, sanayi ve tarımsal üretimin artırılmasına paralel önem verilecekti.

İkincisi; sosyalist modernleşmenin hızlandırılmasıyla kitle seferberliği birlikte yürütülecekti. Nüfusun küçük bir bölümünün ÇKP üyesi olduğu düşünülürse, bu kitle çizgisi halkın önemli bölümünü sosyalist modernleşmenin değişen çizgisine katmayı amaçlıyordu.

Üçüncüsü; İleriye Doğru Büyük Atılım aynı zamanda "komün hareketi" olarak da bilinir. Buna göre ülkenin her yanında ve her alanda büyük komünler kurulacaktı. Bir alanda diyelim 5000 kişiyi barındıran bir komünde kitlenin seçimiyle işbaşına gelen yöneticiler sadece tarımdan

değil sanayiden ve bölgede yapılan her şeyden sorumlu olacaktı. Kendilerine merkezi plan hedefleri tarafından belirlenen belirli üretim görevleri verilmişti. Bu hedeflere ulaşamamaları, üretim fazlasını ülke yönetimine iletememeleri anlamına geliyordu ve bu durumda ilgili büyük komünün tüketimi azalacaktı.

Komünün her alanında ortak yaşam ilkesi vardı. Bebekler doğumlarından kısa süre sonra büyük yerlerdeki bakıcılara verilecek, yaşlılar ilgili yurtlarda birlikte kalacaktı. Yemekler birlikte yenilecek ve kolektif yaşam çerçevesinde bireyin kitle içinde erimesi, onun tarafından yönlendirilmesi her alanda gerçekleşecekti.

Dördüncüsü; İleriye Doğru Büyük Atılım'ın önemli yönlerinden bir tanesi de özellikle sanayide ileri ve geri teknolojilerin birlikte kullanılmasıydı. Mesela çelik üretimi sadece modern fabrikalarda yapılmayacak, her köyde fırınlar kurulacaktı.

Bu Atılım'a büyük umut bağlanmıştı, o kadar ki, sadece üretici güçlerin gelişmesi yönünden değil, kitle bilincinin gelişmesinden hareketle gelecek 20 yıl içinde komünizme geçileceğinden söz ediliyordu.

Kruşçev biraz daha insafılı davranmış ve “bu nesil komünizmi görecektir” demişti. ÇKP de revizyonist olarak suçladığı Kruşçev'den herhalde aşağı kalacak değildi.

Kampanya 1960'ların ilk yarısında büyük ekonomik ve toplumsal krizle sonuçlanacaktı.

Sanayi üretimi yüzde yüze yakın oranda artmıştı ama ilkel kuruluşlarda üretilen çok miktarda çelik hiçbir işe yaramıyordu. Bu durumda çok çelik üretmiş olmasının anlamı kalmıyordu.

Bakıcıların denetimine verilen çok sayıda bebek ve çocuklar arasında hastalanma oranı yüksekti. Nedeni, bakıcıların onlara kendi çocukları olmadığı için yeterli dikkati göstermemesiydi. Aileler çocuklarını geri almaya başladılar.

Yaşlılar yurdunda kalan yaşlıların bir bölümü de aynı gerekçeyle ailelerinin yanına dönecekti.

En ilginç gelişme toplumsal düzenin bozulmasıydı.

Büyük komün yönetimleri alanlarıyla ilgili üretim planlarını kendileri yapacaktı ve bu anlayış merkezi planlamanın sorumluluklarını bölgelere yayarak iyi bir adım atıyordu ama gelişmeler farklı olacaktı.

Öncelikle komünler arasındaki koordinasyon fazlasıyla kötüydü. SSCB'de daha gelişmiş örnekleri görülen büyük bir üretim biriminin faaliyetiyle ona bağlı kuruluşların faaliyetinin uyum içinde olmaması konusu Çin'de daha alt düzeyde yaşanıyordu. Mesela bir bölgede fazla üretilen bir ürünün başkasına nakli için gerekli demiryolu

olmaması gibi...

Daha ilginç başka bir gelişme ise büyük komün yönetimlerinin merkezi kararlara uymamaya başlamasıydı. Kendilerine göre hakları vardı çünkü komünizme geçiliyordu. Bu ise devletin giderek sönmesi, yukardan gelen taleplerin bağlayıcılığının kaybolması demektir. Komünizm komünlerin kendini yönetmesi idiysen, üst otorite olarak devlete ne gerek vardı?

Sonuç olarak İleriye Doğru Büyük Atılım ya da öteki adıyla büyük komünler kampanyası, sosyalist modernleşmeyle birlikte kitlesel temelde kolektif bilincin yaygınlaştırılmasını amaçlıyordu. Fazlasıyla subjektifti, aşırı aceleliydi, kitle çizgisinin ve kampanyalarının önemli olduğunu ama yeterli maddi temel dikkate alınmadan yapıldığında başarılı olunamayacağını dikkate almıyordu.

ÇKP ile SBKP arasındaki önemli farklılıklardan bir tanesi de parti içi grupların varlığı ve çatışmaları konusunda ilkinin daha esnek politika izlemesidir. ÇKP'de yürütülen politikaya itiraz eden kanatlar –şimdi bile- sürekli bulunmuştur.

2020 yılını bitirip 2021'e girerken Çin'de sosyalizmin tarihini okumak fena olmuyor doğrusu...

Burada konuyu Çince bilen, sosyalizm politikasıyla ilgili önemli parti merkez ve parti içindeki grupların ka-

rarlarını incekten çevirerek aktarabilen ve politik bilim eğitimi gormüş yazarlardan okumak onemlidir. Ben de bu alanda tanınmış bir isim olan Jurgen Domes'in "Mao Donemi" adlı 1971'de yayınlanmış Almanca kitabını okuyorum. Yayınlanma yılına dikkatinizi çekerim!

31 Aralık 2020

DEVİRİM, BENİM..

“Nikaragua, özelleştirilmiş devrim” kitabını neredeyse bitirdim. Bir arkadaş kitabı çevirmeyi düşündüğü için ayrıntılı tanıtım yapmayıp, başlığın anlamıyla kitabın özellikle öğretici yanı üzerinde duracağım.

Kitabın başında Napoleon’un “öyle demedi ama öyle yaptı” belirlemesi yer alır, hemen üzerinde de Daniel Ortega’nın söylemediği ama yaptığı sözü: Devrim, benim!

Konuyla ilgili önceki yazıda da belirtmişim; Nikaragua devriminin özelleştirilmesi, başka bir deyişle Ortega-laştırılması “iktidar örgütü bozdu” ya da “önderlik ihanet etti” gibi ucuz çözümlerle açıklanamaz. Sürecin mekanizmasının anlaşılması gerekir.

Nikaragua yıllarca savaşmak zoruna kalan bir ülkeydi. Önce içerdeki Somoza diktatörlüğüne karşı, ardından da ABD’nin örgütlediği Kontralara karşı savaşıldı. Ağır kayıp verildi, ülke ekonomisi çöktü, UNESCO tarafından dünya çapında örnek gösterilen okuma-yazma kampanyası yarıda kaldı.

Yapmayı istemek bir şeydir, yapabilmek başka bir şeydir. Eski bir sözle “Latin Amerika Tanrı’ya çok uzak, ABD’ye yakındır”. Bölgede ikinci bir Küba istemeyen ABD

devrimci iktidarı devirmek için elinden geleni yapacaktır.

Kitapta Nikaragua ile Türkiye arasında bağlantı kuran bir cümle bulunuyor. Kontraların örgütlenmesinde çalışan CIA elemanı daha önce Türkiye’de kontr-gerillanın örgütlenmesini sağlamış.

Yaşanılan büyük zorluklar devrimin önceden istenilen yolda ilerlememesine, önemli tavizler vermesine yol açabilir. Bu arada ülke kültüründe yerleşmiş geleneklere kolayca geri dönülür. Nikaragua tarihi boyunca aile sultanatları tarafından yönetilmiştir. Somoza ailesi bunun sonuncusudur. Devlet başkanlığı Somozalarda kuşaktan kuşağa geçer.

Son Somoza’nın İngilizce seçim afişi şöyleydi: Somoza forever! (Sonsuza kadar Somoza)

Somoza ailesinin fertleri o yıllarda 3,5 milyon nüfusu olan Nikaragua’da bütün önemli yönetim organlarının başında bulunuyordu.

Somozaizm ile Ortegaizm aynı değil, uygulamaları da aynı değil ama arada yapı olarak önemli benzerlikler bulunuyor.

Ülkede yıllardan beri alışılmış, yerleşmiş kültürel yapıyla uğraşmak istemiyorsanız, o yapı devrimden sonra ülkeye göre değişen farklı yollardan ilerleyerek egemenliğini sürdürüyor. Nikaragua’da devleti ve ülkeyi ailenin

yönetmesi gelenektir. Demokratik örgütler kuruluyor, bir dönem önemli etkinlik de gösteriyorlar ama yıllarca süren savaş daha fazla gelişmelerini engelliyor, parçalanıyorlar.

Sandinist kadro da ayrışıyor ama bu kadronun hem askeri hem de politik olarak oldukça yetenekli insanlardan oluştuğunu belirtmek gerek.

Diğer orta ve Güney Amerika ülkelerinde olduğu gibi Nikaragua'da da kadın-erkek ilişkisi bizden çok farklı. Sandinistalarda kadın komutanlar var ama kadınların ayrı örgütlenmesi bulunmuyor. Komutan düzeyinde kadınlar olduğuna göre militan düzeyinde daha da fazladır. Ortega katıldığı bir banka soygunu nedeniyle yedi yıl hapisanede kalıyor. Sandinist bir grup hapisaneyi basıp Ortega'yı çıkarıyor. Grubun komutanı bir kadın, Ortega bu kadınla evleniyor, bir çocukları oluyor. Ortega daha sonra başka bir kadın komutanla yakınlaşıyor, ayrılıyorlar. Bir şey olmuyor!

Kitapta 1980'li yıllarda Nikaragua ile dayanışmanın dünya çapında nasıl örgütlendiğini anlatan muhteşem örnekler de yer alıyor.

21 Ekim 2018

DEVİRİM: DÜNYA, BÖLGE, ÜLKE

20. yüzyıl sosyalizminin deneyi ülke devrimi için mücadele etmek, bölgedeki ve dünyadaki gelişmeleri dikkatle izlemek ve gerisine de kafa yormamak gerektiğini öğretiyor. Gelecekteki koşulları bilemezsiniz ve bunlar tahmin ettiğinizden çok farklı çıkabilir. Bunun en güzel örneği Sovyet devrimidir.

Bolşevikler ve Menşevikler “Avrupa devrimi” beklentisiyle mücadele ettiler. Rus devriminden en fazla beklenen Avrupa devrimini hızlandırmasıydı. Avrupa devrimi olmadan Rus devriminin fazla yaşayamayacağına inanıyorlardı. Lenin bu beklentisini 1917 Ekim devriminden sonra da sürdürdü. 1919’da yazdığı **Proletarya İhtilali ve Dönek Kautsky** kitabının bitişinde Almanya devriminin başladığı müjdesini verir. Almanya devrimi gerçekleşseydi eğer, Batı Avrupa ülkelerine yayılması bekleniyordu; olmadı.

Rusya’da dünyanın altıda birini kaplayan geniş bir alana yayılan devrim, bu anlamda bölgesel devrim, yalnız başına kaldı. Almanya ve Avusturya’daki devrimci kalkışmalar başarısızlıkla sonuçlandı. Bu durumda ne yapılacaktı? Ya iktidar kademeli olarak bırakılacak ya da tek bölgede ya da çok geniş bir ülkede sosyalizmin inşasına

girişilecekti. Lenin son yazılarında bunun teorisini yapar. Sosyalizm için sanayileşme gereklidir ve bu da sosyalist yoldan yapılabilir. Bunun için ülkenin kapitalist aşamadan geçmesi zorunlu değildir. Sonraki yıllarda bu anlayış “sosyalist modernleşme” olarak anılacaktır.

Tek ama çok büyük bir ülkede sosyalizmin kurulması mümkündür anlayışının teorisini yapan Lenin’dir.

Bolşevikler ve Menşevikler, bütün bir sosyalist kuşak, hayatı boyunca “dünya devrimine” inanmıştı. O yıllarda “dünya devrimi”, Avrupa devrimi demektir. Yeni duruma uyum sağlayarak anlayışını değiştiren oldu, değiştirmeyen oldu. Yeni bir savaş beklendiğinden ve bu savaşta da SSCB’ye saldırılacağı kuvvetle muhtemel olduğundan ülkenin kısa sürede sanayileşmesi gerekiyordu. Anlayışını bu yönde değiştiremeyenler ya kenara itildiler ya da tasfiye edildiler.

Uygulanan yöntemleri eleştirebilirsiniz ama politik mücadele böyledir, zorunlu değişime uyamayıp da eskide ısrar ederseniz şöyle ya da böyle kenara itilir hatta tasfiye olursunuz.

Tek ülkede devrim yapılabilir. Sorun, bu devrimin ne kadar yaşayabileceğidir.

1945 sonrasında Çin, Vietnam, Kuzey Kore, Kamboçya, Küba, Nikaragua’da devrimler yaşandı. Yüzyılın so-

nunda ise sosyalizm büyük sorunlarla karşılaştı. Bunlar yeni sorunlar değildi ama zaman içinde yoğunlaştılar ve artık görmezlikten gelinmeleri mümkün değildi.

Bugün iki farklı durumla karşı karşıyayız.

Birincisi; SSCB gibi devrimleri dolaysız veya dolaylı koruyabilecek güçlü bir ülke bulunmuyor. SSCB olmasaydı da Küba'da devrim olurdu ama ABD'nin yakınında fazla yaşayamazdı.

İkincisi; sosyalizm anlayışının değişmesi gerekiyor. Çin, Vietnam, Küba gibi ülkelerde marksist sosyalizmden değişik oranlarda farklı "pazar sosyalizmi" uygulanıyor. Önceki yıllarda uygulanan sosyalizm de marksist sosyalizm değildi, şimdiki de değildir.

Üç ülkede de, özellikle sosyalist olmaktan uzaklaşan Çin'de yapılanlar marksizme referans verilmeden anlatılmıyor. Çin Komünist Partisi belgelerinde ülkede Çin tipi sosyalizmin inşa edildiği ve komünizm hedefine doğru ilerlendiği yazılıdır. Bu saptama parti yöneticileri tarafından defalarca tekrarlanmıştır.

Çok sayıda sosyalist tarafından kabullenilmesi zor olabilir ama marksist sosyalizmin uygulanması mümkün olmayan bir teori olarak değerlendirilmesi gerekir. Başlangıç yılını Komünist Manifesto'nun yayınlandığı 1848 olarak alırsak, bu teori yapılan çok sayıda teşebbüse rağmen

172 yıldır uygulanamamıştır.

Ekleme gerekir: uygulanabilseydi eğer, teoride beklenen sonuçları vereceği de açık değildir. Bir teorinin doğruluğu uzun süreli pratikte sınanır. Kısa değil uzun süreli pratik... Hiç uygulanamamış bir teori doğru da olabilir yanlış da...

Marksist sosyalizm en başta şu basit nedenle uygulanamaz: bu sosyalizmde rakip yoktur. Dünya devriminin gerçekleşeceğine inanıldığı için sosyalizm, 20. yüzyıldaki gibi güçlü bir kapitalizmle birlikte yaşamak zorunda kalmayacak, onunla yarışmayacak, kendini savunmayacaktır.

Dünya devrimi beklentisi ise bugün tümüyle geçersizdir.

Burada “dünya” kelimesinin dönemlere göre değişmesine dikkat etmek gerekir. Marx-Engels zamanındaki “dünya devrimi” ile bugünkü birbirinden çok farklıdır. “Dünya” farklı içeriklere sahiptir.

O dönemin dünyası İngiltere, Fransa, Almanya ve çevrelerindeki ülkelerle sınırlıydı. Bu ülkelerden birisinde gerçekleşecek devrimin hızla ötekilere yayılacağı varsayılıyordu. Bu kadar!

Bu ülkelerde insanlığın onda biri bile yaşamıyordu. İnsanlığın geriye kalanı nasıl sosyalist olacaktı, Marx-En-

gels'te bu konuda açıklama yoktur.

Şöyle düşünmüş olabilirler: İngiltere ve Fransa başta olmak üzere Avrupa devletleri geniş sömürgelere sahipti. Merkez ülkelerde devrim olunca sömürgelerin de özgürleşeceğini ve metropolün yolunu izleyeceğini düşündüler.

Önemli bölümü feodal aşamaya bile gelmemiş olan sömürgelerdeki halkın nasıl sosyalist olacağı yine de büyük bir soru olarak kalmaktadır. (Bu konuda bkz. **Geleceğe Dönüş** adlı kitap)

Marx-Engels'in dünyasında ABD, Rusya, Çin yoktur. Bugün bu ülkelerin dışında kaldığı bir dünya devrimi düşünülemez. Dolayısıyla şimdilik aklımızdan çıkarmakta ve fantezilerle uğraşmamakta yarar vardır. İlerde çok değişik koşullar ortaya çıkarsa durum yeniden değerlendirilir.

Bolşeviklerin bile Lenin'in yarı feodal bir ülkede sosyalizmi savunan **Nisan Tezleri** 'ni kavramakta zorlandıklarını düşünülürse, farklı koşulların ortaya çıkaracağı zorlanmalardan çekinecek bir şey yoktur.

Güçlü emperyalizme karşı bölgesel dayanışma önemlidir. Bunu Küba, Venezüella, Bolivya, Nikaragua arasındaki dayanışmada görüyoruz. Bu ülkeler birkaç yıl önce Dünya Bankası'na alternatif bir oluşum kurmaya yönelmişlerdi ama olmadı.

İki büyük ülke, Venezüella ve Bolivya devrim yaşa-

madı ama yıllardan beri ikili iktidar koşullarında yaşıyorlar. (Bu konuda sitedeki ikili iktidarı yeniden düşünmek yazısına bakınız.)

Burjuvazinin iktidarıyla kendisini sosyalist olarak adlandıranların iktidarı yıllardan beri yan yana ve mücadele içinde yaşıyor.

Şu soru gündeme gelir: marksist sosyalizm uygulanıyorsa, o zaman ne olabilir?

Bunu **Geleceğe Dönüş** kitabında açıklamaya çalıştım. Birkaç maddede kısaca anlatılırsa:

Birincisi; kent ve kır küçük üreticiliği devrimin ve dolayısıyla sonrasında kurulacak sosyalist iktidarın ana bileşenleri arasındadır. Sosyalist iktidar işçi sınıfı+yoksul köylülükten ibaret değildir. Buradan hareketle proletarya diktatörlüğünden söz edilemez, bu diktatörlüğün tabanı daha geniştir.

Nüfusun küçük bölümünün işçilerden oluştuğu ülkelerde kurulduğu ilan edilen proletarya diktatörlüğünün adıyla işlevi birbirine hiç uymamaktaydı.

Feodalizmin bulunmadığı ülkelerde küçük üreticiliğin sosyalizm yanlısı olmasının en ileri örneği Bulgaristan olsa gerektir. Yazdığım kitapta bu konu üzerinde de duruyorum.

İkincisi; pazar sosyalizmi zorunludur. Nasıl uygula-

nabileceği, boyutları dönemine ve ülkesine göre değişir. Burada belirleyici olan kapitalist ekonominin bazı unsurlarının sosyalist devletin denetimi altında sınırlandırılarak uygulanmasıdır.

Somut özellikleri hakkında bugünden düşünmek için erkendir. Aynı anlayış doğrultusunda yapılan uygulamaların dikkatle izlenmesi gerektiğine kuşku yoktur.

20. yüzyılda çok sayıda ülkede iktidarda bulunan komünistlerin karşılarındaki en büyük handikap şuydu: savunduklarıyla yaptıkları birbirine uymuyordu. Uydurabilmesi için teorinin değiştirilmesi gerekiyordu ve bunu yapmaya cesaret edemediler. Bunu belki de teorik otoritesiyle Lenin yapabiliirdi ama erken öldü.

Son olarak, böyle bir sosyalizmde her zaman kapitalizme geçiş tehlikesi vardır, denilecektir. Elbette vardır. Dünyada güçlü bir kapitalist sistem bulunduğu sürece, ülke içinde burjuvazi ortadan kaldırılmış bile olsa, böyle bir tehlike vardır. Reel sosyalist ülkeler örneğinde bunu yaşadık; burjuvazi komünist partilerinin üst kademesinden çıktı.

Sorun teorik olarak güzel sosyalizm değil, güçlü bir kapitalizm karşısında yaşayabilecek sosyalizmdir. Teori de bunun gereklerine uydurulmak zorundadır.

28 Aralık 2020

DEVİRİMCİ DEDIĞİN!..

Vurdumduymaz olur. Özellikle kendisi için vurdumduymazdır. Biraz olsun dikkat etmez, basit güvenlik önlemi bile almaz. Sağlığına desen, hiç dikkat etmez. Zaten zor ve stresli bir hayat yaşamıştır. Bunun üzerine kişinin kendisine gösterdiği özensizlik de binince ömür dediğin 50-60 yaşları arasında sona erer.

Hasta olduğu zaman bile umursamazdır. Hastalık iyice ilerlemeden hastaneye gitmez. Gittiğinde ise genellikle artık çok geçtir.

Bu tür olaylarla o kadar çok karşılaştım ki, bunun bir çeşit kültür bir çeşit hayat tarzı olduğuna inandım. Umursamazlık mı, boşvermişlik mi ya da başka bir şey mi, bilemiyorum.

1970'li yılların ikinci yarısında birkaç devrimcinin bir yeri ateşe vermek isterken kendini yaktığını gazetelerde okumuştum. Benzini yere döküyor, biraz geri çekilip kibriti çakıyor ve kendisi de tutuşuyor. Benzinin buharlaştığını, buharın da yanıcı olduğunu, iyice geri çekilip öyle tutuşturmak gerektiğini bilmiyor ve öğrenmek gereğini de duymuyor. Bir tanesi böyle bir hata yaptı diyelim, sonrakiler de aynı hatayı yapıyor. Bu adam neden kendini

de yaktı, diye düşünmüyor bile, aynısını yapıyor.

Yine birkaç kişi evde patlayıcı yaparken gerçekleşen patlama sonucu yaralandı. Saf hidroklorik asit bulmuşlar, sulandırmaları gerekiyor ve asidin üzerine su dökünce patlama oluyor.

Bir şey yapacaksan bari basit kuralları öğren. Suyun içine asit ve o da yavaşça dökülür. Tersini yaparsan patlama olur ve asit her tarafını yakar. Hidroklorik asidin öteki adı tuzruhudur, yakıcıdır.

Geldik sağlık konularına ki, burası tam bir felakettir. Nasıl bir hayat yaşamış olduğumuz belli, anlatmaya gerek yok. Sıkıntı içinde ve çok stresli bir hayat. Stres öncelikle mideye vurur ve midesi sağlam devrimci sayısı da azdır.

Bunun üzerine çok sigara ve aldığın gıdaya dikkat etmemek de eklenince gastrit, ülser, mide kanseri gelmekte gecikmez. Mide de o kadar nazik bir organdır ki, bir kez bozuldu mu, bir daha tam olarak düzelmez. Sürekli dikkat etmeniz gerekir.

Diyelim ki hasta oldunuz, kendinizi iyi hissetmiyorsunuz. Devrimci dediğin doktora gitmez!

Bekler bekler ve hatta rahatsızlığını bile unuttur. Hastalık artık hissedilir duruma gelince doktora gider, bazen o zaman bile gitmez, çevresindekiler kolundan tutup götürürler. Hastalık ilerlemiştir ve bazen da artık yapıla-

bilecek bir şey kalmamıştır. Almanya’da bir dönem Devrimci İşçi’nin sorumlusu olan İbrahim Sevimli (Ali Dayı) hayatını böyle kaybetti.

Hastaneye gittiğinde artık çok geç olmuş. 52 yaşında aramızdan ayrıldı.

Dün sitede Ahmet Nergiz’in ölüm haberini okuyunca da “yine aynısı” diye düşündüm. İyice rahatsızlanıyor, muayeneye götürüyorlar, oradan hastaneye ama artık çok geç, yapacak bir şey kalmamış. Bir insanın iki damarı tıkalı olduğu zaman bu durum değişik arazlar şeklinde kendini mutlaka hissettirir. Demek ki, önemsememiş.

Aktan İnce’nin kanser teşhisiyle Paris’te hastanede yattığını ve durumunun da hiç iyi olmadığını öğrendim. Onu da kısa süre önce bir arkadaşı hastaneye götürmüştü.

Türkiye’de de aynı, sürgünde de aynı. Bazen düşünüyorum da, acaba, diyorum, bazı arkadaşlar artık yaşamak istemiyorlar mı?

Hayaller çökmüş, beklentiler gerçekleşmemiş ve artık yaşayıp da ne yapacaksın?

Çok sayıda devrimci için bu bir gerçek. Dünya değişti, ülke değişti, örgütler dağıldı, beklentiler yıkıldı ve insanlar kendilerini yeniden üretemediler. Kimisi kendisini içkiye sigaraya vuruyor ve kendini bile umursamıyor. 50-60 arasında en fazla 60’ı biraz geçince de hayat bitiyor.

Aslında yaşanan büyük bir trajedidir.

Bu insanlar yıllarca mücadele etmişler, örgütler yönetmişler ve şimdi geriye baktıklarında ise büyük bir boşluktan başka bir şey görmüyorlar.

Devrimci hareketin bu konuda kendine bile hayrı yok, insanları fırlatıp atıyor. Samimi olarak mücadele etmiş, elinden geleni yapmış ama bir noktadan ileriye de gidememiş insana gereken değeri vermiyor. Aslında devrimci hareket insana değer vermesini bilmiyor.

Bir örgütün en büyük sermayesi ne paradır ne de silahtır. Yetişmiş insandır ve bu insan da ancak insana sürekli yatırım yapılarak ortaya çıkar. Kendine bile değer vermeyen bir insan başkasına nasıl değer verebilir?

78'liler 68'lilerden daha erken gidiyorlar. Şimdiye kadar görebildiklerim böyle. Bu durum değişir mi, sanmıyorum açıkçası...

8 Mart 2013

DEVRİMCİ HAREKETİN KARŞITINA DÖNÜŞMESİ

Bu başlığı **kapitalizme alternatif olarak ortaya çıkan hareketlerin karşıtlarına dönüşmesi** olarak da atabilirsiniz. 20. yüzyılda bu konuda büyük örnekler vardır ve aynı durum 21. yüzyılda da sürmektedir.

Yıllarca “çağımız, kapitalizmden sosyalizme geçiş çağıdır” dedik, ardından bir de baktık ki sosyalizmden kapitalizme geçilmiş... Sadece SSCB değil Çin Halk Cumhuriyeti ve Arnavutluk da...

Gazete Duvar’da Fırat Aydınkaya “**Kürt hareketi Kürtlere ne vaat ediyor?**” başlıklı yazısında bu genel tespiti yaptıktan sonra özel bir durumu, Kürt hareketindeki dönüşümü inceliyor. Yazara göre harekette demokrasi uygulaması epeyce geri olduğu gibi HDP’li belediyeler de iddiaları olan alternatif belediyecilikten çok uzaktalar...

20. yüzyılda sosyalist ülkeler karşıtlarına dönüştü, çok sayıda ilerici hareket de aynı durumla karşılaştı. Bu tespitin yapılması çok önemlidir. Aydınkaya yazısında “*Neden böyle oluyor ve çaresi nedir?*” sorularına cevap getirmiyor ama tespitin yapılması bile önemlidir. Doğru cevabı bulmak istiyorsanız önce doğru soruyu sormanız gerekir.

Bu soruyu, bildiğim kadarıyla, ilk kez Che Guevara

sorar. Bunu **Che Guevara Kısa Uzun Bir Hayat** kitabında açıklamıştım. Che bunu değişik bir şekilde sorar ve der ki: “Şartların değişmesi insanı da değiştirir ama bu değişim şartların değiştiği oranda ve yönde olmayabilir.”

Che bu tespiti sosyalist ülkelerdeki gözlemlerinin ardından yapar.

Cevabı sosyalist ülkelerde karşılıksız çalışmanın yerleştirilmesidir. Bu çözüm Küba’da uygulanamadı ama burada tespitin yerinde yapılması önemlidir.

Neden böyle oluyor ve nasıl engellenebilir sorularının cevabına geçmeden önce başka bir örnek daha vereyim: Nikaragua.

1980’li yıllarda dünyada sosyalist ve ilerici herkesin dikkatle izlediği ve desteklemek için elinden geleni yaptığı bir devrimdi Nikaragua’daki Sandinist devrim... Daniel Ortega’yı 1985’de Moskova’da dinlemek şansım oldu. İspanyolca bilmediğim için ne söylediğini ancak tahmin edebiliyordum ama iyi bir hatipti.

Somoza diktatörlüğü devrildi, Sandinist yönetim kuruldu... Ardından ABD’nin desteklediği Kontralarla Sandinistlerin savaşı başladı, Sandinistler seçimde iktidarı kaybettiler ve çekildiler. Daha sonra programını değiştiren Ortega yeniden başa geçecekti, bu arada bazı ara aşamalar da yaşandı.

Son durum nedir dersiniz: Daniel Ortega devlet başkanıdır, eşi başkan yardımcısıdır, ülkenin bütün önemli karar noktalarında çocukları ve yakın akrabaları vardır.

Almanca’da yeni yayınlanan **Nikaragua: özelleştirilmiş devrim** kitabını henüz edinemedim. Okuyunca genel içeriğini burada yazacağım.

Sorun marksist sosyalizm teorisinden gelmektedir. Bu teoriye göre devrim dünya çapında az çok zamanda olacağı için sosyalizmin rakibi de olmayacaktır. Belirtiyim, **Geleceğe Dönüş** kitabında Marx-Engels zamanındaki “dünya” anlayışının Batı Avrupa’dan ibaret olduğunu belirtmiştim. Sonraki “dünya” ise çok daha geniştir.

Bildiğim kadarıyla bunu ilk fark eden Demokratik Almanya Cumhuriyeti’ndeki iktidar partisi SED’nin Genel Sekreteri Walter Ulbricht olmuş ve **Kapital**’in yayınlanmasının 100. yılında yaptığı konuşmada, “Sosyalizm, komünizmi hedeflese bile ayrı yasaları olan bir toplumsal ekonomik sistemdir” demişti. Başka bir deyişle sosyalizmi, komünizmin ilk aşaması olarak görmemişti. Zaten bu konuşmanın yapıldığı sırada SSCB’de sosyalizm 50 yılı geride bırakmıştı ve Ulbricht önlerinde daha uzun bir yol olduğunu gördüğü için böyle bir belirleme yapmıştı. Tahmin edilebileceği gibi kısa sürede görevden alınacaktı...

Bu süreci 2005’te yayınlanan **1989 Berlin Duvarı** kitabında anlatmıştım.

Güçlü bir kapitalizmle birlikte yaşamak zorunda kalan marksist sosyalizmin gideceği yer kapitalizmdir. Bu dönüşümün ara aşamaları değişebilir ama sonuçta varılacak yer burasıdır.

Hedefimiz güçlü bir kapitalizmle birlikte yaşayabilecek ve gelişebilecek bir sosyalizmdir. Sonuçta karşıtına dönüşen yaşanmış sosyalizmin şurasını burasını rötüşleyarak aynı deneyi tekrarlamaya kalkmak boşuna çabalamaktır.

İlk olarak, sosyalizm işçilerin-yoksul köylülerin ve küçük üreticiliğin rejimi olmalıdır ya da kır ve kent küçük üreticiliği sosyalizm için mücadeleye, sosyalist iktidara ve sonrasına entegre edilmelidir. **Geleceğe Dönüş** kitabında Ekim devrimi dahil 20. yüzyılın sosyalist devrimlerinde küçük üreticiliğin oynadığı büyük rolü anlatmıştım. Küba bu gerçeği ilk anlayanlardan birisi oldu ve bir süreden beri bu yönde gelişmeye yöneldi.

Küçük üreticiliğin bir bölümünün zamanla burjuvalaşacağı tezi 20. yüzyılın başına aittir, geride kalmıştır. Reel sosyalist ülkelerde de burjuvazi tarımda küçük üreticiliğin yaygın olduğu Macaristan gibi ülkelerde bu kesimin içinden değil, komünist partisinden çıkmıştır.

İkinci olarak, yapılması gereken, kapitalizmle üretici güçleri geliştirme yarışına girmemektir; kazanamazsınız. Üretici güçlerin geliştirilmesinde fazla geriye düşmemek

ve farklı bir yol izlemek esas olmalıdır. Sosyalizm farklı bir uygarlık anlayışı olmalıdır.

Üçüncü olarak, sosyalizm devletli olmak zorundadır. Devletsiz sosyalizm ancak güçlü bir rakibin olmadığı dünyada mümkündür. Zizek'in Umutsuzluktaki Umut kitabında yaptığı saptamayı bu nedenle önemli buluyorum: "20. yüzyılda Marksistler farklı bir devlet teorisi geliştiremediler."

Devlet üzerinde ciddi olarak kafa yorulması gereken bir konudur ve burjuva devlet çözümlemesi konusunda bile Marksistler ancak 1960'lı yıllarda Poulantzas ile adım atabilmişlerdir. Marksist sosyalizm anlayışı çerçevesinde yaptıkları doğrudur: sosyalist devrim burjuva devletini parçalar, ardından da devlet olmayan bir devlet kurulur. Bu durumda ayrıntılı bir devlet teorisine de gerek yoktur ama hayat başka yönde gelişti...

Bu önemli farklılıkların kombinasyonu nasıl olur, başka hangi faktörler katılmalıdır; döneme bağlıdır, bunların hepsini önceden bilemeyiz.

Aydıncaya örneğindeki yazıları sevindirici buluyorum. Şu veya bu yönüne katılmayabilirsiniz ama önemli olan temel tespitin doğru yapılmış olmasıdır.

15 Ekim 2018

DEVİRİMCİ İŞÇİ KİTAPLARI

Geçtiğimiz hafta sonunda bir tiyatro oyunu sırasında açılan bir standda **Devrimci İşçi**'nin sayılarının bir araya getirildiği iki kitap gördüm. Eskiden beri tanıdığım oradaki arkadaşlara “İyi yapmışsınız” dedim.

Devrimci İşçi, Devrimci Yol'un Avrupa'daki devamıdır ve bu isimle bir dergi yayınlanmıştır.

“Devrimci Yol tarihiyle ilgili çok sayıda kitap yayınlandı ama yurtdışıyla ilgili hiçbir şey yoktu. Bu nedenle biz de bunları yayınladık” dedi.

Devrimci İşçi'nin dışındaki bir kişi olarak bile bu arkadaşların bir dönem sadece Avrupa ülkelerinde faaliyet gösterdiklerini değil, Türkiye'ye para gönderdiklerini, çok sayıda kişi için sahte pasaport yaptıklarını, gelenlerin iltica işleriyle uğraştıklarını biliyorum. Bu tür işleri özellikle 1980'li yıllarda her örgüt yaptı, Devrimci İşçi de yaptı.

Dergi sayılarının yayınlanması örgütün yaptıklarının tamamını kapsamamakla birlikte en azından böyle bir dergi çıkardıklarını ve içinde de şu görüşleri savduklarını hatırlatmış oldular.

Ek olarak “**Türkei Info**” adıyla Almanca bir yayın da

çıkarmışlardı.

Yaptığını dökümanter hale getirmek başka bir deyişle sahip çıkmak önemli bir iştir. Yazılı olmayan iş zamanla kaybolup gidebilir. Yazılı olan ise kalıcıdır.

Eskiden beri bu hususa dikkat etmeye çalıştım.

1982’de yaptığımız **Paris Ev İşgalleri**’ni kitap haline getirmiştım.

Kitap olarak satıldığı gibi aşağıdaki linkten de okunabilir:

https://enginerkiner.files.wordpress.com/2015/11/enginerkiner_paris_ev_ismgalleri_utopya_yayinlari.pdf

Türkçe ve Fransızca basında yer alan, Fransız televizyonlarının gelip benimle (İngilizce) başka bir arkadaşla Fransızca söyleşi yaptığı eylemle ilgili olarak **Tek Yol Devrim** dergisinin özel sayısını yayınlamıştık ama saklamamışım. Şimdi bulmak da mümkün değil tabii... Yoksa dört sayfalık bu özel sayı da iyi bir doküman olurdu.

Yazın Dergisi’nin 25. yılında dergiden seçmeleri **25. Yılında Yazın** kitabında topladım. Yayınlanalı çok oldu ama internet kitapçılarında bulunuyor sanırım. Aslında bir ara bu derginin bütün sayılarını tarayıp internete koymak gerekli ama bakalım ne zaman olur?

Derginin değişik sayılarından yaklaşık 20 kadar ya-

zıyı sayı ve tarih belirterek bu sitede yayınladım.

Bunun dışında **Emek** adlı dergi (Türkiye’de aynı isimde dergi yayınlanmaya başladıktan sonra adı **Avrupa’da Emek** olmuştu) 72 sayı yayınlandı. Sayıların hepsi duruyor ve buradan yapılacak seçmeleri yayınlamak da pekala düşünülebilir.

Avrupa Sürgünler Meclisi olarak bir dergi yayınlıyacağız ve burada başka ülkelerin sürgünlüklerinin yanı sıra bizdekinin ayırıcı özelliklerinden de söz edeceğiz. Türkiye’de bu konuya ilgi geçmiştekine göre belirgin olarak artıyor denilebilir. Bir konu hakkında –acemice de olsa- doktora tezleri yazılıyorsa, bunun arkası gelecektir. 2012’de kurulan bu örgütlenme zamanla değişik aşamalardan geçti ve başlangıçta “Bu nedir?” diye ilgilenenlerden birisi de AKP hükümetiydi.

Mülteciler Göçmenler kitabında da belirttiğim gibi 1990 sonrasında Avrupa ülkelerindeki Türkiyelilere yönelik ilgide devlet ve hükümetler açık arayla öne geçmiştir. Dış ülkelerde yaşayan TC vatandaşlarının genel seçimde oy kullanması da AKP döneminde yasalaşmıştı.

Türkiye’den göç artarak sürüyor. Geçen yıl 250 bin kadar kişi ülkeyi değişik nedenlerle terk etmiş. Resmi açıklama bunun yarısı kadar rakam söylüyor ama yine de büyüktür. İşlerinden atılıp açlığa mahkum edilenler, hakkındaki soruşturma nedeniyle hapse gireceğini düşü-

nenler, rejim muhalifliğiyle ilgisi bulunmayan ama artık ÷lkede yaşayamayacağını dñřünenler, çocuklarının iyi eğitim almasını isteyenler; bñylesine çeşitli bileşenler ÷lkeden artan oranda ayrılıyorlar. Bir de milyonerler var tabii... Tñrkiye'deki işlerini tasfiye edip başka ÷lkelerde kolayca iş kurabilenler bulunuyor.

Sayısı gittikçe artan ve değişik kesimlerden oluşan bu topluluğa ilgi zamanla daha da artacaktır. şimdilik konuya en yakın ilgi gñsteren ve iyi de örgütlenen AKP'dir. Bu alanda herkes bulunuyor ama AKP belirgin olarak ön plandadır.

Küresel iç savaş ve Tñrkiye kitabında konunun bu bölümünden söz etmiştim.

İlerde sadece Avrupa ÷lkelerine göç ve sürgün konusunda bir kitap hazırlanması sanırım gerekli olacaktır.

26 Mart 2019

DEVRİMCİLER ARASINDA ŞİDDET VE NEBİL RAHUMA OLAYI

Giriş

Adına ister devrimci, ister sosyalist, isterseniz sol tarih deyiniz; bu tarihte büyük başarı ve başarısızlıkların yanı sıra kanla da karşılaşacaksınız. Burada söz konusu olan sadece burjuvaziye, faşistlere ve onların değişik uzantılarına karşı mücadelede dökülen kan değildir. Bu mücadelede çok sayıda sosyalist hayatını kaybederken, bazı durumlarda da karşı cepheye önemli darbeler indirmişlerdir.

Sosyalistlerin –değişik nedenlerle– halka uyguladıkları şiddet vardır. Stalin dönemindeki SSCB ve Pol Pot yönetimindeki Kamboçya bu konuda en iyi bilinen tarihsel örneklerdir. Ve bir de sosyalistlerin birbirlerine karşı kullandıkları şiddet vardır. Sosyalistler, bazı dönemlerde, burjuvaziden daha fazla birbirlerine karşı savaşmışlar, burjuvaziden daha tehlikeli gördükleri öteki grupları ortadan kaldırmaya çalışmışlardır. O kadar ki, yakın tarihteki bazı dönemler için, “burjuvazi komünistleri öldürmek konusunda komünistler kadar başarılı olamamıştır” değerlendirmesi bile yapılıyor.

Başka bir örnek, Marksist-Leninistlerle anarşistler arasındaki çatışmadır. İlki, bazı ülkelerdeki ikincisini öldürerek oldukça zayıflatabilmiştir. İspanya iç savaşı sadece cumhuriyetçilerle faşistler arasındaki bir savaş değildir. Bu savaş, aynı zamanda, Marksist-Leninistlerle anarşistler arasındaki savaşı da içerir. Bu savaşın ardından Stalin yandaşlarıyla Troçki yandaşları arasında savaş yoğunlaşır. Savaş süresince “emperyalizmin ajanı”, “karşı-devrimci”, “komplocu” gibi suçlamalar da bol miktarda kullanılır. Bu konuda değişik ülkelerden çok sayıda örnek verilebilir.

Şöyle bir genelleme yapılabilir: 20. yüzyılda komünistlerin burjuvaziye karşı savaşı, kendi aralarındaki iç savaşı da içerir. “Neden bu savaş Komünist Manifesto’nun yayınlandığı 1848’den 1917’ye kadar değil de daha sonra ortaya çıkmıştır?..” sorusuna verilecek cevap ise basittir: Dünyanın geniş bir bölgesinde iktidar ele geçirilmiştir ve bu iktidarın yayılmasının yolu açılmıştır.

Eski adı sosyal-demokrasi olan komünist hareketin içinde önemli görüş ayrılıkları eskiden beri vardır. Ne ki, bu görüş ayrılıklarının rakibin fiziksel olarak yokedilmesiyle sonuçlanması 20. yüzyıla özgüdür. Bu ayrılıklarda artık 19. yüzyılda bulunmayan etkin bir örgüt gücü kullanılmaktadır. Bu güç, iktidarı ele geçirip devlet gücünü de kullanmaya başlayınca, rakiplerin fiziksel olarak tasfiyesi hızla artacaktır.

Bu tasfiyeler 20. yüzyıl boyunca sayısı azalarak da olsa sürecektir. Çin Halk Cumhuriyeti'nde ve Arnavutluk'ta politik rakiplerin tasfiyesi konusunda akla ilk gelen fiziksel tasfiyedir. Kişi ortadan kalkınca sorun da ortadan kalkıyor sanılmaktadır. Ne ki, sorun kişiye bağlı değildir ve başka kişi ya da kişilerde kendisini yeniden üretmektedir.

Demokratik Almanya Cumhuriyeti'nin (DAC) son aylarında iktidardaki Almanya Sosyalist Birlik Partisi'ne karşı, çok sayıda parti üyesinin de katıldığı kitlesel Pazar-tesi Gösterileri başlamıştı. O sırada partinin Genel Sekreteri olan Eric Honecker göstericilere ateş açılması emrini verir. Politbüro'nun daha soğukkanlı üyeleri araya girerler ve Leipzig'deki büyük gösterinin serbestçe yapılmasını sağlarlar. Bir Politbüro üyesi şunu söyler: "Binlerce kişiyi öldüremezdik!.."

Barışçı gösteriler ve ülkeden yoğun göç sonucunda DAC'deki sosyalist rejim devrilse bile, hayata geçirilmeye çalışılmış zihniyet açıktır: Muhalifleri öldürün!

"Sosyalist ülkelerde yıllarca egemen olmuş bu zihniyeti Türkiye devrimci hareketi de benimseyecektir!.." diye düşünebilirsiniz. Nitekim bizde devrimci hareketteki şiddeti Stalin'in mirası olarak görenlerin sayısı az değildir. Gerekçe de hazırdır. Sosyalistler arasında Stalin'in görüşlerini benimseyenler ya da en azından O'na yakın

olanlar az değildir. Bu yakınlık Stalin'in uyguladığı şiddetin de benimsenmesine yol açmıştır. Benzer bir örnek Pol Pot konusunda da gösterilebilir.

İleride ele alınacağı gibi, bu anlayış Türkiye'de sol içi şiddeti açıklamaz. Sosyalist hareketin dünya tarihinden hareketle sol içi şiddetin bize miras kaldığını söylemek hiç açıklayıcı değildir. Şu nedenle ki, bizdeki sol içi şiddet, sol henüz iktidara gelmeden yoğun ve yaygın olarak ortaya çıkmıştır. Bizdeki sol içi şiddet, iktidardaki sosyalistlerin birbirlerine karşı uyguladıkları şiddet değildir; henüz iktidara gelememiş sol grupların birbirlerine karşı şiddetidir.

Biri iktidarda iken izlenilecek yol konusunda rakiplerin tasfiyesini amaçlarken, diğeri aynı tasfiyenin iktidara bile gelmeden yapılmasını hedeflemektedir. Ne Sovyetler Birliği'nde, ne Çin'de ve ne de öteki ülkelerde, devrim öncesinde, bizdekine benzer yoğunlukta sol içi çatışma yaşanmamıştır. İki ayrı şiddet türünün birbirine indirgenmesi, bizde çok rastlanan genellemeci mantığın örneklerinden bir tanesidir.

Burjuvazi ve Devrimciler

Bir ülkenin burjuvazisiyle devrimcileri arasında önemli benzerlikler vardır. İdeolojik olarak birbirinin tersi yönlerde yer alan ve sık sık birbirine karşı silah kullanan

bu insanlar arasındaki farklılık, kültürel temelde hiç de zannedildiği kadar fazla değildir. Herkes, toplumun farklı kesimlerinde yer alsa da, sonuçta aynı kültürel ortamda sosyalleşmiştir. Eskiden toplumda burjuva kültüründen ve işçi sınıfı kültüründen söz edilirdi. Bu ayrım, kapitalizmin günlük yaşama yoğun olarak girmediği –yaklaşık tarih verilirse– 1970 öncesine aittir.

Kapitalizm kültür endüstrisiyle toplumun her kesimini hegemonyası altına aldı. Bu durum, ideolojik olarak birbirine zıt insanlar arasındaki günlük yaşam, davranış ve değerler farklılığını iyice azalttı. Örneğin bir MHP'li ile bir devrimcinin aile anlayışı, çocuğa davranışı, kadına karşı tavrı arasındaki farklılık, dünya görüşleri arasındaki farktan hayli azdır.

1992 yılında işdamlarının da bulunduğu bir gruba dahil olarak Kazakistan, Özbekistan ve Azerbaycan'a gittim. SSCB 1991 yılında dağılmış ve Türki cumhuriyetler de bağımsızlıklarını kazanmışlardı. Türkiye, o yıllarda, bu ülkelerin “ağabeyi” imiş gibi davranıyordu. Gruptaki işadamları da aynı kafadaydılar ve iş bağlantısı yapmaktan çok “soydaş kadın” peşinde koşuyorlardı. Cepte yeterli para olunca “soydaş güzel kadın” bulmak da sorun değildi.

Bir sonraki yıl, bu kez devrimcilerle birlikte Küba'ya gittim ve aynı insan tipiyle birlikte olduğumu görünce de

hayli şaşırırdım. Tek değişiklik “soydaş”ın yerini “yoldaş”ın almasıydı. Yabancı bir ülkeye gidilince ilk yapılacak iş, cebindeki paraya güvenerek kadın peşinde koşmaktı. Dahası, gruptaki devrimcilerden bir tanesi davranışını öz olarak şöyle açıklıyordu: “Halkımız da böyle yapıyor!..”

Doğru söze ne denir! Kadına davranış açısından sağcı ve solcu arasında önemli fark yoktu. Dahası, halkımız da böyle yapıyordu! Bu benzer davranış tarzını başka alanlarda da görmek mümkündür. Bunlar farklı ideolojik ceketler giymiş olan aynı ya da sanıldığından daha fazla birbirine benzeyen insanlardı. Bu örnekten hareketle burjuvazi ve küçük burjuvazide bulunan çeşitli özelliklerin farklı bir terminoloji eşliğinde devrimcilerde de bulunduğu söylenebilir.

Yıllardır bilenen bir başka örnek daha vermek gerekirse: Türkiye liderler toplumdur. Lider denilince özellikle politik liderlerden söz ediyorum. Bir kez oraya çıkan hayatının sonuna kadar bir daha inmez, inmemek için herşeyi yapar, başarısız bile olsa asla çekilmez, ancak bazı durumlarda “indirilebilir”.

Tartışılmaz lider Atatürk, Milli Şef İnönü, sonra Ecevit ve Deniz Baykal. Süleyman Demirel’in rekoruna sahip bir politikacı herhalde dünyada yoktur, sonra Türkeş ve Erbakan.

Devrimci harekette de “liderler sultanı”ndan söz edi-

lir. Değişik örgütler liderleriyle tanımlanırlar ve bu liderler başarısız olsalar bile asla çekilip yerlerini başkalarına bırakmazlar, ya da Deniz Baykal örneğinde bir kere görüldüğü gibi, kısa süre sonra yeniden başa gelmek için çekilirler.

Türkiye toplumunda savunulan görüşler birbirinden çok farklı gibi görünse bile, birbirine zıt noktadaki örgütlerin işleyişleri ve yapıları arasında önemli benzerlikler vardır. Aynı toplumsal-kültürel ortamda yetişmiş insanların oluşturduğu bu örgütler için başka türüsünü düşünmek de zordur.

Ek olarak, “değişmez liderlik” anlayışının dünya sosyalist hareketinde de bulunduğunu belirtmek gerekir. Sosyalist ülkelerde kaç tane parti genel sekteteri yerini ölmeden önce başkasına bırakmıştır?

Burada sorun sadece liderden ibaret değildir. Her lider çevresiyle birlikte vardır ve liderlikten inmesi, o çevrenin de etkisini kaybetmesi, en azından bu etkinin azalması anlamına gelir. Reel sosyalizmde toplumun her alanında yaşanan merkezileşme sonucu, hiyerarşinin en üstünde bulunan büyük güce sahiptir ve hiç kimse de bu gücü kendiliğinden bırakmaz.

Benzer bir liderlik sultasının devrimci örgütlerde bulunması, ülkenin kültürel ortamı dikkate alındığında neredeyse kaçınılmazdır. Devrimci harekette de örgütler,

tıpkı burjuva partilerinde olduğu gibi, önderleriyle anılırlar. Mahir Çayan demek THKP-C demektir. THKO denilince akla öncelikle Deniz Gezmiş gelirdi. Keza İbrahim Kaypakkaya da TKP/ML demektir. Yaşadıkları dönemde kendileri böyle istememiş olsalar bile, daha sonra belirli örgütlerin adıyla özdeşleştirildiler.

Burada önemli olan, içinde yaşanan toplumun özelliklerinin birbirine zıt görüşlere sahip olan ve sık sık kıyasıya mücadeleye yönelen gruplar ve sınıflarda da kendini gösterdiğidir. Nasıl burjuvazi ile işçi sınıfının ortalama aile ve namus anlayışları arasında büyük fark bulunmuyorsa, benzer bir durum devrimcilerle faşistler arasında da görülür. Bu saptama, yazının asıl konusu olan sol içi şiddetin nedenlerinin açıklanmasında önemli yer tutacaktır.

Sol'da Kendini Vuran Şiddet

1974-1980 döneminde solun önemli özelliklerinden bir tanesi, sol içi şiddettir. Bu dönemde sol içi şiddetin yaygın varlığı genel olarak bilinmekle birlikte, bunun, 12 Eylül 1980 sonrasında yaşanan büyük yenilginin nedenlerinden birisi olarak da saptanması önemlidir. Başlarken, neden söz edildiğinin gereğince anlaşılabilmesi için kavramın açılması gerekir. Sol içi şiddet denilince ne anlıyoruz?

Sol içi şiddet; iki veya daha fazla sol grubun birbirine karşı veya sol bir grubun bir ya da birden fazla kendi üyesine karşı uyguladığı –genellikle– silahlı şiddettir. Böyle bir şiddetin sonucu ölüm(ler) ve/veya yaralanma(lar)dır. Tek yanlı ya da karşılıklı olarak silah kullanıldığında kimsenin yaralanıp ölmediği olaylar enderdir. Sol içi şiddet bazı durumlarda kendisini bıçaklı ve sopalı olarak da göstermiş olmakla birlikte, silah kullanılan olaylar büyük çoğunluğu oluşturduğundan, yukarıdaki tanım genelleme olarak yanlış sayılmaz.

Silahlı şiddet aniden ortaya çıkabileceği gibi, önce yumrukların konuşması, ardından gelen sopalı ve bıçaklı şiddetin devamı olarak da ortaya çıkabilir. Silah kullanılması ve hedef gözetilerek ateş edilmesi genellikle ortamın iyice gerginleştiği durumlarda görülür. Her şiddet olayının arka planı vardır, silahlı şiddette çelişki iyice olgunlaşmıştır. Özellikle cezaevlerindeki örgüt içi infazlarda bir örgüt üyesinin şişlenerek öldürülmesi söz konusu olmakla birlikte, bu durumu, silahın kolay bulunamadığı bir ortamda yerini başka bir öldürücü alete bırakması olarak açıklamak mümkündür.

Bu yazıda cevabı aranacak soru şudur: Ülkemizde solun tarihindeki en büyük kitleliliğin yaşandığı 1974-1980 döneminin başlıca özelliklerinden bir tanesi olan sol içi şiddetin nedenleri nelerdir?

Konunun üzerinde kafa yorulması bir yana, soldaki herkesin bildiği bu gerçeğin açık olarak ifade edilmesi, hakkında makaleler ve bazı kitaplar yazılması bile yenidir. Neden yaklaşık otuz yıl susulduğu ve konunun görece yeni konuşulmaya başlandığı da cevaplandırılması gereken bir başka önemli sorudur.

O sol içi şiddet, 12 Eylül 1980'de bitmemiş, sonrasında cezaevlerinde de sürmüştür. Bugün bile sol gruplar arasındaki sürtüşmeler kolaylıkla kavgaya dönüşebiliyor. Genellikle ateşli silah yerine sopa kullanılıyor ama geçmişteki silahlı çatışmaların da bu tür kavgalarla başladığı düşünüldüğünde, olayların biraz daha yoğunlaşması durumunda eskinin yeniden yaşanabileceği şimdiden görülebiliyor.

Sol içi çatışmaların bugün eskisine oranla oldukça zayıf durumda olmasına bakarak kendimizi kandırmayalım. Çatışma zayıftır, çünkü sol, 1974-1980 dönemiyle karşılaştırılmayacak kadar zayıftır. Biraz güçlendiğinde çatışma hemen gündeme gelmektedir. “Neden böyledir?..” sorusunun cevabı, bir oranda, “geride bırakıldığı sanılan konuların, hiç de bu durumda olmadıklarının yeni yeni anlaşılmasına başlandığı görülüyor” saptamasında bulunulabilir. Bilinçaltı gibi...

Aşılmış, geride bırakılmış, unutulmuş sanılıyor; gerçekte ise, her önemli olayda etkisini sürdürdüğünü, aş-

lamadığını, geride bırakılmadığını yeniden ve yeniden hissettiriyor. Bu durumu “solun kan davası” olarak adlandırmak mümkündür. Ne ki, burada söz konusu olan farklı bir kan davasıdır.

Kan davası bilinçlidir, açıkça hissedilir. Burada söz konusu olan ise, çözümlenmeden bilinçaltına itilmiş, yok sayılan, gerçekte ise var olan ve yeri geldiğinde kişiyi ve örgütü derinden etkileyebilen geçmişten kalmış sorunlardır.

Bu durumu üzerinde çok konuşulan solun birliği konusunda da görmek mümkündür. Herkes birlik istiyor, ama yapamıyor. Herkes soldaki bölünmüşlüğü bir oranda bile olsa aşılmasını istiyor, ama kayda değer bir birliklilik oluşturulamıyor.

Karşılıklı suçlamalar havada uçuşuyor. Kariyerizm, şeflerin egemenliği, kendine güvenememek, karşısındakine hiç güvenememek ve derken geçmiş herkesi çağırıyor: solun içindeki bu derin güvensizliğin kökleri geçmiştir. Örgütler arasındaki ve aynı örgüt içindeki derin güvensizliğin kökleri –ne kadar üzeri örtülmeye çalışılmış olsa bile– orada neredeyse dokunulmamış olarak durmaktadır. Sol, sol içi şiddetle hesabını bitiremedikçe, bu güvensizliği aşması mümkün olmayacaktır. O hesap ki, değil bitirilmek, daha yeni başlamaktadır. Başlayalım bakalım...

Geçmişle Yüzleşmede Eksik Kalan Nedir?

Geçmişle yüzleşmek gerekliliği son yıllarda çok kullanılan bir belirleme. Çok kişi bunu ülkenin geçmişi bağlamında ele alıyor, örgütünü ve kendisini hiç işin içine katmıyor.

Solun kendisiyle de yüzleşmesi gerekiyor. Burada söz konusu olan dar anlamda ideolojik yüzleşme değildir. “Geçmişte şu görüşü savunduk, bunun yanlışları şunlardı” türünden bir yüzleşme, her örgütte değişik kapsamlarda gerçekleştirilmiş olmakla birlikte, yapılmıştır. Yapılmamış olan, örgütsel yüzleşmedir.

Örgütlerin tarihi kirlidir, bazılarınıninki oldukça kirlidir. Bu kirliliğin önemli bileşenlerinden bir tanesi de sol içi şiddettir. Örgütler arasındaki ve örgüt içindeki şiddet dur durak bilmedi. Sadece 1974-1980 döneminde değil, sonrasında da bu nedenle çok sayıda devrimci yaralandı ya da öldürüldü.

Sosyalistler için hakim sınıfın şiddeti normaldir. Sosyalist gördüğü ya da kendisi öyle görmese bile başkaları tarafından o kategoride tanımlanan bir örgütten gelen şiddet (ya da örgüt içinde kendi yoldaşlarından gördüğü şiddet) daha derin etki yaratır ve kolayca unutulamaz, normal karşılanamaz.

Birbirinden teorik olarak çok farklı olmayan iki gru-

bun, Devrimci Yol ile Kurtuluş'un neden bir arada bulunamadıklarını açıklamak zordur. Sadece iki örgüt arasında yaşanan şiddet ve dökülen kan dikkate alındığında bile, bir arada bulunamamanın haklı psikolojik nedenleri olduğu görülür. Bu nedenler de açıkça konuşulmaz, konuşulamaz, zira iki taraf da bunların ortaya çıkmasında sorumluluk taşımaktadır. Birliğin bir türlü sağlanamamasını başka nedenleri öne çıkartarak açıklamak daha kolay gelir.

Sol içi şiddetin konuşulmaması, konuşulamaması, Ragıp Zarakolu'nun Ölümünden Önce – Sol İçi Şiddeti Sorgulamak ve Aşmak (Erdal Beyoğlu, Belge Yayınları, İstanbul, 2010) kitabının Önsöz'ünde de belirttiği gibi, sol gruplar arasında birliğin olamamasının temel nedenidir. Herkes birlik yanlısıdır, herkes birliği ister görünür ve bazen – başlangıçtaki adıyla Özgürlük ve Dayanışma Partisi örneğinde de görüldüğü gibi– bir araya da gelinir. Aradan fazla zaman geçmeden eskisinden daha kötü dağılır.

Bu partinin ilk döneminde Almanya örgütlenmesinde bulunmuş bir kişi olarak, Devrimci Yol ile Kurtuluş arasında büyük bir hızla tırmanan gerginliğin sadece Kürt sorunundaki farklı değerlendirmelere bağlı olmadığını hissedebiliyordum, ama daha ötesini düşünemiyordum. Normal olarak bu görüş farklılığından bu gerginliğin çıkmaması gerekirdi. İşin içinde geçmişten gelen, insanların politik kişiliklerinin parçası olmuş başka konular, özellik-

le de sol içi şiddet de varmış...

Örgütlerin kendileriyle, örgütsel tarihleriyle yüzleşmeleri, geçmişle yüzleşmede eksik kalan yöndür.

Yöntem

Bu yüzleşmede nasıl bir yöntem izlenmesi gerekir?

Yöntem önemlidir, çünkü örgütlerin kendileriyle yüzleşmesinden, sol içi çatışmanın tarihinden sonuçlar çıkarmaya çalışıyoruz. Benzeri konularda çok rastlanıldığı gibi bilgiyi yığıp öylece bırakarak herhangi bir sonuca ulaşamaz. Genelden başlayıp özele doğru inmek gerekir.

“Önce kim başladı?..” veya “Filanca olayda kim haklıydı?..” gibi sorulardan, başka bir deyişle tek tek olaylardan başlanıldığında işin içinden çıkılmaz, ayrıntılar arasında kaybolmak kaçınılmaz olur. Özelin önemi, kişilerin rolü, sol içi şiddetin değişik nedenleri olabileceği açıktır. Bunlarla ilgili çok sayıda saptama yapıldığında, büyük bir bilgi yığını elde edilir. Ama bu yığından hangi sonuçlar çıkarılabilir, orası belli değildir ve gerçekte bize gerekli olan da öncelikle bu sonuçlardır.

Sol içi şiddetin genel nedenleri saptandıktan sonra her sol içi şiddet olayı ayrıca incelenmelidir. Genel nedenlerin yanı sıra her sol içi şiddet olayının özel nedenleri de vardır. Bu nedenler görünüşte birbirlerine benzemeyebi-

lirler. Örgüte, olayın gerçekleştiği ortama, olayın geçmişine ve katılan kişilerin yapısına göre değişirler. Burada genelin o özelde nasıl ortaya çıktığının yanı sıra, genelin özelle bütünleşmesi de ele alınabilir.

Yöntem genelden özele gitmek olmalıdır. Özelden başlarsanız yüzlerce çeşit özel içinde kaybolabilirsiniz. Ortaya sistematik, yorumlanmış, birbiriyle bağlantılı bilgi çıkmaz. Şekilsiz bir bilgi yığını çıkar. Buradan teorik sonuçlar çıkarılamaz. Sol içi şiddetin nedenleri yeterince anlaşılmadığı için, bunların nasıl aşılabileceği konusunda da açıklığa kavuşulamaz.

Solun kendisiyle örgütsel olarak yüzleşmesini sol içi şiddet ile sınırladığımızda, konunun örgüt içi ve örgütler arasında şiddet olarak iki boyutu olduğu görülür.

Örgüt içi şiddetle hesaplaşmak görece daha kolaydır. Yapılanın yanlışlığı vurgulanır, şu veya bu nedenle örgüt içi şiddetle karşılaşmış ve genellikle de öldürülmüş kişilere yönelik suçlamaların asılsızlığı belirtilir, kişilerin itibarları geri verilir. Böylece geçmişe yönelik olarak örgüt içi şiddet konusu bir oranda çözümlenmiş olur.

Bir oranda, diyorum, çünkü örgüt içi şiddet konusunda geçmişte olanların açığa çıkarılması, sorumlularının bulunması ve konunun çözümlenmesi, o örgütün içinde bundan sonra şiddet yaşanmayacağı anlamına gelmez.

Bu konuda belirgin bir bilinç yükselmesi yaşanmıştır, ama tek tek olaylar genel nedenlerinden ayrı olarak ele alındıklarından, örgüt içi şiddetin “uygun koşullarda” daha az oranda da olsa kendisini yeniden göstermesi ne-redeyse kaçınılmazdır.

Örgütler arasındaki şiddet konusunda ise bu oranda ilerleme yapmak bile zordur, zira ne olduğu bilinmemektedir ama nasıl olduğu hayli karışıktır. Bir olay ötekini nasıl etkilemiş, hangi kişi ya da kişiler şiddeti kışkırtmıştır; belirlenmesi oldukça zordur.

Örgütler arasındaki şiddet kınanır, olmaması gerektiği vurgulanır. Bu konuda belirli bir bilinç yükselmesi gerçekleşmekle birlikte, gelecekte, “uygun koşullarda” sol içi şiddetin hem de söz konusu iki örgüt arasında yeniden gündeme gelmeyeceği söylenemez. Bu durum, sol içi şiddet konusuna özelden değil, genelden yaklaşılması gerektiğini yeniden ortaya çıkarır. Sol içi şiddetin genel nedenleri üzerinde açıklık sağlandıktan sonra bu genelin her özelde nasıl ortaya çıktığı ayrıca incelenebilir.

Yazının sonunda ayrı bir başlık altında ele alınacak olmakla birlikte bu konuda şimdiden şu kadarı belirtilebilir: Sol içi şiddetin genel nedenleri konusunda açıklığa kavuşulsa ve tek tek her olayda bu genelin kendini nasıl ortaya koyduğu açıklanabilse bile, bu durum, gelecekte sol içi şiddetten uzaklaşılabilmesi için yine de yeterli ol-

mayacaktır.

Eğer çok sayıda sol örgüt sürekli olarak geçmişin bir dönemi (1974-1980) ile yaşıyorsa, bugünkü varlığını o dönemdeki özelliklerinin uzantısı olarak tanımlıyorsa, bugün ve gelecekte çok geçmişi yeniden ve yeniden üretiyorsa, konu hakkında ne kadar aydınlanmış olursa olsun, o dönemin önemli özelliklerinden birisi olan sol içi şiddet zihninden hiç uzaklaşmayacaktır. Ek olarak, sürekli olarak yeniden üretilen geçmiş, giderek “düzeltilmiş geçmiş”e dönüşür. Bugünü asıl belirleyen gelecekte çok geçmiş olunca, geçmişte olanlar tek tek ele alınır ve bugünün gereklerine göre yeniden düzenlenir ya da düzeltilirler. Uygun olmayan olaylardaki sorumluluktan ya kurtulunur ya da belirsiz duruma getirilir.

Sonuçta 1974-1980 dönemindeki yoğun sol içi şiddet herkes tarafından lanetlenir, ama hiçbir örgüt bu şiddette kendi sorumluluğu da bulunduğunu kabul etmez. Herkes kendi düzeltilmiş geçmişinde sorumluluktan kurtulmuş ve onu başkalarına yüklemiştir.

Yazının sonunda bu konu üzerinde yeniden duracağım. Bu yazının amacı, sol içi şiddetin genel nedenlerini ortaya çıkarmaya çalışmak, bu konudaki değişik görüşlerin eleştirisini yapmak ve ardından da özel bir olaya –Nebil Rahuma’nın öldürülmesine– kısaca inmek, genel ile bu özeline ilişkisini incelemektir.

Yazının sonraki bölümlerinde sol içi şiddetin genel nedenleri irdelenirken, yeri geldikçe Erdal Beyoğlu'nun anılan kitabında yer alan görüşlere de değinilecektir.

Bu kitapta sol hareketin değişik yerlerinde bulunan 27 kişi sol içi şiddet konusundaki görüşlerini yazmışlar (bazılarıyla söyleşi yapılmış). Sol içi şiddet konusuyla ilgilenen herkesin okuması ve üzerinde düşünmesi gereken bir kitap. Doğru tezler savunan yazarlar olduğu gibi yanlış tezler savunanlar da var. Bunlara bir de sayfalarca yazıp da hiçbir şey söylemeyenleri de eklemek gerek. Sol içi şiddet konusunda genel geçer bir söylemle yetinmek de aslında bir şey söylememektir, kısacası bu konuda konuşamamaktır.

1) Her Sol Toplumuna Benzer

Kitabın en önemli yazıları, sol içi şiddet ile toplumda yaşanan şiddet arasında bağlantı kuranlardır. Solu, bu toplumun dışından gelmiş gibi incelemek yanlış olmanın ötesinde, anlamsızdır. Konu üzerinde biraz duralım.

En erken 16-17 yaşlarında devrimci olan insanlar, bu yaşa gelinceye kadar önemli bir sosyalizasyon yaşamışlardır. Aile içi sosyalizasyon (birinci sosyalizasyon) ve belirli oranda da aile dışında (okul, arkadaş çevresi) sosyalizasyondan geçerek devrimci harekete katılan bu insanlar,

“boş kağıt” değildir. Toplumun egemen değer yargılarını da birlikte getirmişlerdir ve özellikle önemli olan, bunun farkında olmamalarıdır. Sosyalizasyon, toplumdaki egemen değer yargılarının –bilinçsiz olarak– içselleştirilmesi demektir. Kişi, o yaşta bu değer yargılarını sorgulayamaz (çok sayıda insan ileri yaşlarda bile sorgulayamaz).

Kişinin devrimci harekete katıldığında aldığı ortalama teorik eğitim (materyalist felsefe, Marx ve Lenin, örgütüne göre Stalin ve Mao da eklenebilir), sosyalizasyonla elde edilen değerlerin üzerine gelir, onlarla karışır. “Sosyalist teorik eğitim” varolan değerler sistemini sorgulamaktan çok, ona sol görünümlü bir içerik vermeye çalışır.

Böylece devrimci harekete katılan ortalama bir insan, toplumdaki ortalama bir kişiden esas olarak sosyalizme inanmak, sömürüye karşı olmak, emeğin mücadelesini ve haklarını savunmak gibi noktalarda ayrılır. Birkaç ayırım daha eklenebilir, ama asıl önemli olan, devrimci harekete toplumun sol bir bireyinin katılmış olmasıdır. Toplumda hakim olan değer yargıları büyük oranda devrimci harekete de taşınırlar.

Devrimci harekete katılınıncaya kadar yaşanmış olan sosyalizasyonun önemli bileşenlerinden bir tanesi şiddettir. Türkiye, aile içi şiddetin yaygın olduğu bir ülkedir. Burada söz konusu olan sadece erkeğin kadına uyguladığı şiddet değildir. Bundan daha da önemli olan,

anne ve babanın çocuklara uyguladığı şiddettir. Ek olarak, kardeşler arasında da şiddet görülür. Buna mahallede arkadaşlar arasında yaşanan şiddeti, okulda öğretmenin öğrenciye, karakolda polisin zanlıya, orduda subayın erlere uyguladığı şiddeti de ekleyin (kişi kendisi yaşamamış olsa bile bunları duyar-görür).

Devrimci harekete böylesi bir sosyalizasyonu yaşamış olarak giren insanların kendilerini biraz zorlayan sorunlar karşısında bile şiddete başvurmaya eğilim göstermesi neredeyse kaçınılmazdır.

Kitabın ilk yazısını, “Sol içi şiddet” başlığıyla yazan Sedat Beceren, “Sol içi şiddetin olmasını son derece doğal bulmamız gerektiğini düşünüyorum. Ancak doğal bulduğumuz oranda da yanlış olduğunu ve bu doğal yanlış nasıl aşabileceğimizin yanıtını aramak gerekiyor.” (s: 22) derken, sorunu tam olarak ifade ediyordu.

Burada hepimizde varolan önemli bir yanlış anlayış üzerinde durmak gerekir. Biz, devrimci (ya da sosyalist) olan insanın oldukça değiştiğini sanırdık. Böyle sandığımız için de, o insanın devrimci harekete getirdiği toplumdaki hakim özellikleri önemsemedik. İyi bir sol teorik eğitim gördüğünde bunlardan önemli oranda kurtulacağını (kurtulacağımızı) sandık.

Gerçekte ise bunun tersi doğrudur. Solcu olmak insanı değiştiriyor. En başta dünyaya bakışı ve hayatı deği-

şiyor. Ne ki, bu değişim, sosyalizasyonla kazanılan önemli özelliklerin de belirgin oranda değişmesi anlamına gelmiyor. Bu özellikler sol teoriyle eklenerek varlığını sürdürüyor. Örneğin, şiddete başvurma eğilimi sürüyor, sadece şiddetin gerekçesi değişiyor, “devrimci” gerekçeler ortaya çıkıyor.

“Koşullar değişince insan da bizim istediğimiz yönde ve oranda değişir!..” anlayışı bize özgü bir hata değildir. İnsanlar sosyalist olunca, dahası, sosyalist toplumda da yaşayınca önemli oranda değişirler anlayışı, dünya sosyalist sisteminde ve değişik ülkelerdeki sosyalist örgütlerde egemendi. Sosyalist ülkeler insanında ortaya çıkan eksiklikler, “geçmişin kalıntıları”, “sosyalist toplumun ileri aşamalarında ortadan kalkacak eksiklikler” olarak görülüyordu.

İnsan farklı koşullarda yaşamaya başlayınca değişir. Sosyalist olmak, farklı bir çevrede yaşamaya başlamak demektir. Sosyalist toplumda yaşayan insan, burjuva toplumundan daha farklı koşullarda yaşıyordur ve bu nedenle daha fazla değişmesi gerekir.

Burada toptancı ya da aşırı genellemeci bir yaklaşım söz konusudur. İnsan farklı koşullarda değişir; ama değişmekle, istenilen yönde ve oranda değişmek birbirinden oldukça farklıdır. İnsanın içinde bulunduğu koşulların değişmesi, insanın bu koşullara uygun olarak değişeceği

anlamına gelmez.

İnsanda istenilen yönde ve oranda bir değişimin ortaya çıkabilmesi için, bu değişime uygun koşullarda yaşamak gereklidir ama yeterli değildir. Koşulların varlığı, bunlara uygun değişimin kendiliğinden ortaya çıkacağı anlamına gelmez. Burada “kendiliğinden ortaya çıkmak” derken, o koşullara uygun eğitimi de dahil ediyorum. Sosyalist toplumda bu topluma uygun bir eğitim de doğal olarak varolacaktır.

Bu gerçekliği, tam olarak ifade etmese bile, pratik çalışmada fark eden ilk kişinin gerilla savaşından gelen Che Guevara olması ilginçtir. Sosyalist toplumda sosyalist insanın gelişmesi için objektif koşulların ve eğitimin yeterli olmadığını, insan hayatının geniş bir alanını kapsayan (gönüllü çalışma gibi) bir dizi pratiğin de gerekli olduğunu savunmuştur.

Konumuz gereği “sosyalist toplum ve sosyalist insan, sosyalist toplumda insanın değişim sorunları ” üzerinde fazla durmayacağım. Ayrıntılı bilgi için, Etik Yayınları’nda yayımlanan “1900’den Günümüze Büyük Düşünürler” kitap dizisinin üçüncü cildinde yer alan Che Guevara başlıklı yazıya bakılabilir.

Burjuva toplumunda durum daha da karmaşıktır. Sosyalist insanın en azından örgütsel ilişkileri çerçevesinde sosyalist bir çevresi de bulunmakla birlikte, kendisi

aynı zamanda burjuva toplumunun günlük yaşantısı içinde yer alır ve dolayısıyla ondan gelen her türlü etkiye açık durumdadır.

Burjuva toplumu içindeki sosyalist militanın geçmişindeki şekillenmeden (sosyalizasyonun etkilerinden) bırakın kurtulmayı, belirgin oranda uzaklaşması bile daha zordur. Günlük yaşam o etkileri sürekli yeniler. Sosyalist militanın şahsında sosyalizasyonun yarattığı değerlerle, sosyalist değerler sürekli kavga halinde olmalıdır. Olmalıdır, diyorum, çünkü tersi örnekler, toplumsal bazı değerlerle bunlara uymayan sosyalist değerlerin sürekli eklenmesi ve birlikte varolmaları belirgin oranda daha fazladır.

Kadının yasal olarak eşit, gerçek hayatta ise erkekten aşağıda olduğu bir toplumda büyümüş olan kişi, sosyalist olduğu zaman, bunun yanlış olduğunu da öğrenir. Kadın ve erkek sadece kâğıt üzerinde değil, günlük yaşamda da eşittir, eşit olmalıdır. Erkek, eğitim çalışması çerçevesinde Bebel'in Sosyalizm ve Kadın yapıtını okumuş da olabilir. Bütün bunlar tipik sosyalist erkeğin kadına bakışını ve davranışını genellikle önemli oranda etkilemez.

Kadının teorik olarak eşit olması, pratikte ise olmaması pekâlâ birlikte varolabilir. Sosyalist erkek böylesine çelişkili bir birlikteliğin bilincinde olmayabilir. Bu çelişkili durum kendisine gösterildiği zaman genellikle bundan

rahatsız olur ve kendisine göre haklılık gerekçeleri arar. Sosyalizasyonun, sosyalist değerlere göre daha fazla içselleştirilmiş değerleri kendilerini savunmaya başlarlar.

Sosyalizasyon, toplumsal değerlerin, yasal olarak belirlenen değil, günlük yaşamda geçerli olan gerçek değerlerin, bilinçsiz olarak içselleştirilmesi demektir. Bilinçli değerlerin (sosyalist değerlerin) bilinçsiz olana üstün gelebilmesi ancak uzun ve zahmetli bir sürecin sonunda gerçekleşebilir.

Okur, bütün sosyalistlerin sol içi şiddetin yanlış olduğunu kabul etmesiyle, azımsanmayacak bir bölümünün bu şiddeti şu veya bu biçimde uygulamaktan bir türlü vazgeçememesinin de aynı temelde açıklanabileceğini düşünebilir.

Toplumsal değerlerin gücü konusunda Kürt gerillasından değişik bir örneği ele alalım. Anna Flach, yüksek lisans tezinin konusu gereği, PKK'nin kadın ordusu içinde iki yıl kalır ve sonunda Frauen in der kurdischen Guerilla (Kürt Gerillasında Kadın) adlı bir kitap yazar. Bu kitapta anlatılan olayların geçtiği yer, mekân olarak Kürt toplumunun içi değildir. Gerilla, toplumla sürekli bağlantı içinde olmasına karşın, coğrafi olarak ayrı bir yerdedir. Flach, bazı somut olaylardan hareketle, evin namusu-köyün namusu-gerillanın namusu çizgisinin varlığını ortaya koyar. Böyle bir çizgi, dağdaki ya da başka bir ülkedeki bir

kampta değil de, günlük olarak Kürt toplumunun içinde yaşansaydı, daha güçlü olacaktı.

Aralarında kan davası olan rakip aşiretlerden gelen gerillaların birbirlerini ortadan kaldırmak için nasıl fırsat kolladıkları hakkında oldukça fazla nek dinledim. Coğrafya olarak toplumsal yaşamın dışında bulunan ve devlete karşı sert bir mücadeleye girmiş insanlar bile – zelikle başlangıçta– yaşamış oldukları sosyalizasyondan kazanmış oldukları değerlerin etkisi altındadır. Birisinin tekinin kan davalısı olduğu bir aileden gelmesi, silahlı mücadele içinde bile önemini kaybetmiyor. Yapanlar, içinde buldukları durumu sakin şekilde değerlendirdiklerinde, yaptıklarını yanlış bulurlar, ama bu durum gerilla içinde bile hasım durumunda olmalarını engellemez. Sivil hayattaki hasımlık, aynı safta yer alınan silahlı mücadele içinde kendisini yeniden üretmiştir.

Yaşanmış sosyalizasyonun etkisinin aşılması uzun ve zahmetli bir süreci gerektirir. Teorik eğitim bu sürecin sadece bir yanıdır. Eski sosyalizasyonun üzerine yeni bir sosyalizasyonun daha gelmesi gerekir.

Sol içi şiddet 1974 sonrasında başlamadı. Bu şiddetin önekleri 68'liler olarak bilinenler arasında da vardır. İlk dönemde sol içi şiddet neklerinin münferit olmasının nedenlerinden birisi, solun henüz büyük bir kitleseleliğe ulaşamamış olmasıdır. Asıl önemli neden ise, solun

yapısının değişmesidir.

Celal Başlangıç, kitapta yer alan “Bu tür örgütler ne kadar ilerici gibi görünseler de gerçekte gericedir...” başlıklı yazısında, “Sosyalist hareket özellikle 12 Mart sonrasında daha çok kır kökenli feodal ilişkilerden gelen insanlardan oluştu. 12 Mart öncesini ve sonrasını ayırırsak şöyle bir özelliklerle karşılaşırız: 12 Mart öncesi hareketler, daha çok kentli ve aydınları içeren daha eğitimli insanlardan oluşuyordu. 1974’ten sonraki sosyalist hareketlerde ise kentlerde işçi sınıfı ve sanayi kültürü almış insanlara aza inmiş, buna karşı feodal kültür daha yoğunluk kazanmıştı.” (s: 157-8) diyor.

Kentlilerin eğitim ve kültür düzeyinin daha yüksek olmasının, toplumsal değerlerin sosyalizmle uyumsuz etkilerini frenleme etkisi vardır; onları ortadan kaldırmazlar, sadece ortaya çıkmaları kırsal kesimden gelen insanlardaki kadar doğrudan gerçekleşmez.

2) Kolay Bir Açıklama: Sosyalist Demokrasi Yoktu!

Bu açıklamaya göre, 1974-1980 dönemindeki sol içi çatışmanın ana nedeni, sosyalist demokrasinin yokluğudur. Bu saptamayla kastedilen, farklı görüşlere karşı tahammülsüzlüktür. Örgüt, başka bir örgütün ya da kendi içindeki bazı üyelerin ya da tek üyenin farklı görüşlerine

tahammül edememekte ve genellikle kısa bir tartışmanın ardından şiddet uygulanmaktadır.

Bu görüşe göre, örgütlerde sosyalist demokrasi yerleştiğinde ve böylece de örgüt içinde ve dışındaki farklı görüşlerle birarada yaşama öğrenildiğinde, sol içi şiddet de ortadan kalkacaktır.

Sosyalist demokrasinin yokluğunun sol içi şiddetin ana nedeni olarak görülmesi fazlasıyla kolaycı bir açıklamadır. Sosyalist örgütün içinde ya da örgütler arasında sosyalist demokrasinin yokluğu, uygulanan diğer baskı biçimleri konusunda açıklayıcı olabilir. Örneğin, farklı görüşte olanlara karşı psikolojik baskı uygulanabilir. Birbirine karşı silah kullanmayı, öldürme ve yaralamayı ise bu görüşle açıklamak mümkün değildir. Sosyalist demokrasinin yokluğu “infaz” yapılmasını zorunlu kılmaz.

Kitapta değişik yazarlar tarafından ifade edilen bu görüşün önemli açmazları vardır:

Birincisi; sol içi şiddeti, egemen sosyalizm anlayışına, Stalinizm’e bağlayan bu görüş fazlasıyla genellemecidir. Sorunu analiz ederek sonuca ulaşmak yerine, sonucu soruna eklemlemeye çalışır. Bu nedenle de, “Stalinist sosyalizm anlayışından sol içi şiddete nasıl geçiliyor?..” sorusuna ancak iç bağlantısı bulunmayan cevaplar üretebilir.

İkincisi; öncelikle “Stalinist sosyalizm anlayışı ne-

dir?..” sorusuna doğru cevap vermek gerekir. Stalinizm, her şeyden önce, iktidardaki sosyalizmdir. Oldukça geniş olmakla birlikte emperyalist ülkelere göre az gelişmiş olan bir ülkede, emperyalist kuşatma altında sosyalizm kurma çabasıdır. Tarihin tekerleğinin geriye dönmeyeceği, iktidara bir kez gelen komünistlerin onu asla bırakmayacakları anlayışından hareketle, toplumsal gelişmenin yolunu temizlemek amacıyla terörün kullanılmasıdır.

Bu anlayış yanlış bulunabilir, şiddetle eleştirilebilir, ama buradan hareketle, iktidardaki sosyalizmin işçilere köylülere ve komünistlerin bir bölümüne karşı da uyguladığı şiddetle, iktidarın oldukça uzağındaki bir ülke sorunun kendi içinde uyguladığı şiddet arasında benzerlik kurulamaz.

İbrahim Ünal, “şiddet kültürüyle yetişmişseniz koşullar oluştuğunda bir şekilde şiddet kendisini ortaya çıkarıyor” başlıklı yazısında, bir oranda da olsa bu gerçeğe işaret ediyor“. “Bu tür uygulamalardan (şiddet olgusundan söz ediliyor, b.n.) insanların etkilenmemesi mümkün değil. Fakat bizim algılamamız gereken orada sosyalizmi korumaya yönelik doğru ya da yanlış, kısmen doğru kısmen yanlış temizlik hareketleri, bizim gibi ülkelerde siyasal mücadele veren grupların kendi içindeki iktidar mücadelelerine zemin olamaz.” diyor (s. 197).

Birkaç kentte, birkaç mahallede ya da en fazla bir

ilçedeki denetimi ele geçirmiş sol örgütün, bu alandaki öteki sol örgütlere karşı şiddet uygulamasının, Stalinizmle kaba bir benzerliğin ötesinde yakınlığı yoktur. Davranışını haklı göstermek için gerekçe arayan, bulur. Stalin'e özenmek, sol içi şiddeti Stalinizmle gerekçelendirmek, başlangıç değil, sonuçtur.

Üçüncüsü; sol içi şiddetin ana nedeni olarak “egemen sosyalizm anlayışı”nı gösterenler, suçlu arıyorlar ve onu aramaya kendilerinden çevrelerinden ve toplumlardan değil, uzaklardan başlıyorlar. Bu anlayış, her türlü olumsuzluğun nedenini emperyalizme, dışarıdaki güçlere bağlayan anlayışın başka çeşididir. Toplumsal yaşamın önemli özelliklerinin sosyalist pratik içinde nasıl yeniden üretildiğine dikkat etmezler, bunun yerine ithal malı çözümler ararlar.

Bu anlayışın savunucularının genellikle Kemalizm'e karşı olması da başka bir gariplik örneğidir. Kemalizm'den kopmayı değil, ondan kopulduğu sanılarak başka bir köşesinde yer almayı gösterir.

Kemalizm'in önemli bileşenlerinden birisini ithalatçılık oluşturur. Batı Avrupa uygarlığının bazı yasa ve kurumlarını ithal ederek topluma monte etmek ve böylece de sorunların çözülebileceğini sanmak, tipik bir Kemalist davranış tarzıdır. Batı Avrupa'nın yerini SSCB aldığı anda ise sadece ithalat yapılan ülke değişir.

Dördüncüsü; değişik ülkelerdeki sosyalist örgütlerin büyük çoğunluğu bir dönem Stalinistti. Stalinizm sol içi şiddetin ana nedeni olsaydı, bu şiddetin çok sayıda ülkede ortaya çıkmış olması gerekirdi, ama böyle bir durum yoktur.

Bizdeki sol içi şiddet, sadece iki hasım grup –Sovyetler Birliği Komünist Partisi (SBKP) yanlılarıyla Çin Komünist Partisi (ÇKP) ya da birbirlerini “sosyal faşist” ve “Maocu bozkurt” olarak adlandıranlar– arasındaki şiddeti içermez, görüş olarak birbirine yakın gruplar arasındaki şiddeti de içerir. Örneğin, değişik konularda yakın görüşlere sahip olan Devrimci Yol ile Kurtuluş arasındaki şiddet gibi. Çok sayıda örgütün kendisinden ayrılan gruba ya da düne kadar birlikte mücadele ettikleri arkadaşlarına şiddet uygulaması gibi. Bu kadar yaygın bir kendine yönelmiş şiddeti başka ülkelerin solunda bulmak hiç kolay değildir.

Ülkemiz solunda 1974-1980 dönemindeki grupların sayısı yüzden fazlaydı. Çok sayıdaki grup arasındaki ayrılığı teorik gerekçelerle açıklamak gerçekten zordur. Aralarında bazı konularda görüş ayrılıkları vardır, ama bu kadar küçük nedenlerle ayrı örgüt kurulmaması gerekirdi. Ne ki, kurulmuştur, ek olarak da yeni kurulan örgütlerle, koptuğu örgüt arasında bazen ölümlere kadar varan kavgalar da yaşanmıştır.

Görüşlerini ve kadro yapılarını iyi bildiğim örgütlerden bazı örnekler vereyim. Marksist Leninist Silahlı Propaganda Birliği (MLSPB) ile yine THKP-C kökenli olan Eylem Birliği arasında, ayrı örgüt olmayı gerektirecek hangi fark vardı? İki örgüt de kelimenin gerçek anlamında “Mahir Çayanlı”ydı, Kesintisiz Devrim I-II-III’ü kelimesi kelimesine savunurlardı, ama yine de ayrı örgütlerdi.

“THKP-C revizyonistleri” olarak da bilinen Acilciler’in ayrı örgüt olmasını anlamak mümkün, ama bu iki örgütü ayıranın ne olduğunu teorik ve pratik olarak –ikisi de eylemci örgütlerdi– anlayamazsınız.

Başka bir örnek. Önderlerinden birisi olan Zeki Yumurtacı’nın 12 Eylül sonrasında gözaltında infaz edildiği THKP-C Savaşçıları, MLSPB’den neden ayrılmıştı? Nedeni mutlaka vardır, ama teorik bir gerekçeyle açıklayamazsınız.

Soldaki ayrılıkların önemli bir bölümü için “psikolojik” denilir ve gerekçe olarak da bu kadar çok örgütün ortaya çıkmış olmasının teorik farklılıklarla açıklanamayacağı gösterilir. Saptama kısmen doğrudur. Soldaki ayrılıkların kökeninin psikoloji değil, sosyal psikoloji temelinde incelenmesi gerekir. İki kavram birbiriyle ilgili olmakla birlikte, aynı zamanda oldukça da farklıdır. Psikoloji esas olarak bireyi ele alırken; sosyal psikoloji, karşılıklı etkileşim içindeki bireyleri ele alır. Bu bağlamda gruplar (örgüt

de bir çeşit grup sayılır) ve daha büyük sayıların (toplum gibi) psikolojisinin incelenmesi bu çerçevede ele alınabilir.

En az üç kişiden oluşan küçük ve birey sayısı otuzdan fazla olan büyük grupların psikolojisi, birey psikolojilerinin toplamından oluşmaz. Grubun farklı psikolojisi vardır, birçok insan birey olarak asla yapmayacaklarını grup psikolojisi içinde pekâlâ yapabilir. Soldaki şiddet incelenirken sosyal psikoloji çerçevesinde hareket edilmesi gerekir.

Buradan, soldaki şiddetle ilgili bir başka açıklamaya geçelim.

3) Silahlı Mücadele Birbirine Karşı Silah Kullanmayı da Getirir mi?

Bu görüşe göre devrimin ancak şiddet yoluyla başarıya ulaşacağına inananlar, bu amaçla silahlananlar, silahlı mücadeleye yönelenler, bu silahları kolaylıkla birbirlerine karşı da kullanabilirler.

Bu görüş, sadece başlangıçtan itibaren öncü savaşı ya da halk savaşı vasıtasıyla silahlı mücadeleye girenleri değil, böyle bir mücadelenin gelecekte mutlaka gerekli olacağından hareketle şimdiden silahlanan herkesi kapsamaktadır. Kısaca, şu veya bu nedenle silahı olan, bu si-

lahı birbirine karşı da kullanır, görüşü savunulmaktadır.

Silahlı sol örgütlerin ve bugün olmasa bile gelecekte silahlı devrimi savunan grupların olması, hiç bir şekilde kendiliğinden sol içi şiddete yol açmaz. Silahın burjuvaziye ve karşı devrimcilere karşı kullanılması, silahların gerektiğinde solun bir bölümüne karşı da çevrilebileceği, solun solu vuracağı anlamına gelmez.

Silahlanma ve silahlı mücadeleyle sol içi şiddet arasında doğrudan bağlantı olsaydı, benzer bir durumun başka ülkelerde de görülmesi gerekirdi. Nikaragua'da devrim yıllarca süren silahlı mücadeleyle gerçekleşti. Ülke solunda tek örgüt yoktu, çok parçalılık vardı. Buna karşın, bu ülkede, bizim de duyabileceğimiz yoğunlukta ya da kayda değer oranda sol içi şiddet yaşanmadı. Benzer bir örnek, kısa sürmüş silahlı mücadele bağlamında Küba devrimi için de verilebilir.

Burada da toplumsal özelliklerin ve solun insanların bunları sosyalizasyonla içselleştirmesinin dikkate alınmaması söz konusudur. Solun herhangi bir özelliğini anlamak için önce sola değil, topluma bakmak gerekir. Ardından bu özelliğin solda hangi değişikliklerle ortaya çıktığını incelemek gerekir.

Eskiden beri bu ülkede silah bulmak sorun olmamıştır. Orjinal markayı bulamayanlar, Karadeniz yapısını bulabilirlerdi. Halkın küçümsenemeyecek bir bölümü

(kesin oran vermek mümkün olmamakla birlikte) zaten silahlıdır. Özellikle köy kasaba ve küçük kentlerdeki devrimcilerin politik mücadeleye girdiklerinde hiç silah kullanmamış olmaları neredeyse mümkün değildir.

Silaha aşına olmaya, solda da ortaya çıkan toplumun önemli özelliklerinden birisini de eklemek gerekir. Kızdığı insanı, kızgınlığının derecesine göre dövmeyi, yaralamayı, öldürmeyi düşünmek ve bunu da genellikle fazla düşünmeden, kısa süreli kızgınlık ya da “tahrik olma” temelinde yapmak...

Ülkede işlenen cinayetlerin büyük bölümü bu özelliğe sahiptir. Uzun erimli plan yoktur, olay genellikle kendiliğinden gelişir ve yapıldıktan kısa bir süre sonra da pişmanlık duyulur, yapılmış olan savunulmaz.

Planlı cinayetler, ki bunların arasında kan davası ve “namus cinayetleri” önemli yer tutar, sol içi şiddet kapsamında, bu kez “devrimci bir söylem”le kendilerini tekrarlar. Filanca grup bizden birisini öldürmüştü ise “gerekli cevabın” verilmesi gerekir. Olayı kınamak ve bu tür olayların yanlışlığını açıklamakla yetinmek, militanların moralini bozabilir, örgüte olan güvenlerini sarsabilir. O gruptan da bir ya da birkaç kişi öldürüldüğünde “eşitlik” sağlanmış olur. Sol gruplar arasında bir dönem yaygın olan bu anlayışı, “devrimci kan davası” olarak adlandırmak yanlış olmaz.

Ailenin namusu gibi örgütün de namusu vardır. Sert çelişki yaşanan bir örgütten birisiyle evlenmek ya da birisini sevmek hiç hoş karşılanmaz. Böyle durumlarda ilişkinin zor kullanılarak bitirilmesi bile söz konusu olabilir.

Tekrar da olsa belirtmek gerekir. Egemen değer yargıları ve davranış biçimleri sosyalist söylemle solda da kendilerini gösterirler. Bunu dikkate almadan, varolan olumsuzluklar nedeniyle solu eleştirmek –bu eleştiri özünde haklı olsa bile– ve bununla yetinmek, sorunu yüksek sesle ifade etmekten öteye gitmez. Bırakın sorunun çözülmesini, sorunun anlaşıldığı bile söylenemez.

4) Sol Neden Birbirine Düşmandır?

12 Eylül öncesinde sol gruplar arasındaki düşmanlık inanılması zor boyuttaydı. Sol grupların bir bölümü, başka gruplar darbe yiyince, “meydan bize kalıyor” diye seviniyordu. Bu inanılmaz davranışı, her örgüt darbe yedikten yıllar geçtikten sonra kendileri açıkladılar.

En büyük düşman olması gereken burjuvazi ve askeri faşist cunta, başka bir sol örgüte darbe indirince, “meydan bize kalıyor” diye sevinmek, açıklanması gereken bir davranış tarzıdır. Bu durumu rasyonel düşünceyle açıklayamazsınız. Tıpkı görüş olarak birbirine yakın olan örgütlerin birbirlerine düşman olmalarını ve hatta aralarında

silahlı çatışma çıkmasını açıklayamayacağınız gibi. Solda bu kadar çok örgüt olmasının rasyonel bir açıklamasının bulunmaması gibi ya da bazı örgütsel ayrılıkların neden gerçekleştiklerinin mantıklı bir açıklamasının yapılamayacağı gibi.

“Bunların hepsi yanlıştır, ağır yanlıslardır, çünkü rasyonel bir açıklamaları yoktur” saptamasıyla yetinmek, konuyu fazla anlamamakla özdeştir. “Neden bunların rasyonel açıklamaları yoktur?..” sorusuna cevap verilemez.

“Yapılanlar yanlıştır, ama neden bu kadar ağır yanlıslar üstelik de yaygın olarak yapılmıştı?..” sorusuna cevap verilmesi gerekir. Bu sorunun da rasyonel bir cevabı yoktur. Burada mantık iflas eder. Mantığın bittiği yerde bilinçaltı başlar.

Konumuz olmadığı için kısaca geçeceğim. Ayrıntılı bilgi edinmek isteyen okurlar Adorno'nun sosyoloji ile psikoloji ilişkisini inceleyen yazılarını, Alfred Lorenzer'in bilinçaltına ulaşmak için geliştirdiği Tiefenhermeneutik tekniğini ve H. Dieter König'in bu teknikle yaptığı değişik araştırmaları okuyabilirler. (Bu konulardaki kitapların ne oranda Türkçeye çevrildiklerini bilmiyorum.)

Sadece bireylerin değil, küçük ve büyük grupların, halkın ve genel olarak bir kültürün de bilinçaltı vardır. Bilinçaltı “saf” olarak ortaya çıkmaz, bilinçli unsurlarla değişik oranlarda birleşir. Aile içinde ve sonrasında yaşanan

ve bilinçsiz olarak içselleştirilen sosyalizasyonla da değişik oranlarda eklemlenir.

Başlıktaki soruya dönersek: Bu ülkede sol birbirine neden bu kadar düşmandır?

İki büyük nedenden söz edilebilir:

Birincisi; solun önemli bir özelliğini anlamak için önce topluma bakmak gerektiğini saptamıştık. Toplumda birbirine yakın olanlar arasında belirgin zıtlaşmalar var mıdır?

Vardır! Geniş akrabalık ilişkileri olan insanların gruplaşmaları ve birbirlerine zıtlaşmaları seyrek görülmez. Birbiriyle mahkemelik olan, hasım olan akraba sayısı az değildir. Yakınlık biraz genişletilmiş çerçevede, örneğin aynı küçük kentin, kasabanın insanları temelinde ele alındığında da ortaya farklı bir tablo çıkmaz. Her iki örnekte de dayanışmayla zıtlasma birlikte gider ve çoğu kez ikincisi ağır basar. Bu özellik devrimci harekete de yansımıştır.

İkinci soru, büyük bir sorudur, bu yazının temel sorusu da sayılabilir. Bu nedenle de ayrı başlık altında ele alınması gerekir. Yazının başından beri soldaki şiddetin yaygın toplumsal şiddetten ayrı düşünülmemeyeceğini belirttik. Sol ile ilgili soru, aslında toplumla ilgili sorudur.

5) Şiddet Toplumda Neden Bu Kadar Yaygındır?

Bu sorunun cevabını bulabilirsek, sol içindeki yaygın şiddetin nedenini bulmaya da yaklaşmış oluruz. Sedat Beceren, adı geçen kitabın 22. sayfasında şunları söylüyor:

“Sol içi şiddetin olmasını son derece doğal bulmamız gerektiğini düşünüyorum. Ancak doğal bulduğumuz oranda da yanlış olduğunu ve bu doğal yanlışını nasıl aşabileceğimizin yanıtını aramak gerekiyor. Her doğal olumsuzluğun da kaynaklarını bulup, o olumsuzluklara karşı durmak gerekiyor.

Sol, toplumun içinde bulunduğu felsefi, ideolojik, politik ve kültürel tüm olumsuzluklardan kendisini arındırmanın bir yolunu bulmalıdır. Ya da en azından böylesi bir sürece girilmelidir. Toplumun içinde bulunduğu şiddetin ciddi bir akademik çalışma gerektirdiği kanısındayım ve bu konuda yeterli çalışmalar olduğunu sanıyorum. Sorun şiddetin yerine demokrasinin etkinlik kazanabilmesinde. Burjuva demokrasisi malum seviyede olan toplumumuzda, aşkın bir sol demokrasiyi kurmak temel hedef olmalıdır ve bu sorun onyıllardır önümüzde duruyor.”

Yazarın iyi niyet beyanına katılmamak elde değil. İstek güzel olmakla birlikte oldukça muğlak olduğunu da belirtmek gerekir. “Olumsuzluklardan arınmanın bir yolu bulunmalıdır” ama bu konuda azçok şekillenmiş bir görüşe sahip olunmadığı zaman, başka bir deyişle istediğimizi

nasıl yapabileceğimiz konusunda belirgin bazı saptamalarımız olmadığı zaman, fazla ileri gidemeyeceğimiz de açıktır.

Yazar, soldaki şiddetin büyük oranda toplumdansansındığını savunuyor. Sadece bu saptama bile kendi başına önemli olmakla birlikte, çözüm konusunda herhangi bir açıklama yapmaz. Aile içinden başlayarak şiddetin toplumda neden bu kadar yaygın olduğu konusunda belirli saptamalar yapılmadan, soldaki şiddete karşı önlem geliştirebilmek mümkün değildir.

Soru ve sorunun dayandığı konu büyüktür, aşağıdaki bölümün bir çözümleme denemesi olarak okunması gerekir. İnsanımız fazlasıyla sinirli ve gergindir. Bu ülkede yıllardan beri Asabi adlı bir gazete yayımlanıyor. Başka ülkelerde bu isimde bir yayın olduğunu sanmıyorum. İsim, halkın içinde bulunduğu durumu yansıtıyor.

İkinci saptama olarak, Türkiye'nin bir kifayetsiz muhterisler ülkesi olduğu söylenebilir. Sürekli sinirli ve gergin olmanın asıl nedeni budur.

Kifayetsiz muhteris, sahip olduğu isteklerle çapı arasında büyük fark olan kişidir. Okur, benzeri bir durumun sol örgütlerde de geçerli olduğunu kolaylıkla görebilir. İddialar büyüktür ama bunlara uygun birikim, yetenek, kısacası çap yoktur ve buna rağmen ısrar edilir.

Kifayetsiz muhterislik, kişiyi grubu ya da bir halkı ezik bir kişiliğe büründürebilir. Aşırı hırslı, sınırlı ve saldırgan yapabilir. Kendini sürekli ispat etmek zorunda bırakabilir. Bu tür insanlar kolayca şiddete başvurabilir. Gücünün yettiğine karşı şiddet kullanmak, kendini kanıtlanmanın kolay yoludur.

Dieter Senghaas tarafından derleme olarak hazırlanan Kritische Friedensforschung (Eleştirel Barış Araştırmaları) kitabınının 57. sayfasındaki yazısında Johan Galtung konumuzla ilgili bir değerlendirmede bulunur ve “insan, potansiyel gerçekliğinin şimdiki durumunun üzerinde olduğuna inanıyorsa, şiddet ortaya çıkar” der. Şiddet, gerçekte var olan durumla, olması gerektiğine inanılan ve daha gelişmiş olan durum arasındaki farklılığı kapatmanın en kolay yoludur.

Şiddet sadece uygulandığı yerde kalmaz, yayılır. Ailede kadından daha fazla ezilerek şiddet içinde büyüyen çocuğun kendisi de gücünün yettiğine şiddet uygular. Aziz Nesin’in konuyla ilgili öyküsünü hatırlarsınız: “Kedi neden bağırarak kaçtı?..” sorusuyla başlar. Müdür memura kızar, memur hırsını odacıdan alır, odacı eve gidince karısını döver, kadın da acısını kediden alır.

Buraya kadar yapılan, görünenin açıklanmasıdır ve kifayetsiz muhterisliğin neden bu kadar yaygın olduğu konusunda herhangi bir belirlemeye dayanmaz.

Kifayetsiz muhterislik toplumda neden bu kadar yaygındır?

Türkler büyük bir imparatorluk kaybettiler ve bunun acısını asla unutamadılar, ortaya çıkan boşluğu başka özellikleriyle de dolduramadılar. (Kürt halkının gelişim çizgisi artan oranda farklılaştığı için burada değinmiyorum.)

İmparatorluğu unutamamanın göstergelerini ANAP'tan AKP'ye kadar değişik partilerde görmek mümkündür. Balkan ülkelerine giden hükümet üyeleri, "bir zamanlar bu topraklar bizimdi" diye düşünmekten ve ifade etmekten geri durmazlar. Son yıllarda gelişen ekonomik ve politik ilişkiler nedeniyle Ortadoğu bölgesinden daha sık söz edilir oldu. Balkanlar ve Ortadoğu'da herhangi bir sürtüşme ya da çatışma yaşandığı zaman, Osmanlı yönetiminde bu halkların barış içinde yaşadıkları vurgulanır ve eski günlerin özlemiyle bir kere daha iç geçirilir.

Türk'ü abartmak ve bulunduğu konumun oldukça üzerinde göstermek, Cumhuriyet döneminin başlangıcından beri uygulanan bir politikadır. Üç kıtaya yayılmış imparatorluktan yaklaşık yüz yıl içinde Anadolu gibi dar bir alana kadar gerileyen, orada bile Sevr'den Lozan'a kadarki süreçte sürekli savaşarak durumu zorlukla kurtaran Türkler, kendilerini gerçekçi temelde yeniden kurmak yerine, büyük hayalleri tercih ettiler. "Bir Türk dünyaya be-

deldir” sözü bunun en özlü ifadesidir.

Sonraki yıllarda bu durum güncellenerek sürer. Türkler imparatorluk özlemlerini her fırsatta değişik şekillerde açıklar. Özal zamanında “Adriyatik’ten Çin Seddi’ne kadar 200 milyonluk Türk Dünyası”nın önderi olma özlemi gerçekleşmeyince, yerini Erdoğan döneminde pan-islamizm alır. Bu politikalar ABD’nin döneme özgü bölgesel politikalarıyla da uyum içindedir. (Bkz. Alt Emperyalizm ve Türkiye, Pencere Yayınları, 1999)

Gerçek durumla, içinde bulunulduğu sanılan hayali durum arasındaki büyük farklılık halkı sürekli gerilime sokar. Aslında o hayali durumda olunduğunu kanıtlama çabası hiç bitmez. Sürekli tatminsizlik içinde yaşamak insanları saldırganlaştırır.

Kendini “lider” gören, her önemli gelişmeye “damgasını vurdu”ğuna inanılan bir ülkenin halkı, günlük yaşamda ve ülkesiyle öteki ülkeler arasındaki ilişkilerde sık sık aslında hiç de böyle olmadığı gerçeğiyle karşılaşır. Büyüklük duygusunun doruklarından aşağılık kompleksine hızla geçer. Okuyucu bu konuda sayısız örnek bulmakta zorluk çekmeyecektir.

Buradan hemen çıkarılabilecek sonuç: Sol içi şiddet konusunun, solun içinde az çok kalıcı bir çözümünün bulunmadığıdır. Şiddet toplumundan doğan solun kendisinin de dönemine göre değişik oranlarda şiddet solu olma-

sı neredeyse kaçınılmazdır. Sol içi şiddetin yok edilmesi, toplumun değiştirilmesiyle birlikte gitmek zorundadır. Bu süreç boyunca sol içi şiddetin ortadan kaldırılması değil, toplumdaki şiddetin sola yansıma boyutunun azaltılması ve sol içi şiddete karşı onu sınırlandırabilecek önlemler alınması söz konusu olabilir.

Anti-demokratik eğilimlerin uç noktalara vardığı, şiddetin yaşam biçimiyle neredeyse bütünleştiği bir toplumdan, demokratik işleyişe sahip ve iç ilişkilerinde şiddet bulunmayan sol çıkamaz. Tıpkı cinsiyetçiliğin ileri boyutlarda olduğu bir toplumdan, cinsiyetçilikten arınmış sol çıkamayacağı gibi...

Din Faktörü

Solun özellikleri ve sol içi şiddet konusunda, din faktörü üzerinde de durmak gerekir. Türkler ve Kürtler dindar halklardır. Dolayısıyla din, toplumsal yaşamın her alanında açık ya da örtülü olarak önemli etkiye sahiptir. Başka bir deyişle, kültürün önemli bir bileşenidir.

Solda dinin etkisinin araştırılması konusunda neredeyse hiç düşünülmedi. Bunun bir nedeni, solun özelliklerini içinden çıktığı toplumdan ayrı olarak düşünmek ise; diğer nedeni, tamamına yakını kendisini ateist olarak tanımlayan solda böyle bir araştırmanın gereksiz oldu-

ğunun düşünülmesidir. Gerçekte ise; solun toplumdaki şiddeti kendi özgünlükleriyle yansıtmaması gibi, kültürün önemli bileşenlerinden birisini oluşturan dinin de solu güçlü olarak etkilememiş olması mümkün değildir.

Aşağıda yazılanlar konuya giriş olarak kabul edilmelidir. Dinin, devrimci hareket üzerindeki etkisi değişik yönlerden ve özet olarak ele alındıktan sonra, din ile sol içi şiddet ilişkisi üzerinde durulacaktır.

Müslüman Ateist

Sol için anahtar cümle sayılabilecek şu sözün sadece yabancı bir isim tarafından söylendiğini hatırlıyorum: “Ben Müslüman bir ateistim!..”

Kendinizi ateist olarak tanımlasanız bile, kültürün önemli bir parçası olan din, düşünce ve davranışınızı değişik yollardan etkiler. Bu etki kişiye ve yaşanan çevreye göre değişiklik gösterir.

Kişinin kendisini ateist olarak tanımlamasıyla, bunun gereklerini yerine getirmesi ayrıdır. Çok sayıda devrimci, materyalist olmanın ateist olmayı gerektirdiği görüşünden hareketle, kendiliğinden ateist olmuş, bu konuda fazla düşünmeye gerek görmemiş; bunun sonucu olarak da ateizme aykırı tutumlardan rahatsız olmamıştır.

Örneğin ölen/öldürülen devrimciler yıllarca dini törenle toprağa verildi ve kimsenin de aklına “bu ne biçim

ateistlik” sorusu gelmedi. Yıllar sonra soru ilk kez sorulduğunda gerekçe de hazırды: “Halkın dini inançlarına saygılı olmak gerek!..”

“Kişinin ya da bir grubun (devrimcilerin) kendi anlayışları doğrultusunda yaşaması ve toprağa verilmesiyle, halkın dini inançlarına saygının ne ilgisi var?..“ dersiniz; cevap, “Gerekçe ararsanız, bulunur!..“ olacaktır.

Dinî tören olmadan gömülmek çok sayıda ateiste ters gelmektedir. Hem ateist görünmek ve hem de en azından hayatın sonunda dinden uzaklaşmamak için böyle bir gerekçe bulunmaktadır.

Ateistliğini açık olarak ilan eden ilk devrimciler Deniz Gezmiş, Yusuf Aslan ve Hüseyin İnan oldu. İdamlarının öncesinde dinî telkin istemediler ve bu durum 7 Mayıs 1972 günlü Tercüman gazetesinde manşetten verildi. Açılan kampanyaya rağmen onların dinsizliğini sorun yapan olmadı ve ölümlerinden neredeyse 40 yıl sonra bile sevilen devrimciler olmaya devam ettiler.

Gerekçe ararsanız, bulursunuz. Ateist yaşayıp dini törenle toprağa verilmekte ve bunu da halkın inançlarına saygı temelinde açıklamakta da benzeri bir durum vardır. Açıkça söylenemeyen belki farkında bile olunamayan ise, dinin devrimciler üzerindeki etkisidir.

Şehit Olmak

“Devrimci şehit” ve “devrim mücadelesinde şehit düştü” gibi belirlemeler sıkça yazılır. Bu dinî belirlemeyi kullanmak ateist olduklarına inanan devrimcileri rahatsız da etmez. Dinî amaçlarla verilen mücadelede hayatını kaybedene şehit denir. Bu nedenle materyalist bir insan “devrim şehidi” olmaz.

Devrimci mücadeleyi, yüce bir varlığın ilkelerinin egemenliği için yürütülen savaş (cihat) gibi görüp, bu mücadelede hayatını kaybedenleri de şehit olarak adlandırmak doğru değildir. Dinî inançları olanlar da devrimci olabilirler ve bu mücadelede hayatlarını kaybettiklerinde şehit olarak adlandırılabilirler.

Eleştirim kendisini materyalist ve ateist olarak görenlerdir. Gerçekte, burada da dinin kendisini materyalist ve ateist olarak adlandıranlar üzerindeki bilinçli olmayan ama büyük etkisini görüyoruz.

Biat Kültürü

Dinde, bu ülkenin özelinde İslam’da, gelişmiş biat kültürü vardır. Kutsal kitaba, din büyüklerinin sözlerine uyulur. Bırakın itirazı, üzerinde düşünülmez bile. Hikmetinden sual olunmaz.

Biat kültürü solda da vardır, sadece biat edilen değişmiştir. Peygamberin, imamın, dedenin ve hatta Allah’ın yerini büyük ustalar ve onları yorumlayan örgüt önderleri

alır. Önder, militandaki üst-ben'in, ideal ben'in yerini alır. Tıpkı ulu bir din önderine uyulur gibi öndere de uyulur.

Biatın kaçınılmaz sonuçlarından bir tanesi bağınazlıktır. Din ve onu yorumlayan din adamlarının hiçbir zaman yanlış olamayacakları gibi, inanılan (düşünülp kabul edilmekten çok inanılan) teori ve onu yorumlayan önder de yanlış olamaz. Dini eleştiren kişi nasıl kâfir ve hatta “katli vacip” ise, önderi ve örgütü eleştirenler için de aynısını düşünmeye giden yol hiç uzun değildir.

Kolektif Kimlik

Din, içindeki mezhepler ve tarikatlara ayrışarak da olsa, insanlara kolektif bir kimlik sağlar. Bu nedenle dinden çıkan ya da din değiştiren kişi genellikle boşluğa düşer gibi olur.

Benzeri bir durum sol örgütlerde de görülür. Örgüt kişiye önemli bir aidiyet, kolektif bir kimlik sağlar. Bu kimlik, bireysel kimliği zayıf olan kişilerde özellikle güçlüdür. Bu nedenle de kişi örgütten ayrıldığında, şu veya bu nedenle atıldığında ya da kafasında idealize ettiği önder ve örgüt hakkındaki hayalleri çöktüğünde psikolojik olarak sarsılır, hatta yıkılmanın eşiğine kadar gelebilir.

Bunu en azından hisseden kişi, o kolektif kimliği kaybetmemek için elinden geleni yapacak, örgütün sapkın olarak gördüklerine o daha da düşman olacaktır. Bu

psikolojiden bazılarının “katli vaciptir” aşamasına sıçraması hiç zor değildir.

Toplumu Değiştirme M¼cadelesinde Sınıfta Kalan Sol

Sol hareketin halkı değiştirmek gibi bir sorunu olmadı. Tam tersine, sosyalist teoriyi benimseyince, m¼cadele içinde halkın büyük oranda kendiliğinden değişeceği varsayıldı. Halkı örg¼tleme süreci içinde sosyalistler, halkı değiştirmekten çok, halka benzediler.

Burada iki önemli nokta vardır.

Birincisi: Zaman kısadır. 12 Mart 1971 darbesinin ardından yaşanan yenilgiden sonra, devrimci hareket 1974’te yeniden aktifleşmeye başlar. 1974 ile 12 Eylül 1980 arasında sadece altı yıl vardır ve bu kısa sürede ÷lke, görece sakin bir ortamdan iç savaşın eşiğine gelmiştir.

Devrimci hareket bu kısa süre içinde büyük bir kitlelilik kazanır. Devletle, sivil faşistlerle ve birbiriyle çatışma içindeki sol örg¼tler, bir yandan da hızlı örg¼tlenme çabası içindeydi. Bu yoğunluk ve hız içinde kimsenin halkın bilincinin dön¼řtür¼lmesi üzerine fazla düşünemediği söylenebilir.

İkincisi: Halktan öğrenmek teorileştirildi. Kitleyle kaynaşmak, halktan öğrenmekle özdeşleştirildi. Halktan

nelerin öğrenilebileceği de somutlaştırılmadığı için, halkın neredeyse bütün özellikleri solculuk adına benimsendi, halkımızın değerlerine uymayan tutumlar kınandı.

Kadınlara ve özellikle de çocuklara şiddet uygulanması, akraba evlilikleri, feodal namus anlayışı vd. halkın değerleri arasındaydı. Şiddetin günlük bir olay ve hayatın her alanında varolduğu bir toplumun özelliklerini benimsemeye bu kadar meraklı olan solun, kendi içinde de yoğun şiddet yaşamayı kaçınılmazdı.

Hızlı örgütlenme isteği, halkın değerlerinin benimsenmesinin sorgulanmadan kabulünü kolaylaştırdı. Sonuçta, içinden çıktığı halkın ortalama değerlerini sosyalizasyonla içselleştirmiş olan sol, bırakın o sosyalizasyondan belirli oranda arınmayı, onun bağınaz savunucusu durumuna geldi.

Sol içi şiddetten (örgüt içi ve örgütler arası) arınmak için atılması gereken ilk adım, içinden çıkılan şiddet toplumunun bu özelliğinin sola yansımalarının olabildiğince engellenmesidir. Şiddet toplumundan doğan solun şiddetten arınabileceği hayaline kapılmadan, sol içi şiddeti önemli oranda geriletmek mümkündür. Bunun temel adımı, içinden çıktığımız toplumdaki bize yansıyan, yaşadığımız sosyalizasyon gereği bilinçsiz olarak içselleştirdiğimiz şiddet olgusunun bilincine varmak ve genel olarak “halk yağcılığı”ndan vazgeçmektir.

Devrimci hareket kendisini eğitmenin yanı sıra, yeni katılanları da özellikle eğitmelidir. Bu konuda kendisini değiştirmemiş olan solun, halkın günlük yaşamına sinmiş şiddete karşı çıkması mümkün değildir.

Sola Özgü Değerlerin Yerleşmesi

Sola özgü değerlerden kastedilen, yazılı olmayan ama sosyalistlerin geneli tarafından benimsenen değerlerdir. Konumuz sol içi şiddet olduğu için konuyu bununla sınırlandıracağım.

Sol içi şiddete karşı açık tavır alınması gerekir. Sol içi şiddetten titizlikle kaçınmak, solun yerleşik değerlerinden birisi olmalıdır. Söylemesi kolay, ama nasıl olacak?

Burada, yazının başında yapılan sol içi şiddet tanımının genişletilmesi ve ölüm ve yaralamadan daha geniş bir kapsama ulaşılması gerekir. Başka bir deyişle sol, kendi içinde, şiddet kullanmadan çatışmayı öğrenmelidir. Ters yönde davranana açık tavır alınmalıdır.

Burada iki önemli sorun vardır:

Birincisi: Sosyalist harekette “sözü herkes tarafından dikkate alınan” bir kişi ya da kurum bulunmuyor, yakın gelecekte de bulunacakmış gibi görünmüyor. Bu durumda sol içi şiddete karşı tavır ancak genel anlayış birliği çerçevesinde mümkündür. Bunun da sağlanması oldukça

zordur.

İkincisi: Zorluk, solda hayli gelişmiş olan örgütsel konulardaki oportünizmden kaynaklanır. Herkes sol içi şiddete karşıdır, ama örgütsel çıkarlar söz konusu olduğunda şiddete başvurmaktan genellikle kaçınılmaz. Ya da bir örgüt, kendisine yakın gördüğü başka bir örgütün uyguladığı sol içi şiddeti kınamaktan kaçınabilir.

İnsanı bıktıracak düzeyde ilkesizlik ve örgütsel oportünizm örneklerini her zaman görebiliriz. Moralimizi bozmadan ısrar etmeyi sürdürmek gerekir. Sol içi şiddet yanlıştır ve en başta sola zarar verir. Bunun en bilinen örneği, 12 Eylül 1980 öncesindeki yoğun sol içi şiddeti sonucu halkın sosyalistlerden uzaklaşmasıdır.

Burada bazı okurların söylediklerini duyar gibiyim: Genel olarak şiddete karşı çıkılsa daha kolay olmaz mı? Ne solun içinde ne de dışında şiddete başvurmayacağız denilse daha kolay olmaz mı?

Bizdeki gibi bir şiddet toplumunda buna kolaylıkla “evet” diyemiyorum. Şiddet kullanmadan çatışma kültürü bizde hiç bulunmuyor. Solda bunun oluşmasına başlamak, ardından da toplumda yayılmasına çalışmak gerek.

Nebil Rahuma'nın Öldürülmesi

Nebil Rahuma'nın öldürülmesi, 12 Eylül 1980'den

sonra kısa aralıklarla işlenen üçüncü sol içi cinayettir. Devrimci hareketin, faşist cuntanın yoğun saldırıları altında peşpeşe infazlar işkenceler ve tutuklamalar yaşadığı, ülke çapında devrimcilere yönelik açık süre avının yaşandığı bir dönemde işlenen sol içi cinayetler özellikle vahimdir.

Nebil Rahuma, o dönemde, HDÖ (Halkın Devrimci Öncüleri) saflarındaydı ve kendi yoldaşları tarafından öldürüldü. Burada söz konusu olan sadece sol içi değil, aynı zamanda örgüt içi bir cinayettir.

Bu cinayetin öncesi vardır. 12 Eylül 1980'den kısa süre sonra Adana'da HDÖ'nün bölge sorumlusu Ali Çakmaklı Acilciler tarafından öldürülür. Bu sol içi cinayet, 12 Eylül sonrasındaki cinayetlerin ikincisidir. Acilciler bu cinayete "Karanlık Adam" başlıklı bildiriyle sahip çıkarlar ve bu bildiride Ali Çakmaklı'nın polis olduğu için öldürüldüğünü savunurlar. (Acilciler'in o dönemdeki yönetiminde sadece güney bölgesinde bulunanların bu bildiriden haberi vardır, diğerleri ise konuyu infazdan sonra öğrenirler. Karanlık Adam bildirisi içerik olarak ciddi bulunmadığı için başka bölgelerde dağıtılmaz.)

Acilciler ve HDÖ 1979 yılında aynı yapıdan ayrılmış iki örgüttür. İki örgütteki çoğu kişi birbirini tanımaktadır ve ilişkileri de tümüyle kesilmemiştir.

HDÖ'lüler infazın asıl faili olarak o bölgede sorumlu

olan ve Temmuz 1980 sonunda Adana cezaevinden kaçtıktan hemen sonra Suriye'ye giden Mihrac Ural'ı görürler. Söz konusu bildirinin cezaevindeyken Mihrac Ural tarafından yazıldığı, ifade tarzı bir yana, aynı dönemde cezaevinde aynı komünde kalanlar tarafından da bilinmektedir.

İlginç olan nokta, 12 Eylül öncesinde Acilciler'in ve HDÖ'nün sol içi şiddete karışmaktan uzak durmuş olmalarıdır. 1979 öncesindeki tek örgütün adı olan HDÖ ile Devrimci Yol arasında teorik düzeyde şiddetli çelişki olmasına karşın, iki örgüt arasında silahlı çatışma çıkmamış olması, ancak iki tarafın da dikkatli davranmasıyla açıklanabilir.

Sol içi şiddet, bir kez başladıktan sonra, kendi dinamizmini üretir. Büyük bir hızla bölgelere yayılır ve artık istesensiz bile en fazla frenleyebilirsiniz, tümüyle engellemezsiniz.

Ali Çakmaklı neden öldürüldü?

Ali Çakmaklı'nın öldürülmesi birbirinden kısa süre önce ayrılmış iki sol örgüt arasındaki cinayet kapsamına girer. Adana'da hem Acilciler ve hem de HDÖ vardı. İkincisi daha ağır basıyordu ve Ali Çakmaklı da bu örgütün Adana sorumlusuydu.

Ali Çakmaklı'nın öldürülme nedeni, rakip örgütün

sorumlusunu ortadan kaldırarak, kendi örgütünün gelişme potansiyelini artırmak olarak düşünülebilir. Buna, “son tahlilde” belirlemesinin eklenmesi gerekir, çünkü kentte aylardan beri süren Ali Çakmaklı’ya yönelik dedikodu ve karalama kampanyası da vardır. Ali Çakmaklı cinayetine karar verenler, bu kampanyanın oluşturduğu “elverişli koşullar”dan da yararlanmışlardır.

Cinayetin üzerinden otuz yıl geçtikten sonra konu yeniden ele alındı. Otuz yıl önce yayımlanan Karanlık Adam bildirisinde, Ali Çakmaklı’nın “MİT ajanı”(!) olduğunu yazan, daha sonra bu görüşünü Cephe dergisinde tekrarlayan ve de o dönem bu cinayeti savunanlardan ses çıkmadı. Hiç kimse bu cinayetin haklılığını savunamadı. Ali Çakmaklı’nın mezarı onarıldı ve ölüm yıldönümünde Adana’daki değişik örgütlerden devrimciler tarafından mezarı başında anılmaya başlandı.

Ali Çakmaklı cinayetinin soldaki aynı gerekçeyle işlenmiş başka cinayetlerle benzer yanı, aradan zaman geçtikten sonra savunulamaz olmasıdır. Yine başka sol gruplardaki cinayetlerde rastlandığı gibi açık olarak özeleştiriyen da yok denebilecek kadar azdır. Bunun yerine “ben yapmadım, o yaptı”, “kendiliğinden oldu” ya da “biz yapmadık ama yanlışlıkla sahip çıktık” türü “açıklamalar” yapılmıştır.

Ali Çakmaklı’nın Adana devrimcilerinin ortak değeri

olarak anılması, bu süreçte ulaşılan en olumlu noktadır. Cinayetin kimin emriyle ve hangi mekanizmayla işlendiği artık herkes tarafından bilinmektedir ve her yıl ortak yapılan anma töreni, otuz yıl öncesinde alınan, yıllarca ısrarla sürdürülen, konu açıklığa kavuşunca da yüz geri edilen bu devrimcilik karşıtı tutuma karşı verilen en iyi cevap olmaktadır. Ali Çakmaklı'yı geri getirmek mümkün değildir. Devrimci hareket içindeki eski itibarına kavuşması ve her yıl ortaklaşa anılması, bugünün koşullarında ulaşılabilecek en ileri aşamadır.

Nebil Rahuma'nın öldürülmesi

Nebil Rahuma'nın öldürülmesi sol içi şiddetin özel bir halidir, örgüt içi cinayettir. Bu konuda kitaptaki diğer yazılarda ayrıntılı bilgi yer alıyor. Bu nedenle HDÖ'deki bu örgüt içi cinayetin nedeniyle ilgili farklı görüşler üzerinde durmakla yetineceğim.

Birincisi: Nebil Rahuma, Ali Çakmaklı'ya misilleme olarak öldürülmüştür. Bu durumda söz konusu olan örgütsel kindir, kısasa kısastır. Nebil Rahuma'nın Ali Çakmaklı'ya karşı misilleme olarak öldürüldüğü iddiasını ilk ortaya atan kişi Mihrac Ural'dır.

İkincisi: Nebil'in öldürülmesinin nedeni, örgüt içindeki evli bir kadınla ilgilidir. Bu iddianın doğruluk payı, bugüne kadar Nebil'i tanıyan ve onun hakkında yazı yazan hiç kimse tarafından ciddiye alınmıyor ve samimi bu-

lunmuyor.

Türkiye solunun genel özelliğidir. Kendi içinizde bir kişiyi tasfiye etmek mi istiyorsunuz? Bunun en kestirme yolu ya bir kadınla ilişkilendirmek ya da “polis”tir diye iftira atarak sonuç almaya çalışmaktır.

Üçüncüsü; Nebil Rahuma'nın, örgüt olanaklarını Acilciler'e aktardığıdır. Nebil Rahuma cinayetinde ortaya atılan son iki iddianın bire bir yaşayan tanıkları, bu kitapta tanığı oldukları gerçekleri yazdıkları için ben yorum yapmayacağım. Özellikle, İbrahim Yalçın ve Erkan Ulaşan'ın yazıları konu hakkında yeteri kadar bilgi vermektedir.

Nebil Rahuma'nın öldürülmesiyle ilgili olarak toplumsal yapının özellikleriyle benzeşen bir başka önemli nokta ise, cinayetin kısa sürede, üzerinde fazla düşünülmeden işlenmesi ve kısa süre sonra da işlenen cinayetten pişmanlık duyulmasıdır.

Toplumsal sosyalizasyonla içselleştirilmiş değerlerin etkisi ve bunun sonucunda büyük bir öfke temelinde kısa sürede infaz kararı alınmış, kısa süre sonra da “belki yaralıdır, ölmemiştir, hastaneye götürelim” düşüncesiyle infaz yerine geri dönmüştür. Öfkeyle kısa sürede karar vermek, ardından yaptığından pişman olmak, adli cinayetlerde çok rastlanan bir davranış tarzıdır.

Ali Çakmaklı cinayeti, bu yönden, Nebil Rahuma cinayetine benzemez. Görece uzun sayılabilecek bir hazırlık sürecinin ardından işlenmiş ve yıllarca da “haklı olduğu” savunulmuştur. Ta ki cinayet ayrıntılarıyla ortaya çıkarılıncaya kadar.

Ali Çakmaklı ve Nebil Rahuma sol içi cinayetlerinde bir başka ortak nokta, ne haklı olunduğunun açıkça savunulması ve ne de hatanın kabul edilmesidir. Kişinin öldürülmesinin güçlü nedenleri varsa, aradan otuz yıl geçmiş bile olsa savunulabilmesi gerekir. Bu yapılamıyorsa, “yaptığımız yanlıştı” denilebilmesi gerekir; ama ikisi de söz konusu değildir.

Benzeri bir durum diğer örgütlerde de mevcuttur. Kimse kendi sorumluluğunu üstlenmeden, kimse yanlış yaptığını açıkça kabul etmeden hiçbir sorun çözülemez. Buradaki asıl engel insanların ve insan gruplarının (örgütlerin) samimi ve dürüst olmasından çok, geçmişte –daha doğrusu düzeltilmiş geçmişte– yaşamasıyla ilgilidir. Geçmiş sürekli överek bugünü kurtarmaya çalışanlardan, sol içi şiddet konusunda kendi sorumluluklarını kabul etmeleri beklenemez.

Sonuç Yerine: Geçmişte Yaşamaktan Kurtulmak...

Sol içi şiddetin aşılması, bu konuda belirgin anlayış

değişikliği yaşanabilmesi için, solun geçmişte ya da 1974-1980 döneminde yaşamaktan kurtulması gerekiyor. Aksi durumda, anılan dönemin belirgin özelliklerinden birisi olan sol içi şiddetten, bu şiddetin dünden bugüne gelen psikolojik etkisinden istenilse bile kurtulmak mümkün değildir.

Eskiden kurtulmak, eskiyle gereken hesaplaşabilmenin yapılabilmesinin yanı sıra, ancak eskinin yerini alacak yeninin üretilebilmesiyle mümkündür. Aksi durumda, sürekli olarak kendiyi yüzleşme, geçmişle hesaplaşma çağrılarını yapılı, ama bir türlü yapılamaz. Neden yapılamadığı üzerine de düşünülmez.

Burada, sol içi şiddet konusunun sınırları dışına çıkıyoruz. Solun asıl sorunu, yeniyi üretememektir. Sol içi şiddetten kurtulmak, bu konuda yeniden şekillenmek, ancak bu yeni üzerinde şekillenebilir.

30-35 yıl önceki geçmişle, üstelik de onu düzelterek yaşayan, halkla bütünleşmeyi onu gerçekten değiştirmek olarak değil de, geri kültürel değerleri bile benimsemek olarak anlayan bir anlayış, yeniyi üretemeyeceği gibi, sol içi şiddeti lanetlese bile ondan kopamaz. “Sol içi şiddete karşıyız, ama olmuyor işte” saptamasının ötesine geçemez.

Geçmiş, bugünü büyük oranda belirlemeyi sürdürdüğü oranda, sol içi şiddetin, koşullara uygun biçimler

altında kendini yeniden üretmesi kaçınılmazdır. Geçmişin bugünkü uzantısında yaşamının getirdiği çıkışsızlık insanları kolayca şiddete itecektir ve nitekim de öyle olmaktadır.

26 Mart 2012

DEVRİMCİLER VE ALKOL

Sanırım hepiniz farkındasınızdır; devrimci harekette alkol tüketimi yıllardan beri azalmadan sürüyor. Alkol artık günlük hayatın parçası olmuş durumda. Bu durumu sadece Avrupa ülkelerine gelip gidenlerde değil, Facebook'ta yayınlanan ve mutlaka rakı bardağının bulunduğu fotoğraflarda, ülkeye gidip gelenlerin anlattıklarında da görmek mümkündür. Devrimciler acayip içiyorlar.

“İçiyorsam sebebi var!..” diye eski bir şarkı vardı. Alkolün günlük hayatın parçası durumuna gelmesinin de mutlaka sebebi vardır.

Kendisini devrimci olarak kabul edenler –buna uygun faaliyet yürütmüyor da olabilirler- arasında sürekli yemekli ve mutlaka içkili toplantı yapıldığını duyuyoruz. Hemen her örgütten eskiler periyodik olarak bir araya gelip sohbet ediyorlar, eski günleri konuşuyorlar, bol miktarda dedikodu yapıyorlar.

İhtiyaç duyuyorlar ki, yapıyorlar. Ama bu ihtiyaç büyük bir boşluk, hayal kırıklığı ve umutsuzluğun göstergesidir.

Büyük umutlarla yola çıkıldı, mücadele edildi. Sonra ağır baskı koşulları geldi; işkenceleri uzun hapislik yılları izledi. Yaklaşık on yıllık hapishane hayatının ardından tahliye

olanların büyük bölümü köşesine çekildi. Aslında bu insanlar çekilmeye içerdeyken karar vermişlerdi ama içerde yapılabilecek başka şey bulunmadığı için beklediler, namuslarıyla tahliye oldular ve ortalıktan çekildiler.

Tarihte ağır yenilgi yaşamış tek devrimci hareket biz değiliz; böylesi yenilgiler bizden önce de yaşanmıştır ve bizimki de sonuncu olmamıştır. Böyle dönemlerde bırakanlar hatta karşı safa geçenler fazlasıyla görülür. İlk defa biz yaşamıyoruz. Karşımızdaki soru artık “neden yenildik?” ya da “neden böyle oldu?” değildir. 12 Eylül’den bu yana 36 yıl geçti, bu soruların çoktan sorulmuş ve cevaplandırılmış olması gerekir.

Karşımızdaki soru şudur: değişik nedenler ve yetmezlikler nedeniyle düştük, ağır yenilgi yaşadık, ama bir türlü ayağa kalkamıyoruz, toparlanamıyoruz; neden?

İnsanlar, örgütler ve hatta bütün bir politik hareket ağır yenilgi yaşayabilir, felaket denilebilecek bir durumla karşılaşabilir... Olmasa iyi olurdu ama olmuştur ve bundan sonra ne yapılacaktır? Sürekli geçmişi konuşup ve genellikle görüldüğü üzere kendisi dışında herkesi suçlamakla bir şey olmaz. Bunlar ayağa kalkmaya hizmet etmez. Sürekli umutsuzluk çürümeyi, çürüme de yokoluşu getirir. Ondan sonra gelsin rakılar!

Yıllardan beri bu kadar konuşmak, dertlenmek yerine kendinizi biraz olsun yeniden üretmeye çalışsaydınız daha iyi olurdu. Konuşulur, bu ilk aşamadır ama sürekli olarak bu

aşamada durmak, kendini tekrarlamak kaçınılmaz olarak çürümeye götürür.

Gelecek için plan yaparken bu plana onu gerçekleştirmenin araçlarını da dahil etmeniz gerekir. Ne istediğinizi biliyorsanız ama ona ulaşmak için uygulanabilir bir planınız yoksa, ne istediğinizin de pek önemi yoktur. Bu plan uygulamaya geçildikten sonra değişebilir. Burası önemli değildir, önemli olan planın hayata geçmeye başlamasıdır. Planınızda yanlışlar bulunabilir ve bunları da ancak pratikte görebilirsiniz. Sadece konuşursanız bunları hiçbir zaman göremezsiniz. Hedefleriniz küçük gibi görünebilir ve bu önemli değildir.

Bir işi yapmamanın bilinen tipik yolu, o işi yapılamayacak kadar büyütmeğidir.

Bir bölüm insan sürekli büyük planlar yapınca kendini tatmin olmuş sayıyor. Bunun yerine uygulama araçlarıyla birlikte daha küçük görünen planlar yapmak ama bunları hayata geçirmek gerekir. Hiçbir plan tümüyle hayata geçmez ama en az yüzde 70 oranını tutturmaya çalışmak gerekir.

Büyük planlar yapıp sürekli bunları tekrarlamak ama yapamamak yerine, yapılabilecek olanı yapıp, bu küçük gibi görünenden edinilen tecrübeyle daha büyüklere yönelmek gerekir.

Yıllardan beri şu veya bu ilerici örgütün toplantısına gitmiyorum. Mümkün olduğu kadar uzak duruyorum. Büyük

planlar ve tartişmalar var. Saatlerce konuşuluyor ve biliyorsunuz ki bir yıl sonra yeniden toplantı yapıldığında bu planların en az yüzde 80'i yapılmamış olacak ve yine aynı şeyler konuşulacaktır.

Bu durumda bırakın tartişmayı, dinlemek bile zaman kaybıdır.

Yazıyı bir Karadenizli fıkrasıyla bitireyim: Bir grup kişi günlerdir tekneyle denizdeymiş. Döndüklerinde hepsinin yüzü şişmiş, kavga ettikleri belli oluyormuş.

Sormuşlar: Ne oldu?

Defineyi paylaşamadık, kavga ettik.

Peki define nerede?

Define yok, mesela bulursak dedik da!..

Durumumuz da buna benziyor. Bol miktarda konuşma ve tartişma var, ama pratik neredeyse yok gibi. O zaman aynı sözleri tekrara devam ve gelsin rakılar...

Bu şekilde hiçbir yere gidilmez. Az olabilirsiniz, yaptığınız işler küçük gibi görünebilir ama sonuçta yapıyorsunuz, önemli olan budur.

Bir Kızılderili sözüyle: Yaşayan köpek ölü aslandan iyidir!..

24.12.2016

DEVRİMCİLİK VE DELİKANLILIK

Son bir hafta değişik politik örgütlerin sözlü tarih tekniğiyle kendilerini anlattıkları kitaplara göz gezdirdim; bazı metinleri okudum, bazılarını geçtim. İsimler ve yerler değişiyordu ama anlatılan aynı şeydi. Sözlü tarih temelinde anlatmanın büyük bir israf olduğunu bu kitaplar yeniden gösterdi. İnsan kısa sürede benzer şeyleri okumaktan sıkılıyor. Adam bir olayı anlatmaya başlıyor, diyelim sonraki sayfada ne anlatacağını biliyorsunuz ve doğal olarak da okumuyorsunuz.

Anlatılarda dikkatimi çeken delikanlılık konusu oldu. Bazı kişilerde, özellikle de önder konumunda olanlarda devrimcilikle delikanlılık birlikteydi. Bunu o dönemin toplumunda yaygın olan bir özelliğın devrimci harekete yansıması olarak görebiliriz.

Ne demektir delikanlılık?

Öncelikle atılganlıktır. Polisle, MHP'lilerle çatışmada öne atılmaktır. Hasımlarına karşı –bunlar devrimci bile olsalar- gerektiğinde şiddet kullanabilmektir. Bunun için de çeşitli bahaneler bulunabilir: önce o başladı, mecbur kaldım vb.

İkincisi yüksek sesle konuşmak ve iyi ajitasyon ya-

pabilmektir. Bağırarak anlatırsınız, araya süslü laflar da yerleştirdiniz mi karşınızdaki ikna olmak zorunda kalır. Söylenenlere soğukkanlılıkla baktığınızda laf salatasından başka şey görmezsiniz ama olsun, o dönemin koşullarında bu türün ikna gücü az değildir.

1975-1980 döneminde devrimci hareketin önemli özelliklerinden birisi olan sol içi şiddetin –örgüt içi infazlar dahil- delikanlılıkla bağlantısı kolayca anlaşılabilir.

Delikanlı alemini hapisanede bu insanlarla birlikte kalınca tanıdım diyebilirim. Dışarıdayken devrimci delikanlı tipleri bana yabancı gelirdi.

Cüneyt Arkın'ın yeğenini kaçırın ve fidyeyi alırken yakalanan Recep Güregen ile birkaç ay Isparta hapisanesinde aynı koğuştta kaldım. “Bu alemin sonu yok” derdi ve devrimci olmak istiyordu. İnsan böylesine istekli olunca birkaç konuşma yetiyor. Ardından benimle fazla konuştuğu için başka koğuşa geçirdiler ama o aleme geri dönmeyecekti.

O dönem delikanlılığın kuralları vardı ve bu alemin insanların bunlara titizlikle uyması istenirdi. Belma anlatmıştı. Yüzmeyi sever, denize girecek ama bakışlardan rahatsız oluyor. Güzel kadın ne de olsa... Sahilde Dünder Kılıç'a ait olduğunu bildiği bir gazinoya gidip buradan denize girip giremeyeceğini soruyor. “Ayıp ettin” abla diyorlar ve orada yüzüyor. Kimse bakmıyor. Mayolu kadına

bakmak delikanlılığa yakışmaz.

Aydın hapishanesinde birlikte kaçmaya teşebbüs ettiğimiz Süleyman hem cezaevi ağası hem de delikanlıydı. Bize “gerçek milliyetçi sizlersiniz, ötekiler yaramaz” dedi.

Devrimci hareket güçlü olduğu için delikanlıların büyük bölümü de sempati duyardı. Rüzgarın yönü değişince delikanlı da değişir, nitekim 12 Eylül’den sonra böyle olacaktı.

Delikanlı devrimciler en geç 1990’lı yılların ortalarında boşluğa düştüler. Delikanlılık temelinde insanları örgütlemek, etkilemek artık mümkün değildi. Kalabalık önünde yüksek sesle ateşli söylev verebilirdiniz ama etkilenen gittikçe azalıyordu. Eskiden etkili sesinize, bıçkın tavrınıza dikkat edilirdi; şimdi söyledikleriniz ön plandaydı ama olmayan birikiminizle ne anlatacaktınız ki?

Eskiden olsa ajitatif bir söylemle laf salatası içeriğinde de olsa insanları etkileyebilirdiniz ama artık mümkün değildi.

Bu arkadaşlar boşluğa düştüler ve oradan çıkamadılar.

Geçmişte yaptıklarına yanlış denilemez. Toplumsal bir özellik olarak delikanlılığın prim yaptığı ortamı devrimci amaçlar için kullandılar ve bu ortam sona erince

de kendilerini yeniden üretemediler. Nerede iseler, orada kaldılar; kaçınılmaz olarak boşluğa düştüler.

Hayat o yıllarda sona erdi. Aslında 1980’de sona ermişti ama hapisane yılları ve değişik girişimlerle bunu 1990’ların ortasına kadar uzatmak mümkündür. Sonrasında eskinin yöntemleriyle devam etmek artık açık olarak mümkün değildi.

Bu nedenle değer verilen anılar hep o döneme aittir. O dönem bitince hayat kapanmıştır ve aynı anıları tekrarlamaktan ilerisi bulunmamaktadır.

Üzücü bir durumdur. 1980 öncesinde yaptıkları yanlış değildi ama bunun gitmeyeceğini, tükeneceğini görmek de o kadar zor olmasa gerekti.

Ülkede de delikanlılık çoktan bitti, onun değer yargıları da kayboldu.

12 Eylül darbesi sonrasındaki neo liberal düzen içinde değer yargıları değişti ve delikanlılık sona erdi. Böyle olmasaydı bile delikanlılık sona erecekti çünkü insanlar büyüyecek, olgunlaşacak ve ajitatif bir dille ifade edilen laf salatalarından daha az etkilenmeye başlayacaktı. Bu tür boş ajitasyonlara bir süre sonra gülünür oldu, şimdi dikkate bile alınmıyor.

Dünya özellikle 1980-2000 arasında çok değişti. Sosyalizm yıkıldı, kapitalizm yeni bir döneme girdi. Değişik

lkelerdeki devrimci hareketler ya kayboldular ya da kendilerini Şu veya bu oranda yeniden ürettiler.

Hayat kendini yeniden retemeyenlerin yanından geçip gitti. Bedeni olarak yaşarken hayatın bitmiŐ olması ne kadar kötü bir duygudur. Kötü ama maalesef böyle!

23 AĞustos 2020

DEVİRİMİN KARAKTERİ NASIL TANIMLANIR?

Lenin'in **Nisan Tezleri**'ndeki tanımına göre, bir devrimin başlıca göstergesi politik iktidarın sınıf yapısının değişmesidir. İktidardan bir sınıf veya sınıflar ittifakı gider, yerine başka bir sınıf ya da sınıflar ittifakı gelirse; bu devrim demektir.

Yazının başlığındaki soru sadece bunu içermiyor.

Bir devrimin karakteri nasıl tanımlanır?

Başlıca üç devrim karakterinden söz edilebilir:

Feodalizme karşı demokratik devrim ya da milli demokratik devrim, kapitalizme karşı demokratik devrim ve sosyalist devrim.

Feodalizme karşı demokratik devrim iktidardaki büyük toprak sahiplerini ve sömürge ülkelerde onlarla ittifak içindeki komprador burjuvaziyi indirir; yerine işçi sınıfı, bütün köylülük ve bazı durumlarda milli burjuvazinin bir bölümü gelir.

Kapitalizme karşı demokratik devrimde ise, ülke feodal bir yapıya sahip olmadığı için anti feodal devrim söz konusu değildir. Faşizme ve despotik rejimlere karşı bu tür devrimlerde iktidardaki burjuvazi ya da onun bir bö-

lümü indirilir; yerine işçiler (tarım işçileri dahil), yoksul köylülük, küçük üreticilik ve muhtemelen orta ve büyük burjuvazinin bir bölümü gelir.

Her iki demokratik devrimde de bu devrimin sosyalist devrime dönüşmesi sorunu vardır. Bu bazen olur bazen olmaz.

Mesela 1974'te Portekiz'de Salazar faşizmine son veren Karanfil Devrimi, özellikle Almanya'nın değişik müdahaleleri sonucu sosyalist devrime dönüşmeden kalmıştır.

Sosyalist devrim ise işçilerin ve yoksul köylülerin iktidara gelmesi ve burjuvazinin iktidardan uzaklaştırılması demektir.

Klasik söylem böyledir ama hayatın bu klasik söyleme uymadığını görebiliriz.

1917 Ekim Devrimi sosyalist bir devrimdir ama işçiler ve asker elbisesi içindeki köylüler tarafından Petograd ve Moskova'da gerçekleştirilmiştir. Ülkenin geri kalan kısmında köylülük yeterince ayrışmadığı için tarım burjuvazisi belirginleşmemiştir ve dolayısıyla hedef alınması bu aşamada mümkün değildir.

İşçilerle birlikte burjuvaziyi iki kentte deviren asker giysisi içindeki köylülüktür, yoksul köylülük değildir. Çarlık Rusyası kırlarında yarı feodal ilişkiler hakim oldu-

ğu için köylülük yeterince ayrışmamıştır, bu nedenle de ordunun yoksul köylülerden oluşması mümkün değildir. Ordu büyük toprak sahipleri dışındaki bütün köylülükten oluşmuştur.

Devrimin karakterini eğer iktidarı alan sınıflar bloğuyla değil de, devrilen sınıfla tanımlarsanız, bu devrim sosyalisttir.

İktidarı alan sınıflar bloğuyla tanımlarsanız, bu blok işçiler ve yoksul köylülükten daha geniş bir bileşime sahip olduğu için devrim demokratik karakter taşır.

Bence ilk tanım daha doğrudur: devrimin karakterini yıkılan sınıfla tanımlamak...

Burjuvazi iktidardan uzaklaştırıldıysa, bunu yapan işçi sınıfıyla yoksul köylülükten daha geniş bir iktidar bloğu bile olsa, devrimin karakteri sosyalisttir.

Eğer devrimin karakterini yeni iktidar bloğuyla tanımlarsanız, devrim, kapitalizme karşı demokratik devrimdir ve burjuvazi iktidardan uzaklaştırıldığı için sosyalist devrime gerek yoktur, çünkü bu devrimin yapacağı bir şey kalmamıştır.

Bunu neden yazdım diye sorarsanız, yazmayı planladığım kitabı daha önce duyurmuştum ve bugüne kadar beni şaşırtan bir hızla yazdım. Kitap sayfasıyla “**Mülteciler Göçmenler**” kitabı gibi düşünecek olunursa yaklaşık 70

sayfa yazdım.

Anlaşıldığı kadarıyla kitap 160 sayfa değil, 100 sayfa civarında olacak.

Dört konu kaldı: kapitalizm-sosyalizm ve ekoloji, sosyalizm ve özgürlük, sosyalizmin geleceği, sonuç.

Ülkemiz büyük bir ekolojik felaket yaşadığı için sosyalizmle ekoloji ilişkisine ayrı bir bölüm ayırmak gerekliydi.

Sosyalizm esas olarak üretimin eşit bölüşülmesi değildir. Bu ekonomik uygulama insan özgürlüğünün artması, yabancılaştırmanın giderek ortadan kaldırılması için gereklidir ama reel sosyalizmin bunu başarmaktan uzak kaldığını belirtmek gerekir.

Bu konuda biraz daha okumam gerekiyor. Konu çok sayıda yazarın ilgisini çekmiş ve önemli yapıtlar üretmişler. Ayrıntılara girmek gerekmiyor ama neden başarısız kaldı konusuna ana hatlarıyla cevap vermek gerekiyor.

Sosyalizmin geleceği bölümünü belki çıkarırım çünkü daha önceki bölümlerde sosyalizmin neden kendi yasalıkları olan toplumsal ekonomik bir sistem olarak ele alınması gerektiğini açıklamıştım.

20. yüzyılda gerçekleşmiş Sovyet, Çin ve Küba devrimlerini yeniden inceleyince, devrimin karakteri tanımının daha iyi belirlenmesi gerektiği sonucuna vardım.

Bu karakterin belirlenmesinde iktidardan hangi sınıfın indirildiği esastır. Aksi durumda Çin devriminde de köylülüğün nasıl sosyalist devrim yaptığını açıklayamayız. Bu devrimde işçilerin rolü çok azdır, zaten sayıları da çok azdır.

Benzeri durum Vietnam için geçerlidir.

Zamanında Sovyet devrimini iyi öğrenmiş olmak ne kadar işime yaradı, bilemezsiniz.

15.8.2016

DEVŞİRMECİLİK VE YAYILMACILIK

Facebook'ta tanımadığım bir arkadaş devşirmecilik üzerine araştırma yapıyormuş ve bunu son derece faydalı buldum.

Türk olarak bilinen çok sayıda kişi ve hatta Türk milliyetçisi köken olarak Türk değildir. Türkçülüğün Esasları'nın yazarı Ziya Gökalp Diyarbakır doğumlu bir Kürttür mesela... Başka da çok örnek vardır.

Türk milliyetçiliği Alman milliyetçiliğinden farklı olarak dışlayıcı değil içselleştiricidir. Asimilasyon bu milliyetçilikte büyük rol oynar. Her asimilasyonda zor vardır ama sadece zorla asimilasyonda başarı sağlayamazsınız, ikna ve imkan sunulması da gereklidir. Zor ve ikna asimilasyon sürecinde daima birlikte bulunmakla birlikte oranları dönemine göre değişir.

Kişi kendisini Türk olarak görüyorsa, Müslüman ise, Türkçe de biliyorsa; gerisi önemli değildir. Osmanlı'nın tanınmış vezirlerine bakın, hiç birisi Türk kökenli değildir ama önemli olan Osmanlı'ya büyük hizmette bulunmuş olmalarıdır.

www.engineerkineryazilar.wordpress.com adresine bakınız. Burada sitedeki yazılar arasından seçtiğim 700 ka-

dar yazı yer alıyor. İki yazı önemlidir: **Afrika'da Kölecilik ve Spartaküs**. Bunları ilk harfinden arayarak bulabilirsiniz. Yazıyı tıklayınca en alta inip yazıyı orada okuyabilirsiniz.

Türkeş'in Rum veya Ermeni kökenli olduğu yönündeki iddialar bu bağlamda değerlendirilebilir. Diyelim ki doğrudur ve bundan ne çıkar?

Ziya Gökalp de Kürttür ama Türk milliyetçilerinin temel kitaplarından birisini yazmıştır.

Türk milliyetçiliği kafatasçılığına karşı çıkar. 1960'lı yılların ortalarında liseyi bitirmek üzereyken CKMP'de bu yöndeki tartışmaları hatırlıyorum, sonuçta Türkeş ya da kafatasçı olmayanlar kazanacaktı.

Yukarıda referans verdiğim yazıları kısaca özetlersem (bu özet yazıların okunmasının yerini tutmaz); tek cümleyle şu söylenebilir: Batıdaki kölecilik sistemiyle Osmanlı, Arap ve Afrika toplumlarındaki sistem ayırdır.

Batıda köle toplum dışı bir varlıktır, sadece ölesiye çalıştırılır.

Afrika'da bulunan, ardından Memluklara ve Araplara, oradan Selçuklu ve Osmanlı'ya geçen sistemde ise köle topluma entegre edilir. Devşirmecilik de budur. Devşirmecilikte sadece çocuklar toplanmaz, bunlar eğitilir ve yeteneklerine göre Yeniçeri veya saray kadrosu olurlar.

Bunlar eğitim görmüş kölelerdir ve bu tür köleye sadece devlet sahip olabilir. Ev işinde ya da tarlada çalışan köleden farklıdır. Bunlar elit kölelerdir. Statüleri köledir ama komutan ya da vezir olabilirler. Sonuçta hepsi sultanın ya da padişahın kuludur yani kölesidir. Statülerinin köle olması çok sayıda özgür insanın hayatını belirleyecek kararları alabilmelerini engellemez.

Sultan veya padişah bu tür kölelerden korkar çünkü bunlar birlikte hareket edebilen, isyan edebilen kölelerdir. Sıradan kölelerden farklıdır.

Referans verdiğim yazılardan birisinde elit bir köle olarak Spartaküs'ü incelemiştım.

İslam doğduğundan beri yayılmak ve giderek dünyaya hakim olmak isteyen bir dindir. Bunu kendi gücüyle yapamazdı ve tek çare başkalarını kendine katmaktı. Afrika ülkelerindeki Batıdan farklı kölecilik sistemini benimsemesi bu nedenledir.

Zamanla konumlar değişir, artık kölecilik bulunmuyor ama başkasını kendine katmak bulunuyor. Yayılımcı her ülke bunu düşünmek ve yapmak zorundadır.

Dünyada bunu en iyi yapan ülke ABD'dir. Kim nereden gelmiş, belli değil ve önemli de değil. Her çeşit halktan insan var ama sonuçta kendilerini Amerikalı görüyorlar, önemli olan da budur.

AKP'nin çok sayıda –özellikle Suriyeliler- insana vatandaşlık dağıtmasını bu çerçevede değerlendirmek gerekir. Kendini Türk görüyor, Müslüman (sünni) ve Türkçe biliyorsa, kökeni önemli değildir.

ABD ordusu demek ordu ve özel savaş şirketlerinin toplamı demektir.

Fransız ordusu demek ordu ve lejyonerler demektir.

TC ordusu da ordu ile cihatçılardır.

Yeni bir şey bulmuyorlar, yaygın bir uygulamayı burada hayata geçiriyorlar.

Mantık devşirme ya da elit köle sistemindeki gibidir. Statüler değişmiştir ama burada da belirleyici olan kendi gücünün yayılmacılık için yetmeyeceğini görmek ve başkalarını değişik yollardan kendine katmaya yönelmektir.

Osmanlı İmparatorluğu büyük oranda devşirme sistemi üzerine oturuyordu. Hem askeri olarak hem yüksek idari kademeler olarak...

Buradan hareketle Osmanlı'yı o devşirmelerin kökeniyle (Sırp, , Bulgar, Arnavut vd.) görürseniz, bu tarihten bir şey anlamamışsınız demektir.

Oranları dönemine göre değişmekle birlikte zora ve iknaya dayalı asimilasyon temel önemdedir.

Batıda köleyi asimile etmek sorunu yoktur, o top-

lumdan apayrı bir statüye sahiptir ve hayatı boyunca da böyle kalacaktır.

Devşirme sistemi ya da öncesindeki Afrika köleciliği bunun tersidir.

Yeniden anılan iki yazıyı okumanızı öneririm.

Afrika köleciliğini üçüncü üniversite eğitimimde yan bölüm etnolojinin derslerinden birisi olarak almıştım. Rastlantı oldu, bilinçli seçmemiştim ama çok şey öğrendim diyebilirim.

Öncesinde kölecilik denildi mi ben de sadece Batı örneklerini bilirdim.

18 Ekim 2020

DIEN BIEN PHU

Az bilinen bir savaştır. Vietnam devrimci ordusu Vietminh'in Fransız sömürgeciliğinin ordusunu 1954'te imha ettiği savaşın adıdır. Biz az biliyoruz ama o dönemdeki Fransa sömürgelerinde, özellikle de Cezayir'de bu savaş ulusal bağımsızlık için savaşanlar arasında büyük umut uyandırmıştır: sömürgeci yenilebiliyor.

Daha önce bu savaştan kısaca söz etmiştim. Dien Bien Phu'daki Fransız ordusunun bir bölümü Vietnam'dan toplanmış askerlerden, başka bir bölümü Fransa'nın başka sömürgelerinden getirilen askerlerden, kalanı da Fransızlardan oluşuyordu.

Sömürgecilik her ülkede halkın içinde işbirliği yapabileceği dar olmayan bir kesim bulur. Bu İngiltere'nin sömürgesi Hindistan'da da böyledir, Fransız sömürgelerinde de böyledir. Fransa Afrika'daki sömürgelerinden getirdiği askerlerini Vietnam'da ulusal bağımsızlık için savaşanlara karşı savaşa sokar.

Birinci ve İkinci Dünya Savaşı sırasında da özellikle İngiltere ve Fransa ordularının bir bölümü sömürge ülkeleri askerlerinden oluşur. Daha sonra Cezayir Kurtuluş Savaşı sırasında adını duyuracak olan Frantz Fanon da aslen bir

Fransız sömürgesinden gelmedir ve İkinci Dünya Savaşı sırasında gönüllü olarak Fransız ordusuna yazılır, Nazilere karşı savaşta yaralanır.

Sömürge bir ülkenin Fanon gibi hiç de cahil olmayan insanların gönüllü olarak sömürgeci ülkenin ordusuna katılmaya iten şey, kültürel üstünlüktür, Fransız kültürüdür. İnsanlar Fransız sömürgesi olan bir ülkede yetişmekten çok, Fransız kültürünün büyüklüğünün etkisi altındadır. Benzer durum Hindistan ve İngiliz kültürü için de belirtilebilir.

Sağlam temele dayanan sömürgecilik silah zorundan daha fazla kültürel üstünlüğe dayanır.

Osmanlı İmparatorluğu sömürgeci bir devletti, zaten bütün imparatorluklar böyledir ama özellikle Balkan halkları üzerinde kültürel üstünlüğü yoktu. Bu alanda sömürgeciliği büyük oranda zora ve asimilasyona dayanıyordu. Mesela Yeniçeriler Balkan ülkelerinde ailelerinden küçük yaşta zorla alınan çocuklar arasından yetiştirilirdi. Böyle bir sömürgeciliğin temeli zayıftır çünkü kültürel üstünlük yoktur.

İngiltere olsun Fransa olsun sömürgelerinde kendi dillerini hakim kılmışlardır. Osmanlı bunu yapamamıştır çünkü işgal edilen ülkelerdekinden daha gelişmiş dile sahip değildi.

Osmanlı tarihçileri “biz başka ülke halklarının dille-

rini yasaklamadık” derler ama yeterli olmadıkları içi bunu yapamamışlardır. Kendi dilini başkasına dayatabilmek için sadece yasaklamak yetmez, daha üst bir kültürü temsil ediyor olmak gerekir. Osmanlı’nın temel alanı sayılan Balkanlar’da böyle bir özelliği yoktu.

Dien Bien Phu’ya dönelim...

Konu değiştirmem gerektiği zaman bunu birden yapmam, kafamın arada başka şeylerle meşgul olması gerekir. Reel sosyalizmin tarihi, dağılma nedenleri, sosyalizm sonrası kapitalizmin özellikleri gibi konularda yıllardan beri çalışıyorum. Bu konuda birkaç kitap ve sayısız yazı da yazdım ve bu konu büyük oranda sona erdi. Korona pandemisi nedeniyle her şey altı ay kadar geriye atılmamış olsaydı, Bulgaristan ve Romanya’daki reel sosyalizmi politik-etnolojik temelde inceleyen kitabı da büyük oranda yazmış olurdum. Okuyacağımı okudum ama yazmaya başlamadım. Konuyu bildikten sonra yazmak benim için sorun değildir.

Yıllardan beri sürekli ilgilendiğim ama daha geri planda kalan konuya; küreselleşmenin evrimi ve direniş hareketleri konusunu öne alacağım. Epeyce bilgim var çünkü yeni bir konu sayılmaz ama ön planda değildi.

Bir konudan ötekine geçerken de Dien Bien Phu’ya anlatan kitabı okuyorum.

Bu kitap neden ilgimi çekti dersenez; anlatan Fran-

sız ordusunun Yabancılar Lejyonu adı verilen bölümünde yer almış birisidir. Şu sıra Yolun Sonu'ndan sonraki romanım Güzel Bir Ölüm'ün tarama işi bitiyor, bunu da internette yayınladıktan sonra iki öykü kitabımın içinden seçtiklerimle ülkede çıkan öykü kitabını taramak gerekecek... Burada Lejyon adında özellikle sevdiğim bir öykü vardır. Yabancılar Lejyonu'nda Afrika'daki bir Fransız sömürgesinde nöbet tutan bir Türk devrimcisini anlatır.

12 Eylül'den sonra Avrupa ülkelerine gelen insanların bir bölümü nerelere savruldu?

İbrahim Yalçın 1990'lı yılların başlarında Fransa'da Fransa Postası adlı bir dergi çıkarmış ve yanlış hatırlamıyorsam ilk sayısında da Lejyon'a katılmış bir Türk ile söyleşi yapmıştı. Adam devrimci değildi ama ilginç bir söyleşiydi. Bu dergi iki sayı çıkabildi, Fransa'da dergi çıkarmak epeyce zordur, en başka satış sorunu vardır.

Kitabın henüz başındayım ve şaşırtıcı bilgiler öğrendim: savaşta yer alan Fransız askerlerinin önemli bölümü Lejyon'dan ve paraşütçü birliğinden. Dien Bien Phu'da bunların çoğu ölüyor ve sonuna kadar savaşıyorlar. Çok ilginç bilgi ise bunların büyük bölümünün Waffen SS ya da Nazi ordusu askeri olmaları. Almanya kayıtsız şartsız teslim olunca askerlerin bir bölümü Fransa'ya geçiyor ve Fransa bunları Lejyoner yapıyor. Savaş tecrübesi olan askerler, daha iyisini mi bulacaksınız? Bunlar iyi lejyoner oluyor çünkü

gidebilecekleri başka yer bulunmuyor, burası son durak...

Nazilerin bir bölümü de savaşın kaybedilmesinin ardından Güney Amerika ülkelerine gidecekler ve orada polis ve orduyu eğitmek için hizmet vereceklerdir.

Yıl 1954... Paraşütçü birliğinin komutanı teğmen, kendisi Stalingrad'ı yaşamış aynı zamanda, değişik bir ses duyarak uyanıyor. Hayret ediyor çünkü bu sesi Stalingrad'dan tanıyor ama burası Vietnam... Duyduğu ses Stalin Org'u olarak da bilinen katyuşa ya da çok sayıda roket atabilen batarya...

SSCB, Vietminh'e katyuşa vermiş (sonraki yıllarda da ABD hava kuvvetlerine karşı avcı uçakları verecektir), yıl 1954, Stalin öleli bir yıl olmuş ve kimilerine göre SSCB de "sosyal emperyalist" olmuş...

Ne demeli size, bilmem ki!

Savaşın gelişimi içinde Fransa sıkışınca ABD'den yardım isteyecek ama alamayacaktır. ABD'nin istediği Fransa'nın yenilerek buradan çekilmesi ve yerine kendisinin geçmesidir. Vietnam devrimcileri bu çelişkiyi doğal olarak kullanacaklardır.

Dien Bien Phu "savaşların anası" olarak bilinir, çünkü sömürgeciliğe karşı kazanılmış ilk büyük askeri zaferdir.

22 Haziran 2020

DIŞARDAN BİLİNÇ İLETMEK

19. yüzyılda Marx- Engels işçi sınıfının kendiliğinden devrimciliğinden söz ederlerken, yüzyılın sonunda ve 20. yüzyılın başında yaşanan tecrübe birikimi sonucu farklı bir değerlendirme yapılır. Buna göre işçiler kendi kendilerine ancak sendikal bilince ulaşabilirler, sosyalist bilinç onlara ancak dışarıdan verilebilir.

Bu saptama, aynı zamanda işçi sınıfının kendiliğinden gelme devrimciliğine önemli bir sınır çizilmesi demektir. Bu sınıf kendiliğinden en fazla ekonomik çıkarlarını koruyabilir, ilerisine gidemez.

Bu saptamayı ilk yapan Almanya'da sosyal demokrasinin önderi (komünistler o dönemde bu adı kullanırdı) Karl Kautsky'dir. Uluslararası işçi sınıfı hareketinin önde gelen teorisyeni olan Kautsky'nin bu katkısı Lenin tarafından "Ne Yapmalı"da açık olarak belirtilir.

Kautsky'nin sonraki konumu, Birinci Dünya Savaşı sırasında Almanya burjuvazisini desteklemesi, onun bu önemli katkısını ortadan kaldırmaz.

20. yüzyılın ikinci yarısında dışarıdan bilinç konusunun işçi sınıfıyla sınırlı olmadığı ortaya çıktı. Dışarıdan bilinç toplumu değiştirmenin genel kuralı durumuna gel-

di ve bu değişimin mutlaka ilerici yönde olması da gerekmiyor.

Örnek olarak Almanya'daki Yeşiller'i verelim.

Dünyanın en büyük çevreci hareketi olan Almanya Yeşiller'inin yükselmesi çatışmasız ve kendiliğinden olmadı. Hava kirliliği, nükleer enerji kullanılmasına karşı çıkış, yenilenebilir enerjinin savunulması gibi konularda tezleri başlangıçta ilgisizlik ve hatta alayla karşılandı. Nükleer enerji karşıtı gösterilerinde polisle sık sık çatışma yaşandı.

Yeşiller aynı zamanda göçmenleri savunan bir partiydi.

Yaklaşık otuz yılda Almanya'nın ciddi değişmesinde Yeşiller'in başlattığı hareketin önemli payı vardır. Bir süreden beri ülkede çevreci olmayan parti bulunmuyor. Dahası, çıkarılan yasalarla sanayinin bu yönde değişmesi sağlandı. Kurşunsuz benzin kullanan vasıta motorları, çöplerin ayrılması, meşrubat kutularının geri toplanması, yenilenebilir enerjinin yangınlaşması ve nükleer enerji kullanımından çıkış kararının alınması...

Başlangıçtaki kadro ve mücadelesi olmasaydı, bu gelişmeler olur muydu; bilinmez. Belki yine olurdu ama hayli geç olurdu.

Dahası, bu gelişmeler sanayinin kendi gelişmesiy-

le sağlanmadı; tersine politik-kültürel değişim sanayiye bunu yapmaya zorladı.

İlk olarak Almanya’da gerçekleşen ve belirli oranda başka ülkelere de yayılan kapitalizme artık “yeşil kapitalizm” adı veriliyor. Bu da kapitalizmin bir çeşididir. Kapitalizm ortadan kalkmadı ama şimdiki kapitalizm otuz yıl öncekinden –çevreye verilen önem açısından- oldukça farklıdır.

Bu önem yeterli değildir, burası açık ama otuz yıl önce bu gelişmeyi düşünmek mümkün değildi.

Bu gelişme üstyapının belirleyiciliğiyle gerçekleşti. Toplumda kültürel değişim yaşandıkça yeni yasalar çıkarıldı ve sanayi kendini bunlara uydurmak zorunda kaldı. Yapamayan piyasadan silindi, yerine başkası geldi.

Almanya’da otuz yıl önceki kapitalizmin yeşilleşmesinde üstyapının belirgin rolü bulunuyor.

Sosyolojide diyelim son otuz yıldır önem kazanan sosyal hareketlerin incelenmesinde şöyle bir soru ortaya çıkar: birbirine benzeyen ülkelerde neden az çok zamandaş olarak benzer hareketler ortaya çıkmıyor? Tersine bazı ülkelerde oluşan hareketler, başka ülkelerde ya görülmüyor ya da neden çok sonra ortaya çıkıyorlar?

Almanya Yeşiller’i 1968 hareketinden doğdular.

68’in kitlesel ve yaygın olduğu Fransa’da ise böyle

bir gelişme gerçekleşmedi.

Bu farklılığın nedeni, Almanya’da çevrecilik konusunda dışarıdan bilinç götüren grubun varlığıdır. Bu grubun mücadelesi bir süre sonra sonuç verdi, görüşleri kitle içinde yayıldı ve giderek herkes çevreci oldu.

Yeşiller gittikçe sağcılaştı, kapitalizme karşı herhangi bir tutumları olmadı ya da olanlar bu harekette yaşayamadılar.

Bu örnekte dışarıdan bilinç götürmenin işçi sınıfı ve kapitalizm karşıtlığını aşan bir özelliğe sahip olduğu görülüyor.

Toplumda gerçekleşen önemli yenilikler sürekli olarak sayıca az ama mücadeleciler bir kadronun çıkışını gerektirir. Bu kadro başarılı olmayabilir de... Başarının garantisi yok ama böyle bir kadro olmadan olmuyor.

Başka bir örnek Küba’da Sierra Maestra’da silahlı mücadelenin başlatılmasıdır.

Ülke kriz içindedir. Devlet başkanı Batista’nın hiçbir meşruluğu kalmamıştır ve esas olarak zorla iktidarda durmaktadır. Ülkede güçlü bir komünist partisi vardır ama şartların yeterince olgunlaşmadığı gerekçesiyle grev, öğrenci gösterileri düzenlemekten ileriye gitmemektedir.

Che Guevara’nın Küba devriminden çıkardığı derslerden bir tanesi şöyle ifade edilebilir: silahlı eyleme baş-

lamak için şartların olgunlaşmasını beklemek gerekmez. Bazı durumlarda silahlı eylemin kendisi bu şartları olgunlaştırabilir.

Tehlikeli bir durum tabii... Çok sayıda ülkede görüldüğü gibi silahlı eyleme rağmen şartlar yine de olgunlaşmayabilir...

Burada da ön plana çıkan ve ülkede değişimin olabileceğini gösteren bir kadro vardır. Sayıları 80 kişi kadardır ve adaya çıkarma sırasında yarısı da hayatını kaybedecektir ama gerisi gelecektir.

Sonuçta şu söylenebilir: dışardan bilinç iletilmesi konusu ne işçi sınıfı ne de sosyalizmle sınırlı değildir, geniş bir kapsama sahiptir.

19.5.2016

DIŞARISININ TARİHİ (1)

DıŐarının tarihinden kastettiğim ũlke dışında geğirdiğim yılların tarihidir. Bu tarihin 1986 yılının sonuna kadar olan bŖlŖmŖnŖ değişik vesilelerle anlatmıştım. Bu dŖnemin kısa bir Ŗzetini yapıp, 1987'den başlayarak devam edeceğim.

Dikkatinizi çekmiŐtir sanırım, yıllarca ũlke dışında yaşayan insanlar bŖyŖk çoğunlukla buldukları ũlkedeki tarihlerini anlatmazlar. 12 EylŖl 1980'e ya da bu tarihten biraz sonrasına takılıp kalmıŐlardır. Hep daha Ŗncesini anlatırlar. Sonrasını anlattıklarında ise anlatılan çok azdır. Nedeni belli: aradan geÇen otuz yılda yapılan diŐe dokunur pek bir Ŗey yoktur. Bu durumda neyi anlatacaksınız?

Benim durumum ise değişik: Fransa ve Almanya'da değişik bir tarih yaŐadım. 1 Ocak 1980'i sembolik bir tarih olarak alırsam ŖŖyle diyebilirim: Bu tarihte bir Engin vardı, Ŗimdi Ŗç Engin var. DŖrdŖncŖsŖ de gelebilir, bakalım...

Ŭlke dışında geğirdiğim yıllar benim iÇin son derece verimli oldu. Kendimi kısa bir dŖnem dışında sŖrgŖn gibi hissetmedim. Sosyalist her yerde sosyalisttir ve hangi ũlkede olursa olsun yapabilecekleri vardır. Hele de Alman-

ya gibi üç milyon Türkiyelinin arasına gelmiş iseniz...

Doğup büyüyen, sosyalle olunan ülkeden oldukça farklı bir ülkede yıllarca yaşamak kolay değil. Kolay olsaydı bu kadar çok sayıda devrimci kaybolup gitmezdi. Şöyle de denilebilir tabii: Türkiye’de olsalardı kaybolmayacaklarının garantisi mi var?

Orada da bir sürü eski devrimci kaybolup gitti. Eskiden beri “Avrupa insanı çürütür!..” diyen insanlara gülerim. Bu durum insanına göre değişir. Çürümeye yatkın olan Türkiye’de de çürüyor ve hem de nasıl çürüyor.

1981-1985 arasında yaklaşık 30 bin kişinin politik nedenlerle Avrupa ülkelerine geldiği tahmin ediliyor. 1985’e kadar 12 Eylül rejiminin etkisiyle ayakta kalan insanlar, daha sonra durgunlaşmaya başladılar. Bunların bir çoğu 1992’de ya ülkeye döndü (Özal infaz yasasıyla) ya da iyice çöktüler.

Devrimci hareketin ülke dışı tarihi, ki bu tarih büyük oranda Avrupa tarihidir, hiç de iyi bir tarih değildir. Bu tarihte sivrilen, büyük başarı gösteren insanlardan birisiyim, ama bunun da nedenleri var. Ben önce Fransa’ya ve oradan Almanya’ya büyük avantajlarla geldim. Aynı avantajlara sahip olmayan insanlardan benim gösterdiğim performansı göstermelerini beklemek doğru değildir. Avantaja sahip olmak kendi başına yetmez, onu kullanabilmek de gerekir, ama yine de avantajlar önemlidir.

Çok işime yarayan birkaç önemli avantajım vardı:

Birincisi: Türkiye’de iken hayatım büyük kentlerde geçmişti. Bu durum bende ülke özlemi duygusunu oldukça köreltti. Büyük kentler dünyanın her yanında birbirlerine benzerler. Küçük bir kent, kasaba ya da köyden gelmiş olsa idim, özlemim yoğun olurdu. Zira o küçük yerlerin benzerini bulmak zordur ve hatta mümkün değildir. Büyük kent ise her yerde büyük kenttir. Tek kelime Fransızca bilmeden kendimi Parisli gibi hissetmem için iki ay yeterli oldu. Moskova’da kayboluruz korkusuyla kimse yerinden pek kıpırdayamazken, ben metro ile kenti gezdim. Metro duraklarının adlarını kağıda yazıyordum, zira Kiril alfabesini okumam mümkün değildi. Ama bir bakışta metro sistemini anlamış iseniz, kaybolmanız da mümkün değildi. Bir bakışta anlamanız için büyük kent insanı olmanız gerekir.

İkincisi: Türkiye’de iken üniversite bitirmiş olmak bana çok yararlı oldu. Burada söz konusu olan diploma değil, üniversitenin size kazandırmış olduğu kafa yapısıdır. Yeniyi daha çabuk kavırıyorsunuz.

Üçüncüsü ve belki de en önemlisi, iyi İngilizce bilmemdi. Bu nedenle hiçbir yerde dilsiz kalmadım diyebilirim. Her yerde İngilizce anlayan, konuşabilen birileri mutlaka bulunuyordu. Paris ev işgalleri sırasında Le Monde gazetesinden gelen bir kadın muhabir benimle İngilizce

ce uzun bir söyleşi yaptı. Söyleşinin altına da iyi İngilizce konuştuğumu ekledi her nedense. Herkesin çat pat Fransızca konuştuğu bir yerde iyi İngilizceyi beklemiyordu herhalde.

Dördüncüsü: Sosyal çevre sorunum hiç olmadı, çünkü tanınmış bir kişi olarak buraya geldim. Benim arama gerek yoktu, duyan geliyordu zaten. Bunlar önemli avantajlar...

1981-1986 arasında kısaca şunlar oldu: 1982 yılı başında Paris'te yapılan üç apartman işgali bizi Türkçe ve Fransızca gazetelere konu yaptı. Aynı yılın Ağustos ayında iyi bir karar vererek Mihrac Ural'ın da bulunduğu ve artık pislik yuvasına dönmüş örgütten ayrıldım. TKEP beni hemen Paris'ten Almanya'ya gönderdi. Ayaklarım geri geri giderek gittim. Paris'ten ayrılmak zordu ama Avrupa'da iyi bir mücadele tecrübesi olan kişi olarak asıl bulunmam gereken yer Almanya idi. Yeni kurulan Almanya örgütünün sorumlusu oldum.

1983-1986 arasını kapsayan TKP ayrılığında partinin Almanya örgütü Avrupa'daki örgütlenmenin büyük bölümünü tutmak gibi bir işlevi yerine getirdi. 1986 sonunda MK üyesi ve Avrupa sorumlusu oldum.

1982 Ekim ayından başlayarak Emek dergisini aylık olarak yayınlıyorduk. O sırada Direniş adıyla yayınlanan bir kültür dergisi de vardı. Birkaç sayı sonra bu işi götü-

remeyen arkadaşlar dergiyi benim yürütmemi istediler. Dergi Yazın adını aldı ve benim editörlüğümde yaklaşık 26 yıl daha sürdü. Bunun on bir yılında hem Almanya'da hem de Türkiye'de yayınlandı. Hem ülke dışında en uzun süre yayınlanan dergi olarak, hem de yazarlarının çoğunun Avrupa'da yaşayan kişilerden oluşması nedeniyle Türkiye edebiyat tarihinde yer aldı.

Sürecek...

16 Kasım 2011

DIŞARISININ TARİHİ (2)

Yazıya başlarken belirteyim: Cumartesi günü ROJ TV'deki Medya Kritik programına katılacağım. Pazar günü Londra'da yapılacak bir panel nedeniyle oraya gideceğim. Anlayacağınız, bu yazıdan sonraki yazı ancak Pazartesi akşamı bu sitede yer alacak...

1987 yılından devam etmeden önce 1985 yılında Dünya Gençlik Festivali'ne katılan heyetin içinde yer alarak ilk kez Moskova'ya gidişimi anlatmam gerek. Sol Birlik'teki 6 partinin her birinden altı kişi yer alıyordu heyette. Şıwan da dahil olmak üzere birkaç tane de sanatçı vardı. On gün kadar Moskova'da kaldık. İngilizce bildiğim için birkaç konuşma yapmak işi bana düştü. Kosmos adlı oldukça lüks bir otelde kaldık. Kaldığımız yer herhalde SSCB'nin en iyi yerlerinden bir tanesiydi, ama ülkeye girerken gördüklerim bende derin moral bozukluğu yarattı. Yaklaşık 40 kişiye gençlik festivali için özel kimlik verilecek. Bunun için dört tane memur var. Fotoğraflarımızı çekiyorlar, hazır kimlik üzerine yapıştırıyorlar, adımızı ve soyadımızı yazıyorlar. Ve bu iş neredeyse beş saat sürdü.

Bildiğim teoriye göre sosyalizm emek verimliliği konusunda kapitalizmden üstündü, üstün olmak zorunday-

dı. Barış içinde bir arada yaşama görüşünün temel tezi de böyleydi: Sosyalizm barış içinde kapitalizmle yarışacak ve üretici güçlerin gelişmesinde –ki bunun öteki adı emek verimliliğinin artışı demektir– kapitalizmi geçecekti. Gördüğüm manzara ise tam tersiydi. Böyle bir iş Almanya’da yapılacak olsaydı iki saatte biterdi.

Bu ülkenin geleceği iyi değil ve bunu ülkenin en iyi yerinde bile görmek mümkündü. Almanya’ya döndükten sonra bu düşüncemi ve genel olarak Moskova izlenimlerimi Emek dergisinde yazdım. Partinin içinde neredeyse kıyamet kopacaktı.

– “Olamaz böyle şey yoldaş, bu işte bir yanlışlık var!”

– “Ben gördüğümü anlatıyorum yoldaş!”

– “Tamam da... Ama olamaz böyle bir şey...”

Anlattıklarım ben de dahil olmak üzere herkesin sosyalizm hakkında bildiklerine aykırıydı. Aykırıydı ama gördüklerimi açıkça anlatmak ve bundan da sonuçlar çıkarmak zorundaydım. Yoldaşlar “olamaz” diyorlardı, ama “Benim gördüklerimi sen görsen hangi sonucu çıkarırdın?..” diye sorunca da bir şey söyleyemiyorlardı.

İnsanın gözüne batan bu durumun dışında Moskova, gençlik festivali ve her şey çok güzeldi. O sırada ABD desteğindeki Kontralar Nikaragua’daki devrim hükümetini devirmeye çalışıyordu. Daniel Ortega’nın büyük coş-

kuyla karşılanan konuşmasını gayet iyi hatırlıyorum.

Birkaç ay sonra Demokratik Almanya Cumhuriyeti'nde yaşadığım bir başka olay da buna benzerdi. O zaman biliyorsunuz Berlin iki bölümdü. Örgütü teftiş etmek amacıyla Batı Berlin'de idim. TKP'nin gazetesi sayılan Türkiye Postası Berlin'de yayınlanıyordu. Frankfurt'ta kalan ama gazetede çalışmak için birkaç gün Berlin'e gelen Aydın Engin'in arabasıyla Frankfurt'a döndük. Aydın ile 1979'da Selimiye Askeri Cezaevi'nden tanışırız. Arabayı Aydın kullanıyordu ve gece DAC topraklarında biraz gittikten sonra kahve içmek için bir mola yerinde durduk. İki kahve söyledik. Karşımızda dört tane kadın duruyordu.

Birisi kasanın tuşlarına basıp kahve fişini çıkardı, ikinci kadın fişi alıp yırttı, üçüncüsü fincanlara kahve doldurdu, dördüncüsü de parayı aldı. Aydın ve ben büyük bir hayretle bu işbölümüne bakakaldık: bir kişinin işini dört kişi yapıyordu. Kahveleri içtik. Aydın, "Bunlar bize fincanları yikatmadan gitsek iyi olacak!.." dedi. Kalktık. Yolda gördüklerimiz üzerine konuşmadık ve zaten neyi konuşacaksın ki...

Aylık Emek ve iki aylık Yazın'ın hazırlanmasıyla uğraş, Paris ile İsviçre'nin ve Almanya'nın değişik kentlerine gidip gel, bir sürü tartışma paneline katıl, Türkiye'de Emek Dünyası ve ardından da Emek adlı dergiler çıkmaya başlayınca onlara yazı hazırla...

Emek teorik yayın organı olarak oldukça etkiliydi ve çok okunuyordu. Her iki yayının da hemen her sayısında bir yazım yayınlandı. 1987'de Moskova'ya bir kere daha gittim: Ekim Devrimi'nin 70. yıldönümü nedeniyle...

Kızıl Meydan'daki töreni izledim. Törenden önce Fidel Castro, Gorbaçov, Çavuşesku, Honecker ve Çin Halk Cumhuriyeti ile Arnavutluk dışında bütün sosyalist ülkelerin devlet başkanlarının, ek olarak davetlilerin bulunduğu büyük bir toplantıya katıldım. Yaklaşık 200 kişi vardı. Herkesle birlikte fotoğrafım olan Rusça gazeteyi halen saklarım. Tabii insanlar hayli küçük çıkmışlar, ama büyüteçle de olsa fotoğrafta görülebiliyorsunuz.

Bunu ayrıca anlatmam gerek...

Sürecek...

17 Kasım 2011

DIŞARISININ TARİHİ (3)

Yıl 1987, Ekim Devrimi'nin 70. yıldönümüyle ilgili kutlamalara katılmak üzere Sol Birlik bileşenleri olarak Moskova'ya gittik. Yalçın Yusufoğlu, Kemal Burkay ve ben vardık. Daha sonra Haydar Kutlu ile de orada karşılaştık.

Burada konu iki bölümdür: TBKP kurulmuştu ve Haydar Kutlu ile Nihat Sargın Komünist Partisi'ni yasal olarak kurmak amacıyla Türkiye'ye döneceklerini ilan etmişlerdi. Dönüşün anlaşmalı olduğu herkes tarafından biliniyordu. Başbakan Turgut Özal idi. Kutlu-Sargın ile hükümet arasında arabuluculuk yapan ise Adnan Kahveci idi. Konunun Sol Birlik içinde hiç konuşulmadan açıklanması epeyce soğuk rüzgâr estirmiş ve SB artık son günlerini yaşar duruma gelmişti.

Biz parti olarak dönüşe değil ama bunun hükümetle anlaşmalı olarak yapılmasına karşıydık. Kaldı ki, dönüşün yaklaştığı günlerde devlet olaya el koymuş, Kutlu ve Sargın'ın gelir gelmez gözaltına alınacakları ve hiç de iyi muamele görmeyecekleri belli olmuştu. Haydar Kutlu ile birlikte orada bulunan SB bileşenleri arasında kısa bir toplantı oldu. Kutlu, dönüşte gözaltına alınacağını biliyordu ve oldukça gergindi. Gelişecek olaylar konusunda bizden

destek istedi. Böyle bir durumda bir insana yüklenip sert eleştirmek olmazdı. Kibar bir dille böyle bir dönüşe karşı olduğumuzu söyledim.

Haydar Kutlu'yu takdir de ettim. Söylediğini yapan insanı takdir ederim. Yaptığı, düşünce olarak benimkine uymasa bile takdir ederim. Kutlu'nun yerinde İsmail Bilen olsaydı kırk dereden su getirir gitmezdi. Kutlu bunu yapmadı. Yapsaydı, TBKP doğar doğmaz ölmüş olacaktı. Başına geleceklerden çekindiği belliydi ve bu da insani bir duygudur. Söylediğini yaparak, döndü. Haydar Kutlu ile ne o zaman ne de şimdi görüş olarak hiç anlaşımadım, ancak kişilik olarak kendisini takdir ederim.

İsmail Bilen'i hiç tanımadım ve bunun da eksiklik oluşturduğunu düşünmüyorum. TKP tarihinde 50 yıl üye, bilmem kaç yıl genel sekreter olmanın ve birkaç ucuz broşür yazmanın ötesinde bir işlevi olmadı. Sosyalist harekette ise sürekli olarak birilerini ajan ilan eder ve bunun için de Bizim Radyo'yu kullanırdı.

Partinin 1973 sonrasında canlanmasında kendisinin herhangi bir rolü olmadığını 1970'li yıllarda partiye giren TKP'liler açıkladılar. 1960'lı yıllarda sosyalist olan bir bölüm kişi 1970'li yıllarda TKP'ye girmeye karar veriyor. İsmail Bilen'in yerinde kim olsa gelenleri büyük hoşnutlukla karşılardı. Nitekim o da öyle yapıyor. Durum bundan ibaret...

Partiye 973 atılımını yaptıranlar Türkiye’den partiye girenler, İ. Bilen değil. Aslında bu insanların TKP’li olmaksızın çok SBKP’li oldukları sonraki yıllarda iyice ortaya çıktı. SBKP’yi sosyalistlerin üzerinde baskı aracı olarak kullandılar. 1991 yılında SBKP dağılınca da bu partinin –daha doğrusu TBKP’nin– büyük hızla dağılması kaçınılmazdı. Bir süreden beri TKP’yi toparlamak adına İsmail Bilen’i övenler görüyorum da gülmekten kendimi alamıyorum.

Konunun ikinci bölümünü Ekim Devrimi’nin 70. yılını anma toplantısı oluşturur. Önceki yazıda sözünü etmiştim: ÇHC ve Arnavutluk Emek Partisi dışında dünyanın bütün komünist partilerinin önderleri gelmişti. Çavuşesku, Gorbaçov’a da çatan uzun bir konuşma yaptı. O sırada Glasnost ve Perestroyka ilan edilmişti ve çok değil, iki yıl sonra Berlin Duvarı’nın çökeceği, Orta ve Doğu Avrupa ülkelerindeki sosyalist rejimlerin yıkılacağı, bundan iki yıl sonrasında da aynı gelişmenin SSCB’de ortaya çıkacağı o sırada kimsenin aklına gelmiyordu. Tehlikeli gelişmeler vardı, çatırtı sesleri duyuluyordu ama bu sorunların çözülebileceği düşünülüyordu.

Burada Haydar Kutlu’nun ilginç bir cümlesini aktarmam gerek: O ve Nihat Sargın gözaltından sonra tutuklanarak cezaevine girdiler. Onlar cezaevinde iken önce Berlin Duvarı yıkıldı, ardından da sosyalist blok ve son olarak da SSCB yıkıldı. Haydar Kutlu, “Cezaevine girdiğim sıradaki dünya ile çıktığım sıradaki dünya çok farklıdı!..”

derken, bütün projelerinin nasıl boşa çıktığını da belirtiyordu aslında. Bütün hesaplarını başka bir dünya temelinde yapmışlardı, ama böylesi bir gelişme kimin aklına gelirdi ki...

Sosyalist ülkelerin yıkılışıyla ilgili olarak çok sayıda yazı ve bir de kitap yazdım. Burada konuyu yeniden ele almıyorum.

Toplantıya katılım yaklaşık 200 kişiydi ve aralarındaki kadın sayısı 20 bile değildi. Almanya Yeşiller'den Jutta Ditfurth da toplantıya çağrılı olarak katılmıştı. Konuşmasında salonda neden bu kadar az kadın olduğunu da sordu. Dünya komünist hareketinin erkek bir hareket olduğu salondan da belliydi.

Ertesi gün birkaç gazetenin ilk sayfasının yanı sıra gördüğüm bütün kadınların dilinde bu konu vardı. Jutta'nın konuşmasına ve hele de Politik Büro karşısında böyle konuşmasına çok sevinmişlerdi. Küçük örneklerden genelleme yapmak doğru olmaz. Sonuçta benim görüp konuşabildiğim kaç tane kadın vardı ki...

Ama benim görebildiklerimin yaşadıkları büyük sevinç, konunun sadece bu kadınlarla ilgili olmadığını da düşündürüyordu. Evet, SSCB'de kadınlar önemli haklar kazanmışlardı, ama halâ ciddi eksikler de vardı. SBKP Politik Bürosu'nun tarihinde kadın yoktu. Değişik ülkelerdeki partilerin yönetim organlarında da kadın sayısı olduk-

a azdı. Kadınların yasal olarak eşit haklar elde etmesiyle, bu eşitliğin fiilen uygulanması birbirinden farklıydı.

Bu kez Rusya Federasyonu'nun başkenti olan Moskova'ya altı yıl sonra yeniden gidecektim.

Sürecek...

21 Kasım 2011

DIŞARISININ TARİHİ (4)

1988 yılında iki önemli gelişme oldu: İlk olarak, Almanya'da var olan dernekleri bir araya toplayan federasyon kurduk. Federasyonun yasal formalitelerinden ziyade programı bizi hayli uğraştırdı. Bu federasyon, Türkiye'deki politikanın Almanya'daki uygulayıcısı olmamalıydı. TKEP'te her zaman Avrupa örgütlenmesi ve bunun alt birimleri olan ülke örgütlenmelerinin özerk bir yapıya sahip olmaları gerektiğini, partinin genel çizgisi içinde kalmak koşuluyla kendi programlarını oluşturmaları gerektiğini savundum ve bunu da uyguladım. Avrupa ülkelerinde bu alana uygun politikalar uygulanmak zorundaydı ve bunun için de öncelikle parti programı çerçevesinde kalan ama alana özgü ayrı saptamaları olan bir program gerekliydi.

Elinizde ayrıntılı bir program olmadan şu veya bu hedef koymak kolaydır. Ancak ayrıntılı bir programla bulunulan alanın özgünlüğüne uygun bir çalışma yürütebilirsiniz. Federasyon programının temelini göçmenlerdeki ayrışma oluşturuyordu. Göçmen belirlemesi yetersizdi, "Hangi göçmen?.." diye de sorulması gerekirdi. İşveren göçmen mi, işçi göçmen mi? 1970'li yıllarda oldukça az olan bu ayrışma daha sonra gelişmiş ve göçmen kitlesi

sınıflara ayrılmıştı.

Göçmenlerin öncelikle göçün en eski olduğu ülke olan Almanya’da kalıcı oldukları saptamasından yola çıkıyorduk. Bu saptamayı o yıllarda TKP’nin yan kolu olan Federal Almanya İşçi Dernekleri Federasyonu (FİDEF), Devrimci Yol’un Avrupa örgütlenmesi olan Devrimci İşçi ve biz yapıyorduk. Bunların dışındaki Türk ve Kürt örgütleri için, o yıllarda sadece Almanya’da 2.5 milyon kadar olan Türkiyeli kitle kalıcı değildi, ileride dönecekti. Bu kitlenin artık bulunduğu yere yerleştiğini herkes biliyordu, ama bu kitleye kalıcı dediğiniz zaman ne yapılacağı bilinemediği için, dönecektir demek daha kolay geliyordu.

Bir bölüm devrimci için Almanya’da sosyalist mücadele düşünülemez bir şeydi. Sanıyorlardı ki, sosyalist mücadele sadece Türkiye’de olur. Bu inanç temelinde hareket ettiğinizde ise, sürekli olarak Türkiye’ye göre yaşamak, oradaki politikaları bulunduğunuz yerde uygulamaya çalışmak ve bunun için de ajitasyona başvurmak zorunda kalırdınız. Sonuçta bu tür örgütlenmeler o zaman da vardı, bugün de var, ama içine düşülen umutsuzluğu yöneticilerin yüzlerinden bile okumak mümkündür.

İkinci önemli gelişme, yıl sonunda ortaya çıkan Acilciler’deki büyük ayrılıktı. Yaz aylarından itibaren Paris’te Mihrac Ural ve çetesinin dehşet saçtığını, mafya yöntemleriyle insan kaçırdığını, “Burasını da Suriye gibi yapı-

cağız!..” diye konuştuğunu duyuyordum. Paris’teki arkadaşlar “Müdahale edelim mi?..” diye sordular. Müdahale edebilirdik ve kısa sürede hepsinin tepesine binerdik. Kesinlikle karışmamaları gerektiğini söyledim. Eğer içerden birileri bu uygulamaya itiraz etmiyorsa, sineye çekiyorsa, bize de karışmak düşmezdi. Orada ne olup bittiği Almanya’da bile duyuluyor ise, Fransız polisi durumu çoktan öğrenmiş olsa gerekirdi. Fransız polisinin tipik taktiğidir: Sesini çıkarmaz, haberi yokmuş gibi davranır ve bekler...

Polis yakında bu şaşkın ördeklerin, Fransa’yı Muhabaratlı Suriye sanan Mihrac Ural ve çetesinin tepesine binecekti. Nitekim de öyle oldu. Mihrac Ural, Malak Fadal ve iki Muhabarat elemanı yakalandı ve sınır dışı edildi. Mihrac Ural, Fransız polis belgelerine de Muhabaratçı olarak geçti. Öyle ya, iki Muhabarat elemanı ile birlikte Paris’te adam kaçırıp sorgulama yapıyorsanız, bunun adına başka bir şey denilemez.

Bu olayın hemen ardından Paris’te ayrılan arkadaşların çağrısı üzerine bu kente gittim. Kalabalık bir toplantıydı. Hatırladığım kadarıyla 40-50 kişi kadar vardı. Örgütsel ayrılıklarda bilinen kuraldır: İnsanlar ayrılırlar, bir bölümü o hızla bir süre devam eder, ardından köşesine çekilmeler, kopuşlar olur. Burada da aynısı olacaktı. Ek olarak, bir yıl boyunca Paris’te yaşadığım için bu kentteki örgütlenmenin özelliklerini biliyordum. Paris, yapı olarak, dağıtıcı bir kenttir. Bu kentte kalıcı örgütlenme çok kişiyile

oluşturulmaz. Sağlam bir çekirdek kurarsınız, geriye kalan ise sürekli değişir, insanlar gelirler ve giderler. 1982 yılında yaşadıklarımın çıkardığım bu sonuç, ilginçtir, yıllardan beri Paris'te yaşayan ve başka siyasetlerden olan insanlar tarafından bugün bile onaylanıyor.

Almanya ya da İsviçre'deki yapıyı Paris'te kuramazsınız. Neyse, bu arada bu kadar çok Acilcinin Paris'te bulunmasına da şaşırdım doğrusu. 1982 yılında ayrıldıktan sonra arkamda bıraktığım örgütle hiç ilgilenmemiştim. İşim başımdan aşkındı ve ek olarak da geride ilgilenmeyi hak eden bir şey kaldığını düşünmüyordum.

1982 sonrasındaki yıllarda tek tek epeyce insan Acilciler'den ayrıldı, şimdi ise büyük bir ayrılık vardı. Bu insanların büyük bölümü devrimci harekette kalıcı olmayacaktı. Ama her durumda, Mihrac Ural ve çetesiyle devam edemeyeceklerini görmüşlerdi.

Her örgütün hatası olur, eksiği olur, ama bu çetenin yaptıkları artık zıvanadan çıkmıştı. Korku, tehdit ve şantaj temelinde iş yapıyorlardı ve mafyadan herhangi bir farkları kalmamıştı. nc sınıf bir mafyaydı stelik. Fransız polisi önünde mafyacılık oynuyorlar. Bu lkede Muhabarat'ın hükmünün geçmediğini polis tepelerine binince öğrendiler. Paris'teki sorumlu arkadaşlarla ayrılan arkadaşların ilişkisini düzenleyip Almanya'ya döndüm.

İnsan altı yıl önceki görüşlerindeki isabet payını g-

rünce ister istemez memnun oluyor. 1982’de birlikte ayrıldığımız arkadaşlara, kesinlikle Acilciler ile uğraşmalarını gerektiğini, yeni örgütün içinde başarılı olmanın asıl işleri olması gerektiğini anlatmıştım. Sadece geride bıraktıklarımız değil, bütün devrimci hareket bize bakıyordu. Yaşanılan 12 Eylül sonrasında ilk büyük örgütsel ayrılığı idi.

Devrimci harekette tanınan bir isimdim ve yaşayacak olduğum pratik iki yönden önemliydi: Acilciler’den Politik Büro üyesi olarak ayrılmıştım ve TKEP’te daha alt kademedен başlamıştım. Devrimci harekette böylesi bir duruma az rastlanır. Politbüro düzeyinden ayrılan yeni örgütte en azından MK’dan başlar. Böyle bir düşünce hiç aklıma gelmedi, zira alanı biliyordum ve yükseleceğimi de biliyordum. TKEP’te de böyle bir anlayış yoktu zaten. Varsa bir marifetin göster ve yüksel. Bana da bu kadar yeterdi, zira kimse beni engellemeye kalkmıyordu.

Önceki örgütte gittikçe artan en büyük sorunum, Mihrac Ural ve çetesinin ben bir şey yapınca neredeyse kriz geçirmeleri ve beni engellemeye çalışmalarıydı. Enerjimin ve zamanımın neredeyse yarısı, kendisi iş yapamayan ama başkalarını engellemeye çalışan insanlarla uğraşmakla geçecekti hatta geçiyordu. Çapsız, beceriksiz, kalitesiz ve üstüne üstlük de pislik insanlar. Kendi pislikleri içinde kalsınlardı.

İkinci konu ise, Acilciler bir silahlı mücadele hareketiydi ve ben de bir dönem silahlı eylemlerinde öne çıkmış kişilerden birisiydim. Böyle bir kişinin, silahlı mücadeleyi temel almayan bir örgütte, hem de daha alt düzeyden başlayarak dikiş tutturması pek olacak iş değildir. Bu nedenle herkesin bana bakacağını, ne yapacağımın dikkatle izleneceğini gayet iyi biliyordum.

Acilciler'in fazla gitmeyeceğini de biliyordum. Geride kadro kalmamıştı. Hapisten çıkacak olanların da dışardaki rezalete karşı sessiz kalacaklarını sanmıyordum. Ayrılmışsın, gittiğin örgütte yükselmişsin, hem de öyle bir yükselmişsin ki, bu kadar olur, bu durumda ne olacağı bellidir. Acilciler'den ayrılanlar için tek seçenek TKEP olacaktır. Demek ki yapılabiliyormuş, örnekler ortada diye düşünülecekti. Bunu tahmin etmiştim ve tahminimin çıkmasından dolayı memnundum.

1982'deki ayrılığın ardından can çekişme dönemine giren Acilciler, 1988 ayrılışıyla fiziki olarak da bittiler. İsim olarak varmış gibi görünmeleri herhangi bir anlam taşımıyordu. 1988 yılından sonra araya 19 yıllık sessizlik dönemi girdi. 2007 yılına kadar Acilciler'in adı duyulmadı. Mihrac Ural da ortadan çekilmişti. 2007 yılında tam anlamıyla karanlık bir örgüt olarak ortaya çıktılar.

1981-1988 arası Muhabarat Acilcileri dönemiydi. 2007 sonrası, Ergenekon Acilcileri dönemi oldu. Bu vesi-

leyle Mihrac Ural'ın bu dönemdeki temel kadrolarından olan ve Mehmet Açar ile yakın ilişkisini açıklayan Mehmet Yavuz'a yeniden teşekkürlerimi sunarım. Bu kadarını biz düşünemezdik doğrusu!..

23.11.2011

DIŞARISININ TARİHİ (5)

Önceki yazılarda da belirtmiş olduğum gibi, 12 Eylül 1980 sonrasında kötü yenilgi yaşayan örgütler arasında PKK de vardı. Örgütün Ağustos 1984'te silahlı mücadeleye başlaması, kendileri tarafından da "yeniden doğuş" olarak adlandırılır.

Bu çıkış, Kürt toplumu içinde çok kişi tarafından beklenmeyen bir destek buldu. Psikolojik desteğin fiili desteğe dönüşmesi zaman aldı ve büyük çaba gerektirdi. Ama en azından silahlı mücadele kitleye kendi dışındaki bir olgu gibi gelmedi, sempatiyle karşılandı.

Benzeri bir çıkışı Türkler arasında da deneyenler oldu. Devrimci Sol bu amaçla oldukça çaba gösterdi, ama sonuç alamadı. Yanlış hatırlamıyorsam, TKP-B'nin bölünmesinden doğan DKP adlı bir örgüt Silahlı Devrim Birlikleri kurarak benzeri çabaya yöneldi, Devrimci Sol kadar bile başarılı olamadı. Sonraki yıllarda PKK'nin de yoğun desteğiyle silahlı mücadeleyi Türk toplumu içinde yaymak amacıyla Devrimci Halk Partisi kuruldu, onların da çabaları sonuçsuz kaldı.

1980'li yıllarda çok kişi gibi ben de Diyarbakır Cezaevi'ndeki uygulamaların Kürt toplumunda yarattığı büyük

infialî anlamamıştım. Burada söz konusu olan bir cezaevinde yapılan belirli sayıdaki kişiye yönelik uygulamalar değildi. Yapılanların Kürt toplumu tarafından hemen duyulacağı biliniyordu ve bu durum dikkate alınarak vahşet uygulanıyordu.

Diyarbakır Cezaevi, cezaevinden çok daha geniş bir alanı kapsıyordu. Cezaevindeki kimliksizleştirme, kişisizleştirme politikası, işkence sözünün hafif kaldığı bir vahşetle Kürtlere dayatılıyordu. Topluma verilen mesaj da aynıydı ve buna karşı ya açıkça başkaldırılacak ya da herkes kimliğini inkar edecekti.

Çok ilginçtir, o dönemde PKK'nin gelişimini Avrupa ülkelerinden izlemek, Türkiye ve Kürdistan'dan izlemekten daha kolaydı. 1988 yılında bir ay kadar süren uzun bir Merkez Komitesi Plenumu yapıldı. Bu amaçla Suriye'ye gittim ve bir aydan uzun süre orada kaldım. Sorumlu olduğum alanla ilgili bilgi verirken, özellikle Almanya'da kitleli olan örgütleri de saymıştım: TKP, Devrimci İşçi, PKK...

PKK'nin Almanya'daki kitleliliği hayretle karşılandı, ben de hayret edilmesine hayret ettim. Kürdistan'da faaliyette bulunan yoldaşların raporlarına göre, silahlı mücadeleyi yürüten PKK değil, "kanun kaçağı" olarak tabir edilen ve değişik nedenlerle dağa çıkmış insanlardı. Hatta bu saptama, Kürdistan Özerk Örgütü'nün merkez yayın organı Denge Kurdistan'da açıkça ifade edilmişti.

Garip bir durumdu: Kürdistan'dakiler bir şey söylüyordu, Avrupa'daki ben başka bir şey söylüyordum. PKK'nin yayınlarını ve kitlesini biliyordum. Böyle bir örgüt olmayan bir silahlı mücadelenin üzerinde yükselemezdi. Ama fazla da ısrarcı olamıyordum, çünkü o bölgedekiler başka saptama yapıyorlardı. Haksız olduğuma inanmıyordum ama garip bir durum vardı.

Bu durum, 12 Eylül koşullarında Türkiye ve Kürdistan'daki büyük iletişimsizliği gösteriyordu. Şimdiki gibi internet ve cep telefonu yoktu. Ağır baskı ve yasakların bulunduğu koşullarda birçok haber Avrupa ülkelerinde daha çabuk duyuluyordu.

TKEP'de Türkiye içindekilerle Suriye'de bulunan Dış Büro arasındaki ilişki genellikle Avrupa üzerinden kurulurdu. Epeyce bir süre postane gibi çalışmak zorunda kaldık. Keza, ülkedeki iki kent arasındaki ilişkinin de özellikle telefonlarla Köln üzerinden kurulması az rastlanır örnek değildi.

1983-1984'te Diyarbakır Cezaevi ile ilgili bilgiler önce telefonla Köln'e gelir, buradan Türkiye ve Kürdistan'ın değişik kentlerine bilgi olarak dağıtılırdı. Böylesine iletişimsizlik ortamında insanların aynı bölgedeki bir örgütün yaptıkları hakkında doğru dürüst bilgiye sahip olmaması anormal değildi.

O dönemde silahlı mücadeleyi gittikçe daha fazla

doğru ve haklı bulmakla birlikte, az gelişmiş köylü tiplerinden oluşan PKK'lileri pek sevmezdim. Yirmi yıl kadar sonra görüştüğüm PKK sorumlularından birisi kendilerindeki değişimi, "1990'lı yıllarda çok sayıda köyü boşalttılar ve halkı kentlere sürdüler. İyi ki de böyle yaptılar. Böylece köylü hareketi olmaktan kurtulduk!.." diye anlattı.

Bu değişimi sorumlular düzeyinde görmek mümkündü: Eski köylü tiplerinin yerine kent kültürü almış insanlar geldi. PKK'nin Türkiyelileşmesi, çok sayıda Kürdün köyünden ya da küçük yerleşim birimlerinden sürülmesine, bunların da bir süre sonra Türkiye'nin İstanbul başta olmak üzere büyük kentlerine gitmesine, bir bölümünün Avrupa ülkelerine gelmesine yol açtı. Eskiden Kürdistan ile sınırlı olan sorun giderek bütün ülkeye yayıldı.

Ordu vahşileştikçe insanlar daha fazla mücadeleye katıldı. Ankara SBF'den bir arkadaş anlatmıştı: 1990'lı yılların başlarında okulda son sınıfta tanıdığı Kürt bir genç var. Birgün bu genç kendisiyle vedalaşıyor, belli ki dağa gidecek. "Neden okulu bitirip de gitmiyorsun?.." diye soruyor. "Son sınıftasın, okulu bitirirsen daha yararlı olursun!.." diyor. Genç de kendisine, köylerinin basıldığını, yengesine köyün ortasında tecavüz edildiğini anlatıyor. "Sen olsan ne yaparsın?.." diye soruyor. Verilebilecek cevap yok. Dağa gitmeyip de ne yapacaksın!..

5 Aralık 2011

DIŞARISININ TARİHİ (6)

1988 yılında Almanya'nın Bocholt adlı küçük bir kasabasında hafta sonlarında tutulan bir konaklama yerinde solun bir kesiminin dünyanın o günkü durumunu değerlendirme toplantıları yapıldı. Toplantılara TBKP, TSİP, Kurtuluş, TKEP gibi örgütlerden değişik sayıda kişilerin yanı sıra, hangisi olduğunu bilmediğim bir de Troçkist grup katıldı. Yaklaşık 80-100 kişinin katıldığı toplantılara değişik çevrelerden tek tek kişiler de katılmış olabilir, ama Şu anda hatırlamıyorum. Aklımda sadece Oya Baydar, Temel Demirer ile Necmi ve İlka Demir kalmış.

Bu toplantılar başladığı sırada İstanbul'daki benzeri tartışma toplantıları (KuruçeŐme toplantıları) baŐlamamıŐtı. İki toplantının gündemleri paralel olmakla birlikte aralarında herhangi bir bağlantı bulunmuyordu. Bocholt toplantıları daha serbest ve entelektüel düzeyi de daha yüksekti. Bunun önde gelen nedeni, herkesin Şu veya bu örgüt (ya da yayın organı) adına değil de, kendi adına konuşmasıydı.

Herkes birbirinin ne olduğunu biliyordu, ama bu toplantıda asıl belirleyici olan, kişilerin kendi adlarına sosyalist sistemin içinde bulunduğu durum ve sosyalizmin tarihi hakkında belirlemelerde bulunmasıydı. Bu top-

lantılar birkaç kere yapıldı.

İki gün süren ilk toplantıyı iyi hatırlıyorum. Söz alan herkes sosyalizmin büyük sorunlarla karşılaşmasında asıl sorumlunun Stalin olduğunu vurguluyordu (Stalin denildiğinde tek kişiden değil de Stalin ile birlikte bir ekipten söz edildiğini belirtmek gerekir). Stalin aşağı, Stalin yukarı!..

Eh tabii teorik düzeyleri beni hayal kırıklığına uğratan Troçkistler de bundan geri kalmıyordu. Geçerken belirteyim, sol harekette Troçkistlerin yanı sıra İşçinin Sesi'nin teorik düzeysizliğinden de hayal kırıklığına uğradım. Keskin sözler, tumturaklı tespitler ama tarihten biraz haberiniz varsa sonuçta boş laflar.

Stalin tartışması da böyleydi. Evet, Stalin'in ciddi hataları olmuştu ama sosyalizmde karşılaşılan ciddi sorunları esas olarak Stalin'e bağlamak büyük bir kolaylıktı. Toplantının sonlarına doğru söz alıp Stalin'i savundum. "Hataları ne olursa olsun, burada 20. yüzyıl sosyalizmini tartışabiliyorsak, bu, Stalin sayesinde!.." dedim. İtiraz edenler oldu, doğal olarak olacaktı tabii. Ben de cevap verdim.

Aslında sorun tarih anlayışında düğümleniyordu. Tarihte geçmişe yönelik olarak projeksiyon yapamazsınız. Önemli bir olayı değiştirdiğinizde öteki olaylar da değişmeden kalamazlar ve onların nasıl değişeceklerini

bilemezsiniz. Kuşkusuz tarih farklı olabilirdi, daha iyi olabilirdi, ama bu iyiliği, olayların üzerinden yıllar geçtikten sonra geriye dönük projeksiyon yaparak bulamazsınız.

“Şöyle olsaydı daha iyi olurdu!..” demek zordur. Küçük olaylar için bu olabilir, ama 20. yüzyıl tarihini etkilemiş büyük olaylar için böyle bir saptama yapmak oldukça zordur. Gerçekleşebilseydi, size iyi olacakmış gibi gözükene, bugünden geriye bakılınca öyle gözükene, gerçek hayatta olabilseydi bambaşka türlü gelişebilirdi. Kısacası, “geçmişte şöyle yapılmalıydı, o zaman daha iyi olurdu” demek hayli zordur. Olabilirdi de, olmayabilirdi de...

Stalin’e olan ilgim beni 20. Yüzyıl Büyük Düşünürleri dizisinde Stalin konusunu üstlenmeye kadar götürdü. İsmi ben önerdim. Stalin’e sonuna kadar karşı olabilirsiniz, ama 20. yüzyıl tarihini derinden etkilemiş bir insana “gözü dönmüş cani” muamelesi yapamazsınız. Yaparsanız, bu durum, Troçkistler örneğinde açıkça görüldüğü gibi, sizin çapsizliğinizi gösterir. Bizdeki ağlama kültürünün uluslar arası plandaki temsilcisi Troçkistlerdir denilebilir.

Geçenlerde bir ilde yapılan Pir Sultan Abdal Derneği kongresindeki konuşma dikkatimi çekti. Konuşmacı, Alevilerin ve Bektaşilerin 500 yıldır bölünmelerinden ve birbirlerine karşı kışkırtılmalarından söz ediyordu. Doğrudur, bu kitle birkaç yüzyıldır karşıtları tarafından sürekli

bölünüyor ve birbirine karşı kıskırtılıyor. Bu saptamayı yapanın, dönüp kendi benzerlerine bakması ve “Biz nasıl insanlarız ki karşıtlarımız bize 500 yıldır aynı muameleyi yapıyor ve başarılı da oluyor!..” diye sorması gerekmez mi?

Ağlamakla bir yere varılmıyor. Dön bir de kendine bak, öyle değil mi!

Aynı durum Stalin ile ilgili olarak da söz konusudur. “Stalin şöyle yaptı, Stalin böyle yaptı!..” Peki, Stalin bunları yaparken, sen ne yapıyordun? Stalin, Troçkistlerle girdiği bütün mücadeleleri kazanmış. İddiaya göre şöyle yapmış, böyle yapmış. Diyelim ki öyledir! Bu durum, Stalin karşıtı olarak senin beceriksizliğini ortadan kaldırmıyor.

Yeniden toplantıya dönersem: İnsanların kendi adlarına konuşması güzel bir uygulamaydı. İlk kez burada başlamadı, ama Bocholt toplantısından sonra bir dönem gelişerek devam etti. Sol hareketin değişik örgütlerindeki parti başkanlarının, genel sekreterlerin, MK üyelerinin, politik büro üyelerinin çapını biliyoruz. Bir bölümü bomboş konuşurken, başka bir bölümü düzgün birkaç cümle kurmakta bile zorlanıyordu. Az sayıda olanı ise iyiydi. Görüşlerine katılmasanız bile kendisini savunmasını biliyordu. Bu durum sonraki yıllarda istikrarlı biçimde olmasa bile gelişerek sürdü.

Hep şunu gördüm: Boş insanlar unvan kullanmaya

meraklıdır. Aklınca ünvanıyla kitleyi etkileyecek. Birkaç tane böyle ünvanlının kendisine sorulan sorularla nasıl kepaze edildiğini gördüm. Ünvanlı şahsiyet ajitasyona sığmıyor, ama olmuyor ve sonunda kaçamıyordu.

Aradan yıllar geçti. Dünya çok değişti. Son 20 yılda olup bitenleri düşünün bir. Solda kendini yeniden üretenler ayakta kaldı, ötekiler yıkılıp gitti.

O toplantıya katılanlar arasında halâ 30 yıl önceki geçmişe sığınıp ayakta durmaya çalışanlar var. Bazıları da sevdiğim insanlar ve bu durumları açıkçası beni üzüyor. İnsan çekileceği zamanı bilmeli ve kendini bilerek ve isteyerek kötü duruma düşürmemeli. Yine solcu kalırsın ama döneminin geçtiğini de bilirsin. Copy-paste yaparak yazı yazıp (bu İngilizce deyim, interneti açıp, o yazıdan bir parça, ötekinden bir parça alıp yapıştırmaya ve böylece “yazı yazmaya” verilen addır), durum da meydana çıkınca kepaze olmanın anlamı yok!

İnsan kendi kapasitesinin sınırlarını bilmeli ve artık olmuyorsa olmuyordur. Gerçeği kabul etmeli. Zorlamalara girip kendini kepaze etmenin anlamı yok. İnsanlar eskisi gibi değiller, artık her şeyi anlıyorlar. Çalıntı olanı hemen buluyorlar. Bu liderlik denilen hastalık insanın karnına girdi mi bir daha çıkmıyor demek ki...

Yahu olmuyor işte, bırak, zamanında bir şeyler yapmış insan olarak biraz kenarda yaşa. Yine toplantılara ka-

tıl, yine kendi çapında aktif ol, ama düşünce üretiminin bittiğini de artık öğren. Söylemesi kolay ama yapmıyorlar, ne yaparsın. Halâ güçlü bir entelektüel kapasitelerinin olduğunu sanıyorlar ve keşke olsa. Ama yok artık...

16 Aralık 2011

DİASPORA MI DEDİNİZ?

Başbakan Binali Yıldırım bugün Almanya'nın Oberhausen kentinde yaptığı konuşmada, "Türk Diasporası Araştırma Enstitüleri" kurulacağından söz etti. Başta şeyler de söyledi ama bunların üzerinde durulması gerekmiyor. Mesela "Almanca'yı Almanlardan iyi öğrenin" dedi. Bunu söyleyen bir başbakanın Türkiye'de üniversite mezunlarının çoğunun iyi Türkçe bilmediğini dikkate alması gerekir; nerede o anlayış, deyip geçelim...

Diaspora belirlemesine karşıyım ve nedenini birazdan açıklayacağım. Yine de şunun belirtilmesi gerekir: TC devleti çoğunlukla Almanya'da ve ardından hemen bütün Avrupa ülkelerinde yaşayan Türkiye'den gelmiş insanlara yönelik olarak sosyalistlerden daha ileride bir belirleme yaptı. Göçmenlikten değil diasporadan söz etti.

Bu durum ilk kez de görülüyor. Sosyalistlerin büyük çoğunluğu Almanya ve diğer Avrupa ülkelerinde yaşayanların burada kalıcı olduklarını yıllarca kabul etmediler. Bu konuda zamanın TC hükümetleriyle aynı düşünüyorlardı; gün gelecek bu insanlar geri dönecekti. Dönerler de oldu ama büyük çoğunluk yaşadığı ülkede kaldı.

1990'lı yılların başlarında, Özal döneminde Türki-

ye'nin Almanya başta olmak üzere Avrupa ülkelerinde yaşayan ve o yıllarda büyük çoğunluğu TC vatandaşı olanlara karşı tutumu değişti. Bu insanların kalıcı olduklarını kabul ettiler ve bu temelde politikalarını ve Avrupa ülkelerindeki kadrolarını değiştirdiler. Almanya'da bu bağlamda Büyükelçi Onur Öymen'in adı anılmalıdır. Öymen 1990'lı yıllarda sık sık değişik derneklerle toplantı yapardı. "Bugüne kadar yanlış yaptık ve politikamızı MHP'liler üzerinden kurduk. Gerçekte ise bize gerekli olan iyi Almanca bilen ve bu ülkede sosyal çevresi olan insanlardır" demişti. Kimdir bunlar, tabii ki solcular...

Bu yıllarda soldan saf değiştirenler olmuştu.

Bu politika değişikliğinin ardından sosyalistler de Avrupa ülkelerinde yaşayan kitlenin kalıcılığını kabul ettiler. O zamana kadar sık kullanılan "gurbetçilik" belirlenmesi ortadan kalktı. Aradan yıllar geçtikten sonra bile bazı gazetelerde bu belirlemeye rastlanabiliyor ama bunu da Türk gazeteciler arasında sayıca az olmayan cahillere bağlamak gerekir.

Avrupa'daki Türkiyeli sosyalistler artık ve nihayet göçmenlik kavramına ve "hem ülkeyi hem de yaşanılan Avrupa ülkesini dikkate alan iki yanlı çalışma" anlayışına ulaşmış durumdadır. Her zamanki gibi oldukça geç kalındı. 20-25 yıl önce böyle bir anlayış ileri bir kavrayış sayılabilirdi ama artık geride kalmıştır. Almanya'da dördüncü

başka ülkelerde üçüncü kuşak var. Göçmenlik sona eriyor ve sosyalistler de bunu herhalde 20-25 yıl sonra kavrayacaklardır.

O kadar garip bir anlayış var ki; göçmenlerin dil sorunundan söz ediliyor.

Göçmen dediğinizde genel bir kavram kullanıyorsunuz, hangi göçmen?

Birinci kuşakta bu sorun var; bir bölümü öldü, bir bölümü döndü ama az sayıda kalanlarda bu sorun var.

İkinci kuşakta dil sorunu bir oranda halen var.

Üçüncü kuşaktan itibaren böyle bir sorun büyük oranda yoktur. Ya da bugünkü ve gelecekteki kuşakların dil sorunu yoktur, olmayacaktır.

Politik mültecilerin de otuz yıldır yaşadıkları ülkelerde dil sorunları bulunuyor ama onlar geleceği temsil etmiyorlar. Otuz yıldır bulunduğu ülkenin dilinde gazete ve kitap okumasını, politik bir insan olmasına rağmen politik dili konuşmasını öğrenememiş olanlar, başkalarına akıl vermeden önce kendi durumlarına bakmalıdırlar.

Bazıları göçmenlerin dil sorununun çözümü için “dil kursu” öneriyorlar ki, olacak şey değil!

Dil, kursta öğrenilmez. Kursta dilin grameri ve bazı konuşma formları öğrenilir. Bunun ilerisinde dil sosyal

hayat içinde ya da eğitimde öğrenilir. Orada dili kullanırsınız ve öğrenirsiniz.

Gelelim diaspora konusuna...

Diaspora dönüş kavramına bağlıdır. Bir ülkeden başkasına göç etmiş veya göç etmek zorunda kalmış insanlar, aradan kuşaklar geçmiş olsa bile gelmiş oldukları ülkeye dönmeyi düşünüyorlarsa, bu kitleye diaspora denilir.

Tipik örnek Ermeni diasporasıdır.

Son yıllarda değişik diaspora grupları arasında yapılan araştırmalar, diasporadaki dönüş düşüncesinin pek de etkin olmadığı sonucuna ulaştı. En az beş kuşaktır başka bir ülkede yaşayan bu insanlar arasında hala dönüş söylemi bir oranda da olsa vardı ama kimsenin gerçekte dönmek gibi düşüncesi bulunmuyordu. Zaten isteseler de dönemezlerdi. O çok özlediklerini söyledikleri ülkede uyumsuz bir yabancı olarak kalacaklardı.

Denilebilir ki; başka ülkelerde yıllardan beri yaşayan insanların –mesela Türkler ve Kürtler- gelmiş oldukları ülkeyle yakın bağları bulunuyor. Doğru ama buradan diaspora sonucu çıkmaz.

1990'lı yıllardan başlayarak gelişen iletişim ve ulaşım teknolojisi sonucu insanlar bir ülkede başka bir ülkeyi yaşamak durumunda olabilirler. Uydu televizyonları, cep telefonları, internet bunu sağlıyor. Gitmek istediğiniz

zaman da atla uçağa, birkaç saatte oradasın.

Diyarbakır'da ne olduğunu İzmir'deki ne zaman öğreniyorsa Köln'deki de aynı anda öğrenebiliyor.

Eskiden dört kuşaktır bir ülkede yaşayan insanların asimile olmasından söz edilirdi. Asimilasyonun en önemli şartı, gelinmiş olan ülkeyle bağın kesilmesi ya da azalmasıdır. 1990'lı yıllardan beri böyle bir durum bulunmuyor. Bu nedenle eski asimilasyon artık kalmadığı gibi önceki yıllarda bulunmayan yeni kavramlar ortaya çıkıyor: Deutsch mit Migrationshintergrund (Göçmen kökenli Alman) gibi...

Bu bize özgü bir durum değildir.

20. yüzyılın başlarında çok sayıda İrlandalı ekonomik koşulların kötü olması sonucu ABD'ye göç etmek zorunda kaldı. Bu insanlar aradan birkaç kuşak geçtikten sonra İrlanda Cumhuriyet Ordusu'nun en önemli ülke dışı destekçisi oldular. İngiltere hükümeti kaç kez ABD'ye başvurarak bu desteğin önlenmesini istedi ama çoktan ABD vatandaşı olmuş, bu ülkeye yerleşmiş İrlanda kökenlileri engellemek mümkün değildi. Bu insanlar yıllardan beri ABD'liydi, İrlanda'ya dönmeyi düşünmüyorlardı ama ülkelerindeki bir örgüte de büyük destek veriyorlardı.

Bu özellik şimdi daha da gelişmiştir. Avrupa ülkelerindeki Kürtlerin bir bölümünün PKK'yi desteklemesi

gibi... Afrika ülkelerinden gelen görece yeni göçmenlerin ülkelerine gönderdikleri para havalelerinin ülkelerinin ihracatından fazla olması gibi...

Benzer bir durum 1980'li yılların başlarında Türkiye için de söz konusuydu. Almanya'dan Türkiye'ye yapılan para havaleleri ülkenin yıllık ihracatına nereyse eşitti.

Bunun ne kadar önemli olduğunu anlamak zor olmasa gerektir.

Filipinler hükümetleri yıllardan beri dünyanın değişik ülkelerine ev işlerinde çalışacak kadınlar gönderiyor. Bu kadınlar kazandıklarının önemli bölümünü ailelerine gönderiyorlar. Toplam miktarı araştırmadım ama büyük miktar olduğuna şüphe bulunmuyor.

Almanya'daki Türkiye kökenli insanlar bu aşamayı çoktan geride bıraktılar. 1990'lı yıllardan başlayarak Türkiye'ye gönderilen para miktarı azaldı. Genellikle orada değil de Almanya'da gayrimenkul edinmeye başladılar. Yerleşiklik de zaten böyle olmayı gerektirir.

Türkiye yönetimleri 1990'lı yıllardan başlayarak ülke dışında yaşayanlara artan oranda önem vermeye başladılar. Ülke dışındakilerin seçimlerde oy kullanabilmesi kaç kere TBMM'ye geldi ama yasallaşmadı, AKP zamanında yasallaşabildi.

Başbakan Yıldırım referandum nedeniyle önemli bir

vaatte daha bulunmuş: Almanya mahkemelerinin verdikleri kararlar Türkiye’de tanınacakmış!

Gerçekleşir mi bilinmez ama önemli bir vaat, Almanya’da ve diğer Avrupa ülkelerinde çok kişiyi ilgilendiren bir vaat.

Borçlar, emlak anlaşmazlığı gibi konuların yanında aile konuları da var ki, yıllardır çok kişi bu konuda dertli durumda...

Almanya’da boşanmış (ikisi de Türkiye kökenli diyelim) ama Türkiye bu kararı tanımıyor. Tanınması için orada ayrıca mahkeme açılması gerekiyor ki, bu da en az 500-1000 Avro demek...

Bu nedenle bazı insanlar Türkiye’de birisiyle evli Almanya’da ise başkasıyla evli gibi görünebiliyor.

Almanya’da boşanıyor ama Türkiye tanımıyor. Tanınması için masraf yapılması gerek. Tanımazsa tanımasın... Alman vatandaşıysa –çifte vatandaş da olabilir- Almanya’da yeniden evleniyor (Alman yasalarına uygun), Türkiye’nin haberi bile bulunmuyor.

Referandumda “hayır” diyecekler fazla görünüyor, bu nedenle de yılların kangren olmuş sorunu ancak şimdi gündeme getiriliyor.

Bağlarsak; Almanya’da Türk diasporasından söz edilemez. Bu insanlar buradalar, yeni doğanlar zaten oto-

matikman ifte vatandaş oluyorlar, kalanlar artan oran-
da Alman vatandaşı oluyor ve gomenlik de giderek sona
eriyor.

Büyük çoğunluğun gelecekte dönmek düşüncesi de
bulunmuyor.

Göçmen kkenlilik var ama bu neyi ifade eder ki!

Dördüncü kuşak iki kuşak önce gmenmiş, ama ar-
tık değil ve gelecekte de olmayacak...

18.2.2017

DİL ÖĞRENMENİN TARİHÇESİ

Burada anlatacağım kısa tarihçe Avrupa ülkelerindeki politik mültecilerin dil öğrenme ya da öğrenememe serüvenidir.

Geçtiğimiz hafta sonu Zürih'te yapılan bir söyleşi toplantısında bu konuya da değindim ve benzeri her toplantıda olduğu gibi yıllardır İsviçre'de yaşamasına karşın dil öğrenememiş olanlara veryansın edenler oldu.

Toplantıdan sonra dönerken yolda dil öğrenemeyenlere haksızlık yapıldığını düşündüm. Evet, politik bir insanın yaşadığı ülkenin dilini 20-25 yıl içinde daha iyi öğrenmiş olması gerekirdi, ama hiç bilmiyor da değillerdi. Daha iyi olmaları gerektiğini kendileri de biliyordu ve bunun ezikliği içinde bildiklerini de yok sayıyorlardı.

Önce kavramı tanımlayalım: yaşadığı ülkenin dilini öğrenmiş olmak ne demektir?

– Günlük işleri (alışveriş gibi) kendi başına yapabilmek demektir. Bu kadarını herkes biliyor denilebilir.

– Doktora, herhangi bir resmi kuruma gidildiğinde yanında tercüman götürmemek, derdini anlatabilmek ve karşı tarafın söylediğini da anlamak demektir.

– Kişinin çocuğu varsa ve okula da gidiyorsa, öğretmenlerin düzenli aralıklarla yaptığı bilgilendirme toplantılarına katılmak ve çocuğun okuldaki durumu hakkında bilgi sahibi olabilmek demektir.

– Resmi kurumlardan size gelen formlarda ne yazılı olduğunu anlamak ve genellikle kısa olan cevapları yazabilmek demektir.

– Ek olarak, bulunduğunuz ülkenin dilinde günlük gazete okuyabiliyorsanız, siz dili öğrenmişsiniz demektir.

Fazlası iyi olur ama şart da değildir.

Günlük gazete okuyamıyorsanız da fazla dert etmeyin, ama en azından televizyondaki haber bültenini anlayabiliyor olmanız gerekir.

20-25 yıldır bulunduğunuz ülkede bunları yapabiliyor olmanız gerekir. Yapamıyorsanız o zaman eleştiriyi fazlasıyla hak ediyorsunuz demektir.

Fazlası şart değildir, dedim.

Bunu pratik tecrübeye dayanarak söylüyorum. Türkiye’den değişik nedenlerle Almanya’ya gelen ve İngilizce bilen insanlarla karşılaşıyorum.

Bildikleri İngilizcenin düzeyi şudur: günlük işlerini bu dilde yapabilirler ve bir de çalıştıkları alanla ilgili –diyelim tekstil- İngilizce terimleri bilirler. Temsil ettikleri

firmanın bu alanda ne yaptığını İngilizce olarak anlatabilirler.

İngilizce gazete okuyamazlar. Keza kitap okumaları da mümkün değildir. Alışık değillerdir ve İngilizce bilgileri de yeterli değildir.

Çalıştıkları alan dışındaki bir konuyu İngilizce olarak anlatamazlar. Önemli bir bölümünün peş peşe 5-6 cümle kuramadığını gördüm.

Türkiye’de bu insanlar İngilizce biliyor olarak kabul ediliyorlar.

Bu insanların İngilizcesi İngiltere’de ne oranda gelişirdi, bilinmez. Mutlaka gelişirdi ama gazete ve kitap okuyabilirler miydi; bilinmez.

Uzaktan atıp tutmak kolaydır. Türkiye’den herhangi bir Avrupa ülkesine gelip burada kalmak zorunda kalan insanların bir bölümünün ne hale düştüklerini hepimiz gördük. Bir bölümünün bırakın dil öğrenmeyi, insanlıkla ilişkisi bile kalmadı.

Yıllardır Avrupa ülkelerinde yaşayan ama buldukları ülkenin dilini ancak çat pat denilebilecek ölçüde bilebilen arkadaşların çaba harcaması gerekiyor.

Yazının bundan sonraki bölümünde “neden böyle bir sorun var?” sorusuna yönelmek gerekir.

Politik bir insanın, dolayısıyla önemli bölümü en az lise eğitimi görmüş insanların, yabancı bir ülkede o ülkenin dilini neden öğrenemedikleri sorulmalıdır. Almancayı örnek olarak alırsak; edebiyat Almancası, iyi Almanca yazabilmek vb. beklenmiyor. Yazının başlarında sayılan beş maddenin içerdiği düzeyde dil bilinmesi yeterlidir. Böyle diyorum ama politik insanların yaşadıkları ülkenin dilinde politik görüşlerini ifade edememelerinin kendileri için sıkıntı yarattığını da biliyorum.

Daha iyi olması gerekirdi, neden böyle oldu?

Birinci neden; Türkiyeli politik mültecilerin klasik politik mülteci olmamasıdır. Klasik durum şöyledir: politik mülteci yabancı bir ülkeye gelir, dilini bilmez ve yalnızdır ya da çok az ilişkisi vardır. Hayatın zorlaması sonucu politik mülteciler genellikle hızlı dil öğrenirler.

Bizler ise klasik politik mülteci değildik. Bir Türkiye'den çıkıp bir başkasına geldik. Geldiğimiz ülkede –hele de Almanya'da- bizden önce gelmiş, yerleşmiş akrabalar, tanıdıklar, örgüt militanları vardı. Hemen hiç yalnız kalmayıp gelir gelmez bu çevreye girdik. Türkçe dışında bir dile ihtiyacımız yoktu çünkü daha önce gelenler hem yol yordam ve hem de biraz dil biliyorlardı.

İkinci neden; her politik mülteci kısa süre sonra döneneğini düşünerek gelir. Bu normaldir, daha sonra dönmenin şartları bir türlü oluşamayabilir. Normal olmayan,

dönme düşüncesini kendine ispatlamaya çalışarak anlamsız yasaklara yönelmektir.

1980’li yıllarda Fransa ve Almanya’da dil öğrenmeye çalışanlara iyi gözle bakılmadığını ve hatta bazı örgütlerin dil öğrenmeyi yasakladığını biliyorum. Bu garip yasağın nedeni; “bunların dönmeye niyeti yok, dil öğrenip burada kalacaklar” anlayışıdır.

İngilizce, Almanca ve Fransızca önemli dillerdir ve nereye giderseniz gidin işinize yararlar. İsveççe, Fince vb. gibi sadece konuşuldukları ülkede işe yarayan dilleri öğrenmeyi erteleyebilirsiniz, ama diğerleri için bu doğru değildir.

Üçüncü neden; ilk yabancı dili öğrenmenin zor olmasıdır. Tek avantajınız öğrenmeye çalıştığınız dilin yaşadığınız yerdeki anadil olmasıdır. Avantajın bulunması bunun kullanılabileceği anlamına gelmez.

Dördüncü neden; dil öğrenmek sadece kelime, gramer, cümle öğrenmek değildir. O dili konuşan insanların kültürünün de belirli oranda öğrenilmesi demektir. Dil öğrenirken başlangıçtan itibaren belirli diyaloglar, günlük hayatın tipik konuşmaları, ülke hakkında bilgi veren metinler kullanılır. Eğer yaşadığınız ülkenin kültürüne tümünden yabancı iseniz, dili öğrenmekte zorlanırsınız. Küçük yerleşim birimlerinden gelenler bu konuda daha fazla zorlanırlar. Ya da çok değişik kadın-erkek ilişkisi ortamı-

na gelince “kabak çiçeği” misali öyle bir açılırlar ki, genellikle bir daha toparlayamazlar.

Son neden; insanın kafasının sürekli ayrılmak zorunda kaldığı ülkede olmasıdır. Anlaşılabilir bir durumdur ve hatta böyle de olması gerekir ama kafayı yaşanan ülkenin diline ve gerçeklerine de açabilmek gerekir.

Hiçbir şey için geç değildir. Benden geçti, diye düşünüyorsanız, daha baştan kaybetmişsiniz demektir.

25.6.2015

DİLLERİN GELECEĞİ / TÜRKÇE VE KÜRTÇE

Türkçenin durumu iyi değil. Eğitimli insanlar bile –üniversiteyi bitirenlerden söz ediyorum- sıkça Türkçe hataları yapıyorlar. De ve da ekleri ne zaman ayrı ne zaman birleşik yazılır, en çok yapılan hata bu konudur. Afişlerde bile ayrı yazılması gereken yerde de veya da'nın birleşik yazılmasının örneklerini görüyoruz. İnsan yazıda yanlış yapabilir ama afişte bile yanlış yapmak biraz ayıp oluyor. Türkçesinin yetersiz olduğuna inanan kişi, bir metni ya da ilanı yazdıktan sonra daha iyi bildiğine inandığı başka birisine gösterebilir. Bizim insanımız her şeyi bildiğini sandığı için böyle yapmıyor.

Kürtçenin durumu daha da kötüdür denilebilir. Kürtçe konuşanların büyük bölümü en fazla günlük dili biliyorlar, gerisi yoktur. Kürtçe okuyabilenlerin sayısı ise iyice azdır. Bu bağlamda Türkçe yapılan açıklamaların mutlaka Kürtçesinin de yazılması talebini anlamak zordur. Göstermelik bir talep çünkü talebi öne sürenin bile Kürtçe okuyabildiğinden emin değilim. O okuyabilse bile çok sayıda Kürt okuyamayacaktır.

Kürtçe yıllarca yasaktı ve Kürtler Türkçe öğrenmeye mecbur bırakıldılar. Bu durum yıllardan beri Avrupa ülkelerinde yaşayan Kürtlerin büyük bölümünün neden

iyi Kürtçe bilmediğini açıklamıyor. Burada ğrenmenin önünde engel bulunmuyor. Kürtçe kursları var, pahalı da değiller. Diyelim yirmi yıldır Avrupa lkelerinde yaşıyanların bu konuda epeyce ilerleme göstermiş olması gerekirdi.

1980’li yıllara dönelim...

O yılların Almanya’sında anadil dersleri sorunu vardı. Okullarda göçmenler için “dil dersi” konulması isteniyordu. Türkler için Türkçe, Kürtler için Kürtçe, İtalyanlar için İtalyanca gibi... Bu dersleri göçmen çocuklarının aileleri istiyordu, Almanya hükümeti de istiyordu. Nedeni ise, göçmenlerin kalıcı olmadıkları, gün gelip dönecekleri düşüncesinden kaynaklanıyordu. Bu ocuklar büyüdüklerinde anadillerini daha iyi bilirlerse, dönmeleri de kolaylaşır diye düşünülüyordu.

Kürtçe anadil dersleri konusu 1980’li yıllarda Türkçe ğretmenlerinin direnişiyle karşılaştı. O yıllarda Türkiye’de Kürtçe yasaktı. Bu öğretmenlerden bir bölümünün anlayışına göre Kürtçe demek bölücülük demektir. Bir başka kesime göre ise, böyle bir dil bulunmadığı için öğretilmesi de gerekli değildi.

İşin içinde milliyetçi duyguların yanı sıra Kürtçe anadil dersinin sınıflarını böleceği endişesi de vardı. Anadil dersi yapılabilmesi için, tercihe bağlı olan bu dersi isteyen belirli sayıda ğrenci gerekiyordu. Bir okulda di-

yelim sadece beş öğrenci bu dersi istiyorsa, sayı yetersiz olduğu için yapılmıyordu.

Epeyce tartışmadan sonra Kuzey Ren Vesfalya ve birkaç eyalette daha okullarda Kürtçe anadil dersi verilmeğe başlandı. Bu dersin verildiği sınıflar uzun ömürlü olmayacak ve ilgisizlik nedeniyle kapanacaktı. Çok sayıda Kürt öğrenciden sadece birkaç tanesi bu dersi velileri karnalıyla istiyorsa, bu ders için sınıf açılmıyordu.

Türkçe anadil dersleri halen sürmekle birlikte sayıları azaldı.

Türkçe anadil dersi öğretmenleri mesleklerinin geleceğini kurtarmak için bu dersin seçmeli değil zorunlu olmasını istediler ama kabul ettiremediler. Anadil derslerine katılan öğrenci sayısının düşmesi normaldi. Çocuklar önce iyi Almanca öğrenmeliydiler, sonra da İngilizce. Günlük Türkçe ya da Kürtçe ailede zaten öğreniliyordu ve daha fazlasını öğrenmeden önce Almancaya ağırlık verilmesi gerekiyordu.

Günümüzde bu dersler gereksizleşti.

İlk dönemde bu dersler en başta aile içindeki iletişimi kolaylaştırıyordu. Anne-baba Almanca bilmiyorsa, çocuk da çok az Türkçe biliyorsa; iletişim sorunu yaşanıyordu. Artık böyle bir sorun bulunmuyor. Günlük Türkçe ya da Kürtçe ailede zaten öğreniliyor ve gerisi de Almanca

halledilebiliyor. Anne baba da Almanca bildiği için iletişiminde dil sorunu ortadan kalkmış bulunuyor.

Türkçe öğretmenleri işsiz kalmamak için türlü teoriler uydurarak bu derslerin –genişletilerek- devamını istiyor ama bu isteğin temeli bulunmuyor.

“Anadilini iyi bilmeyen iyi Almanca öğrenemez” tezi yanlıştır.

Birincisi: Türkçe anadil derslerinde iyi Türkçe öğrenilmez. En başta öğretmenlerin önemli bölümü iyi Türkçe bilmiyor. “Türkçe dili” diyen çok sayıda öğretmenle karşılaştım. Doğrusu Türk dili veya Türkçedir.

İkincisi: Bu ders birinciyle ikinci kuşak arasındaki iletişimi kolaylaştırdı ama üçüncü ve dördüncü kuşak arasındaki iletişimde pek rolü bulunmuyor. İletişim genellikle Almanca yapılıyor.

Üçüncüsü: iyi Türkçe bilmeyen ama iyi Almanca bilen bir kuşak yetişti. İyi Türkçe öğrenip ne yapacaklar? Türkiye’de yaşamayı düşünmüyorlar. Tatile gittiklerinde de bildikleri Türkçe yeterlidir. Türkçesini daha sonra geliştirmek isteyen Halk Yüksek Okullarına (Volkshochschule) gidip Türkçe derslerine kaydını yaptırabilir.

Almanya’da yaşayacak olanlar için Türkçe işe yarayacak bir dil değildir. Artık Türk bakkalları bile Almanca anladığına göre gençlerin enerjilerini başka dilleri öğren-

meye vermelerinde yarar bulunuyor.

İyi İngilizce bilmek son derece önemlidir mesela...

İkinci kızım Ömür'ün Türkçesi hayli zayıf ve güçlenmesi için herhangi bir çabam da olmadı. Aramızdaki iletişim Almancaydı. Almancası gayet iyi. Önümüzdeki ay üniversitede fizik bölümünü bitiriyor. İngilizcesini geliştirmesi gerek, ek olarak ikinci yabancı dil de gerekli. İspanyolcası var ama geliştirmesi gerek. İstiyorsa Türkçesini de geliştirsin ama hiç sanmıyorum.

Türkiye kökenli gençlerin eğitim durumu on yıl öncesine göre biraz düzeldi ama hala kötüdür. Çok sayıda çocuk liseye bile gidemiyor. Kürt gençlerinin eğitim durumu daha da kötüdür.

İnsanlar esas olarak parayı düşününce çocuğa yatırım yapmıyorlar, ilgilenmiyorlar da. Bu durumda çocuğun eğitimde başarısız olması neredeyse kaçınılmaz oluyor.

On yıl öncesinde okullarda düzenli yapılan veli toplantılarına gelen Türk anne babalar neredeyse yoktu. Değişik derslerin öğretmenlerinden çocuğun okuldaki durumu hakkında bilgi alınabilir, zayıf olduğu konular saptanır ve giderilmesi için çalışılır. Veli toplantılarının amacı budur ama ilgilenen yoksa olmaz.

Daha da kötüsü nedir, biliyor musunuz?

12 Eylül 1980 sonrasındaki yıllarda Almanya'ya gel-

mek zorunda kalan çok sayıda devrimci ailenin çocukları da eğitimde genellikle başarısız oldular. Farklı örnekler de bulunmakla birlikte çoğunluk bu durumda değildir.

Almanya'daki eğitim sistemi Türkiye'dekinden çok farklı. Öğrenilmesi gerekiyor ama kim öğrenecek?

İnsana yatırım yapmak gibi bir özelliğimiz olmadığı için bu sonuç neredeyse kaçınılmazdı. Şikâyet etmeyi bırakıp, gerekeni yapmak lazım.

Dil öğrenmek isteyenler için her türlü imkân bulunuyor. İşi fazla olan yavaş öğrenebilir, önemli olan bu yolda adımlar atmaktır. Bir dilin gelişmesini isteyen o dili iyi öğrenir ve o dilde üretir. Aksi durumda Avrupa ülkelerinde iki dilin de geleceği hiç iyi değildir.

Ne kadar tembel ve gereksiz işlerle uğraşmaya meraklı insanlarız!

Maalesef böyle...

8.1.2017

DİNİN DEVRİMCİ HAREKETE ETKİLERİ

Konu yenidir. Devrimciler arasındaki şiddet konusunda yaklaşık on yıl önce yazdığım bir yazıda konuya kısaca değinilmişti, bu yazı biraz genişletilmiş halidir ve daha çalışılması gerekmektedir.

Önce genel bir saptamayla başlayalım: Türkiye bir şiddet toplumdur ve bu şiddet devlet şiddetiyle sınırlandırılmaz. Böyle bir toplumdaki doğan solun şiddetten azade olması mümkün değildir. Devrimciler yaşadıkları toplumsal sosyalizasyonun etkilerini değişik oranlarda devrimci harekete de taşıyacaktır.

Aynı saptama din için de yapılabilir.

Burada din denilince Sünnilikle Alevilik arasında ayırım yapmıyorum. İkisi arasındaki farklılıklar konumuza girmemektedir.

Devrimcilerin tamamına yakını kendisini ateist olarak tanımlar ama buradan içinde sosyalizasyon yaşadıkları toplumsal kültürün etkilerinden kurtulabildikleri anlamı çıkmaz. Bu etki bilinçaltında olabilir, kabul edilebilir ama vardır.

Devrimciler arasındaki şiddeti savunan yoktur ama

bu onun var olmasını engellemektedir.

Devrimciler arasındaki şiddet konulu yazıda (bu yazı www.yazinverlag.org adresinde bulunabilir) dinin devrimci hareketteki etkilerini şiddet bağlamında incelemiştin.

İslamiyet tarihi boyunca şiddetin yoğun olarak yaşandığı bir dindir ve dolayısıyla devrimciler arasındaki şiddetin İslami temellerinin bulunması da normaldir.

İkinci olarak, din, söylemi de etkilemiştir. Kendisini ateist olarak tanımlayan insanlar hayatını kaybeden devrimciler için “şehit” belirlemesi kullanırlar ve bu onları rahatsız etmez.

Bu çerçevenin dışına çıkarak inceleme sürdürüldüğünde konunun mistik boyutu bulunduğu da görülür. Bir şeyin varlığının reddedilmesi ama bulunması ancak bilinçaltına itilmiş olmasıyla, orada başka unsurlarla bütünleşmesiyle açıklanabilir.

Bu konuda –yakında yayınlanacak olan sol içi şiddet yazısının genişletilmiş halinde belirteceğim gibi- İbrahim Kaypakkaya iyi bir örnektir.

İbrahim Kaypakkaya Alevi olmasına rağmen Hüseyin İnan gibi bunu belirtmemiştir. 50 yıl öncesinin sosyalistleri için bu davranış tipiktir. Ateisttirler ve buna uygun bir davranış tarzı olarak Alevi olduklarından söz etmezler.

Bu durum Kaypakkaya'nın anılmasında Aleviliğin önemli rol oynamadığı anlamına gelmez.

Politik görüşleri olarak bakıldığında Kaypakkaya'dan günümüze kalan çok azdır.

Ülkenin yapısını yarı feodal olarak tanımlamıştır. 1970'li yıllarda da bu görüş yanlış olmakla birlikte anlaşılabilir, sonrasında ise savunulacak yanı hiç kalmamıştır.

Zamanın Beyaz Aydınlık etkisinden kaynaklanan Sovyet sosyal emperyalizmi tezinin de savunulacak yanı kalmamıştır. SSCB'nin çözülme ve ortadan kalkma sürecinde bir burjuvazinin ötekine dönüşmediği, tersine komünist partisinden çıkararak yeni oluştuğunu değişik yazılarda fazlasıyla açıklayabildiğimi sanıyorum.

Kemalizmin faşizm olarak görülmesi ise kaba bir yanıştır. Yarı feodal bir ülkedeki rejim faşizm olarak tanımlanamaz. Faşizm için kapitalist ülke gereklidir. Her baskı rejimi faşizm olarak görülemez ve buradan da daha az baskı olduğu sonucu çıkmaz.

Geriye Ermeni soykırımının savunulması kalmaktadır ve bu doğrudur.

İbrahim Kaypakkaya her yıl anılır ve bu anmaların merkezinde politik görüşleri değil işkenceye direnmesi ve öldürülmesi yer alır.

Kaypakkaya'nın görüşlerini savunan ve kendi içinde değişik parçalara ayrılan hareketlerde Alevilerin büyük oranda yer almasını da dikkate alarak şu saptama yapılabilir:

Bir kişi yaklaşık 50 yıldan beri temel olarak gördüğü işkence bazında anılıyorsa, bu O'nun Alevi tarihinde Halil-i Mansur ve Nesimi gibi işkencede hayatını kaybetmiş ama tutumundan taviz vermemiş olanlarla bütünleştiği anlamına gelir. Bu bütünleşme bilinçaltındadır ama vardır.

Bu bağlamda Kaypakkaya Alevi tarihinin büyüklüğü arasında yer almaktadır ama ateizm saptaması bunun açık olarak yapılmasına engeldir. Bu durum bilinçaltındaki bütünleşmeyi engellememektedir. Bir devrimcinin neredeyse 50 yıldır temel olarak gördüğü işkence bazında anılmasının başka açıklaması bulunmuyor.

Yakında yayınlanacak genişletilmiş yazıda sosyalist hareketteki bağnazlıkla din ilişkisi üzerinde de duracağım.

İslam'da temel saptamalar vardır ve bunlar tartışılmaz. Keza peygamberin davranış tarzını, sözlerini tartışmazsınız. Bunlar doğrudur ve bu doğruluk inanç temelini dayandır; bilimsel temeli yoktur. İnanıldığı için savunulur.

Benzer durum sosyalist harekette de vardır. Mark-

sizmin bazı temel saptamaları, tarihte bunların yanlışlığı ne kadar görülmüş olursa olsun, tartışılmaz. Bunlara inanç temelinde inanılır.

Bu durum, temel saptamanın farklı yorumlanmasını ama adının aynı kalmasını engellemez. İslamiyette de böyle değil midir?

Yakında yayınlanacak olan ve Bulgaristan tarihini inceleyen internet kitabında bu ülkede –ve benzerlerinde- sosyalist devrimden sonra proletarya diktatörlüğü kurulmadığını açıkladım. Bu ülkede kurulan işçi sınıfı-küçük köylülük diktatörlüğüdür ve ikincisi belirgin olarak ağır basmaktadır. İlki sayı olarak oldukça zayıftır. Ancak ülkenin sanayileşmesinden sonra köylülükle bağı kesilmese bile sayısı artan işçiler temelinde proletarya diktatörlüğünden söz edilebilir.

Deyim her zaman aynı kalmış olmakla birlikte uygulama çok farklıdır.

Çin gibi ülkelerde ise sosyalist devrimden sonra halk diktatörlüğünden söz edilmesi gerçekte olanın adıyla çağrılmasından başka bir şey değildir.

İslamiyetin bir şey söylemek ama başka bir şey yapmak anlayışını burada da görebiliyoruz.

Önemli olan inanmaktır. Bu inancın iç çelişkileri önemli değildir ve fark edilmez, gösterilse bile görülmesi

zordur.

Mesela Aleviliğin barış inancı olması gibi...

Osmanlı İmparatorluğu'nun ilk döneminde sınır ötesi fetihler yapanlar Bektaşiler değil miydi?

Ordunun vurucu gücünü oluşturan ve Hıristiyan çocukların ailelerinden kopararak asimile edilmelerine dayanan Yeniçeriler Bektaşi değil miydi?

Yeniçerilere sahip çıkıp, onları yüksek sayıda katlederek ortadan kaldıran ve Osmanlı'da reformların ilk gerçek uygulayıcısı II. Mahmut'u lanetle anmak ama onun devamcısı Mustafa Kemal'i sevmek; bu nasıl bir çelişkidir?

Burada belirleyici olan inançtır.

Dinin devrimi hareketteki etkilerinde de inanç temelının önemli payı vardır.

30 Mayıs 2021

DIYALEKTİK MATERYALİZM Mİ DEDİNİZ?..

Hemen herkes marksizmi öğrenmeye diyalektik materyalist felsefeyi öğrenerek başlamıştır. Bunun için de neredeyse aynı kitaplar okunur: Politzer'in Felsefeye Başlangıç İlkeleri, ardından yine aynı yazarın Felsefenin Temel İlkeleri.

Çok kişi diyalektik materyalizmin öğrenilmesini burada bırakır. Daha fazla okuyanlar ise öncelikle Engels'in Doğanın Diyalektiği'ni de bitirirler. Az sayıda olsa bile, Lenin'in Materyalizm ve Ampiriokritisizm'ini de okuyan vardır.

Konular neredeyse yüz yıldır bellidir ve aynıdır: diyalektiğin dört yasası vardır, materyalist felsefe ve idealist felsefenin temel tezleri nelerdir, idealizm nasıl çürütülür?..

Diyalektik materyalizm sanıldığından çok daha az işe yarar saptamasıyla işe başlayacağım.

Birincisi: İddia edilenin aksine, materyalizm ve diyalektik materyalizm sosyalistlere özgü bir yöntem, felsefi görüş değildir. Bu yöntem yıllardan beri burjuvazi tarafından da kullanılmaktadır. Burjuvazi, hiç de iddia edildiği gibi idealist değildir, tersine güçlü bir materyalist yanı bulunur. Dahası, diyalektik materyalizmi değişik konularda kullanır. Oligopol fiyat teorisini ele alalım. Oligopol, birden fazla

tekelin piyasayı paylaşması demektir. Diyelim ki, iki tekel belirli bir malın üretiminde piyasaya hakim durumda. Söz konusu malın fiyatı matematik bir formülle ifade edilebilir. Bu formül talebi, hammaddeyi, işçi ücretlerini, ara mal fiyatlarını vd. içerir. Malın fiyatı, bir tekelin fiyat formülünün içine öteki tekelin fiyat formülü monte edilerek bulunur. Ya da birisinin fiyat formülü, ötekinin fiyat fonksiyonu da dahil edilerek belirlenir. Her şey değişir, her şey birbirini etkiler, zıtların birliği gibi diyalektik materyalizmdeki yasaları bu örnekte bile görebilmek mümkündür. Diyalektik materyalizm yaygın bir kullanım alanına sahiptir, kullanımı sosyalistlere özgü değildir.

Dahası, sosyalistlerin geçmişte diyalektik materyalizmle ciddi sorunları oldu. Bazı bilimsel gelişmeleri bir türlü kabul edemediler. Nedeni, o güne kadar yazılmış tanınmış diyalektik materyalizm metinlerine ters olmaları ve onları yalanlamalarıydı.

Türkçeye çevrilmemiş bir kitaptan söz edeceğim: Robert Havemann – Dialektik ohne Dogma. Dogmasız Diyalektik olarak da çevrilebilir. Robert Havemann, fiziksel kimya profesörü. Genç yaştan beri sosyalist. Naziler tarafından gözaltına alınır ama alanında o kadar iyidir ki, öldürülmez, sadece denetim altında tutulur. Havemann, savaşın bitiminden sonra Demokratik Almanya Cumhuriyeti'nde (DAC) yaşamayı tercih eder. Üniversitelerde öğretim üyeliği ve yöneticilik yapar. Dialektik ohne Dogma kitabında önemli bir

soru sorar. Diyalektik materyalizm sosyalist ülkelerdeki bilim insanları tarafından neden ciddiye alınmıyor? Bilim insanlarından kasıt, özellikle doğa bilimleri alanında (özellikle fizik) çalışanlardır. Öncelikle de DAC dikkate alınmıştır. Havemann'a göre DAC'deki fizikçiler, diyalektik materyalizmi ciddiye almıyorlardı. Neden?

SSCB Bilimler Akademisi'nde bulunan değişik filozoflar tarafından 20. yüzyılda büyük ilerleme göstermiş olan fiziğin diyalektik materyalist yönden yorumlanması amacıyla değişik kitaplar yazılmış ve bunlar da Almancaya çevrilmişlerdi. Havemann'a göre bu kitaplar tek kelimeyle rezaletti.

Nedenini açıklamadan önce, 1980'li yılların başlarında Cumhuriyet gazetesinin Bilim ve Teknik ekinde okuduğum bir okur mektubunu ve ona verilen cevabı aktarmalıyım. Okur, hapishanede. Teorik fizikle ilgileniyor; parçacık-dalga düalizmi konusunda değişik sorular soruyor. Konudan pek anlamadığı sorduğu sorulardan belli oluyor. Bir öğretim üyesi cevap veriyor ve yaklaşık "İçinde yaşadığınız zor koşullarda bu konularla ilgilenmeniz çok güzel. Ancak siz, konunun kendisini öğrenmeden felsefesini yapmaya çalışıyorsunuz. Böyle bir şey yapılamaz!.." diyor.

Sovyet felsefecilerinin de yaptığı bundan farklı değildi. Teorik fizikteki gelişmeleri yorumluyorlar, ama teorik fizik bilgileri oldukça zayıf. Bu fiziği kendi kendilerine öğrenebileceklerini sanıyorlar. 19. yüzyılda böyle olabilirdi, ama

20. yüzyılın başından itibaren bu mümkün değildir. Teorik fiziğin diyalektik materyalist olarak yorumunu yapmak isteyen, önce ciddi bir fizik ve matematik eğitimi görmüş olmalıdır. Aksi durumda saçmalamak neredeyse kaçınılmaz olmaktadır.

Lenin, Materyalizm ve Ampiriokritisizm kitabında modern fizikteki gelişmeleri yorumlar ve Mach'a cevap verirken, en az beş yıl önce yayınlanmış Einstein'ın Özel Görelilik Kuramı'na değinmemeye dikkat etmiştir. Bu kuram iyi bir fizik eğitimi görmeden anlaşılabilir.

Konuyu bilmeden konuyu felsefi olarak yorumlamaya kalkan felsefeciler, doğal olarak bilim insanları tarafından ciddiye alınmazlar.

Havemann'ın başka bir konuda daha şikâyeti vardı: sosyalistlerin Engels'e olan bağlılıkları ve bu bağlılık temelinde bilimdeki bazı yeni gelişmeleri reddetmeleri.

Evrenin büyüklüğünün sabit olmadığı, evrenin genişlediği bulunmuştu. Evrendeki galaksiler sürekli olarak birbirlerinden uzaklaşıyorlar ya da evren genişliyor. Bu ne demektir?

Filmi geriye doğru sarın, evrenin gittikçe daha küçük olduğu dönemlere ve giderek evrenin başlangıcına ulaşacaksınız. Engels, Doğanın Diyalektiği'nde "evren hep var olmuştur, başlangıcı ve sonu yoktur" der. Bu teori ise, evrenin

başlangıcı olduğunu savunuyor. Dahası, birbirinden hızla uzaklaşan parçalar, evrenin büyük bir patlamayla başladığını da akla getiriyor. 1960'lı yıllardan başlayarak sosyalistler bu görüşü bir türlü kabul edemediler.

Başlangıçta kabul etmemek daha kolaydı, ama gittikçe zorlaştı. Evrenin genişlediği çok sayıda gözlem ve kanıtla destekleniyordu. Dahası, evrenin derinliklerinde büyük patlamanın sesinden kalanları bulmak bile mümkün oldu. Astronomi kesin ölçümle yapabilen bir bilim dalı haline geldikçe, genişleme ve büyük patlama teorisini reddetmek de iyice zorlaştı.

Katolik Kilisesi hemen bu teorinin üzerine atlar. Papa VI. Jean Paul, yanlış hatırlamıyorsam 1988'de Vatikan'da konuyla ilgili büyük bir sempozyum düzenler. Buraya Stephan Hawking dahil zamanın tanınmış evrenbilimcileri çağrılır. Kilise'nin iddiası şudur: Büyük Patlama Tanrı'nın işidir, bir yaratılış eylemidir. Evrenin daha sonraki gelişmesi fizik yasaları tarafından belirlenmiştir. Papa evrenbilimcilerden "Büyük patlama öncesini araştırmayın!.." ricasında bulunur.

Kısa süre sonra Hubble teleskopu uzaya fırlatılacak ve büyük gözlem gücüyle evrenin oluşumu teorisini doğrulayacaktır. Evren, büyük patlamayla oluşmuştur.

Sosyalistler bu görüşü kabul edemezler. Aralarından "Hubble'ın burjuvazi tarafından gerçekleri çarpıtmak amacıyla fırlatıldığını" savunanlar bile çıkacaktı.

Havemann açık konuşur: Diyalektik materyalizmin görevi, bilimlere nasıl bir gelişme göstermeleri gerektiğini öğretmek değil, kendini o gelişmeye uydurmaktır!..”

Havemann bu görüşleri nedeniyle görevinden alınır. Felsefeciler çok kızmış olmalıdır! İçinde yaşadığımız evrenin başlangıcının olduğu ve bu başlangıcın da büyük patlamayla oluştuğu bugün genel olarak kabul görüyor, ama araştırma durmuyor. Büyük patlamadan önce ne vardı, ne oluyordu?..

Bu konuda değişik teoriler var. Böyle diyorum, çünkü henüz hiç birisi kanıtlanmış değildir. Bu alandaki yaygın teorilerden bir tanesi, Multiuniversum teorisidir. Tek evren bizim içinde yaşadığımız değil, başka evrenler de var.

Ve soru: evrenimizdeki fizik yasaları öteki evrenlerde de geçerli midir? Diyalektik materyalizm bu konularda genel geçer saptamaların ötesinde ne söyleyebilir? Her şey değişir, her şey birbiriyle ilgilidir, zıtların birliği, niceliğin niteliğe dönüşmesi. Bunlar fazlasıyla genel saptamalardır ve bu saptamalar temelinde de ancak çok genel analizler yapılabilir. “Böyle bir analiz, bilimin gelişmesinde ne işe yarar?..” dersiniz, bilmiyorum.

21 Kasım 2010

DİYALEKTİK MATERYALİZM YA DA TEORİ NEDEN GELİŞMİYOR?

Otuz yıl önce, Mart 1985'te Gorbaçov Sovyetler Birliği Komünist Partisi Genel Sekreteri seçildi. Bu yazıda aradan geçen otuz yılda dünyanın ne kadar değiştiğini anlatmaya çalışacağım. Reel sosyalizmin çözümlenerek ortadan kalkması üzerinde epeyce yazı yazdım. Bu yazıları tekrarlamak yerine, o zamandan beri konuşulan “marksist-leninist teorinin geliştirilmesi gerekir” saptamasının neden bir türlü hayata geçemediği üzerinde duracağım. (Kimileri sadece marksist teori diyor.)

En az otuz yıldır gerçekte ise daha fazla zamandır teorinin geliştirilmesi gerektiğinden söz edilir; ama bir türlü yapılamaz ve yapılamayınca da yüz yıl hatta daha önceki saptamalar “bilimsel gerçek” adına tekrarlanıp durur.

Bilimin ne olduğunu bile bilmeyen tiplerin “bilimsel teori”leri artık gülünecek bir durum bile ortaya çıkarmıyor.

Marksizm-Leninizm bilim ise, neden bu bilim bir türlü gelişmiyor?

Bilim gelişir ve bilimde yanılma ya da bulunan çözümlerin yetersiz olması ihtimali her zaman mevcuttur. Bi-

limsellik iddiasında olan kişi, bunları kabul eden kişidir. Marksist-Leninistler hariç... Marksizm-Leninizm –iddiaya göre- bilimsel bir teoridir; ama yanlışlıkları söz konusu olamaz. Bu teori bir türlü gelişmez de...

Son gelişmeyi Lenin gerçekleştirmiş, isterseniz Stalin, Troçki ve Mao’yu da ekleyelim, yine de 50-60 yıl öncesinde kalıyoruz.

Her alanda büyük gelişmelerin yaşandığı bir dönemde 50-60 yıldır gelişmeyen, geliştirilemeyen bilim olur mu?

Belma’ya Mektuplar kitabını okuyanlar bilir ya da sanıyorum kitabın internette yayınlanan bölümlerinde de bu kısım vardı; hapiste nihayet zaman bulmaktan ve eskiden beri istediğim bir konuda yoğunlaşmaktan söz ediyorum. Bu konu, bilimsel gelişmelerin çok gerisinde kalmış olan diyalektik materyalizmle uğraşmak ve bu büyük açığı kapatmaya çalışmaktır. Bu istek, örnekleri fazlasıyla görüldüğü gibi iyi niyetli bir cahilin isteği değildi. Bilimin bütün alanlarında büyük gelişme gerçekleşmişti ama esas ağırlık fizik konusundaydı. 20. yüzyılda fizikte iki büyük devrim gerçekleşmişti: Einstein’ın özel ve genel görelilik kuramıyla, Heisenberg ve Schrödinger’in adlarıyla anılmakla birlikte başka isimlerin de gelişmesine katkıda bulunduğu parçacık mekaniği ya da kuantum mekaniği...

Üniversite düzeyinde bu konuların eğitimini gördü-

ğüm için bilgi düzeyim iyi sayılırdı.

Bunu şu nedenle belirtiyorum: yıllar sonra Demokratik Almanya Cumhuriyeti'nde yaşamış tanınmış bir bilim insanının, Robert Haveman'ın "Doğmatik Olmayan Diyalektik" kitabını okudum. Havemann, tipik bir marksistin asla aklına gelmeyecek bir soru soruyordu: sosyalist ülkelerdeki bilim insanları diyalektik materyalizmi neden ciddiye almazlar?

Havemann fiziko-kimya profesörüydü yani ne üniversitelerin ne de konunun yabancıları değildi. Sosyalist ülkeler dışındakilerden vazgeçtik, sosyalist ülkelerde bile bilim insanları diyalektik materyalizmi ciddiye almıyordu.

Havemann bunun başlıca nedenini Sovyet felsefecilerinin peş peşe yayınlanan ve Almancaya da çevrilen kitaplarına bağlıyordu. Felsefeci yapıtında fiziğin felsefesini yapıyordu ama fizik bilmiyordu. Modern fiziği bilen bilim insanları da bu kitaplara şöyle bir bakıyor, sonra da bir kenara atıyordu. Bir süre sonra da yeni çıkan kitaplara bakmak gereğini bile duymuyordu.

Sovyet felsefecileri Engels ve Lenin'i okuyunca (Doğanın Diyalektiği, Anti Dühring, Materyalizm ve Ampirikritisizm) her şeyi bildiklerini sanıyorlar ve fiziğin gelişmesine yön vermeye kalkıyorlardı. Çok şey biliyorlardı kuşkusuz ama fizik bilmiyorlardı.

Bu alandaki kitaplar bu felsefecilerin değişik incilerini barındırdı. Önce görelilik kuramına karşı çıktılar, hele de parçacık mekaniğine kesin olarak karşılardı.

Werner Heisenberg Nazilerle iyi geçinen bir bilim insanıydı ve belirsizlik ilkesi o zamana kadarki dünya görüşünü de fena halde sarsıyordu.

Diyalektik materyalizm 1925 yılında formüle edilen belirsizlik ilkesi konusundan halen çıkamamış durumdadır. Ya da 90 yıl geridedir ve anlaşılın odur ki orada kalmayı da sürdürecektir.

Uzunca bir süre Heisenberg'in adıyla anılan bu fizik yasasını reddetmeyi tercih ettiler.

Kimin umurunda?

Yıllardır fizik kitaplarına geçmiş yasa değerinde bir belirleme; sen kabul etsen de olur etmesen de olur...

Sonraki yıllarda bu konuyla ilgilenmeyi sürdürdüm ama başka bir yönden...

19. yüzyıldaki bilim anlayışıyla 20. yüzyıldaki arasındaki fark nedir?

20. yüzyılda fizik yasaları ya da genel olarak doğa bilimlerinin yasaları bire bir olarak değil ama aynı anlayış çerçevesinde toplum bilim yasalarına çevriliyorlar.

21. yüzyılda ise, özellikle bu yüzyılın ilk çeyreğinden

sonra doğa ve toplum bilim yasalarının birbirlerinden çok farklı oldukları iyice anlaşılıyor.

Marksist-Leninistlerin Heisenberg'in belirsizlik ilkesinden nefret etmeleri anlaşılabilir, çünkü bu ilke, adı üzerinde, küçük parçacıkların yerinin ve hızının belirlenmesinde belirsizliği getirmektedir. Bu yasayı toplumların gelişme yasalarını ifade ettiğini iddia eden tarihsel materyalizme nasıl tercüme edebilirsiniz?

Sonraki yıllarda şunu anlamam mümkün oldu: diyalektik materyalizm üzerine çok laf edenler, gölge boksu yapmaktan başka iş yapmıyorlar. Gelişmelerden haberleri yok, olmasını da istemiyorlar çünkü kafaları karışacak...

İdealizm konusu büyük oranda ortadan kalkmış durumda...

Madde bizim dışımızda bizden bağımsız olarak vardır. Bunun aksini iddia ederek Politzer'in kitabındaki ilkel idealizmi savunanlar yıllardan beri neredeyse bulunmuyorlar.

Festival de bundan sonra başlıyor. Özellikle bizdeki Marksist-Leninistlerin haberi yok ama materyalizmin yıllar öncesindeki bilinen haline önemli eleştiriler yöneltiliyor.

Madde bizim dışımızda var, ama bunun ilerisi de var.

Her madde özellikleriyle birlikte vardır. Bir maddeyi tarif ederken özelliklerini sayarsınız. Özellikleri olmayan madde yoktur.

Bu özelliklerin tümü bizden bağımsız mıdır, yoksa bu özelliklerden bazılarını biz mi belirliyoruz?

Madde yaptığımız ölçmeye göre farklı özellik gösterir.

Bir çeşit deneyde ışık parçacık özelliği gösterirken, başka bir çeşit deneyde dalga özelliği gösterir.

Maddenin size yansıyan özelliği, onu nasıl gözlemlediğinize bağlıdır.

Burada insanın rolünü de içeren “katılımcı evren” denilen anlayış ortaya çıkıyor.

Bu anlayış, materyalist bir anlayıştır, çünkü biz olmasak da maddenin var olacağını kabul eder. Ne ki, insanın olduğu bir ortamdaki madde ile, insanın olmadığı bir ortamdaki madde, aynı madde değildir. Basit bir örnek vermek gerekirse, renk insanın maddeye atfettiği bir özelliktir. Renk yoktur, ışığın değişik dalga boyları vardır. Ve başka canlıların gözleri maddeyi insanın gördüğünden farklı olarak görür.

Materyalist indirgemecilik de yıllardan beri güncel bir konudur...

Bu indirgemecilik insanla ilgili her şeyin sonuçta maddeye, maddenin şu veya bu haline veya bunların kombinasyonuna indirgenebileceğini savunur.

Beyin araştırmalarının büyük tartışma konusu da budur.

İnsan beyni kültürü nasıl üretir? Hangi fizik ve kimya reaksiyonlarının sonucu olarak ve beynin hangi bölgesinde bu üretim gerçekleşir?

Ezberinize dayanarak, idealizm deyip geçebilirsiniz, ama öyle değil...

Bu soruyu soranlar, beyin ruhu nasıl üretir, sorusuna cevap verebilenlerdir. Ya da beynin dışında ruh yoktur, ama iş burada bitmiyor.

Bu materyalizm, artık ilkel sayılan bu materyalizm yüz yıl önce anlam taşıyordu; artık taşımıyor.

Diyalektik materyalizmin geliştirilmesi konusundan vazgeçtim, çünkü buradan toplum yasalarına geçemezsiniz. Ayrıca geliştirilebilir ama diyalektik materyalizm geliştirilebilirse eğer, toplumun gelişme yasalarının da daha iyi anlaşılabilceği sanılıyor; ilgisi yoktur. Toplumların gelişmesi konusu bambaşka bir alandır.

Yıllar öncesinden örnek verilebilir.

Lenin'in devrim ve örgütlenme teorilerine önemli

katkıları bulunuyor.

Keza yarı feodal yapıya sahip toplumun sanayi toplumu düzeyine ulaşabilmesi için burjuvazinin iktidarda olduğu özel mülkiyetin geçerli olduğu koşulların dışında başka bir yol önermiş ve bu yol da daha sonra hayata geçirilmiştir. Sosyalist modernleşme olarak da adlandırılan bu yol tarihte ilktir. Daha önce böyle bir gelişme yolu olabileceği öngörülmemiştir. SSCB'nin izlediği bu yol daha sonra çok sayıda az gelişmiş ülkenin de farklı bir tarzda da olsa izlemeye çalıştığı yol olacaktır.

Lenin diyalektik materyalist felsefeye herhangi bir katkı yapmadan bunları yapmıştır.

Felsefe Defterleri ve Materyalizm ve Ampiriokritisizm'de bu katkıyı göremezsiniz.

İlginçtir, Lenin bu kitaplarını yazdığı anda fizikteki ilk büyük devrim (özel görelilik kuramı – 1905) gerçekleşmişti. Lenin bu konuda bir şey söylemez ve doğrusunu yapar. Lenin hukukçudur ve modern fizik gibi bilmediği bir konuda laf etmeyecek kadar da akıllıdır.

Şöyle bir itiraz öne sürülebilir: fizikte 20. yüzyılda gerçekleşen büyük değişikliklerin diyalektiğin yasalarına aykırı olmadığını savunan ve yazarlar da bulunuyor.

Evet, var ama buradan bir şey çıkmıyor.

Her şey değişir, çelişki vardır vd. gibi belirlemelere

karşı çıkan yok ki zaten...

Diyalektikte var olanlara ek yeni belirlemeler yapabilirseniz, o zaman gelişmeden söz edilebilir. Aksi durumda bu temelde bir yere varmak mümkün değildir ve nitekim yıllardır varılamıyor da...

Nitekim son elli yılda materyalist devlet teorisinde (marksist değil materyalist deniliyor) ortaya çıkan gelişmelerle diyalektik materyalizmin gelişmesi arasında bağlantı kuramazsınız.

İlkinde farklı görüşleri de içeren büyük gelişme söz konusudur, ikincisinde ise en az yüz yıldır söylenenler aynıdır.

David Harvey'in "yeni emperyalizm" teorisiyle diyalektik materyalizmin gelişmesinin ilişkisi yoktur.

Önce diyalektik materyalizmin geliştirilmesi gerekir, sonra gerisi gelir diyorsanız, daha çok uğraşırsınız...

Sürekli aynı şeyi yaparak sonuç alamamak ve belki alırsınız diye bir kere daha denemek ilginç bir psikolojiyi yansıtır.

Bu psikolojiden kurtulmak gelişmenin ilk şartıdır denilebilir.

22.2.2015

DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI KALDIRILSIN MI?..

Diyamet İşleri Başkanlığı (DİB) kaldırılınsın ve her dini kümelenme kendi işini kendisi görsün. İbadet yerini açsın, ilgili personelin maaşını versin, gerekli faaliyetleri de örgütlesin; kısacası devlet dini örgütlenmeye karışmasın.

Ne ki, DİB kaldırılınsın demekle bu iş olmuyor. DİB'de çalışan büyük çoğunluğu kadrolu bir bölümü de sözleşmeli personel sayısı bu yıl yaklaşık 150 bin kişidir. Başka bir deyişle yarım milyondan fazla kişi DİB ile ilişki içinde demektir. DİB kapatıldığında en az yarım milyon kişi işsiz kalacak ve bu kurumun kapatılmasını düşündüğünüz zaman bu personeli ne yapacağınızı da düşünmeniz gerekir.

Aksi durumda sadece istersiniz, ama bunu nasıl yapacağınızı bilemezsiniz.

Buna benzer bir durumu on yıl kadar önce Almanya Demokratik Sosyalizm Partisi'nin Frankfurt il yönetimindeyken de yaşamıştık. Ülkenin silah üretmemesi, üretimin giderek azaltılmasını istiyorduk. İyi ama bu alanda -yan işler hariç- doğrudan çalışan çok sayıda mühendis, işçi ve teknisyen vardı. Silah üretiminden çıkılabilmesi için bu kişilerin başka alanlarda çalışabilecek duruma getirilmeleri, bunun için ek eğitim görmeleri gerekirdi. Silah

retiminin azaltılması ve sona erdirilmesi talebini bu insanların ne olacakları planımızla birlikte savunmalıydık. Bu alanda çalışan işçiler, teknisyenler ve mühendisler başka alanlara kademeli olarak nasıl kaydırılabilirdi?

Bu konuda plan sunmadan, “olmaz, istemezük” demek havada kalıyordu.

DİB ile ilgili olarak durum daha da ciddidir çünkü bu kurum devletin büyük kurumlarından bir tanesidir. Çok sayıda çalışanı, camiler ve kuran kursları olarak örgütlenmeleri ve başka faaliyetleri bulunuyor.

Bunları nasıl tasfiye edeceksiniz? Bunun için planınız olması gerekir.

Yaklaşık 150 bin çalışanı bu alandan başka alanlara nasıl aktaracaksınız?

İnandırıcı bir planın bu soruya cevap vermesi gerekir ya da bu sorunun cevabı planın bir parçası olmalıdır.

DİB’in tasfiyesi konusunda başlangıçta ayrıntılı bir plan gerekmez çünkü böyle bir planın gerekliliğine kimse alışık değil. Bazı partiler sadece istiyor, yapmayı düşünmüyor ve nasıl yapılabileceği hakkında da fikri bulunmuyor. 150 bin personelin kademeli olarak başka alanlara kaydırılacağı ve bunun için gerekli ek eğitimin de verileceğini söylemek başlangıç için yeterli olabilir. Ya da biraz daha ayrıntı verilebilir, başlangıç için yeterlidir.

DİB'in kaldırılması talebini bu planla birlikte sunduğunuz zaman işin ciddiyeti ortaya çıkar. AKP sizinle bu planı tartışmaya kalkarsa bu iyi bir şeydir çünkü talebin yapılabilirliği artık gündeme girmiş demektir.

Başlangıçtaki plan sonra detaylandırılabilir, bazı değişiklikler yapılabilir, bunların hepsi mümkündür. Önemli olan böyle bir planın gerekliliğinin bilincine varmak ve yapmaktır.

22.4.2015

DIYARBAKIR EMNİYET MÜDÜRÜ VE AKP

Birkaç gündür Diyarbakır'ın yeni Emniyet Müdürü Recep Güven'in "Dağda ölen teröriste ağlayamıyorsanız insan değilsiniz!.." sözü üzerine kıyamet kopuyor.

Başbakan Erdoğan, yeni Emniyet Müdürü'nü resmen tersledi. Kemal Kılıçdaroğlu, kendisinden beklenebileceği gibi davrandı ve Emniyet Müdürü kadar bile "aşırılık" yapmadı. MHP'nin bu türlü konularda görevlendirdiği ve oynanan komedilerin değişmez elemanı Oktay Vural da kendisinden beklenildiği gibi konuştu. Bülent Arınç Emniyet Müdürü'ne hak verirken, kimi demokratlar da Recep Güven'in "siyaset dersi" verdiğinden "vicdanının sesine uyararak" konuştuğundan söz ettiler.

Olayın AKP tarafından hazırlanmış bir mizansen olduğu ve herkesin komedide kendisine düşen rolü yerine getirdiği ya da o yöne doğru çekildiği nedense kimsenin aklına gelmedi.

Konuya başka bir yönden bakmaya çalışalım. İl emniyet müdürlükleri İçişleri Bakanlığı'na bağlıdır. Diyarbakır AKP için son derece önemli bir kenttir. Başbakan Erdoğan bir süre önce "Diyarbakır belediyesini istiyorum" diyerek bu kentin kendileri için taşıdığı önemi yeniden

vurgulamıştı. Yaklaşan yerel seçimi de dikkate aldığımızda, AKP'nin böyle bir kente yaptığı emniyet müdürü atamasında iyice düşünerek hareket edeceği, kendisi için sorun yaratabilecek birisini atamayacağı kolaylıkla anlaşılabilir.

Recep Güven 1990'lı yıllarda Diyarbakır'da istihbarat elemanı olarak görev yapmıştır ve bu yıllar faili meçhullerin en fazla olduğu yıllardır. Kendisi, göreve başlarken, “keşke bunlar yaşanmasaydı”, “bugünkü durumun ortaya çıkmasında geçmiş politikaların da etkisi vardır” diyerek bir çeşit durum değerlendirmesi yapmıştı. Diyarbakır gibi stratejik bir ile atanan istihbarat kökenli bir emniyet müdürünün başka nasıl davranmasını bekliyordunuz?

Öncekiler gibi “terörü ezeceğiz”, “onlara göstereceğiz” gibi de konuşabilirdi, ama artık bu dönem geride kalmıştır. Bu yolla sonuç alınamayacağı fazlasıyla görülmüştür. Kente halkla iyi ilişki kurabilecek, onları hükümet politikasının yanına çekebilecek yeni bir yönetici gereklidir. Yeni emniyet müdürünün işlevi de budur.

Hükümetin “iyi polis”i Bülent Arınç kendisine hak verirken, “kötü polis” Tayyip Erdoğan ise onu kınamıştır. Hükümetin Kürt halkına yönelik politikasıyla uzlaşmayan Diyarbakır halkı biraz da olsa bu emniyet müdürüne yaklaşabilir artık!

Yeni Emniyet Müdürü tıpkı son dönemlerin genel-

kurmay başkanları gibi modern bir insan görünümü vermeye çalışıyor. Polislik eğitimi aldığı okulda tiyatro kurmuş, şiir de yazarmış, Ahmet Arif bile okurmuş ve bir kısım medya da bunları sanki önemli özelliklermiş gibi öne çıkarıyor. Ek olarak, yeni Emniyet Müdürü'nün hemen Kürtçe kursuna gideceğini açıklaması da özellikle belirtiyor. Bütün bunlar bölge halkına yaklaşım açısından yeni bir yön içermiyor.

Yeni gibi görünen, hükümetin bilinen politikasının bu kez daha fazla Kürtçe içererek ve daha yumuşak görünerek uygulanmaya çalışılmasıdır. Bunu “Ne Mutlu Türküm Diyene!..” belirlemesinin Kürtçe olarak yazılmasına da benzetebiliriz.

Recep Güven'in konuşmasındaki sözler de AKP'nin bilinen politikasıyla uyum içinde bulunuyor, zaten başka türlü de beklenemez. “Sorun sadece polisiye önlemlerle çözülmez” ya da “bugünkü durumun ortaya çıkmasında geçmiş politikaların da rolü vardır” belirlemelerinin tersini savunan mı var?

Polisiye önlemlerle sorun çözülebilseydi, geçmişin politikaları başarılı olabilseydi, sorun zaten çoktan çözülmüş olurdu. Yeni yollar aranıyor ve bu yolun ne olabileceği de söylenmiyor. AKP'nin Kürt halkıyla ilgili belirgin bir yaklaşımı ve uzun vadeli bir projesi bulunmuyor. Emniyet Müdürü de bu politikaya uygun olarak konuşuyor ve nele-

rin yanlış olduğunu bir oranda da olsa söylüyor.

Bu yaklaşım AKP'nin bilinen taktiğidir. Yanlışları bir oranda da olsa belirtirsiniz ve buradan hareketle insanlarda işlerin düzeleceği umudunu yaratırsınız. Bu umuda kapılanlar kısa süre sonra büyük hayal kırıklığı yaşarlar.

Geçmişte yapılmış yanlışları söylemek, bundan sonra doğrusunu yapacağınız anlamına gelmez. Geçmişteki yanlışlara karşı çıkıp, bundan sonra başka yanlışlar da yapabilirsiniz. Yanlışın ne olduğunu söylemek, doğrunun ne olduğunu söylemek anlamına gelmez. Neleri istemediğinizi söylüyorsunuz ve samimi olduğunuzu kabul etsek bile, bu durum sizin neyi istediğinizi bildiğiniz anlamına gelmez. AKP'nin politikası da budur.

Kürt halkı konusunda açık bir politikası yoktur. Çık-maza saplanmış politikaların yanlışlığını söylemekte ya da Emniyet Müdürüne söyletmekte, ama neyi doğru olarak gördüğünü belirtmemektedir.

Sonuçta, bilinen politika yine uygulanmakta ve olumlu gibi görünen ama açık olmayan bazı yaklaşımlardan hareketle boş umutlar yaratılmaya çalışılmaktadır. Recep Güven, AKP'nin üzerinde düşünerek karar verdiği stratejik bir ile atanmış emniyet müdürüdür. AKP'nin Kürt halkına yönelik olarak özde aynı görünüşte ise farklıymış gibi görünen politikasının sözcülerinden birisidir.

Politik savaştaki basit oyunlardan bir tanesi, açık vermiş gibi görünerek karşınızdakini bu açığa çekmektir. Savaşta sizin ne yaptığınız kadar, karşı tarafın hareketini ne oranda belirleyebildiğiniz de önemlidir. AKP'nin yapmaya çalıştığı da bundan başka bir şey değildir. Recep Güven tam bir istihbarat elemanı gibi konuşuyor, davranıyor. Açık hiçbir yönelime girmeden umut dağıtıyor. AKP'nin bu taktiklerine düşenler oldukça, AKP de bunları yeniden ve yeniden uygulamaya çalışmaktan vazgeçmeyecektir.

10 Ekim 2012

DOĞA BİLİMLERİ VE BİLİNÇDİŐİ

Başlık şaşırtıcı görülebilir. Bilinçdışı (sık sık bilinçaltı ile aynı anlamda kullanılır) ile doğa bilimlerinin ne ilişkisi olabilir? Bilinçdışı sosyoloji ve psikolojinin konusudur. Doğa bilimlerinden özellikle fizik ve kimya ile nasıl bir ilgisi olabilir?

Beyin, yıllardan beri doğa bilimlerindeki araştırma konularından bir tanesidir. Bu alana bazen nöroloji bazen da daha açıklayıcı bir tanımlamayla, beyin araştırmaları, denilmektedir. Beyinle ilgili hastalıklar ve bunların tedavisi konularında önemli gelişme sağlanmış ve bu birikim temelinde yıllardan beri felsefenin alanı olan akıl felsefesi (philosophy of mind); özgür irade, madde-ruh ikilemi gibi konularla beyin araştırmaları alanına da girmiştir.

İnsan nasıl karar verir? Kararın beyindeki fiziksel ve kimyasal değişimle ilişkisi nedir gibi sorular yeni sayılabilecek bir bilim dalı olan beyin araştırmalarının kapsamına da girmektedir.

Burada özellikle çevirilerde kullanılan terimle ilgili sorun bulunuyor. Ne zaman bilinçaltı ne zaman bilinçdışı? Almandada Unbewusst (bilinçdışı, bilinçsiz) ve Un-terbewusst (bilinçaltı) terimleri bulunuyor. İlki Türkçeye

sık sık bilinçaltı olarak da çevriliyor. Bu iki terim birbiriyle yakından ilgili ve hatta iç içe geçmiş olmakla birlikte, aynı zamanda birbirinden ayrıdır. Bilinçaltına kişi kendisi ulaşamaz. Bilinçaltına ulaşmanın özel yöntemleri vardır. Bilinçdışına ise kişi tarafından ulaşılabilir, tümüyle olmasa bile ulaşılabilir. Mesela refleks bir çeşit bilinçdışıdır. Araba sürerken ortaya çıkan ani bir durum karşısında –iyi bir sürücü iseniz eğer- doğru manevra yaparsınız. Ne yaptığınızı düşünmezsiniz, ancak yaptıktan sonra ne yaptığınızı anlarsınız. Bilinçaltı da sık sık bilinçdışını değişik derecelerde etkiler.

Bir bilim dalında uzman olanların farklı bir bilim dalından pek anlamamaları beyin araştırmaları konusunda da görülür. Bu araştırmacılar bilinçdışı ile bilinçaltını aynı anlamda kullanırlar. Genellikle üzerinde durdukları bilinçdışıdır, bilinçaltı değil. Bilinçaltının bilinçdışını etkilediği örneklerde de genellikle aynı kelimeyi (Unbewusst) kullanırlar.

Doğa bilimleriyle bilinçdışı ilişkisi konusundaki araştırma ve tartışmalar Türkçede değil de İngilizce, Almanca ve muhtemelen başka dillerde de yapıldığı için, Almancadan yapılan çeviride terimlerin kullanımının yetersizliğini ve iç içe geçmişliğini belirtmekle yetineceğim. Almanca'da konuyla ilgili yazılarda Unbewusst (bilinçdışı) kelimesi kullanılmaktadır.

Doğa bilimlerinin bilinçdışını –yeterlilikten uzak da olsa- somutlaştırmaya yönelmesi, insanlık tarihinin üç büyük devriminden üzerinde en az çalışılmış olanını daha anlaşılır kılacaktır.

Burada söz konusu olan, insanın kendisiyle ilgili düşüncelerini sarsıcı olarak değiştiren Kopernik, Darwin ve Freud devrimleridir. İlki, yaşanan gezegenin evrenin merkezi olmadığını göstererek, insanın kendisinde gördüğü merkezi role büyük darbe indirmiş; ikincisi, insanın evrim sonucu ortaya çıktığını göstererek, diğer canlılarla ilgisi bulunmayan apayrı bir varlık olmadığını göstermiş; sonuncusu ise, insanın kendi evinde bile egemen olmadığını bilinçaltının varlığıyla ortaya koymuştur. Bilinçdışı da yukarıda belirtildiği gibi ayrı ama bilinçaltı ile yakından ilgilidir.

Beyin araştırmalarında beyindeki fiziksel ve kimyasal süreçler incelenirken bilinçdışının varlığına ve bunun sanıldığından daha yüksek etkinliğine ulaşmış olmaları; beklenmeyen bir gelişmeye, bilinçdışının doğa bilimlerinin de konusu olmasına yol açar. Bilinçaltı ise esas olarak psikolojinin konusu olmayı sürdürmektedir.

Doğa bilimleri nedensellik ilişkisi ve ölçme demektir. Bilinçdışı konusunda felsefede yıllardan beri değişik görüşler savunulmuş, ama ölçme söz konusu olmamıştır. Beyin araştırmalarında tanınmış bir isim olan Benjamin

Libet, kısa zaman öncesine kadar felsefenin tekelinde bulunan beyinle ilgili konuların artık spekülâtif tarzda değil, doğâ bilimlerinin yöntemleriyle, tekrarlanabilir ve doğruluğû kontrol edilebilir deneylerle inceleneceğini belirtir. (1) Libet'in konuyla ilgili Mind Time adlı kitabının alt başlığının "Beyin bilinci nasıl üretir?" olması söz konusu yaklaşım yönünden açıklayıcıdır.

Beyinle ilgili olarak neyin araştırıldığını daha iyi anlayabilmek için, farklı bir konuya, beyin hastalıklarına kısaca değinmekte yarar vardır.

Beyin Hastalıkları

Beynin küçük bir bölümünün tahrip olması (trafik kazası nedenlerden birisi olabilir) ve buna bağılı olarak bedenin bir bölümünün çalışamaz duruma gelmesi demektir. Beynin ve organların ilişkisi konusunda büyük ilerleme sağlanmış, beynin hasar gördüğü bölgeye göre bedenin nasıl etkilendiğı konusunda, neden-sonuç ilişkisine dayalı açıklamalara ulaşılmıştır. Beynin bir bölgedeki küçük bir kanama, görmekten organların hareketine kadar bedenin değışik bölümlerini etkileyebilir. Bu aksaklık önce ameliyat ve ardından da değışik terapilerle bazen büyük oranda düzeltilebiliyor. Beyindeki kanama sonucu bedeninin bir tarafını kullanamayan kişi, gerekliyse yapılan ameliyatın ardından değışik fizik tedavilerle

büyük oranda düzelebiliyor. Beyinle bedenin bir bölümü arasında kopmuş olan ilişki yeniden kurulabiliyor. Bunu yapabilmek beyin konusunda ileri derecede bilgi sahibi olmakla mümkündür.

Bir başka konu psikolojik hastalıklarla –şizofreni gibi- ilgilidir. Bu tür hastalıkların beyinde oluşan değişimle ilişkisi –beyindeki sıvıların bileşiminin ve aralarındaki dengenin değişmesi gibi- ortaya çıkarıldıktan sonra, ilaç tedavisi ve sosyal terapi yöntemleriyle olumlu sonuçlar alınmaya başlandı.

Beyin kendisini değiştirebilen ve yeniden üretebilen bir organdır. Terapi yöntemleri ister öncelikle bedendeki iyi ya da hiç çalışmayan organa isterse insan psikolojisine yönelik olsunlar, beynin çalışmasını etkilemektedir.

Beyinle ilgili olarak bu yazıda işlenecek konu, yukarıda anlatılanların dışındadır. Beyinde karar nasıl alınır, bilinçdışı nasıl oluşur ve bilinci nasıl etkiler gibi sorular konusunda, beyin hakkındaki büyük bilgi birikimine karşın, tartışmalar sürmektedir. Burada sorun, genel olarak bilincin beynin herhangi bir bölgesine değil, bütününe ait bir işlev olmasıdır. Öğrenmek, hatırlamak, karar vermek gibi zihinsel faaliyetleri de beynin herhangi bir bölgesine özgü faaliyetler olarak değerlendirmek mümkün değildir. Doğa bilimlerinin beyin hastalıkları ve bedene etkileri dışında, normal zihin faaliyetleri konusunda görüş sahibi

olabilmesi için, bu faaliyetlerin doğa bilimi diline çevrilebilmesi gerekir.

Elinizle, mesela Libet deneyinde olduğu gibi, bir düğmeye basmaya karar verdiğinizde, beyin çok sayıda sinir hücresi aracılığıyla gerekli komutu zayıf bir elektrik akımıyla ilgili organa iletir ve el de istenilen hareketi yapar. Burada nasıl bir ölçüm yapılabilir? İnsan ne zaman karar veriyor ve elektrik akımı ne zaman oluşuyor? Aynı zamanda mı, yoksa farklı zamanlarda mı?

Karar anını ancak insanın kendisi belirtebilir. Bunun dışında hiçbir yol yoktur. Beynin içini gözlemlemek, sinir hücrelerinin hareketini izlemek imkanı olsa bile, kararı göremezsiniz, nasıl verildiğini anlayamazsınız. Karar tıpkı hatırlamak, öğrenmek gibi öznedir. Bu özneliği sadece ilgili kişi belirtebileceğine göre, deneyde denek insanın aktif rol alması kaçınılmaz olmaktadır.

Burada konuyla ilgili yazan herkesin olumlayarak veya eleştirerek referans verdiği Libet deneyinden söz etmek gerekir.

Libet Deneyi

1970'li yılların sonlarında daha sonra kendi adıyla anılacak deneyi gerçekleştiren Benjamin Libet, öznel olanı -tartışmalı bile olsa- nesnel olana çevirmek başarısını

gösterir. Libet, kendi adını taşıyan deneyin tarihsel gelişimini incelediği kitabında, deneyin iki temel sorusunu; beyindeki sinir hücrelerinin faaliyetleriyle, bilinçli-öznel algı ve bilinçdışı faaliyet arasındaki ilişki olarak belirler. (2)

Deneyin karmaşık yapısına ve tarihsel gelişimine burada girmeyeceğim. Deney, basit olarak, iki faaliyetin ölçülmesi üzerine kurulmuştur: deneyde yer alan kişinin elini hareket ettirmeye karar verdiği (belirli bir zamanda verilmesi gereken değil, kendiliğinden bir karardır söz konusu olan) anı deneyi yapana bildirmesi ve beyinde ilgili karar için oluşan zayıf elektrik akımının (bu akımla kaslara hareket emri iletilmektedir) zamanının belirlenmesi.

Değişik kereler yapılan deneyde kişinin karar vermesiyle (kararın bilincine vardığı an ile), beyinde kararla ilgili elektrik akımının oluşma anı arasında zaman farklılığı ortaya çıkmaktadır ve Libet deneyiyle ilgili yorumların neredeyse tamamının bu zaman farkıyla ilgili olduğu söylenebilir.

Libet'in deneyle ilgili yorumuna göre, insan anı yaşadığını sanmakta, gerçekte ise yarım saniye zaman farkıyla geç yaşamaktadır. Şimdi sanılan gerçekte yarım saniye önceki şimdidir. Beyinde karar verilmesiyle ortaya çıkan elektrik akımının bilince yansımaları için en az yarım saniye sürmesi gerekmektedir. Libet'e göre dış dünyanın

algılanması da böyledir. Algının bilince çıkması için en az yarım saniye gerekiyor ve bu ise algılanan dünyanın yarım saniye önceki dünya olduğunu gösteriyor. Libet, bilinçdışının bilinçli olana göre daha hızlı gerçekleşip gerçekleşmediğini de soruyor.

Libet deneyi, insanın bilinçli olarak verdiği kararda bile bu kararın daha önce bilinçdışında oluştuğunu göstererek (kararın verildiğini gösteren elektrik akımı, kararın bilincine varılmasından yarım saniye öncedir) bilinçdışının varlığını gösterdi. Ardından bedendeki çok sayıda fonksiyonun bilinçdışında gerçekleştiği konusuna geçildi. Kan dolaşımı, enzimlerin faaliyetleri, kalbin çalışması gibi beden için hayati önemde olan çok sayıda faaliyet bilincinde olunmadan gerçekleşiyor. Bunlarda herhangi bir aksaklık ortaya çıktığında bedenin alarm vermesi üzerine durumun bilincine varılıyor.

Bilinçdışının varlığı ve insanda bilinçli olandan daha büyük yer tutması, “bilinçli olan ne kadar bilinçlidir?” ya da “insan ne kadar özgürdür?” gibi yıllardan beri felsefenin alanında gerçekleşen tartışmanın, bu kez doğa bilimlerini de içine alarak sürmesine yol açtı.

İnsan Özgür Müdür?

İnsan özgür müdür yoksa kendini özgür mü san-

maktadır ya da insan ne oranda özgürdür? Libet deneyi bu konuda yıllardan beri yürütülen tartışmayı yeni bir düzeye taşıdı. İnsan özgürlüğü konusundaki yaklaşımları ana hatlarıyla üçe ayırmak mümkündür. Birincisi, Libet'te ifadesini bulan veto hakkıdır. İkincisi, esas olarak beyin araştırmacılarında ifadesini bulan, insan özgürlüğünden söz etmeye artık son verilmesi gerektiği görüşüdür. Bu görüş, Almanca yazılarla sınırlı olarak belirtilirse, Wolf Singer ve Gerhard Roth gibi beyin araştırmacılarında ifadesini bulmaktadır. Sonuncusu ise, Libet deneyinin geçerliliğini sorgulayan görüştür. Doğada ancak zayıf belirleyicilik ve nedensellik ilişkisi bulunduğunu, doğa bilimlerinin insanı açıklamakta yeterli olmadığını içeren bu görüşün Almanca yazındaki önemli temsilcilerinden bir tanesi Brigitte Falkenburg'dur.

Libet deneyinin geçerliliğini sorgulayan görüşle ilgili olarak felsefenin, sayısız kere görüldüğü gibi, spekülatif akıl yürütmeye görüş ileri sürdüğü düşünülebilir. Kanıtlanması mümkün olmayan, mantıklı gibi görünen, gerçekte ise deneysel doğa bilimlerine uymayan görüşler... Felsefeciler konusunda böyle bir tehlike her zaman vardır. Ne ki, Falkenburg fizik eğitimi görmüş ve teorik fizikte doktora yapmış bir felsefe profesörü olduğu için, Libet deneyinin sorgulanmasında doğa bilimlerinin bazı temel kabulleri de sorgulamanın içine girmektedir.

Libet deneyinin yorumlanmasıyla ilgili görüşler sıra-

sıyla aktarılacak olursa:

Veto Hakkı

İnsan özgürdür çünkü veto hakkı vardır. Özgür iradeyle alındığı sanılan, gerçekte ise bilinçdışından kaynaklanan bir karar alınsa bile, insan, iradesini kullanarak kararı uygulamayı durdurabilir. Libet, özgür olduğu sanılan karar öncesi oluşan elektrik akımının uygulama anlamına gelmediğini, insanın iradesiyle duruma müdahale ederek kararı durdurabileceğini savunuyor. İnsan istediğini yapamaz, alternatifler arasında seçme hakkı sınırlıdır, ama buradan özgür iradenin tümüyle yok olduğu sonucu çıkarılamaz, çünkü insanın alınmış (uygulanması için beyinde gerekli elektrik akımı oluşmuş) kararı durdurabilmek imkanı (veto hakkı) vardır.

Libet, buradan hareketle, deneyin hukuk sisteminin değişmesine yol açmayacağı görüşündedir. İnsan ancak bilinçli olarak yaptığı eylemden sorumlu tutulabilir; bilinçdışı eylemin oluşmasında büyük rol oynuyorsa, tutulamaz. Ne ki, insanın veto hakkı bulunduğu için, sonuçta eyleminin sorumluluğunu da taşımak zorundadır. Veto hakkı bulunduğu sürece insan eylemi bilinçsiz değildir.

Libet, kendi adını taşıyan deneydeki zihin süreçlerinin doğanın belirleyici yasalarına uyduğu konusunda

kuşkuludur. İnsanın bilinçli eylemi beyindeki sinir hücrelerinin faaliyetleri temelinde doğa yasaları tarafından mı belirlenmektedir, yoksa bilinçli faaliyet bu yasalardan belirli bir derecede bağımsız mıdır; deney bu soruya cevap vermemektedir. (2)

Özgür İrade Yoktur

Wolf Singer'in makalesinin altbaşlığı, "Özgürlükten söz etmeye son vermek gerek" şeklindedir. (3) Singer, makalesinde Libet deneyini şu çerçevede yorumlar: eylem için beyinde karar verilmesi, bunun bilincine varılmasından önce gerçekleşiyor. Başka bir deyişle, istediğimi yapıyorum değil, yaptığımı istiyorum...

Singer'in makalesinde dört önemli vurgu vardır:

Birincisi: Zihinsel süreçler doğal olmaktan çok sosyal karakter taşırlar. Ahlaki değerler ve eğitim sistemi bu süreçleri önemli oranda etkiler. Burada nedensellik söz konusudur. Bu nedenselliğin mekanizmasını yeterince bilmiyoruz, ama gerçek olan, sanıldığının aksine özgür bireyler olmadığımızdır.

İkincisi: Zihinsel süreçler beyindeki fiziksel ve kimyasal reaksiyonlara indirgenemez, ama arada nedensellik ilişkisi bulunmaktadır. Nedensellik ilişkisi zihin süreçlerinin belirlenebileceği anlamına gelir.

Üçüncüsü: Bilinçdışı süreçler beyinde önemli yer tutar. Örnekleme gerekirse: bir insanın adını bir türlü hatırlayamadık diyelim. Bir süre sonra konuyu unuturuz, ama bilincinde olunmayan şekilde beyin faaliyetine devam eder, hafızayı tarar ve bir süre sonra ilgili kişinin adını hatırlarız. Beyin bilinçdışı faaliyet yürüterek ilgili kişinin adını bulmuştur.

Dördüncüsü: Singer, “bilinçli ve bilinçsiz karar arasındaki fark nedir?” sorusunu şöyle cevaplar: Bilinçli karar, bilinçli olarak öğrenilmiş olanlara dayanır ve bunlar arasında ilişki kurularak alınır. Bilinçli olarak öğrenilen, nispeten geç öğrenilmiş olandır; küçük yaşlarda bilinçsiz olarak öğrenilen, içselleştirilen bilgi bilinçsiz olarak, bir çeşit “doğal doğru” olarak varolur. Bilinçsiz olarak öğrenilmiş bilgi, mekanizması bilinmeyen biçimde bilinçli kararları etkiler.

Singer, burada, önce yapmak ardından da yaptığının gereke bulmak konusunu da açıklar. Singer’in örneksiz açıkladığı bu konuyu ülkemizden örneklendirmek mümkündür. Çocukluktan başlayarak milli motiflerin ön planda olduğu bir eğitim sürecinden geçmiş, bunu içselleştirmiş bir kişi; İstiklal Marşı okunduğunda kişilerin ayağa kalkıp hazırola geçmelerini ve önlerini iliklemelerini isteyebilir. Bunlardan herhangi birisini yapmayanlara karşı büyük bir öfke duyar ve hatta onlara saldırabilir. Bu eylemini bilinçli bir karar vererek yerine getirmez, “doğal

doğru”larından hareket ederek yapar. Önce yapar, daha sonra ne yaptığını fark eder ve “tahrik oldum” ya da “milli duygularım zedelendi” diyerek kendini savunur.

Burada Libet’in sözünü ettiği veto mekanizmasının devreye girmesi ve kişinin bilinçdışının etkisiyle yöneldiği eylemini durdurması da mümkündür. Beyinde bilinçdışı bir süreçle karar verilmiştir ama kişi bilinçli olarak kararın uygulanmasını durdurabilir.

Özgür irade konusunda beyin araştırmalarının bir başka önemli ismi, Gerhard Roth da benzer görüşlere sahiptir. (4)

Roth yazısının bir bölümünü beyin araştırmacılarını kendi alanlarına girmekle suçlayan felsefecilere verdiği cevaplara ayırır. Doğa bilimleriyle felsefe arasındaki eski ayırım kalkmıştır; ne ki, beyin araştırmaları yeni bir alan olduğu için yöntemleri ve kavramları yeterince yerleşmemiştir.

Roth’a göre, beyinle ilgili yapılan çeşitli deneyler; beyindeki sinir hücrelerinin hareketiyle zihinsel süreçler arasında güçlü bir paralellik olduğunu göstermekle kalmıyor, ek olarak bilinçli idrakin öncesinde yeterli düzeyde bilinçdışı sinirsel hücre faaliyetinin varlığını da zorunlu kılıyor. Roth, değişik beyin hastalıklarının insanların karar vermesini ve bu kararı uygulamasını nasıl yönlendirdiğini açıkladıktan sonra; beynin yapısının ve burada-

ki süreçlerin insan davranışlarını belirlediğini belirtir. Bir insanın eyleminden sorumlu olması –ve gerekirse eylemi nedeniyle ceza alması- ancak başka türlü davranabilmesinin mümkün olduğu koşullar için geçerlidir. Bir insan beynindeki şu veya bu aksaklık nedeniyle başka türlü davranamıyorsa, ceza almamalıdır. Burada özgür irade değil, gelişmiş oranda belirlenmişlikten söz edilebilir.

Roth, bilinçdışının etkinliğine örnek olarak, alışveriş tutkusunu gösterir. İnsanlar böyle yapmak istemedikleri halde alışveriş yapmaya yönelirler ve ardından da bu hareketlerinin kendilerine göre bir açıklamasını bulurlar. Burada özgür irade değil, yapıлана gerekçe bulmak söz konusudur.

Roth'un burada, bütün yeni bilim dallarında görüldüğü gibi, büyük genelleme yaptığından söz edilebilir. Hatırlanacağı gibi, ilk astronomlar da evrenin tamamının görebildikleri sınırlı parçaya benzediğini düşünerek genelleme yapmışlar, evrenbilim geliştikçe bunun doğru olmadığı ortaya çıkmıştı.

Singer'in özgür iradeyle ilgili açıklamalarının Roth'unakilere göre daha çok yönlü ve gerçekçi olduğu söylenebilir.

Bu bölümün sonunda Singer ve Roth'un insan eyleminin nedenselliklerinden söz eden Donald Davidson'a referans verdiklerini belirtmek ve konuyu kısaca açmak

gerekir.

Davidson ve Farklı Nedensellik

Davidson 1973 yılında yani Libet deneyi yapılmadan önce yazdığı makalede (5) insan eyleminde nedenselliği savunur. Sadece bu nedensellik fizikteki gibi değildir ve fizik terimleriyle açıklanamaz. Davidson'a göre, bu görüşün indirgemeci materyalizmden ayrıldığı nokta, insanda maddesel olmayan değişimleri (psikolojik değişim ya da ruhsal değişim denilebilir) maddesel değişimle ilişkilendirmesi, ama doğrudan onun sonucu olarak görmemesidir. İnsan psikolojik olarak değiştiği zaman bedensel olarak da değişir. Dış görünümü aynı kalabilir ama beyinde fiziksel ve kimyasal değişimler gerçekleşir. İnsanın ruhsal değişimi beyinde ya da maddede gerçekleşen değişimle ilgilidir, ama onun bire bir denilebilecek sonucu değildir. Maddedeki değişime bakılarak psikolojik değişim ya da bundan kaynaklanan davranış şekli önceden bilinemez.

Singer ve Roth da benzeri görüşü, bilinçdışının rolünü de katarak savunmaktadır. İnsanın şu veya bu hareketi ya da psikolojisindeki değişim salt iradenin sonucu değildir; beyindeki sinir hücreleri arasındaki reaksiyonlarla ilgilidir. Birisi ötekinin doğrudan sonucu olmamakla birlikte aralarında yakın paralellik bulunmaktadır.

Burada söz konusu olan, doğa bilimleriyle felsefe ve psikoloji arasındaki sınırın ortadan kalkmasa bile bulanıklaşması, bu alanların iç içe geçmeye başlaması demektir.

Libet Deneyine Yönelik Eleştiriler

Libet deneyi ve yorumlanmasına yönelik eleştirilerden sadece ikisi üzerinde duracağım.

Helmrich, Libet deneyinden hareketle insanın irade özgürlüğünün bulunup bulunmadığının ölçülemeyeceğini, çünkü deneyin karar verme sürecinin sadece küçük bir bölümünü ölçtüğünü savunur. (6)

Libet ve ekibi deneye katılan kişiyle birkaç kere deneyin nasıl yapılacağını konuşmuş ve uygulamasını da yapmış olmalıdır. Dolayısıyla belirli bir anda verilen karar ile elin hareket ettirilmesi (ya da tam deneyde olduğu gibi belirli bir düğmeye basılması) gerçekte önceden verilmiş, hazırlanılmış bir karardır. Libet deneyinde karar ve uygulanması sürecinin tamamı değil, küçük bir bölümü ölçülmüştür. Bu deneyden hareketle kararın oluşması, uygulanması ve insan iradesinin işlevi konusunda sonuca varılamaz.

Ek olarak, kararın verilmesi onun uygulanabileceği, durdurulmayacağı anlamına gelmez. Helmrich, örnek

olarak, dükkandan mal çalmak isteyen bir kişinin davranışından örnek verir. Küçük bir kremi almayı kafasına koymuştur. Krem tüpünü eline alır, tam cebine koyarken gözetlendiği duygusuna kapılır, tüpe bakar gibi yapar ve yerine koyar. Burada karar verilmiş, uygulanmaya başlanmış, ama ortaya çıkan farklı durum üzerine sonuna kadar götürülmemiş ve vazgeçilmiştir. İnsan iradesi sürece müdahale etmiş, veto ederek durdurmuştur.

Falkenburg da 458 sayfalık kitabında beynin işlevleri, beyin araştırmalarının durumu ve Libet deneyini konu alan değişik belirlemelerde bulunur. (7) Bir dergi yazısı çerçevesinde Falkenburg'un kitabının özetini çıkarabilmek ve tartışabilmek mümkün değildir. Bu nedenle özellikle önemli bulduğum belirlemeler üzerinde durmakla yetineceğim.

Falkenburg'un kitabın önsözünde yer alan ilk önemli saptaması; beyin araştırmacılarının klasik fizikteki anlayışıyla, oradaki yöntemler ve düşünme tarzıyla hareket ettikleridir. Beyin araştırmacılarına göre, beyindeki sinir hücrelerinin faaliyeti ve bu sırada gerçekleşen fiziksel ve kimyasal değişimler davranışlarımızı tümüyle belirlemektedir. Başka bir deyişle, beyindeki sinir hücrelerinin faaliyetiyle davranışlarımız arasında güçlü bir nedensellik ilişkisi vardır.

Falkenburg güçlü nedensellik ilişkisinin klasik fiziğe

ait bir kavram olduğunu, fizikte 20. yüzyıl başındaki devrimle birlikte (özellikle parçacık mekaniğini – Quantum Mechanics- kastediyor) bu konudaki anlayışın değiştiğini, ne fizikte ne de felsefede üzerinde anlaşılmiş bir nedensellik kavramı bulunmadığını belirtir.

Güçlü nedensellik kesin belirleyicilik, başka türlü olma ihtimalinin bulunmaması demektir. Bu anlayış aşılmıştır. Beyindeki sinir hücrelerinin hareketiyle insan davranışı arasında nedensel ilişki bulunmakla birlikte, burada söz konusu olan kesin belirleme değil, zayıf nedenselliktir. Başka bir deyişle sonuç kesin değildir, değişik ihtimaller söz konusu olabilir.

Falkenburg, beyin araştırmacılarının sinir hücrelerini doğadaki madde gibi düşünmelerini eleştirir. Sinir hücreleri cansız nesne değildir, canlıdır. Bunlarda –klasik fiziğin aksine- termodinamikte olduğu gibi geriye dönüşsüz reaksiyonlar söz konusudur. Bu ise bir deneyin tekrarlanmasında sorun oluşturur.

Gerçeklik bulunur veya üretilir. Laboratuarda deney yan etkilerden olabildiğince arındırılır, belirli koşullar oluşturulur ve aynı deneyin aynı koşullar altında tekrarlanabilmesi ya da başkaları tarafından da yapılarak sonucun denetlenebilmesi esastır. Zihinle ilgili deneylerde ise yan etkileri eleyebilmek mümkün değildir, en başta yan etkilerin ne oldukları tam olarak bilinmemektedir. Fal-

kenburg, burada, doğal bilimlerdeki deneyle zihinle ilgili deney arasındaki farkı göstermekte, iki ayrı çeşit deneyin aynı yönde yorumlanamayacağını vurgulamaktadır.

Falkenburg, ek olarak, beynin bilgisayara benzetilemeyeceğini belirtir. Beynin parçaları birbirinin yerine geçebilir, işlemeyen bir parçanın boşta kalan işlevi başka bir bölümün güçlenmesine neden olabilir. Gözleri görmeyen insanların dokunma duyularının güçlenmesi gibi... Benzeri başka örnekler de bulunmaktadır, ki böyle bir durum bilgisayar için söz konusu olamaz.

Doğa Bilimi ve Felsefe

Libet deneyi ve beyin araştırmacılarının tezleriyle ilgili olarak yapılan eleştiriler, felsefe ile doğa bilimi arasında yeni bir ilişkiyi de gösteriyor. Akıl yürütme yoluyla eleştiri getiren felsefecilerin beyin araştırmacıları tarafından ciddiye alınmadıkları söylenebilir. “Zihin, felsefenin alanıdır; doğa biliminin burada işe yoktur” gibi eleştiriler dayanaktan yoksundur.

Beyin araştırmacıları –Libet deneyi de dahil olmak üzere- deney verilerine dayanıyorlar. Beyin hastalıklarından ve bunların tedavilerinden elde edilen sonuçların birikimine dayanıyorlar. Bu birikimi akıl yürütmeye dayanan eleştiriyle geçersizleştirmek mümkün değildir. Eleş-

tiri de deney sonuçlarına dayanmak zorundadır ve ikiye ayrılabilir:

Birincisi: Libet deneyinden insan özgürlüğünü ortadan kaldıracak sonuçlar çıkarılamaz; çünkü bu deneyle ölçülen insan eyleminin küçük bir bölümüdür, dolayısıyla bu deney sınırlı bir geçerliliğe sahiptir. Burada deney gerekçelendirilerek eleştirilmektedir: bu deneyden beyin araştırmacılarının çıkardığı sonuçlar çıkarılamaz. (Helmrich eleştirisi)

İkincisi: doğa bilimlerindeki özellikle de fizikteki genel ilkelerden hareketle beyin araştırmacılarının deneyleri ve düşünme tarzları eleştirilir. Zayıf nedensellik, zihin deneylerinin yan etkilerden arındırılmaması ve tekrarlanmalarındaki zorluklar, geriye dönüşsüzlük gibi... (Falkenburg örneği)

Almanya’da değişik felsefecilerden gelen eleştirileri ciddiye almayan Singer gibi beyin araştırmacılarının Falkenburg ile polemiğe girmek ihtiyacını hissetmeleri bu nedenledir. İyi bir fizik eğitimi de görmüş olan Falkenburg eleştirisini sadece dışarıdan değil, “içerden” de yapmaktadır.

Sonuç

Beyin araştırmaları bilinçdışının varlığının da öte-

sinde, zihinde en az bilinçli faaliyet kadar hatta ondan daha önemli yer tuttuğunu gösterdi. Bilinçli ve bilinçdışı olan süreçler birbirlerini nasıl etkiliyor, mekanizma yeterince bilinmiyor.

Buradaki bilinç dışılık, psikolojik hastalıklardaki bilinçaltından daha kapsamlıdır. Orada söz konusu olan, bilinçaltına itilmiş olan, hastanın bilmediği ama onu sürekli rahatsız edeni bilince çıkarıp iyileştirmektir. Beyin araştırmalarındaki bilinç dışılık ise daha geniştir. Bilinç ve bilinçdışının birbirini sürekli etkilemesi, psikolojinin kurucularından C.G. Jung'ın konuyla ilgili tezlerini akla getiriyor. Jung, bilinçdışı ve bilinçaltının işlevleri konusunun kendisiyle Freud arasındaki temel ayrım noktası olduğundan söz etmişti.

Beyin araştırmalarında atılan önemli adımlardan bir tanesi de, insan psikolojisindeki ya da genel olarak insan zihnindeki değişimin, beyindeki fizik ve kimyasal süreçlerle paralelliğinin bulunmasıdır. Buradaki nedensellik ya da neden-sonuç ilişkisi –Falkenburg'un belirttiği gibi- zayıf olabilir, ancak arada ilişkinin olduğu da açıktır.

Falkenburg kitabında doğa bilimlerinin açıklama kapasitesinin sınırlarına işaret etmek ihtiyacı duyarken haklıdır. Fizik teorilerini birleştirebilen genel bir teori bile bulunamamış iken, (görelilik kuramıyla parçacık mekaniğini birleştirecek birleşik alan teorisi (united field theory),

evrenin en karmaşık organik yapısı olan beynin işleyişinin fizik ve kimyasal süreçler vasıtasıyla tümüyle çözümlenebilmesi mümkün değildir.

İnsan davranışları beyindeki süreçlere indirgenemez. İnsan kültürel bir şekillenmedir. Yaşanılan sosyalizasyon ve kültürel etkiler insan davranışlarını önemli oranda şekillendirir. İlk sosyalizasyon ya da ailedeki sosyalizasyon insana daha sonraki yıllarda doğal gelecek doğruları öğretir. Aileden sonra yaşanılan sosyalizasyon süreci de bunu ileriye taşır. Bu doğrular, düşünmeden yapılan kendiliğinden davranışların, bilinçdışının önemli bileşenini oluşturur. İnsan ilk sosyalizasyonu ve ikinci sosyalizasyonun en azından ilk dönemini (okul ve arkadaş çevresi) yaşamak zorundadır, karşı koyamaz. Sonraki yıllarda kendisine ters gelebilecek bu sosyalizasyonun etkilerinden önemli çaba harcayarak kurtulabilir ya da kurtulamaz.

Özgürlük, insanın iradesi dışında içine doğduğu çevrenin ve yine kaçınılmaz olarak yaşadığı sosyalizasyonun etkilerinden kurtulabilmesi; bu alanda kendine uymayanları ileriki yaşlarda tasfiye edebilmesidir.

İnsan eylemiyle dış dünyaya müdahale edebilir, kendine de edebilir, kendini yönlendirebilir. Beyindeki süreçlerle özgürlük konusunda veto hakkından fazlası da yapılabilir.

Burada irade söz konusudur. Zor bir süreçtir, genellikle yapılamaz ya da ileri aşamalara kadar taşınmaz, ama teorik olarak mümkündür.

Kaynaklar

1. Benjamin Libet: Mind Time, Suhrkamp Verlag, Frankfurt a. M., 2005, s: 55-56.
2. Benjamin Libet: Haben wir einen freien Willen?, in: Hirnforschung und Willensfreiheit, s: 268-288, Suhrkamp Verlag, Frankfurt a. M., 8. Auflage, 2013.
3. Wolf Singer: Verschaltungen legen uns fest, agy, s: 30-65.
4. Gerhard Roth: Worüber dürfen Hirnforscher reden – und in welcher Weise?, agy, s: 66-85.
5. Konuyla ilgili olarak bkz. Donald Davidson: Handlung und Ereignis, Suhrkamp Verlag, Frankfurt a.M., 1990, s: 291-316.
6. Herbert Helmrich: Wir können auch anders: Kritik der Libet-Experiment, in: Hirnforschung und Willensfreiheit, s: 92-102, Suhrkamp Verlag, Frankfurt a. M., 8. Auflage, 2013.
7. Brigitte Falkenburg: Mythos Determinismus, Springer, Berlin, 2012.

Bu yazı düşünbil dergisinin Eylül 2014 tarihli 43. sayısında yayınlandı.

DOĞA BİLİMLERİ YÖNTEMİYLE FELSEFE

Bazı konular vardır, acayip hoşunuza gider ama neden hoşunuza gittiğini bilmezsiniz. Merak da etmezsiniz, hoşunuza gitmesi yeterlidir. Birkaç yıldır fena halde hoşuma giden konu, aklın arkeolojisidir. Konuyla ilgili birkaç yazı da yazdım ama neden bu kadar hoşuma gittiğini merak etmedim.

Geçenlerde konuyla ilgili bir konferansa katıldım, konu yeni olduğu için az dinleyici vardı. Adam anlattı ve arada bir cümleye takıldım: “Aklın arkeolojisi doğa bilimleri yöntemiyle yapılan felsefedir.”

İşte budur!

Ne demek bu?

O da olabilir, bu da olabilir değil; kanıt bulacaksın. Bugüne kadar bulduğun kanıtları geçersizleştiren başka kanıt bulunursa, yeniden başlayacaksın. Doğa bilimlerinin genel yöntemi budur.

Düşünce deneyi tamam, gereklidir, ama pratikteki sonuçlarını görmem gerekir. Düşünce hayata uyuyor mu, görmem gerekir.

Einstein'ın özel görelilik kuramı çok sayıda deney bilgi-

sinin toplanmasına, ardından düşünce deneylerine ve buradan ulaşıldığı sonuçların pratikte kanıtlanmasına dayanır.

Hız arttıkça zamanın akışı yavaşlar gibi bir belirlemeye, “Öyle saçma şey olur mu?” diyebilirsiniz. Ama yanlış hatırlamıyorsam 1970’li yıllarda çok dakik saatler yapılabildiğinde, bunlardan birisi füze ile uzaya gönderilir, bir müddet uzayda kalır, sonra geri gelir. Füze atılmadan önce yeryüzünde kalan yine aynı hassaslıktaki bir saatle saliselerin alt birimlerine kadar birlikte ayarlanmıştır.

Geri gelen saatle yerdeki karşılaştırılır ve uzaya gidenin biraz geri kaldığı görülür. Füzenin hızı ışık hızına yakın olmadığı için fark çok azdır ama bu kanıt yeterlidir. Dahası aradaki farkı özel görelilik kuramının formülleri tam olarak vermektedir.

Geçenlerde İslamcıların yeni bir zırvasını okumuştum. İddialarına göre Kuran’da evrenin genişlediği yazılıymış ve “Onu biz genişletiyoruz” deniliyormuş.

Yazan tipin genel görelilik kuramından hiç haberi olmadığı belli oluyor. Bir yerden evrenin genişlediğini duymuş, Kuran’da uygun bir yer bulmuş, aklınca da insanları kandıracak...

Modern teorik fizikten haberiniz yoksa kanmanız zor değildir yani. Genişleyen evren, şişen balon gibi, alanını kendisi üretir.

Bu tür açıklamaları gözünüzün önünde canlandıramazsınız çünkü günlük hayatla ilgili değildirler. Bunlar ancak – anti madde örneğindeki gibi- matematik olarak anlaşılabilir.

Lenin fiziğin artan oranda matematikleşmesine karşı çıkardı ama bunu eleştirmek gerekmez. Lenin hukukçudur ve modern fizikten hiç anlamaz. Materyalizm ve Ampiriokritisizm’de 1905’te açıklanan özel görelilik kuramından hiç söz etmez. Akıllıca bir davranıştır.

Engels’in Doğanın Diyalektiği’ni okuduğumda hayal kırıklığına uğramıştım. Kitapta bir şey yoktu. Çok sonra bu kitabın Engels’in ölümünden sonra bulunduğunu, Bernstein’in kitabı Einstein’a gönderip fikrini sorduğunu, O’nun da “Yazan tarihsel bir kişilik olmasaydı basılması gereksizdir derdim, kitapta fiziğin tarihi ve bugünkü sorunları hakkında önemli bir şey bulunmuyor” cevabını verdiğini öğrenecektim.

Bugün bildiğimiz fizik teorilerinin büyük bölümü yanlış olabilir mi?

Tabii ki olabilir ama bunu gösterebilmeniz gerekir. İhtimaller üzerine teori kuramazsınız, bugünkü kuramlar doğru da olabilir yanlış da olabilir ve karşı kanıtlar bulunamadığı sürece doğrudurlar.

Doğa biliminin bu özelliğini çok severim. Ters kanıtlandı mı, o güne kadar doğru sandıklarınızı atabilirsiniz. Sos-

yal bilimlerde ise bunu yapmak çok zor...

Einstein'ın teorilerinin doğrulukları kanıtlanıncaya kadar büyük itirazlarla karşılaştığını biliyoruz; doğa bilimlerinde bile yeni teori savunmak hiç kolay değildir.

Dönelim aklın arkeolojisine...

Çok eski zamanlardan kalan arkeolojik bulgulardan hareketle insan zihninin gelişmesinin incelenmesi...

Ana konu budur. Arkeolojik bulgulardan hareket ederek, bulunanları birbirine bağlayarak, geçmişini yeniden kuruyorsunuz. Sosyolojide geçmişin bugün bilinenlerden hareketle yeniden kurulması bilinen bir yöntemdir ama felsefecilerin çoğu sosyolojiden neredeyse hiç anlamaz. Aklın arkeolojisinin güzel yönü, geçmişin kurgulanmasını sosyoloji ve etnolojiyle birleştirmesidir.

Diyelim milattan önce elli bin yılında aklın gelişme düzeyiyle ilgili bir teoriyi arkeolojik bulgulardan hareketle, bunları birbirine bağlayarak kurdunuz. Derken dünyanın bir bölgesinde bambaşka arkeolojik bulgulara rastlandı ve teori geçersizleşti ya da diyelim sınırlı geçerliliğe sahip oldu. Teori bu durumda değişmek zorundadır ve aklın arkeolojisinin kurucuları da böyle yapıyorlar.

Sakın “Doğaldır ki böyle olacak” demeyin.

Dünyanın altı üstüne gelir ama sosyalizm teorisi değişmez mesela...

Her şey değişir, bilinen ilkedir ama, Marksistlerin önemli bölümü bunun ardından “Biz hariç” diye eklerler. Yapılan fiilen böyledir, söylenmese de olur.

Sosyal konularda değişme çok daha zordur çünkü bunlar insanın geçmişini, mevcut zihnini şekillendirmiştir ve bunu değiştirmek, yerine yenisini koymak hiç kolay değildir.

İnanır mısınız, aynı tutuculuk tarihçilerde de var.

Birkaç yıl önce yan bölüm olarak tarihi alıyordum. Bir ders, Atina ile Sparta karşılaştırması. Arkeolojik bulgular ve Sparta değerlendirmesi var ve dersi verene “Başka bulgulara rastlanırsa Sparta ile ilgili değerlendirmenin nasıl etkileneceğini” sormuştum. “Başka bulgular mümkün değil, her şey bulundu” demişti.

Tamam arkeolojik alan dar ama yeni bulgu veya bulunmuş olanın farklı yorumlanması her zaman mümkündür. Bu durumda Sparta ile ilgili bazı değerlendirmeler de geçersizleşir ama daha baştan böyle olabileceğini kabul etmiyorsanız, arkeolojik olarak yeni şeyler bulunsa bile inanmazsınız; olacağı budur!

O güne kadar doğru olduğu düşünölen bir teorinin yeni bulgular ya da bilinenlerin yeni yorumlarıyla yanlışlanması, o teorinin tümöyle geçersizleşmesi anlamına gelmez. Yeni, her durumda eskisinin üzerinde yükselecektir ama eskinin geçerliği sınırlandırılacaktır.

Bu konuda klasik örnek Aristo'dan beri yeni gelişmelerle sürekli zenginleşen klasik mekaniğin 20. yüzyılın başındaki büyük çöküşüdür. Einstein'ın özel ve genel görelilik kuramları, ardından gelen ve en önemli iki ismi Heisenberg ile Schrödinger olan parçacık mekaniği, klasik mekaniği geçerliliği sınırlı olan bir alana hapsetti. Yanlıştır demedi geçerliliğini sınırlandırdı. Doğa bilimlerinde bile bu teorilerin kabul edilebilmesi için büyük kavgalar yaşandı. Arka arkaya gelen kanıtlar olunca itiraz edenler susmak zorunda kalacaktı.

Zihinler yüzyıllardır farklı şekillenince yeniyi kabullenemiyor.

Yazıyı gerçek bir olayı anlatarak bitireyim. Bu olay zihinsel şekillenmenin etkisini de gösterecektir aynı zamanda...

20. yüzyıl başında fizikteki iki büyük devrimin yolunu açan buluşu 1900 yılında Max Planck yapar: enerji sürekli olarak değil küçük paketler (kuantum) halinde yayılır.

Planck'ın ailesi sürekli olarak hukukçu olmasını isterken, o karşı çıkıp fizikçi olacaktır. "Boşuna uğraşıyorsun, fizikte bulunacak bir şey kalmadı" denilmiştir ve fizikteki iki büyük devrime az zaman vardır.

9 Ocak 2019

DOĞAN TARKAN'IN CENAZE TÖRENİ

Doğan Tarkan'ı sadece isim olarak biliyorum ve hiç karşılaşmadığımızı hatırlıyorum. Kendisi solun bilinen isimlerinden bir tanesidir ve böyle olduğu için de camide cenaze namazı kılınarak kaldırılan cenazesi özellikle canımı sıktı.

Doğan Tarkan'ın ateist olduğunu düşünüyorum. Kendisini tanımadığım için böyle konuşuyorum ama bizim kuşakta herkes ateisttir, bu gerçeğe dayanarak Tarkan'ın da böyle olduğunu düşünüyorum.

Ateist bir insanın cenaze namazı kılınarak ya da dini törenle toprağa verilmesine eskiden beri tepki duydum ve bunun halen süregelmesine de şaşıyorum.

Aslında şaşırmamak gerek: bizdeki solun genel özelliğidir, bir türlü söyler ama başka türlü yapar. Doğan Tarkan için bu durum ne kadar geçerlidir, bilmiyorum. Kendisi dini tören istememiş ama geride kalan yakınları mı böyle istemiştir, bunu da bilmiyorum. Önemli olan sonuçta dini tören yapılmış olmasıdır.

Bu konudaki ilk tartışmayı Hikmet Kıvılcımlı'nın sanırım 30. ölüm yıldönümüyle ilgili olarak Almanya'da yapılan kalabalık bir sempozyumda yaşamıştım.

Hikmet Kıvılcımlı'nın Şişli camisinde cenaze namazı kılındıktan sonra yani dini törenle gömülmesine itiraz etmiş ve “hayatı boyunca ateist olduğunu söyleyerek yaşamış bir insanın bu şekilde toprağa verilmesinin yanlış” olduğunu söylemişim.

Oradaki Doktorculardan bir tanesi, “Sizin halkın değer yargılarına saygınız yok” demişti.

Bu tipik bir anlayıştır! Halkın değer yargılarına saygı adına sahtekarlığı meşrulaştırmaya çalışan bir anlayış...

Kişi hem dindar hem de Marksist olabilir; itirazım yok. Latin Amerika ülkelerinde gerilla savaşında hayatını kaybeden rahipler vardı. Bazı insanlar orada hem din adamı hem de sosyalist idi; neden olmasın?

Bizde de olabilir ve itirazım yok. İtirazım bu işin gizli yapılmasıdır. Hayatın boyunca ateist olduğunu savunarak yaşarsın, sonra da dini törenle toprağa verilirsin; böyle şey olmaz, olmamalıdır. İnsanın kendine, kendi inançlarına saygısı yoksa, hiç kimseye saygısı yoktur.

Siz düşündüğünüz gibi yaşayın ve ölün; karşıtlarınız bile size saygı duyar.

Bu ülkede ilk kez açık olarak dini telkin istemeyenler 6 Mayıs 1972’de idam edilen Deniz Gezmiş, Yusuf Aslan ve Hüseyin İnan’dır. Hüseyin İnan aynı zamanda Alevi dedesidir.

İdamdan önce dini telkin dinlemeyi reddettiler. Ertesi günkü zamanın önde gelen gerici gazetesi Tercüman'ın büyük manşetini hala hatırlarım: Dini telkin istemediler. Ya da dinsizliklerini orada bile gösterdiler.

Onlar böyle yaptıktan yıllar sonra onlara tepki gösteren mi oldu?

Hayır, tam tersine!..

Yaşadıkları gibi öldüler ve karşıtlarının bile saygısını kazandılar.

Dini tören konusunda itiraz olarak denilebilir ki; mevzuat böyle, dini tören yapılmazsa sorun çıkıyor.

Bu doğru değildir.

Aziz Nesin kendi törenini önceden hazırladı. Ne dini tören yaşadı ne de belirli bir yerde mezarı bulunuyor.

Diyelim ki bir geçiş dönemi yaşıyoruz ve en azından cenaze namazı devreden çıkarılabilir. Mezarlığa hoca gelirmiş, birkaç dua mırıldanmış; olsun o kadar. Bir devrimcinin cenazesine katılanlar da orada başka şeyler söylerler.

Hayatları boyunca ateist olduğunu iddia edenlerin bu işe artık bir yerden başlamaları gerekiyor.

Hayalci değilim; mevcut toplumsal koşullarda dini törenden tümüyle uzaklaşmak mümkün olmayabilir ama atılabilecek bazı adımlar vardır.

Birilerinin yapılan propagandaya, koparılan yaygara-ya, psikolojik baskıya aldırmandan kafasını kaldırması gerekiyor.

Cehenneme mi gideceğim? Gideceksem ben gideceğim, sana ne bundan?

Adını hatırlamadığım bir Fransız filozof cennetin sıkkıcı, cehennemin ise renkli bir yer olduğu söylemişti. Gerçekten de öyle!

Bir tarafta huriler ve glmanlar geziyor; şarıl şarıl sular akıyor, ağaç gölgelerinde müminler dinleniyor falan filan. Böyle yerde sıkılıırım açıkçası!

Cehennemde çok sayıda tanıdık da bulunacağından orasını tercih ederim. Bu bir şaka değil, meydan okumadır. Kendi inancına sahip çıkmadır...

Yazıyı bitirirken aklıma bir şey geldi: Bizde ölen insan yıkanır!

Neden yıkanır, Allah'ın huzuruna böylece temiz gidecekmış!

Niye ki, öteki dünyada duş yok mu?

Ne saçma işler ve kimse sesini çıkarmazsa bu saçmalık sürüp gider...

28 Aralık 2013

DÖNEMLERİ BİTTİ AMA FARKINDALAR MI?

1980 öncesinde ve yaklaşık 1990'lı yılların sonlarına kadar olan dönemde sosyalist hareketin bilinen isimleri vardı. Bu isimler hem buldukları örgütte yöneticiydiler ve hem de teorik olarak üretkendirler. Üretkenlikten kastettiğim yazmak değil günün sorunlarına cevaplar getirmektir. Bu cevapların hepsini doğru bulmayabilirdiniz ama burada belirleyici olan bu insanların yaşadıkları dünyaya yabancılaşmadıkları, onu şu veya bu oranda kavradıklarıydı.

Kökleri geçmişe dayanan değişim 1990'lı yılların sonlarında ve özellikle 2000'li yıllarda kendini açık olarak gösterdi. Dünyada yine kapitalizm egemendi ama bu farklı bir kapitalizmdi, bölge ve Türkiye de değişmişti ve gittikçe daha da değişiyordu. Bu insanlar da artan oranda değişen dünyaya yabancılaşmaya başladılar. Nafile bir çabayla bu yabancılaşmayı aşmaya çalıştılar, olmadı ve olmuyor. Sorun bu insanların yaşlarından kaynaklanmıyor; sorun geçmişin içinde hapsolmelerinden ve bunu aşamamalarından geliyor. Çaba harcamadıkları söylenemez, harcıyorlar ve bir yandan da sonuç alamadıkça enerjilerini boşa harcadıklarını görüyorlar ama yine aynı yolda devam ediyorlar.

Eski silahlarıyla yeni savaşa giriyorlar ve tutunamıyorlar.

Bu konuda iki büyük örnek vereceğim.

Birincisi reel sosyalizmle ilgilidir. Bu sistem 1989-1991 sonrasında tarihe karıştı. 20. yüzyıl tarihini önemli oranda etkilemiş bu sistemin ortadan kalkmasının nedenleri bu arkadaşlar tarafından bir türlü anlaşılamadı. Bir anlayışa göre sosyalizm demokratik olmadığı için böyle olmuştu. Marksist sosyalizm –en azından teoride- demokratikti, reel sosyalizm ise değildi. Bu görüşün gerekçesi bu kadardı, Marx böyle yazmamıştı...

Gerçek olan ise tersiydi. 20. yüzyıl tarihini önemli oranda etkilemiş, ABD emperyalizminin karşısına güçlü bir sistem olarak çıkabilmiş reel sosyalizm bunu –Marx'ın anladığı anlamda- demokratik olmaması sayesinde yapmıştı. Genel sekreter ve politik büro büyük oranda belirleyen, kalanlar da yine büyük oranda onaylayandı. Taban demokrasisi, Sovyet örgütlenmesinin etkinliği reel sosyalizmde yoktu. Bunlar olsaydı SSCB yaklaşık 15 yılda ağır bedel ödeyerek de olsa sanayi ülkesine dönüşemezdi. Dönüşemeyince de yıllar öncesinden belli olan Almanya saldırısı karşısında duramaz, dağılırdı. SSCB Nazi Almanya'sına karşı savaşı sadece insanların savaşçılığıyla değil, yüksek tekniği sayesinde kazanacaktı. Bu teknik Nazilerin savaş tekniğinden ileri olmamakla birlikte belirgin olarak

geride de değildi. Bu tekniği sağlayan da hızlı sanayileşmeydi ve bunu sürekli tartışarak yapamazdınız.

Bunu anlamamanın zor olmadığını sanıyorum ama arkadaşlar eski teorik silahlarının –Marksizmin- ilerisine geçemedikleri için sonuçsuz çabalamanın ilerisine gidemiyorlar.

Gerçek olanla teorik olanı karşılaştırıp, ikisinin birbirine uymadığını anlamakta zorlanıyorlar.

SSCB’de proletarya diktatörlüğü mü kurulmuştu? İşçi sınıfı nüfusun yüzde 10’u bile değilken böyle bir diktatörlük nasıl kuruluyordu? Gerçekte olan işçilerle köylülerin (yoksul köylülerin değil) diktatörlüğüydü ve ardından köylülüğün geriye itilmesi başlayacaktı. SSCB’deki büyük sanayileşme aynı zamanda cılız işçi sınıfını güçlendirme sürecidir.

Marx-Engels-Lenin’den sosyalizm okuyarak bu pratiği anlayamazsınız. 74 yıllık pratik ortadadır ve “yazılan gibi yapılırdı başarılı olunurdu” demenin anlamı yoktur, çünkü bu varsayımdır ve uygulanamadığı için pratikte ne kadar başarılı olacağı da belli değildir.

Marksist sosyalizm teorisi değişmek zorundadır ama bu arkadaşlar için “tabuya dokunduğu” için böyle bir belirleme yapılamaz.

Bu arkadaşların sosyalist ülkelerde burjuvazinin ko-

münist partilerinden çıkmasını bir türlü anlayamamasını da normal karşılamak gerekir. Yıllarca bunu kabul etmediler ama durum o kadar açıldı ki sonunda kabullenmek zorunda kaldılar. Kabullendiler ama yine anlamadılar çünkü burjuvazinin ortaya çıkış mekanizmasını öğrenmek istemiyorlar.

Bu konuda en fazla kaynağın olduğu dil Almanca'dır, çoğu arkadaş politik Almancayı okuyamaz ama en azından İngilizce bilir ve bu dilde de az olmayan sayıda kaynak vardır. Bu kaynakların bir bölümünü okuduklarına inanıyorum ama inanmak istemiyorlar ve bu durumda da yapılacak şey bulunmuyor.

İkincisi marksizmi kurtarma çabasıyla ilgilidir. Bunu yaklaşık 20 yıl önce F. Jameson da denemişti. Kendisinin marksizmi beş konuda ele alan makalesi Türkçede de yayınlanmıştı. Jameson marksizmi kapitalizmi analiz yöntemi olarak tanımlıyordu ve o yıllarda bunu eleştirmiştım. Marksizm sadece kapitalizmi eleştirmez, ona seçenek bir toplumun temel bileşenlerini de ortaya koyar.

“20. yüzyıl tarihi kendisini ve insanlığı kurtaracak bir sınıfın bulunmadığını göstermiştir” dediğiniz zaman, marksizmde belirleyici olan işçi sınıfına yüklenen tarihsel rolün dışına çıkmış olursunuz. İşçi sınıfı toplumu sosyalizme götürebilecek güçlerden bir tanesidir, başat bir güç değildir. (Bunun son örneği de Küba devrimidir. İşçi

sınıfı içinde örgütlü komünist partisinin (sosyalist parti adını taşıyordu ve legaldi) de önemli rol oynayamadığı bir devrim.)

Bu arkadaşlardan bir tanesi marksizmde işçi sınıfının tarihsel rolünden hiç söz etmeden marksizm tanım-lamasına kalkıyor. Yaptığı Jameson'un yıllar önceki teorisinin az gelişmiş bir örneğidir. Neden böyle yapıyor, dersiniz, daha ilerisini savunamayacağını kendisi de biliyor.

Reel sosyalist ülkelerde sosyalist iktidarlar yıkılırken sokakları dolduran ve onlara karşı gösteri yapan yüzbinlerce insan işçi ve emekçilerden oluşuyordu. Bu insanlar başka ülkelerden gelmemişti, o ülkenin içindeki muhalefetti.

Önemli bir marksist teorisyen olan Mandel'in Demokratik Almanya Cumhuriyeti tarihe karışmadan kısa süre önce Doğu Berlin'de yaptığı konuşmayı okuduğumda hayretler içinde kalmıştım. (Bkz. 1989 Berlin Duvarı). İnsan dünyadan bu kadar habersiz olabilir mi, oluyormuş. Bu ülkede politik devrim bekliyorlardı, tek sorun iktidardaki bürokrasinin uzaklaştırılmasıydı ama kısa süre sonra burada yapılan seçimi de Hıristiyan Demokrat Parti kazanacaktı.

Bir başka arkadaş "artık Türkiye sosyalizmini konuşalım" diyor. Dünyanın üçte birinde 44-74 yıl iktidarda olmuş sosyalizmin neden ve nasıl yıkıldığını anlamadan

Türkiye sosyalizmini nasıl konuşacağız? Yukarıdaki belirlemeyi “Konuyu bilmiyorum, öğrenmek de istemiyorum” bağlamında değerlendirmek gerekir.

Bırakın dünyayı, içinde yaşadıkları ülkeyi bile anlamıyorlar. Bu nedenle Kemalizmle Kürt hareketi arasında dolaşp duruyorlar.

Örnek vereyim: Bugünkü Gazete Duvar’da Bülent Batuman’ın “Milletin Mimarisi” adlı kitabının tanıtımı var. Kent ve mekan siyasetinin yeni bir ulus inşa edilmesindeki önemini anlatıyor kitap... Bu inşanın sadece ekonomik temellerde anlaşılamayacağını vurguluyor. Buna biyopolitika deniliyor ve arkadaşların bunu anlaması mümkün değildir. Neden dersiniz: Biyopolitika Foucault’un teorileştirdiği bir kavramdır ve Foucault da bu arkadaşlara göre post modernisttir. Anlamadığını değişik etiketlerle yaftalamak çaresiz bir savunma yöntemidir. Tarihin tekerleğinin dönme yasalarını bildiğini sanan ama tekerleğin altında kaldığını halen anlayamamış olanlar için gelecek bitmiştir. İstiraplı bir şekilde de olsa bunu anlayacaklardır.

Bu arkadaşlardan birisi benim için de post modernist dermiş; bence mahzuru yok, desin. Benim de çok umurumdaydı zaten...

Modernizm değişti, 1970-1980’li yılların üretim süreci değişti; eskinin kavramlarıyla bunu anlamanız müm-

kün değildir. Böyle bir niyetiniz de bulunmuyor zaten...

Post modernizmin bazıları fazlasıyla yanlış tezlerinin arasında doğru olan bir tanesi vardır: 19. yüzyılın büyük teorilerinin bitmiş olması...

Modern fizikten biraz olsun haberiniz varsa, bu belirlemeye yanlış diyemezsiniz. 19. yüzyılda insan düşüncesi –sadece sosyal bilimde değil doğa bilimlerinde de- bütünlük gösterirdi ama 20. yüzyılın ilk çeyreğinde bu bütünlük bozuldu. Fizik görelilik teorisi ve parçacık mekaniği adlı iki büyük devrim yaşadı, doğa bilimlerinde eski bütünselliği sağlayan Newton mekaniği geride kaldı. Bugüne kadar görelilik teorisiyle parçacık mekaniğini birleştirebilecek birleşik bir kuram retilemedi. Fizikte bile büyük tablo tek teoride birleştirilemiyorsa, bunu sosyal bilimde hiç yapamazsınız.

Buna –aşağılamak anlamında- post modernizm diyebilirsiniz. Olabilir, sonuça post mortem olmaktan iyidir. Post mortem tıpta ölünün adıdır.

29 Ekim 2019

DÖNÜŞEBİLEN DİRENİŞ VEYA ZAPATİSTALAR

1 Ocak 1994'te ya da 20 yıl önce Zapatista Ulusal Kurtuluş Ordusu (EZLN) "Toprak ve Özgürlük" talebiyle Meksika'nın Chiapas bölgesinde ayaklandı.

Bir Latin Amerika ülkesinde bölgesel bir eylem olarak düşünülebilecek bu isyan dünya çapında ilgi uyandırdı ve bu ilgi yıllarca sürdü.

Ayaklanma tarihi, NAFTA'nın (Kuzey Atlantik Serbest Ticaret Birliği)'nin yürürlüğe girdiği tarihi. Bu anlaşma uyarınca ABD-Kanada ve Meksika arasında serbest ticaret yürürlüğe giriyordu. Benzeri bütün serbest ticaret anlaşmalarında olduğu gibi bundan karşılaşılmayacak kadar güçlü olanların kazançlı çıkacakları belliydi.

EZLN'nin gördüğü büyük ilginin asıl önemli nedeni ise, 1989'da Berlin Duvarı'nın yıkılmasından ve 1991'de SSCB'nin dağılmasının ardından Fukuyama'nın ortaya attığı "Tarihin Sonu" tezinin geçerli olduğu bir ortamda gerçekleşmiş olmasıydı.

Kapitalizm ile sosyalizm arasındaki mücadeleyi ilkinin kesin olarak kazandığı düşünülüyor ve buradan hareketle de tarihin bittiği savunuluyordu, ama hiç de böyle olmadığı görülüyordu.

Meksika ordusuyla Chiapas bölgesinde silahlı çatışmaya giren EZLN'nin yöntemleri de değişti: Açık olarak ortaya çıkan bir önder yoktu ya da önder Subcommandante Marcos adını taşıyordu ve maskeliydi.

Tarihin ilk küresel isyanı sayılabilirdi çünkü uygulamada yeni sayılabilecek interneti iyi kullanıyorlar, amaçlarını dünyanın her yanına iletiyorlardı.

Meksika'nın içinden ve dışından gördükleri büyük destek sonucunda hükümet 12 gün süren savaştan sonra EZLN ile ateşkes yapmak zorunda kaldı.

Burada biraz durup, EZLN nasıl kuruldu sorusuna cevap vermek gerekir.

Örgüt 17 Kasım 1983'de altı kişi tarafından kurulur. Bu kişiler 1970'li yıllarda Meksika'daki değişik gerilla hareketlerinden gelen kişilerdir. Zamanla ayrışır; bir bölümü öncü-komünist anlayışını sürdürürken, diğer bölümü anti kapitalist ve taban demokrasisi anlayışına evrimleşir. EZLN'yi geliştirecek olan da bu ikinci kesim olacaktır.

1 Ocak 1994'te harekete geçtiklerinde dünya devrimci hareketine marksist olmayan ama anti kapitalist olan, öncü ve yönetici değil ama taban demokrasisini savunan yeni bir hareket örneğini sunarlar.

Sosyal Forum Hareketi

EZLN dünyanın neresinde olursa olsun anti kapitalist mücadele içinde olanları Chiapas'a çağırır. Burada yapılan toplantılardan sonra Sosyal Forum Hareketi doğacaktır. Sosyal Forum hareketi; değişik ülkelerde yoksulluk ve haksızlıklara karşı mücadele eden, değişik politik renklere sahip olan hareketlerin, genellikle yılda bir kez bir araya gelerek tartıştıkları, deneylerini birbirlerine aktardıkları ve gelecek için plan yaptıkları büyük toplantılar düzenler.

EZLN böylesi gelişmelerin tek nedeni değildir. Brezilya'da kent bütçesinin orada yaşayanlarla birlikte yapıldığı yerler vardır. Başka ülkelerde de kapitalist sömürüye karşı değişik eylemler yapılmaktadır. EZLN'nin hareketi bütün bu eylemler için itici bir etki yapar.

Chiapas bölgesindeki Kızılderililerin haklarını savunan EZLN (Chiapas ulusal sorunun olduğu bir bölgedir), yıllar sonra Bolivya'daki sol hükümetin de itici güçlerinden birisi olacaktır.

EZLN Chiapas'ta büyük bir toprak reformu yapar.

Bir başka kumandan Kelly bölgenin önemini şöyle anlatır:

“Toprak ve bölge iş ve beslenme kaynağı olmaktan daha fazla anlam taşır; onlar aynı zamanda kültür, topluluk, tarih, ilerleme, hayaller, gelecek, hayat ve anne demektir.”

Orası sadece yaşanan bir alan değil; bilinç, kültür ve tarih demektir.

EZLN'nin gelişmesinde iki faktör daha önemli rol oynar: hareket içinde bulunan kadınların verdiği mücadele ve kurtuluş teolojisinin etkisi...

EZLN'nin ilk silahlı eylemini de kadınlar ve erkekler birlikte gerçekleştirmiştir.

Kurtuluş Teolojisi, 1968'de ortaya çıkan ve Hıristiyanlıkla Marksizmi birleştiren bir akımdır. Camillo Torrez gibi gerilla savaşında hayatını kaybeden rahip, Nikaragua'da ilk Sandinist hükümetin kültür bakanı olan (adını şimdi hatırlayamadım) kişi, Brezilya'da şehir gerillasını başlatan Carlos Marighella'nın iki yardımcısı olan rahipler Kurtuluş Teolojisi bünyesindedir.

Vatikan'ın derhal savaş açtığı bu akım fazla gelişemedi ama yok da olmadı.

Devam edelim. Zapatistaların özerklik isteği Meksika hükümeti tarafından kabul edilmez. Bunun üzerine "izinsiz özerklik" anlayışı uyarınca beş otonom bölgede 8 Ağustos 2003'te özerklik ilan edilir. Yöneticileri rotasyon prensibiyle çalışan organlar ve kararları alan ve denetleyen kitle örgütleri kurulur. Kitle örgütleri çalışmasından memnun olmadıkları yöneticiyi her an görevden alabilme yetkisine sahiptir.

EZLN, Meksika'nın demokratikleşmesi için değişik

kampanyalar düzenler.

“Eksiklerimiz çok ama biz başka türlü politika yapıyoruz”, “çok sayıda dünyanın yer aldığı bir dünya istiyoruz” (Başka bir dünya mümkün, belirlemesi buradan çıkmıştır), “her şey herkes için” gibi saptamaları değişik ülkelerde yankı bulur.

21 Aralık 2012’de Maya takvimine göre “kıyamet günü” olacağı öngörülen günde, Chiapas’taki beş kentte 40 bin kişinin katıldığı “demokrasi, özgürlük ve adalet” temalı gösteriler yaparlar. Ordu ile aralarındaki çatışmalar küçük boyutlarda da olsa zaman zaman sürmektedir.

Chiapas’ta açılan ve bölgedeki deneyimlerin anlatıldığı okul çok sayıda ülkeden aktivistlerin uğrak yeri durumundadır.

Latin Amerika Haberleri dergisinin Ocak 2014 sayısındaki bilgi özet olarak bu kadar...

“Dönüşebilen Direniş” dergideki yazının başlığıdır.

Zapatistalar pasifist değiller ama görüşlerini olabildiğince şiddet kullanmadan hayata geçirmekteler.

Zapatista hareketi 21. yüzyılın ilk isyanı sayılabilir. Okur, 1994 yılının henüz 20. yüzyılda olmasına takılmamalıdır; tarihte yüzyıllar böyle ölçülmez.

Uzun 19. yüzyıl 1789 Fransız devrimi ile başlar ve

1914'te Avrupa'da eski düzenin yıkılmasına neden olan Birinci Dünya Savaşı ile sona erer. Kısa 20. yüzyıl ise 1914-1991 yılları arasındadır.

Birkaç yüz kişinin bir ülkede geri kalmış bir bölgede ordu ile çatışması normal olarak önemli bir olay değildir. En fazla o ülkenin basınında ve kısa bir süre belki komşu birkaç ülkenin basınında yer alır, sonra unutulup gider.

EZLN'nin zamanını gayet iyi belirleyerek harekete geçmesi, görüşleri ve eylem tarzıyla değişik bir örgüt olması, interneti iyi kullanarak amaçlarını bütün dünyaya iletmesi sonucu bu hareket, kitlesel gücünün çok üzerinde bir etkiye sahip oldu.

EZLN anti kapitalist sol hareketin doğuşunu da simgelenmektedir.

Geçtiğimiz 20 yılda çok şey oldu. Dünyanın birçok ülkesinde ATTAC'ın kuruluşu, Sosyal Forum Hareketi'nin düzenlediği büyük gösteriler, ezilen ve dışlanan herkesin kapitalizme karşı çıkabilmesi gibi olgular gelişti.

Kapitalizmle birlikte yaşarken onu sürekli geriletmek, devrimci değişimi uzun bir sürecin ürünü olarak görmek, eskiden devrim sonrasında bırakılan değişiklikleri bu süreç içinde yapmak anti kapitalist sol hareketin önemli özellikleridir.

8 Ocak 2014

DÖRT İDAM BİR TANIK

Adana Sıkıyönetim Komutanlığı 12 Eylül sonrasında dört tane idam kararı verir. Gazeteci Akın Bodur, üç gazetecilik ödülü alan çalışmasında, görevi gereği dört idamda da hazır bulunan bir kişiyle (Mustafa B. –kitapta böyle geçiyor–) söyleşi yapar. Çalışmasını idam edilenlerin arkadaşları ve aileleriyle yapılan söyleşilerle de zenginleştirir: **12 Eylül Karanlığında Dört İdam Bir Tanık**

Bu tür çalışmalar genellikle basın merkezlerinde, İstanbul ya da Ankara'dan gelen gazeteciler tarafından yapılır. Akın Bodur ise İskenderun'da çalışan bir gazeteci. Üzerine düşülürse yerelde de nelerin yapılabileceğini gösteriyor. Böyle bir çalışmayı “merkez”den gelenler zaten yapamazdı.

İdamların üçü üç devrimcinin idamı Adana'da olmuş. Serdar Soyergin HDÖ'lü, Mustafa Özenç Devrimci Yol'dan, Ali Aktaş ise DHB'li. Gaziantep'te idam edilen Ahmet Kesre ise Ülkü Ocakları'ndan.

Serdar Soyergin hakkında suçüstü hükümlerine göre yargılandığı mahkemede tek celsede idam kararı verilir. Soyergin, 12 Eylül sonrasında idam cezasına çarptırılan ilk kişidir. 14 Eylül 1980'de yakalanır, beş gün sonra hakkında idam kararı verilir, 26 Ekim 1980'de idam edilir.

Yakalandıktan sonra geçen süre sadece 41 gündür.

Serdar Soyergin ile birlikte yakalanan ve on yıl hapse mahkûm olan Ayhan Cansu, 12 Eylül sonrasındaki ilk silahlı eylemi kendilerinin yaptığını söylüyor. Hedef bir karakol, ama oraya gidilirken başka şeyler oluyor. ukobirlik'ten kavgalı olunan bir İGD'li ile karşılaşılıyor, çatışma çıkıyor ve Erdoğan Kolat lyor.

Bu bölüm biraz karşık. O dönemle ilgili edindiğim bilgilere göre, ukobirlik'te İGD'liler kısa süre önce HD'den bir sempatzanı ldryor. Erdoğan Kolat'ın vurulması bu nedenle oluyor. Kitaptaki başka bir ifadeye göre ise, o gün Erdoğan Kolat'ın vurulması söz konusu değil, ama karşılaşılınca olay kaçınılmaz oluyor. Karakola yönelik eylem yapmaya gidenlerin bu arada Erdoğan Kolat ile de hesaplaşmaları mümkün değil.

Silah sesleri üzerine olay yerine gelen jandarmayla çatışma çıkıyor ve Yüzbaşı Bülent Angın lyor. Angın'ı öldüren kurşun Süleyman Aydemir'in silahından çıkıyor. Bu bilenmesine rağmen yakalanan Serdar Soyergin olduğu için 12 Eylül'den sonra öldürülen ilk rütbeli askere misilleme olarak kısa sürede idam ediliyor. Aydemir ise sonraki aylarda İstanbul'da polisle çatışmada  kişiyle birlikte hayatını kaybediyor.

Erdoğan Kolat'ın öldürülmesi konusunun açıklığa kavuşturulmasında yarar var ve bunu da en iyi Adana'da o dönemi yaşamış olanlar yapabilirler.

Ragıp Zarakolu, **Ölümden Öte – Sol İçi Şiddeti Sorgulamak ve Aşmak** kitabına yazdığı Önsöz’de; “12 Eylül sonrasında ilk idam cezası verilen ve infaz edilen kişilerden birinin, bir başka solcuyu vurduktan sonra yakalanmış olması, son derece dramatik bir durumdu” der. Burada sözü edilen Serdar Soyergin ve yukarıda anlatılan olaydır.

Bu konuda değişik anlatımlar var. Bu anlatımlardan hangisinin doğru olduğunun bilinmesinde yarar vardır.

Serdar Soyergin’in anlatıldığı bölümün bir başka özelliği, Ali Çakmaklı’nın Adana yöresinin sola kaymasında oynadığı önemli rolden söz edilmesi. Ali Çakmaklı’nın katledilmesiyle ilgili olarak yeni bir yorum öğrendim. Bundan başka bir yazıda söz edeceğim.

12 Eylül’e kadar sol içi şiddete hep karşı çıkmış ve bundan uzak durmaya çalışmış olan bizler, 12 Eylül’den sonra bu alanda özel bir role sahip oluyoruz. 12 Eylül sonrasındaki sol içi ilk dört öldürmede biz varız. Erdoğan Kolat (planlanarak veya değil), Ali Çakmaklı, Nebil Rahuma, Müntecep Kesici. İlki hariç diğerlerinde hep aynı ismin bazen birinci bazen ikinci derecede rolü var: Mihrac Ural.

Öldürülmesi uzun süre planlanan ve bilinçli olarak özellikle hedef seçilen Ali Çakmaklı’dır. Başka bir yazıda farklı bir yorum üzerinde duracağım.

3 Aralık 2010

DÜNDEM BUGÜNE SÜRGÜNLÜK

27 ve 28 Nisan tarihlerinde İsviçre'nin Basel ve Bern kentlerinde Avrupa Sürgünler Meclisi (ASM) tarafından düzenlenen Nesrin Ulu, Ahmet Fazıl Taner ve Engin Erkiner'in katıldığı "Dünden Bugüne Sürgünlük" konulu paneller yapıldı.

İlk konuşmacı Engin Erkiner sürgünlük tarihimizin özelliklerini anlattı.

İlk özellik sürgündeki süreklilikti. Normal olarak, mesela Yunanistan örneğinde olduğu gibi, faşist bir darbe gerçekleşince çok sayıda kişi ülkeyi terk etmek zorunda kalır, cunta devrilince geriye dönerdi. Yunanistan için bu dönem 1967-1974 yılları arasını kapsar. Benzer durum daha uzun sürmüş olmakla birlikte Şili için de geçerlidir.

Bizde ise 12 Mart 1971 darbesinin ardından az sayıda sosyalist Avrupa ülkelerine gelmek zorunda kaldı ve bunların tamamına yakını 1974'te çıkan affın ardından geriye döndü. Ardından hemen yeniden sürgüne gitmek zorunda kalanlar oldu. Açılan keyfi soruşturmaların yanı sıra MHP'lilerin sosyalist aydınlara saldırması da buna etken oldu. Mesela Fakir Baykurt Almanya'ya gelmek zorunda kalırken, saldırıya uğrayan Server Tanilli yaralı olarak

Fransa'ya gelecekti.

12 Eylül 1980 darbesinin ardından ülkeyi terk etmek zorunda kalanların sayısı oldukça arttı. Bunların bir bölümü 1991'de Türk Ceza Yasası'ndaki 141. ve 142. maddelerin kalkmasının ardından –özellikle sendikacılar, öğretmenler ve bazı politik parti yöneticileri- geri dönecekti. Ama hemen ardından boşaltılan Kürt köylerinden büyük kentlere ve ardından da Avrupa ülkelerine göç başladı.

Bitmeyen sürgünlük yaşıyoruz. Ülkeden ayrılmak zorunda kalanların bir bölümü dönüyor ama hemen ardından dönenlerden daha fazlası gelmek zorunda kalıyor.

Sürgünlük tarihimizdeki ikinci özellik çeşitliliktir. Sürgün eskiden sosyalistlere özgüydü ama son yıllarda çeşitlendi. Çok sayıda Fettullahçının yanı sıra yüksek düzey bürokratların bir bölümü, barış akademisyenleri, değişik gerekçelerle işlerinden atılan ve haklarında soruşturma açılan insanlar ülkeyi terk ederek Avrupa'nın değişik ülkelerine gelmek zorunda kaldılar.

Son olarak bunlara önceden görülmeyen özelliklere sahip farklı bir kitle de eklenecekti.

Geçen yıl 250.000 kişi ülkeyi terk etmiş, AKP'nin verdiği rakam bunun yarısıdır, ikisinin ortalamasına alarak 200.000 kişi diyebiliriz. Bu sayının iç bileşimini bilmiyoruz ama yeni gelen çok sayıda insanda görebildiğimiz kada-

rıyla ilk defa politik ve ekonomik sorunu olmayanlar da küçük olmayan sayılar halinde ülkeyi terk ediyorlar. Bunlar arasında doktorlar ön plandadır. Gelenlerin gelir düzeyi orta ve daha yukarısidir. Bir bölümü evini ve arabasını satarak gelmiştir ve iki önemli gerekçe öne çıkmaktadır: “Bu ülkede artık nefes alamıyoruz” ve “çocuklarımızın iyi eğitim görmesini istiyoruz”.

Türkiye kökenli sürgünler önemli oranda çeşitlenmiş durumdadır.

ASM'nin geçen yedi yılı hakkında kısa bilgi verildi. Tartışmaların ardından ASM'nin bir kitle örgütü olamayacağına ortaya çıktığı ve asıl yönelimimizin bizim ve başka ülkelerin sürgünlük tarihlerinin özellikleri olması gerektiği sonucuna varıldı.

Sürgünün sadece terk etmek zorunda kaldığı ülkede değil, yıllardan beri yaşadığı ülkede de tarihi vardır ve bu tarih özellikle incelenmelidir.

Yakında yayınlanacak Sürgün isimli dergide de bu konudaki yazılar yer alacaktır.

İkinci konuşmacı Nesrin Ulu İsviçre'de değişen yasalar hakkında bilgi verdi. İltica yasasının yanı sıra göçmenlerle ilgili yasalar da değiştirilerek yeni kısıtlamalar getirilmiş durumdadır. Bu konuda çok sayıda kişi soru sordu ve görüldüğü kadarıyla yeni kısıtlamalar şu veya bu

şekilde herkesi etkiliyordu.

Son konuşmacı Ahmet Fazıl Taner İnterpol ile ilgili olarak bilgilendirme yaptı. AKP'nin Avrupa ülkelerindeki sürgünleri baskı altında tutmak ve hareketliliklerini kısıtlamak amacıyla çok sayıda kişi hakkında Uluslararası Yakalama Emri (Kırmızı Bülten) çıkardığı biliniyor. Taner buna karşı neler yapılabileceğini açıkladı.

Herhangi bir Avrupa ülkesinde iltica başvurusu kabul edilmiş kişi Londra'daki bir kuruluş aracılığıyla müracaat ederek interpol listesindeki adını sildirebiliyor. Bu konuda yine de dikkatli olunması gerekiyor çünkü interpol listeden çıkarsa bile üye ülkelerin bazıları listeden çıkarmayabiliyor. Bu ihmalkarlık o ülkeye giden sürgünün gözaltına alınmasına ve bir süre tutuklu kalmasına neden olabiliyor.

Bern'deki panelde önceki başka panellerde de bir oranda gördüğümüz "sürgün" belirlemesinden rahatsızlık gözlemlendi. Bu konuda defalarca açıklama yapıldı, yazılar yazıldı. En az on yıldır Avrupa ülkelerinde yaşayan bazı arkadaşların sürgün kelimesinden rahatsız olmalarının politik bir açıklaması bulunmuyor. Bu kelimeyi de ASM icat etmedi, büyük sürgünlük yaşayan ve bunun belgelerini iyi toplayan Almanlar "Exil" kelimesini kullanıyorlar ki, bu da sürgün anlamına geliyor.

Sürgün için mutlaka adli mercilerin karar vermesi

gerekmiyor. Böylesine kararlar iç sürgünler için geçerlidir. Diğerinde “Git ve şurada kal” diye karar verilmez ama gitmek zorundasınızdır.

Cumhuriyet tarihinden iki örnek verilebilir.

İlki Halide Edip Adivar’dır. Atatürk ile anlaşamayan Adivar yıllarca bir Avrupa ülkesinde yaşamak zorunda kalmıştı.

İkinci örnek İstiklal Marşı’nın yazarı Mehmet Akif Ersoy’dur. O da yıllarca Kahire’de yaşamak zorunda kalacaktı.

Bu insanlar için iç sürgünlerde olduğu gibi adli karar alınmamıştı ama gitmezlerse başlarına iyi şeyler gelmeyecekti.

Panellerde gözlenen; durum sürgünlükteki güncel gelişmeler, başka ülkelerle yapılan karşılaştırmalar ve sürgünlükle ilgili güncel gelişmelerin aktarılmasına ağırlık verilmesinin ilgiyi yükselttiğidir.

29 Nisan 2019

DÜNYA BEŞTEN BÜYÜK, İKİDEN KÜÇÜKTÜR!

Tarihini tam hatırlamıyorum ama uzun zaman olmadı; Erdoğan Birleşmiş Milletler’de yaptığı konuşmada “dünya beşten büyüktür” demişti. Kastettiği Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi’nin veto yetkisine sahip beş üyesiydi. Bunlar ABD, Rusya Federasyonu, Çin, Fransa ve İngiltere’dir. Bu beş ülkeden en az birisi herhangi bir kararı veto ettiği zaman 193 üyeli BM’den karar çıkamaz. Erdoğan bunu eleştiriyordu.

Konuşmanın öncesindeki tartışmalarla ilgili bilginiz varsa bunun Türkiye’nin Güvenlik Konseyi’ne daimi üye olmasıyla ilgili olduğunu anlayabilirsiniz. Yukarıdaki beş veto yetkisine sahip ülke dünyadaki değişen güç dengelerini yansıtmıyor ve en az beş ülkenin daha daimi üye olması öneriliyor. Bunlar: Almanya, Hindistan, Brezilya, Güney Afrika ve Türkiye’dir.

Yeni üyeler konusunda şimdilik herhangi bir gelişme bulunmuyor ama bu isteğin gittikçe daha kuvvetli savunulacağını söylemek mümkündür.

İki gün önce Birleşmiş Milletler’de Avrupa Birliği üyesi ülkelerin girişimiyle Türkiye’nin kınanmasını amaçlayan bir karar ABD ve Rusya Federasyonu’nun ortak veto-

suyla engellendi. Burada yeni olan Rusya Federasyonu ve ABD'nin Suriye konusunda ilk kez ortak tutum almasıdır. Önceki benzer oylamalarda zıt konumlarda yer alıyorlardı ve bu kez böyle olmasının nedeni iki tarafın da Türkiye ile –eleştirileri olsa bile- iyi ilişki sürdürmek isteğidir. Demek ki Türkiye bunu sağlayabilecek bir konuma sahiptir, aksi durumda başka türlü olurdu.

Gerçi BM Türkiye'yi kınasa ne olacaktı, bu da ayrı bir konudur. BM yıllardan beri Filistin konusunda İsrail'i kınar, bazı kınama kararlarını ABD veto eder ama sonuçta İsrail bunlara aldırmaz ve bildiğini okur.

Suriye'deki son durumla ilgili olarak yazabileceğim yeni bir şey bulunmuyor. Türkiye'nin etki alanının genişleyeceğini kaç kere yazdım, dahası bunu on ay kadar önce yayınlanan **Küresel İç Savaş ve Türkiye** kitabında da açıklamıştım.

Suriye konusunda sarf edilen bol miktardaki lafın ömrü genellikle birkaç gün bile sürmüyor. Her olayda yeni politik yorum yaptığınızda kendinizi yalanlamaktan başka şey yapmış olmazsınız. Buradaki yanlışın temeli olayların görüntüsüne aldanmak ve bazı temel doğruları anlamamak ya da görmemekte ısrar etmektir.

Bunlar kısaca şöyle belirtilebilir.

Birincisi; bölgeyle ilgili olarak İran'ı dışarıda tutan

hiçbir tahlil doğru olamaz. ABD'nin bölgedeki asıl sorunu Suriye değil İran'dır. Bunu hala anlamamış olan hiçbir şey anlamamıştır. Aynı saptama İsrail için de yapılabilir. İsrail'in Suriye ile asıl sorunu İran ordusunun bu ülkede konumlanmış olmasıdır.

İkincisi; Türkiye büyük güçler arasında oynayabilen ve onlar tarafından dikkate alınan alt emperyalist bir ülkedir.

Üçüncüsü; İsrail'in haricinde bölgedeki bütün ülkeler açık veya dolaylı bir Kürt devletinin kurulmasına karşıdır. Dolaylıdan kastettiğim herhangi bir bölge ülkesinin sınırları içindeki geniş özerkliğe sahip Kürt bölgesidir. Böyle bir bölge resmen devlet olmaz ama bir devletin bütün işlevlerine sahip olur.

Ortadoğu'da herhangi bir sınırın değişmesi, bölgedeki bütün sınırların sorunlu duruma gelmesi demektir. Bölgedeki bütün sınırlar yapaydır, İngiltere ve Fransa tarafından çizilmiştir. Benzer durum Sahra'nın güneyindeki Afrika için de geçerlidir.

Dördüncüsü; Trump arada bir böyle yapmasa da akıllı konuşmaktadır. Tipik politikacılardan farkı iş adamı kafasına sahip olması ve fazla açık konuşmasıdır.

“ABD Kürtlere ihanet etti” belirlemesine cevabı şöyle olmuştur: “Kürtler İslam Devleti'ne karşı bizimle birlik-

te savaştı ama biz de onlara çok miktarda silah verdik.”

Başka bir deyişle “hizmetlerini dedik” demek istiyor.

Politika g ve çıkara dayanır. Bunu hala anlamamış olanlar varsa, artık anlamasalar da olur, diyeceğim...

11 Ekim 2019

DÜNYA DEVRİMİ OLABİLİR MİYDİ?

Marx-Engels'in sosyalist devrimin ancak dünya çapında gerçekleşebileceği tezini biliyorsunuz. Gerekçeleri de kapitalist ülkelerin birbirleriyle olan yoğun bağlantılarıyla idi. Bu durumda bir ülkede gerçekleşecek devrimin kısa sürede diğerlerine yayılması kaçınılmazdı.

Dünya devrimi denildiği zaman o dönemde Batı Avrupa devrimi anlaşılıyordu. Kapitalizmin en gelişmiş olduğu bölge o dönemde burasıydı.

Fransa'da gerçekleşebilecek sosyalist bir devrim kısa sürede İngiltere, Almanya ve bölgedeki diğer ülkelere yayılabilirdi.

Marx-Engels'in bu görüşü sonraki yıllarda "devrim ancak dünya çapında olabilir" anlayışına zemin hazırlayacaktı.

Marx-Engels'in bu görüşünün fazlasıyla subjektif olduğunu belirtmek gerekir.

Buradaki subjektivizm devrimin kapitalist ülkelerde hızla yayılmasıyla ilgili değildir. Böyle bile olsa dünya devrimi olmayacağıyla ilgilidir.

Bir an için Marx-Engels'in beklentisinin gerçekleşti-

ğini varsayalım: dönemin gelişmiş kapitalist ülkelerinin birisinde başlayan ve hızla diğerlerine yayılan sosyalist bir devrim gerçekleşmiştir ve diyelim ki dönemin Batı ve Orta Avrupası sosyalist iktidar altındadır.

Buradan dünya devrimi sonucu çıkmaz. Tersine sosyalist devrim dünyanın küçük bir bölgesinde tecrit edilmiş olarak kalmak tehlikesiyle karşı karşıyadır.

Dönemin en güçlü iki kapitalist ülkesi, İngiltere ve Fransa büyük sömürge imparatorluklarına sahiptir. Bunların çok küçük bir bölümü, İngiltere-İrlanda örneğinde olduğu gibi, iç sömürgeci. Diğerlerine ancak deniz yoluyla ulaşılabilmektedir, uzaktadır.

Merkez ülkede sosyalist devrimin olması demek, sömürgeciliğin de bitmesi demektir ama buradan büyük bölümü yarı feodal ilişkilere sahip ve hatta feodalizm öncesi dönemde yaşayan sömürge halklarının da sosyalist olacakları sonucu çıkmaz.

Marx-Engels bu tehlikenin farkında oldukları için İngiltere ve Fransa'nın sömürgeciliğine pozitif fonksiyon da yüklemişlerdir. İngiltere'nin Hindistan'daki sömürgeciliği bu büyük ülkeyi kapitalizme açmakta, modernleştirmektedir. Bu ise bu ülkenin sosyalizme daha uygun duruma gelmesi demektir.

Engels de Fransa'nın Cezayir'i işgalini "In Defence of

French Imperialism” başlıkla makalesiyle savunur. Fransız emperyalizmi Cezayir’de baskı ve katliam uygulamakla birlikte, bunlar daha önce bu ülkedeki hakim sınıfların yaptıklarından daha kötü değildir ve Fransız sömürgeciliği ataerkil ilişkiler içinde yaşayan bu kapalı ülkeyi dünyaya açmaktadır.

Kapitalizmin sömürgecilik aracılığıyla da olsa kapitalizm öncesi toplumları çözmesinin savunulması söz konusudur. Bu savunu kendi başına ele alındığında “nasıl olur?” diye sorulabilir. Nedeni, kıta Avrupasında beklenen sosyalist devrimin dünya çapında yalnız kalmamasıdır.

Ek olarak, o dönemde gericiliğin merkezi sayılan Çarlık Rusyası ve Osmanlı İmparatorluğu da vardır. Avrupa’daki sosyalist devrimin 19. yüzyılın ikinci yarısında bu ülkelere de yayılacağı çok şüphelidir. Her ikisi de çok az sayıda işçiye sahip, yarı feodal özelliklerin ağır bastığı büyük imparatorluklardır.

Bağımsızlığını yeni kazanmış ABD’nin de sosyalist devrime katılacağını varsaysak bile, sonuçta dünya çapında küçük bir alanda izole olmuş bir devrim ortaya çıkacaktır. Gelişmiş kapitalist ülkelerde az çok zamandaş bir sosyalist devrim gerçekleşseydi bile, sonuçta ortaya çıkacak tablo böyleydi. Beklenen olsaydı bile devrim Batı ve Orta Avrupa ile Kuzey Amerika’da sıkışıp kalacaktı.

İngiltere’nin sosyalist olması neredeyse hiç işçinin

bulunmadığı ve feodalizm öncesi ilişkiler içinde bulunan Hindistan'ı nasıl sosyalist yapabiliriz? Aynı soru yarı sömürge, yarı feodal Çin için de sorulabilir.

Ekim devriminin dünya çapında değil ama geniş bir bölgeyi kaplayan devrim olarak böyle bir örneğe uyduğu söylenebilir.

Çarlık Rusyası geniş bir alanı (Sibirya, Kafkasya ve Orta Asya) sömürgeleştirmişti. Bu sömürgeler kara yoluyla ulaşılabilen, merkez ülkenin yanındaki iç sömürgelerdir.

Çarlık Rusyası'nda Petograd ve Moskova dışında işçi oldukça azdı.

Sosyalist devrim bu iki kentte gerçekleşti. Kırsal alanda ise yıllardan beri toprak mücadelesi veren köylülükle kurulan ittifak sayesinde devrim önce demokratik karakterde olarak geniş bir alana yayıldı. Ardından uygun dünya koşulları da değerlendirilerek sosyalist devrim geniş ülkeye yayılacaktı.

Çarlık imparatorluğu sınırları büyük oranda aynı olarak SSCB'ye dönüştü. Bir imparatorluk alanı olarak parçalanmadan büyük bir sosyalist ülkeye dönüşecekti.

Benzeri bir uygulamanın Marx-Engels döneminde ve zamandaş bir sosyalist devrimde gerçekleştirilebileceği ise çok şüphelidir.

Fransa ve İngiltere'nin sömürge imparatorlukları iç sömürgelerden oluşmadığı gibi, sömürgelerdeki işçi sınıfı da yarı feodal Çarlık Rusyası ile karşılaştırılmayacak kadar azdı.

Tarihte projeksiyon olmaz. “Şu önemli gelişme şöyle olsaydı, sonuç da böyle olur muydu” denilemez. Çünkü tarihte önemli bir olayı değiştirip diğerlerini aynı bırakmak mümkün değildir. Önemli bir olaydaki değişimin, şöyle değil de böyle olsaydının, diğer bileşenleri nasıl etkileyeceği bilinemez.

Her durumda Marx-Engels'ten alınan dünya devrimi anlayışının, onların anladığı gibi gerçekleşecek olsaydı bile, dünya devrimi olamayacağı görülebilir.

27.3.2016

DÜNYA DEVRİMİ SEYYAHLARI

Komünist Enternasyonalin küresel tarihini aktörler temelinde anlatan Reisede der Weltrevolution adlı 600 sayfalık kitabın yarısını geçtim sayılır. Küresel bir örgütlenmeye sahip olan III. Enternasyonel’de 1920’li yılların başlarına kadar Avrupa devrimi bekleniyor ve çabalar da ağırlıklı buna yöneliktir. Olmayacağı anlaşılınca sömürge ve yarı sömürge ülkelerde anti emperyalist bağımsızlık mücadelesinin desteklenmesi öne çıkıyor. Vietnam, Çin, Hindistan ve sayılabilecek diğer ülkelerde komünist partilerinin kuruluşu bu dönemde gerçekleşiyor.

Dikkati çeken dört nokta bulunuyor.

Birincisi; başlıca sömürgeci ülkelerin (İngiltere ve Fransa) komünist partilerinin sömürge sorununa yönelik ilgisizliğidir. İngiltere’de komünist hareket zayıf ama Fransa’da güçlüdür, yine de partinin konuya ilgisi -III. Enternasyonel’in ısrarına rağmen- zayıftır. Bunun başlıca nedenlerinden birisi birleşik cephe çalışması yürütülen sosyal demokratların konuyu duymak bile istememesidir. Bahsedilmeyen ama varlığı bilinen diğer neden de parti tabanının önemli kesiminin sömürgeciliği destekliyor olmasıdır.

Bunu 30 yıl kadar sonra Cezayir kurtuluş savaşı sırasında da göreceğiz. Gittikçe şiddetlenen savaş bastırmak için Fransa hükümeti Cezayir'e yeni bir sömürge valisi atar ve Meclis'te Fransız Komünist Partisi de bu atamaya onay verir. Gerekçeleri, halkın böyle istiyor olmasıdır ve bu doğrudur. Frantz Fanon'un deyimiyle "Fransa'nın parçası olarak görülen talihsiz sömürge Cezayir'in" ayrılması istememektedir.

Değişik sömürge ve yarı sömürge ülkelerin daha sonra tanınacak devrimcileri metropollere gelerek eğitim görürler. Birisi Ho Chi Minh'tir. Çin Komünist Partisi'nin Mao'dan sonraki lideri Deng Xiaoping de bir dönem Fransa'da çalışacaktır.

Sömürgecilik merkezlerinde alınan bütün önlemlere rağmen sömürgecilik karşıtı hareket örgütlenir. Örgütlenenler sömürgelerden değişik nedenlerle gelenlerdir.

İkincisi; sömürge ülkelerin devrimcileri için Avrupa'da en önemli merkez Berlin'dir. Birinci Dünya Savaşı'ndan yenilgiyle çıkan Almanya zaten az olan sömürgelerini kaybetmiştir. Ek olarak, savaş sırasında Hindistan'daki bağımsızlık yanlılarını, "düşmanın düşmanı dostumdur" anlayışıyla İngiltere'ye karşı desteklemiştir. Berlin, SSCB için iyi örgütlenilmiş bir merkez konumundadır. Almanya Komünist Partisi'nin birkaç yıl önceki bastırılan devrime rağmen halen güçlü olması, Rusya'ya yakınlık ve arada

iyi demiryolu ulaşımının bulunması diğer tercih nedenleridir.

Karl Schlögel'in Das Russische Berlin adlı 650 sayfalık büyük boy kitabını yarısına kadar okumuştum, dönüp bitirmem gerek. Bu kadar ayrıntılı araştırma yapılabilir. Moskova-Berlin arasındaki tren saatlerinden Rus yayınevlerine, Rusça gazetelerden kulüplere kadar kente geniş bir Rus örgütlenmesi bulunuyor ve Nazilerin iktidara geldiği 1933'e kadar sürüyor.

Berlin'de Enternasyonal'in dış bürosunun güçlü örgütlenmesi bulunmakla birlikte kentte bulunan her Rus devrimci değil. 1917 devriminden kaçarak bu kente gelen Ruslar da bulunuyor.

Tarih boyunca Almanya ile Rusya düşman da olsalar dost da olsalar Berlin Ruslar için önemli bir merkez oluyor.

Üçüncüsü; III. Enternasyonal'in kadroları arasında ve bunlarla bulunulan ülkenin komünist partisi kadroları arasında kadın-erkek birliktelikleri yoğun olarak bulunuyor. Ayrılmalar, eş değiştirmeler, uzaklaşıp bir daha görüşmek fırsatı bulamamalar yaşanıyor. Kadın-erkek ilişkisi oldukça serbest ve kimse için de sorun olmuyor. Çok sayıda sevgili değiştiren kişilerden birisi Dimitrov.

Komünist harekette kadınlar eşleri üzerinden ta-

nımlanıyorlar. Kadın da faaliyet içinde aktif olarak bulunsa bile erkeğin konumunu kaybetmesi kadını da faaliyetindeki etkinliğinden bağımsız olarak doğrudan etkiliyor. Komünist hareket kadın-erkek eşitliğini teorik olarak kabul ediyor, cinsler arasındaki ilişki oldukça serbest ama tamamı iyi eğitim görmüş bu profesyoneller arasında erkeklerin etkinliği yine de ağır basıyor.

Bu etkinlik kadın sayısının çok az olduğu sömürge ülke devrimcileri arasında özellikle görülebiliyor.

Son olarak; sosyalist hareketteki genel özellik, sadece örgütler arasında değil aynı örgüt içinde de –aynı düzeyde olmasa bile- çekişme yaşanıyor. Bu çekişmeyle polis tarafından sürekli izlenmek, sık yer değiştirmek zorunda kalmak, yakalanınca tutuklanmak ya da sınır dışı edilmek, bu ay burada gelecek ay başka bir ülkedeki faaliyet içinde olmak zorunda kalmak birleşince insanlar çabuk yıpranıyorlar.

Enternasyonal'in sömürge ülkelere yönelik faaliyetinin merkez koordinatörü olan Hindistanlı Roy her ülkede İngiliz polisi tarafından izleniyor ve faaliyeti engellenmeye çalışılıyor. İngiltere'ye zaten gidemiyor, Fransa'dan sınır dışı ediliyor, Berlin'de kalıyor, burada da yakalanıyor. İki de bir Moskova'ya gidip gelmesi gerekiyor ve aynı yoğunlukta olmasa bile faaliyette yer alan ABD'li eşi –daha sonra ayrılıyorlar- “yoruldum artık” diyor.

Kadın ABD'ye döndüğünde de sosyalist faaliyeti sürdürüyor ama yorulmakta haksız da değildir.

1920'li yıllarda III. Enternasyonal'in sömürge ve yarı sömürge ülkelere yönelik çalışmasında önemli bir koordinatör olan, Hindistan Komünist Partisi'nin kurucuları arasında bulunan M. N. Roy ise sonraki yıllarda Stalin ile zıtlaşacak ve Enternasyonal'den atılacaktır.

Oldukça zeki ve enerjik bir insan olarak bilinen Roy gittiği her ülkede iş yapmış. Mesela Meksika Komünist Partisi'ni kuranlardan birisidir. Bu nedenle dönemle ilgili her kitapta uzunca yer alır.

Roy, Birinci Doğu Halkları Kurultayı'nda ulusal burjuvaziyle ittifak kurulması gerektiğini savunan Lenin'e itiraz eden kişidir. Lenin'in tavrı, "bunları yaz" şeklindedir.

Lenin sonuçta –Marx ve Engels gibi- dünyanın büyük sömürgeci devletlerinden birisinin insanıydı ve sömürge bir ülkeden gelen aktif bir sosyalistin görüşlerini –kendisinininkine ters bile olsa- dinlemiştir.

Ulusal burjuvazinin kaypaklığı konusunda Roy haklı çıkacaktır.

Almanya'nın İngiliz sömürgeciliğine karşı oldukları için Hint ulusal kurtuluşçularını desteklemesi, anti emperyalist mücadelede başka bir emperyalist ülkeden pe-

kala yardım alınabilmesinin o yıllarda bile mümkün olduğunu gösteriyor.

Hindistanlı sosyalistlere ve bağımsızlıkçılara kendilerine görece serbestlik tanıyan ve bazen da destek olan Almanya ile neden iyi ilişkileri olduğunu soran olmuyor. Almanya da emperyalist ama İngiltere değil ve neden olmasın?

Bu tür kitaplar –görece yenidirler- olaylar ve teoriler temelinde değil de kişilerin faaliyetleri ve ilişkileri temelinde yazılan tarih kitaplarının önemini gösteriyor. Tarihi yapan kişilerdir ama sosyalist tarih hep büyük isimler çerçevesinde kalınarak anlatılmıştır. Lenin, Stalin, Troçki ve diğer birkaç kişi çerçevesinde kalırsanız Roy’a sıra gelmez ama bu kişi olmadan da 1920’li yıllarda sömürgecilik karşıtı hareketin örgütlenmesi yeterince anlatılamaz.

4 Mart 2021

DÜNYA GÖÇMENLER GÜNÜ

Böyle bir günde ne yazılabilir? Konuyla ilgili çok yazıldı ve bunların tekrarlanması olmamalıdır. Deneyelim bakalım:

Göçmenlik “üst isim”dir, altında başka isimlendirmeler bulunur: 1960’lı yıllarda yaşanan Almanya’ya işçi göçü gibi devletler arasındaki anlaşmayla ülke değiştirenler, açlık ve işsizlik gibi nedenlerle ülkelerini terk etmek zorunda kalan ve başka ülkelere mültecilik talep edenler, politik nedenlerle ülkelerini terk etmek zorunda kalanlar, gönüllü sürgünler (bu ülkede yaşanmaz, belirlenmesi yaparak başka ülkeye gidenler), kaçak göçmenler ya da buldukları ülkede yasal statüleri bulunmadan kalanlar...

Bu büyük ve çok çeşitli insan grubuyla ilgili son gelişmeleri belirtmekle yetineceğim.

Almanya’dan Afganistan’a sınırdışıları başlatmış durumdadır. Afganistan artık “güvenli ülke” sayılıyor. ABD ile Taliban ateşkes için anlaşılabilir ve ABD askerleri bu ülkeden çekilmeye başladı. Taliban ateşkes yaptı ama İslam Devleti (İD) bu ülkede genişliyor ve değişik eylemler düzenliyor. Ülkede halen savaş vardır ve ne oranda ge-

nişleyeceği de belli değildir. Komşu İran Şiilere karşı olan İD'ye karşı Taliban'ı desteklediğine göre durum ciddi olsa gerektir.

Almanya'da suç işleyen Suriyelilerin de Suriye'ye gönderilmesi konuşuluyor. Suriye'de savaş eski şiddetinde olmasa bile halen sürmektedir ve bu insanlar savaş bölgesine gönderilecektir.

Son on yılda dünya çapındaki mültecilikte Suriye'nin özel yeri bulunuyor. 20 milyonluk ülke nüfusunun en az dörtte biri ülke dışına çıkmak zorunda kalmıştır. Ülke içinde mülteci olanlar da katılırsa oran en az üçte birdir. Bu insanlar sadece savaştan değil despot bir yönetimden de kaçmak zorunda kalmıştır.

En büyük Suriyeli göçmen-mülteci kitlesi Türkiye'dedir (3,5-4 milyon kadar).

Suriyeliler için göçmen-mülteci belirlemesi bile yeterli değildir çünkü bu insanların geçerli bir hukuki statüsü yoktur. Beş yıldan fazla zamandır ülkede kalanlar bile halen "konuk" statüsündedir. OECD ülkeleri dışından gelenler için Türkiye'de iltica başvurusu yapmak bile mümkün değildir. Bu nedenle mülteciler için yapılabilecek en önemli iş, Türkiye'de de Fransa, Almanya vd. ülkelerdeki gibi herkes için geçerli bir mülteci yasasının bulunmasına çalışmaktır.

Böyle bir yasaya sosyalist solun bir kesimiyle CHP'nin karşı çıkacağı söylenebilir. Başka ülkelerde mülteciler ve göçmenlerle dayanışma konusunda solun değişik renklerinden örgütler ön planda iken, Türkiye'de durum böyle değildir.

Özellikle 1990 sonrasında Türkiye yoğun göç alan bir ülkedir ve “yabancıya yabancı olmaktan” hala kurtulamamıştır.

Avrupa'da ise Macaristan ve Polonya mülteci alımını reddetmeyi sürdürüyorlar.

Fransa'da polis çadırlarda kalan göçmenlere saldırdı ve yoğun şiddet kullandı.

Bir başka ülke Almanya'da ise olumlu denilebilecek bir uygulama geliyor: Covid-19'a karşı aşı kademeli olarak yapılacak ve ilk sırada 80 yaş üstü, bakımevlerinde kalan ve bunlara bakanlar bulunuyor. İkinci sırada 70 yaş üzerindeki, önceden hastalığı bulunanlar ile iltica başvurusu yapanlar ve evsizler yer alıyor. Burada akılcı bir sıralama söz konusudur çünkü virüsü almakla hasta olmak özdeş olmadığı için özellikle yaşadıkları kötü koşullar nedeniyle bünyesi zayıf düşenlere öncelik tanınması normaldir.

Türkiye'de böyle bir uygulama yapılamaz çünkü “bu ülkenin sahibi biz miyiz yoksa Suriyeliler mi?” sorusu he-

men yükselecektir.

Yunanistan adalarında yangın çıkan mülteci kamplarında durum ne oldu bilmiyoruz ama kötü olduğunu düşünmek için yeterli neden bulunuyor.

Göçmenlerin geldikleri ülkelerde örgütlenmesi konusu epeyce zor ve karışıktır. Her Şeyden nce Şunun bilinmesi gerekir: göçmenler ayrı ve hele de devrimci bir politik özne değildir. Bugün zayıflamış olmakla birlikte 20-30 yıl önce göçmenlere büyük işlevler ykleyenlerin sayısı az değildi. Bu insanların ilk işi yeni geldikleri topluma girebilmeye çalışmaktır. Toplumda radikal değişiklikler yapmayı değil öncelikle bu topluma girmeyi hedeflerler. Göçmenlerin topluma girişi, onun parçası durumuna gelmesi, parçalanmayı da birlikte getirir. Bu parçalanmanın bir bölümü geldikleri ülkeden kaynaklanırken, içinde buldukları ülkede de ayrı bir parçalanmaya uğrarlar. Trkiyelilerde yıllarca görüldüğü gibi önemli bölümü çift politik kimliğe sahiptir: Almanya'da SPD'yi, Türkiye'de açıkça sağ partileri desteklerler.

Göçmenler ya da bunların özel bir bölümünü oluşturan sürgünlerin ortak sorunlarının bulunması, bu kesimin büyük sayılar halinde bir araya gelmesini gerektirmez. Bu konuda çok sayıda ülkede harcanan çabalar önemli sonuç vermemiştir. Bir araya gelişler ortak açıklama yapmaktan, bazı eylemlere birlikte katılmaktan ileriye gitmemiştir.

Bu kesimin yaşadığı iç ayrışma “ortak çıkar” belirlemesini gittikçe zayıflatmaktadır.

Fransa bu konuda iyi bir örnektir. Göçmen hareketi –kaçak olanlarla birlikte- birden yükselir, bazen iyi haklar da elde eder, sonra dağılır. Bir müddet sonra yeni insanlarla yeni yükselme yaşar; eskilerin yenilerle çıkar ortaklığı azalmıştır. İlk kesim artık toplumun içindedir, topluma girmeye çalışmak aşaması geride kalmıştır.

Benzer durum sürgünlerde de yaşanır. Bir bölümü yeni ülkeye bir türlü uyamaz, başka bir bölüm nostaljiyle yaşar, küçük bir bölüm ise kendini yeni şartlarda geliştirir.

Bu üç kesimin geniş oranda birlikteliği neredeyse mümkün değildir.

Göçmenlik bütün alt bileşenleriyle birlikte bütün ülkelerde kalıcı ve sayısı sürekli artacak bir gerçekliktir ve bu konudaki politikaları iç ayrışmayı dikkate alarak geliştirmek gerekmektedir.

18 Aralık 2020

DÜNYA MÜLTECİLER GÜNÜ VE SAVAŞ MÜLTECİLİĞİ

Birleşmiş Milletler'in son açıkladığı rakama göre dünyada savaş nedeniyle ülkesini terk etmek zorunda kalanların sayısı artarak 80 milyona ulaşmıştır. Toplam mülteci sayısının bu rakamın oldukça üzerinde olduğu söylenebilir. 80 milyon sadece savaştan kaçarak ülkesini terk etmek zorunda kalanların sayısıdır. Ekolojik yıkım, yoksulluk, ağır baskı koşulları gibi diğer nedenler de eklendiğinde sayı yaklaşık bir rakam verilemeyecek kadar artmaktadır.

Sayı, tanıma göre belirlenmektedir. Mesela “savaştan kaçmak zorunda kalmak” ne demektir? Bazı ülkelerde yönetimler tarafından “terörizm” olarak adlandırılan düşük yoğunluklu iç savaş sürmektedir. Bu savaştan kaçmak zorunda kalanların ne kadarı mülteci kategorisine girmektedir, bilmiyoruz.

Savaştan kaçarak ülkesini terk etmek zorunda kalanların büyük çoğunluğu üç ülkeden gelmektedir: Afganistan, Suriye, Irak.

Afrika ülkelerindeki iç savaşları genellikle duymuyoruz, kaç kişi bu savaşlardan kaçarak komşu ülkelere gitmek zorunda kalmıştır, bilmiyoruz. Bu rakam sürekli

değişmektedir. Keza Kolombiya’da sürekli iç çatışmalar nedeniyle ülkeden gitmek zorunda kalanların sayısını da bilmiyoruz.

İnsanlık tarihinin değişik yaklaşımlarla anlatılması mümkündür. Bu tarih teknik ilerleme tarihi olarak da anlatılabilir, sürekli savaşların tarihi olarak da... Savaş demek aynı zamanda bu savaştan kaçmak zorunda kalanlar demektir. İnsanlık tarihi mültecilik ve sürgünlük temelinde de anlatılabilir.

Sürgünün mutlaka kitlesel olması gerekmez. Mesela Platon ile birlikte ilkçağın büyük filozofu sayılan Aristoteles, Makedonyalı olması nedeniyle hayatı tehlikeye girdiğinden Atina’yı terk etmek zorunda kalır. Keza karşılaşılabilecekleri ağır hapis cezaları nedeniyle ülkeyi terk etmek zorunda kalan barış akademisyenleri de aynı kategoridedir. Birkaç bin kişi dünya çapındaki mülteci ve sürgün sayısında önemli değişikliğe neden olmaz.

Savaş nedeniyle ülkesini terk etmek zorunda kalanları en fazla alan iki ülke Türkiye ve Almanya’dır. Buradaki “en fazla” sayı anlamındadır. Gerçekte ise bu sayının nüfus oranına göre ölçülmesi gerekir. Nüfus oranına bakıldığında Lübnan ve Ürdün Suriyeli mültecileri en fazla alan ülkeler durumundadır. Ek olarak İsveç de sayılabilir.

Afganistan, Suriye ve Irak’ta, savaşın en fazla mülteciye neden olduğu bu üç ülkede, savaşın sona doğru yak-

laştığı söylenemez. Afganistan'da Türkiye'nin Kabil hava alanının korumasını üstlenmesinin bir başka anlamı, bu ülkeden ve İran üzerinden geçerek Türkiye'ye daha fazla savaş mültecisi gelecek demektir. Türk Hava Yolları'nın Kabil'e haftada on sefer yapmaya başlaması, bu ülke ile Türkiye arasındaki ilişkinin değişik alanlarda artacağına göstergesidir. Savaşla birlikte iş imkanları da artacaktır.

Afganistan, Irak ve Suriye'den gelen savaş mültecilerinin tamamına yakını Müslümandır ve Çekya, Polonya, Slovakya ve Macaristan gibi ülkeler bunları kabul etmektedir.

Bu ülkelerden gelenlerin bir bölümü çok zor şartlar altında Yunanistan'da kamplarda yaşamaktadır.

Emperyal amaçları olan, bu bağlamda dünyada nerede savaş varsa oraya koşan, sınırlarını fiili olarak genişleten Türkiye gibi bir ülkenin kapılarını mültecilere –diğer ülkelere oranla- daha fazla açması kaçınılmazdı. Klasik sömürgecilik çağı geride kaldı ama o çağın önde gelen İngiltere ve Fransa gibi ülkelerinin özelliklerinden birisi de işgal edilen ülkelerin insanların Londra, Paris gibi merkezlere dolmaya başlamasıdır. Bu bağlamda İstanbul'un Kahire ve Beyrut'u geride bırakarak Arap diasporasının dünya merkezi olması şaşırtıcı değildir.

Savaş mülteciliği ilkçağdan beri vardır. Her çağın mülteciliği dönemine özgüdür. Mesela haçlı seferlerini

düşünün... Avrupa'dan başlayan ve Kudüs'e kadar sürekli savaşarak, yenerek ve yenilerek, katliamlar yaparak ve yağmalayarak giden çok sayıda asker aynı zamanda çok sayıda savaş mültecisi demektir. Bunların sayısını tahmin etmek bile zordur.

Dünya çapında insanların hayat şartlarını iyileştirecek önemli değişiklikler olmadığı sürece mültecilik sorunu bazen azalarak bazen artarak sürecektir.

20 Haziran 2021

DÜNYA SAVAŞ GÜNÜ

Yarın 1 Eylül... 1939 yılında bugün Almanya'nın Polonya'ya saldırması üzerine Fransa ve İngiltere Almanya'ya savaş ilan etmişler ve İkinci Dünya Savaşı başlamıştı.

Savaşın başladığı bu gün daha sonra Dünya Barış Günü ilan edilmiştir.

Adı böyleydi ama sonraki yıllarda barışı hiç aramayın...

Nazi Almanyası politik, askeri, kültürel, toplumsal örgütlenme yönlerinden incelenmesi yıllardan beri süren, bu konuda sayısız yapıt yayınlanmış bir dönemi kapsar. Buna Nazilerin iktidara geldiği 1933 ile Almanya'nın kayıtsız şartsız teslim olduğu 1945 arasındaki dönem de diyebiliriz ama Nazizmin incelenmesi bu döneme sıkıştırılmaz. 1918-1933 arasındaki Weimar Cumhuriyeti'nden başlamalıdır bu inceleme... Bu konuda epeyce okudum ama okuduklarımın herhalde on katı kadar da okunması gerekenler bulunuyor.

Bu yazıda konuya tek yönden yaklaşacağım: komünistlerin büyük aymazlığı.

Birkaç yıl önce Die Zeit adlı haftalık gazete tarafından yayınlanan tarih dergisindeki fotoğrafı gördüğüm zaman şaşırmıştım. Demokratik Almanya Cumhuriyeti'ndeki Almanya Sosyalist Birlik Partisi'nin ikinci genel sekreteri olan Walter Ulbricht ile Joseph Göbbels'in Naziler iktidara gelmeden önce yapılan bir panelde çekilmiş fotoğrafları vardı. SBKP'den sonra dünyanın ikinci büyük komünist partisi olan Almanya Komünist Partisi o yıllarda Nazilerin partisi NSDAP'yi (Almanya Ulusal Sosyalist İşçi Partisi) "sınırlı anti kapitalist" olarak görüyordu çünkü Naziler sadece Yahudi burjuvazisine karşıydı, gerçekte bütün burjuvaziye karşı olunması gerekiyordu.

NSDAP bir gençlik ve taban hareketiydi. Almanya'da ekonomik kriz ve işsizliğin zirve yaptığı yıllarda komünistler kendilerini tek iktidar alternatifi olarak görüyordu. Başka türlü de olamazdı zaten... Ekonomik kriz vardı, işsizlik büyüktü ve komünistler örgütlüydü...

NSDAP komünistleri ve sosyal demokratları hem sandıkta hem sokakta yenerek iktidara gelecekti.

1920'li yılların sonlarında Max Horkheimer ve Eric Fromm ilk sosyolojik anket çalışması sayılan bir çalışma yapmışlar ve işçi sınıfında belirgin olarak otoriteye duyulan özlemi saptamışlardı. Nitekim Naziler de işçiler arasından ve hatta komünist partisi militanlarından bile ta-raftar bulacaktı.

Nazilerin iktidara gelmesinin sorumlusu olarak Stalin ve III. Enternasyonal gösterilir ama bu epeyce abartılı bir saptamadır. Sosyal demokrasinin “sosyal faşist” olarak görülmesi ve ittifak yapılmaması Nazilere iktidar yolunu açmıştır bu saptamaya göre...

Unutulmasın ki Almanya komünistlerinin iki tanınmış önderi Karl Liebknecht ve Rosa Luxemburg 1919’da sosyal demokratların onayıyla öldürülmüştü. Komünistlerin bunu unutmaması ve sosyal demokrasiyi esas tehlike olarak görmesi bir yerde normaldir.

Ek olarak, Stalin ve III. Enternasyonal sosyal demokrasiyi böyle görüyordu diye güçlü Alman komünistlerinin de buna uyması şart mıydı? Zaten hem Stalin ve hem de III. Enternasyonal Alman komünistlerinin fikirleri uyarınca böyle düşünmüşlerdi. Alman komünistlerinde başka fikirler yok değildi ama bunlar yeterince güçlü olsaydı zaten dışarıdan böyle bir dayatma olmazdı. Olsaydı bile buna uymayabilirdiniz.

Çin Komünist Partisi ulusal burjuvaziyle ittifak konusunda önce III. Enternasyonal ve Stalin’i dinler ama Çan Kay Şek önderliğindeki Kuomüntang’dan büyük darbe yiyince bu çizgiyi terk eder.

Demek ki yapılabiliyormuş...

Nazilerin iktidara gelmesinde esas sorumluluk Al-

manya komünistlerindedir, onların yeniyi tanımamalarında ve aymazlıklarındadır.

1920’li yıllarda Karl Korsch “komünistlerin karşı devrim teorisi yoktur” demişti. Kendini sürekli yenileyen gericiliği anlayamazlar ya da çok geç anlarlar.

Bunun son örneği 1970’li yıllarda neo liberalizmin yükselişidir ve çok geç anlaşılabilmiştir.

1960’lı yıllarda sosyalist ülkelerdeki iç tartışmaları büyük oranda okudum. Bir taraf kapitalizmin kaçınılmaz olarak çökeceğinden söz ederken, diğer taraf ise “öyle ama üçüncü sanayi devrimi gerçekleşiyor” diyordu. Üretim bilgisayarlaşması bu devrimin temeliydi ve o dönemki komünistlerin büyük çoğunluğuna göre kapitalizm üretim araçlarında büyük yenilenme yapmak kapasitesine sahip değildi, bunu yapamazdı.

Ne çare ki yapılacak ve ardından üretim araçlarının geliştirilmesi konusunda kapitalizmden iyice geride kalan sosyalist ülkeler çözülmeye başlayacaktı.

Aklıma 1987’de Ekim Devrimi’nin 70. yılında Moskova’da Kızıl Meydan’daki bir dükkan geldi. Ne almıştım hatırlamıyorum ama satıcı kadının tellere dizili renkli boncuklarla büyük hızla hesap yapmasına şaşırmıştım. Hesap makinesi yoktu.

1985’te Dünya Gençlik Festivali’ne katılmak üzere

Sol Birlik çerçevesinde bir heyetle Moskova'ya gittik. Havaalanında hepimizin fotoğrafını çekip festival için kimlik verdiler. Dört tane memur 60 kişiye kimlik yapmak için neredeyse altı saat harcadı. Aynı işi Almanya'da iki saatte bitirirlerdi.

Daha sonra bunu yazdım. Sosyalizmin geleceği hiç iyi görünmüyordu. Emek verimliliğinde kapitalist ülkeleri geçmek hedeflenmişti ama bu hayalden başka bir şey değildi. Parti ayağa kalktı, böyle bir şey olamazdı!

Nasıl olamaz, gördüğüm başka nasıl yorumlanabilir?

Bu işte bir yanlışlık var!

İnsanlar inanamıyordu ve bu sadece Sovyet yanlıları için geçerli değildi. Arnavutluk için ne efsaneler anlatılırdı ve biraz uyanık olanlar gidip Arnavutluğu görünce Enver Hocacılıktan vazgeçiyordu.

Gerçeği sürekli olarak reddetmek ve kafasındakini gerçeğin yerine koymak çok sayıda komünistte düzelmesi neredeyse imkansız bir saplantı durumundadır.

Daha önce yazdım diye hatırlıyorum ama tekrarlayayım...

Yirmi yıl kadar önce Frankfurt'taki üniversitede tanınmış bir devlet teorisyeni olan Joachim Hirsch emek-

li oldu. Değişik ülkelerde öğretim üyelerinin katıldığı ve katılmanın serbest olduğu bir sempozyum yapıldı. ODTÜ’den de gelenler vardı, tartışmalar İngilizceydi.

Söz alıp kısaca konuştuğumda “sosyalizmden kapitalizme geçiş” kavramını kullandım.

Arada ODTÜ’den gelenlerden birisi “Böyle bir kavram olabilir mi?” diye sordu.

“SSCB eskiden sosyalist idiyse, şimdiki Rusya Federasyonu da kapitalist, öyle değil mi?”

“Evet.”

“Bunun adı sosyalizmden kapitalizme geçiş değil midir?”

“Böyle bir kavram olabileceğini hiç düşünmemiştim.”

Ben de şaşırđım ama başka ne diyeyim?

“Çağımız kapitalizmden sosyalizme geçiş çağıdır” saptaması kafalarımızda o kadar yer etmişti ki, gözümüzün önünde olmasına ve aradan neredeyse 20 yıl geçmiş olmasına rağmen tersini düşünemiyorduk.

Tekrar başa, nazizme dönecek olursak...

Dini neredeyse hiç kullanmadan Nazilerin büyük örgütlenme becerisine dikkat etmek gerekir. Müthiş bir

kadroları vardı, burası açık.

Propaganda yöntemlerine büyük yenilik getiren Göbbels nereyi bitirdiği belli olmayan birisi değildi, doktora yapmıştı. 20. yüzyılın büyük filozofları arasında sayılan, Sartre ve Foucault'nun birey konusundaki görüşlerinden yararlandığı Martin Heidegger Nazilere oldukça yakındı. Fizikte de oldukça iyiydiler. Parçacık mekaniğinin kurucularından Werner Heisenberg nazi olmamıştır ama dönemin Almanyasında kalmış ve çalışmıştır.

İlk roketi yapan (V1 ve V2 ile Londra'nın bombalanması), yıldırım savaşını bulan, savaşta zırhlı birliklere yepyeni fonksiyonlar yükleyen Nazilerdir.

Bizdeki MHP ve benzeri partilerle hiç karşılaştırılmaz...

Düşmanı izlemek ve anlamak gerek...

Aksi durumda sürekli zafer türkülerıyla sadece kendinizi kandırırsınız...

31 Ağustos 2019

DÜNYAYA DIŞARIDAN BAKMAK

Bugün, 12 Nisan 2018, uzaya ilk insanın, Yuri Gagarin'in Vostok-1 adlı uzay aracıyla gönderilmesinin 57. yılıdır. Gagarin'den önce SSCB içinde köpek bulunan değişik uzay araçlarıyla denemeler yapmış ve tamamı başarısızlıkla sonuçlanmıştı. Bu nedenle Gagarin gitmeden önce, "Uzaya giden son köpek mi yoksa ilk insan mı olacağımı bilmiyorum" demişti.

Esprili bir adamdı.

Uzaya gidip döndükten birkaç yıl sonra bir savaş uçağını kullanırken kaza sonucu yanındaki pilotla birlikte hayatını kaybedecektir.

Aradan geçen 57 yılın ardından uzay yolculuğu artık klasik duruma geldi. Eskiden sadece ABD veya SSCB astronotları uzaya giderken bir süreden beri uzay ekipleri çok uluslu duruma geldi. Hatta ABD ve Rusya Federasyonu'ndan astronotların birlikte uzay seyahati bile gerçekleşti. Uzayda kalma süresi de eskisine göre oldukça uzadı. İlk defa aya insan gitti, oraya iniş yaptı ve geri döndü.

Şimdi Mars'a insan gönderilmesi planlanıyor. Uzaya yolculuk sınırına ulaşmış bulunuyor. Bu durum iki bağlamda incelenebilir.

Birincisi: insansız uzay araçlarının gönderilmesidir. Bunlar bir çeşit gözlem ve bilgi toplama araçlarıdır. Çektikleri çok sayıda fotoğrafı dünyaya ileterek çok uzaklardaki uzay cisimlerinin yapısı hakkında önemli bilgiler verirler. Son olarak güneş sisteminin sonuna kadar gidecek olan bir uydu yıllar önce fırlatılmış ve temas kesilmeden önce gönderdiği son sinyallerle önemli bilgiler vermişti.

Bu araçları her yere gönderebilirsiniz. Onların gittiği her yere insan veya herhangi bir canlı gönderilemez. Mesela güneşe yakın olan gezegenlerde –diyelim Merkür– sıcaklık çok yüksektir.

İkincisi: zaman faktörüdür. Evrenin derinliklerine yapılacak yolculuklarda bilinen en büyük zorluk, Einstein'ın özel görelilik kuramı uyarınca hiçbir cismin ışıktan daha hızlı gidemeyeceğidir. İçinde bulunduğumuz galaksinin, Samanyolu'nun sınırına kadar gitmek bile çok uzun zaman alacaktır. Bir canlının bu kadar uzun zaman uzay kapsülünde bulunması mümkün değildir. İnsansız uzay araçları bu konuda daha avantajlıdır ama zaman sınırı onlarda da ortaya çıkmaktadır. Güneş sisteminin kıyısına kadar gidebilirsiniz ama galaksimizin sınırına kadar gidebilmek mümkün değildir. Rakamı tam hatırlamıyorum ama yaklaşık 100 bin yıl gereklidir.

Evrenbilim ya da eski adıyla astronomi büyük oranda gözlem bilimi durumuna geldi. Gözlem araçlarındaki

büyük gelişme uzak gök cisimleri hakkındaki bilgimizi büyük oranda artırdı. Çok uzakları öğrenmek için oralara gidebilmek gerekli değil... İnsanlar bunun için dünya çevresinde dolaşan gözlem istasyonları kurdular. Bu istasyonlar dünyadakilere göre daha net gözlemler yapıyorlar çünkü atmosferin emici ve saptırıcı etkilerinin dışında çalışıyorlar.

Hubble teleskopunun dünya çevresindeki yörünge-sinden muhteşem uzay fotoğrafları ve bununla birlikte değeri ölçülemeyecek düzeyde bilgi ilettiğini biliyoruz. Hubble tekniği aşıldı, yerini yenileri alıyor.

Hubble evrenin genişlediğini bulan bilim adamının adıdır.

Ludwig Wittgenstein ile ilgili kısa bir metin yazmış ve felsefeye yaklaşımını Hubble örneğini vererek eleştirmiştim. Wittgenstein'a göre felsefede bazı sorular anlamsızdır çünkü cevaplandırılmaları mümkün değildir, dolaşısıyla sorulmaları da gerekli değildir.

Sorunun cevabının bugün olmaması gelecekte de olmayacağı anlamına gelmiyor.

Yüz yıl önce “evrenin sınırı var mı?” sorusu anlamsızdı çünkü o günün bilim ve teknik gelişme düzeyinde cevaplandırılması mümkün değildi. Evren sınırsız ya da sonsuz kabul ediliyordu. Hatırlarsanız Engels de “Doğa-

nın Diyalektiği”nde bunu savunur.

Hubble’dan beri biliniyor ki evren sonsuz ve sınırlıdır. Bunu günlük görüntülerle belirlenmiş kafanızda canlandıramazsınız, matematikte seriler kuramının bilinmesi gerekmektedir.

Evren sonsuzdur ve genişlemektedir yani sınırlıdır. Nereye doğru genişliyor dersiniz şişirilen balon benzetmesinden hareketle kendi gelişme alanını kendisi yaratmaktadır.

Gagarin 57 yıl önce dışarıdan dünyaya bakmıştı. Aradan geçen zamanda uzaya o kadar çok insan gönderildi ki bu dışarıdan bakış kanıksandı. Daha uzaklara gidilebilecek mi?

Mars mümkün olabilir ama daha ilerisi şu anda mümkün görünmüyor.

İnsanlı ve insansız uzay araçlarıyla gidilebilecek uzaklık konusunda ışık hızıyla ilgili sorunu çözmek gerekiyor. Işık hızından düşük hızlarda gidilebilecek uzaklık bellidir.

Çözülebilir mi, bunu da bilmiyoruz.

12.4.2018

DÜŞÜNCELER (1)

Böyle bir başlık attım ama ikincisini ne zaman yazacağımı şu anda bilmiyorum.

Eskiden felsefeden pek hoşlandığımı söyleyemem. Felsefenin sadece madde ve maddenin hareket yasaları bölümünü severdim, gerisiyle ilgilenmezdim. Bu bölüm de bildiğiniz gibi idealizm-materyalizm ve diyalektik materyalizmle ilgilidir.

Sosyalist olan herkes gibi ben de Politzer'in Felsefenin Başlangıç İlkeleri kitabını okumuş ve ardından da -büyük bir sabırla- aynı yazarın Felsefenin Temel İlkeleri adlı kalın kitabını bitirmiştım.

İki kitaptan da hiç hoşlanmadığımı hatırlıyorum. Nedeni, materyalizm ve diyalektik materyalizm konusunun bence oldukça ilkel anlatımıydı.

Konu üniversite yıllarımda hayli ilgimi çektiği için Türkçe ve İngilizce çok sayıda kitap okudum. 20 yaşına gelmeden önce okuduğum Adnan Adıvar'ın Tarih boyunca Bilim ve Din adlı kalın kitabı beni ateist yapan kitaptır, diyebilirim. Belirli bir ön hazırlık vardı tabii ve bu kitap da

üzerine geldi.

“Madde nedir, nasıl tanınabilir ve hareket yasaları nelerdir” konusu o yıllarda fazlasıyla kafamı kurcalardı. Sonra başka konular araya girdi. Ekonomi, tarih, politika öğrenimi derken bu konu geride kaldı. İlgim yine de sürdü. Özellikle atom fiziği konusunda...

Teorik kimyada yüksek lisans yaptığım için konu hakkında hayli bilgi sahibiydim (teorik kimya; kimya, fizik ve matematik karışımıdır).

1980’li yılların başında Cumhuriyet’in Bilim ve Teknik Eki’nde okur mektuplarından birisi ilgimi çekti. Hapishaneden bir okur yazıyor ve mektup köşesini yöneten kişiye “parçacık mekaniğinin felsefesi” hakkında bazı sorular soruyordu. Sorulan sorudan kişinin konuyu bilmediği anlaşılıyordu. Bir konu hakkında soru sorduğunuz zaman, o konu hakkındaki bilginizi de ortaya koyarsınız.

Soruyu sorana bir öğretim üyesi şu içerikte bir cevap vermişti: Önce hapishanenin zor koşullarında böyle bir konuyla ilgilenilmesinin önemine işaret ediyor ve arkasından, “Siz bir konuyu öğrenmeden felsefesini öğrenmeye çalışıyorsunuz; bu olmaz!..” diyordu.

Çok doğru bir belirlemeydi. Diyebilirsiniz ki, bu belirleme neden bu kadar önemli olsun, bilinen bir şey: Bir konunun kendisini bilmeden felsefesi öğrenilmez ve ya-

pılmaz. Böyle diyorsunuz ama tersine o kadar çok örnek var ki...

Marksist felsefecilerin bu konuda maşallahı vardır diyebilirim!

Materyalizm ve diyalektik materyalizmi öğrenmişler ya, artık her konuda fikir yürütebilirler ya da herhangi bir somut konuyu öğrenmeleri gerekmez.

Demokratik Almanya Cumhuriyeti'nin (DAC) önde gelen bilim insanlarından birisi Robert Havemann'dır. Fiziksel kimya profesörü olan Havemann bir süre sonra DAC bilim insanları arasında diyalektik materyalizmin neden ciddiye alınmadığını merak eder. Sosyalist ülkelerin bilim ve kültür yönünden en ileri ülkesi olan DAC'desiniz ve marksist felsefe bilim insanları tarafından ciddiye alınmıyor; neden acaba?

Havemann bunun nedenini Rusçadan Almancaya çevrilen felsefe kitaplarında görür. Rus felsefecileri görelilik teorisi, parçacık mekaniği gibi konularda açıklayıcı felsefi yapıtlar üretmekte ve diyalektik materyalizmin bu konuları açıklamakta ne kadar yetkin olduğunu ortaya koymaktadırlar.

Alman fizikçiler bu kitapları ciddiye almazlar, çünkü yazan felsefeciler konuyu bilmeden felsefesini yapmaya kalkmaktadırlar.

Einstein'ın özel ve genel görelilik kuramına başlanğıçta şiddetle karşı çıkan bu ve benzeri diyalektik materyalistler, sonradan kendilerine göre bir açıklama yolu bulmak zorunda kaldılar. Ardından da fiziğin büyük devrimlerinden birisi olan parçacık mekaniğine yöneldiler, ama konuyu bilmeden felsefesini yapmaya kalkınca, konuyu bilenlerin gözünde komik ve ciddiye alınmaz duruma düştüler.

Eğer 20. yüzyılda fiziğin iki büyük devriminin, görelilik kuramı ve parçacık mekaniğinin felsefesini yapacak isen, önce üniversite düzeyinde fizik öğreneceksin. Önce konuyu bileceksin, arkasından felsefesini yapabilirsin.

Basit bir kural gibi görünüyor ama marksist felsefeciler genellikle tersi yönde hareket etmişlerdir.

Uzun zamandan beri marksist felsefecilerin tutucu insanlar olduklarına inanırım. Yeni buluşlar teoriyi zorluyorsa, o buluşların yanlış olduğunu düşünürler. Teoriyi gözden geçirmeyi, yeniden düzenlemeyi düşünmezler; tersini düşünürler.

Benzeri bir durumu 25 yıl kadar önce evrenin başlangıcı konusunda da yaşamıştık. Engels, Doğanın Diyalektiği'nde evrenin başlangıcı ve sonu olmadığını belirtir. O dönemde bilimin inancı da böyledir.

20. yüzyılın ortalarında astronomik gözlemler sonu-

cu galaksilerin birbirlerinden uzaklaştıkları saptanın ya da evren genişlemektedir. Bu, 20. yüzyılda evrenbilimdeki büyük buluşlardan bir tanesidir. Evren genişliyor ya da evrenin değişik parçaları (yıldızlar, galaksiler vd.) gittikçe birbirinden uzaklaşıyor ne demektir?

Filmi geriye sarın; bu parçalar çok uzun yıllar önce birbirlerine çok yakınlardı ve hatta yüksek bir yoğunluk halinde küçük bir alanda bulunuyorlardı ve büyük bir patlamanın ardından evren oluştu demektir.

Filmi geriye sararsanız, başlangıçta büyük patlama var anlamına gelir ya da evrenin bir başlangıcı vardır.

Bu konu, Türkiye'dekiler de dahil Marksistler arasında büyük tepki topladı. Bu, emperyalizmin bir oyunuydu! Materyalist felsefeyi geçersizleştirmek için bu numaralara başvuruluyordu falan filan...

Senin başka bir açıklaman var mı, yok!

Değişik ihtimaller de olabileceği üzerinde duruluyordu ki, kuşkusuz değişik ihtimaller vardır ama en büyük ihtimal evrenin başlangıcının olmasıdır. Evrenbilimde daha da ileriye gidilip, büyük patlamanın uzayın derinliklerindeki sesi bile bulundu.

Papalık durur mu, hemen bir açıklama yaparak büyük patlama kuramının Katolik öğretisiyle uyum içinde olduğunu açıkladı. Büyük patlamayı Tanrı yapmıştı!

Papalık akıllı ne de olsa, bizdeki Fettullahçılar, Refahçılar ya da AKP’li imamlar gibi cahil değil. “Kuran’da yazıyordur, başka bilgiye gerek yoktur” diye düşünmüyorlar.

Papa 6. Jean Paul 1988’de Vatikan’da büyük bir evrenbilim kongresi düzenler. Bu kongreye çağrılanlar arasında Stephan Hawking de vardır. Papa, evrenbilimcilerden, “büyük patlamadan önce ne olduğunun araştırılmamasını” rica eder. Akıllı adam ne de olsa, tehlikenin nerede olduğunu görüyor.

(O yıllarda Yöneliş adlı bir dergide konuyla ilgili bir yazı yazmıştım. Dergi bir köşede duruyor mu, bilmiyorum. Bulabilirsem bu yazıyı da yayınlarım.)

Bilim bu, durur mu? “Evren büyük patlamayla oluşmuş ise, büyük patlamadan önce ne vardı ve bu patlama neden oldu?..” soruları araştırılacaktır.

Konuya başka bir yazıda devam edeyim.

“Bu arada marksist bilim insanları ve felsefeciler ne yaptılar” dersiniz, sürekli olarak yeni keşiflerin aksini iddia ettiler, ama herhangi bir sonuca ulaşamadılar. Büyük patlama görüşü evrenin oluşumu konusunda kendini kabul ettirdi.

Denilebilir ki, ileride bu görüşün doğru olmadığı ortaya çıkabilir ve başka bir açıklama bulunabilir. Kuşkusuz

bulunabilir, ama bulunamayabilir de...

Şu anda çok sayıda gözlemle de doğrulanan görüş budur ve en azından şimdilik bunu kabullenmek zorundasınız. Engels'in bu konuda ne söylediği de kimsenin umurunda değildir.

Yüz yıl önce o günün bilimsel gelişme düzeyinde yapılmış bir belirlemeyi, Engels söyledi diye bugün de geçerli saymak, tutuculuk değil de nedir?

23 Temmuz 2013

DÜŞÜNEN BEDEN

Başlık çoğunuzun garibine gidecektir. Yıllarca düşünmenin beyinle sınırlı olmasına alıştık ama yaklaşık 30 yıldır artık böyle değildir. Düşünmenin bedenle, başka insanlarla ve çevredeki eşyalarla birlikte gerçekleştiğini daha önce çeşitli örneklerle açıklamıştım. Bedenin düşünmenin parçası olması okudukça hayli ilgimi çekti. Örneklerle anlatmak en iyisidir.

Daktilo kullanılan dönemi hatırlarsınız; gerçi hatırlamasanız da olur, bunun yerine bilgisayar klavyesini düşünün. Klavyede on parmak yazmayı öğrenmek için belirli bir yöntem vardır. Klavye bölümlere ayrılır ve her bölüm için bir parmak görevlendirilir. Diyelim sağ elin işaret parmağı şu harfler ve özel işaretlere basmakla görevlidir. Uzun süren denemelerin ardından on parmakla yazmak öğrenilir.

Yazarken klavyeye değil metne bakarsınız. Siz gözlemlerinizi metni okurken parmaklarınız yazar. Parmaklar okunan metne göre neredeye basacağını biliyor. Bunu yaparken düşünmezsiniz, düşünürseniz yanlış yaparsınız.

Aynı yöntem piyano çalma konusunda da uygulanır.

Başka bir örneği trafikten verelim...

Araba kullanırken beklenmedik bir durum ortaya çıkabilir. Hemen tepki göstermeniz gerekir. “Ne yapmam gerekir?” diye düşünürseniz artık çok geç olmuştur. Düşünme zamanı yoktur. Beden hem eskiden aldığı şoförlük eğitimi ve araba sürülürken kazanılan tecrübeler temelinde hemen tepki gösterir. Beden tecrübe kazanmışsa doğru tepki gösterecektir.

Benzer durum spor müsabakalarına katılanlar için de geçerlidir. Bedenin hareketleriyle eskiden beri öğrenilenlerin hatırlanması arasında akışkan bir süreç vardır. Sporcu düşünmez, otomatikleşmiştir ya da beden ne yapacağını bilir. Düşünürse kaybeder. Sporcu formsuzluğu bedeninin ne yapacağını hatırlamaması nedeniyle ortaya çıkar. Sporcu yarışta düşünemez, düşünürse yapamaz.

Daha iyi öğrenmek için bedeni kullanmak gibi bir yöntemin olacağı hiç aklıma gelmezdi.

Daha iyi anlatmayı biliyordum, anlatırken konuya uygun beden dili kullanırsınız. Ek olarak karşınızdakinin ne yapacağını beden dilinden anlayabilirsiniz.

Hipokrat milattan önce 300 ya da 400’lü yıllarda “sağlık bağırsaklarda başlar” demiş ve son derece doğru söylemiş. Bağırsakların iyi çalışması sağlıklı bedenin göstergelerinden birisidir. Ama hafıza ve zeka ile bağırsakların ilişkisini yeni öğrendim diyebilirim. Bağırsaklarda belirli bakterilerin varlığı zihni değişik yönlerden etkili-

yor, performansını yükseltiyor. Bu etki düşünülerek bulunmamış, tıp dünyasının açıklamasıdır. “Bağırsak ikinci beyindir” belirlemesi bu nedenle yapılır.

Eskiden “kalbe giden yol mideden geçer” diye bir söz vardı, buna “beyine giden yol da bağırsaklardan geçer” diye eklemek gerekir.

David Sudnow adlı öğretim üyesinin “Ways of the hand” kitabını okuyorum. Okuduğum metinlerde bu kiptan alıntılar görünce ilgimi çekmişti, Amazon’un ABD’deki şubesi üzerinden ısmarladım, geldi.

Yazar ellerinin eğitimiyle piyanoyla nasıl caz çalmasını öğrendiğini anlatıyor.

Kitabı ısmarlarken rastlantı sonucu başka bir şey daha gördüm: ABD’de “Geleceğe Dönüş” kitabı var, fiyatı 16 Dolar!

Fena halde şaşırđım ama güzel yani...

16 Mart 2019

DÜŞÜNMEKTEN VE ÖĞRENMEKTEN KORKMAK

“Bir kafa ne kadar doğruya dayanabilir, ne denli doğruyu göze alabilir?”

Nietzsche'nin Ecce Homo'daki bu sözü sanki sosyalizmin tarihi için sorulmuş gibidir.

Paris Komünü'nün yenilgisinin yıldönümünde Komünçülerin hatırlanmasına diyeceğim yok ama aynı hatırlamanın fazlasıyla neredeyse 30 yıl önce tarihe karışan reel sosyalizm için de yapılması gerekiyor. Kendilerine sosyalist diyen insanlar bu gerçeği Paris Komünü'nün onda biri kadar bile hatırlamaktan kaçıyorlar. Unutmak istiyorlar ve sanıyorlar ki başarıp da unutulursa eğer, olan olmamış olacaktır. Bu durumda kaçınılmaz olan geçmişte yaşananın neredeyse aynısını tekrarlamaya çalışmaktır. Teori ve pratiklerini değiştirdiklerini sanıyorlar ama makaj değişikliğinden başka yaptıkları bir şey bulunmuyor.

Reel sosyalist ülkelerde, somutlarsak Demokratik Almanya Cumhuriyeti'nde, o zamanki adıyla Çekoslovakya'da, Bulgaristan'da ve diğerlerinde sokaklara dökülerek mevcut rejimi protesto eden yüzbinlerce insan işçi ve emekçi değil miydi? Bu insanlar en az kırk yıldan beri reel sosyalizm koşullarında yaşamamışlar mıydı?

İsimleri sayarken Polonya'yı sonraya bıraktım. Polonya'da militan bir sendika olan Dayanışma'da örgütlenen tersane işçileri hem işçilerin geri kalanıyla hem köylülerle ve hem de aydınlarla iyi bağlar kurdular. Hepsini birleştirerek ortak eylemlere götürdüler. Tam bir işçi sınıfı önderliği anlayacağınız... Tek farkla ki, bu militan işçiler sosyalizmi değil kapitalizmi istiyordu. Amaçları daha iyi bir sosyalizm değil kapitalizmdi.

Çok sayıda sosyalist için –hele de Troçkist olurlarsa– bunu anlamak epeyce zor ama gerçek böyleydi.

Reel sosyalizmin tarihi ve çözümlenerek tarihe karışması hakkında iki kelam etseniz de biz de yararlansak!

Bu ülkelerde burjuvazi komünist partilerinin içinden nasıl çıktı?

Bu süreci değişik yazılarda ayrıntılı olarak açıkladım. **Che Guevara Kısa Uzun Bir Hayat** kitabında da yer verdim.

Sosyalist ülkelerde 1960'lı yıllarda Che'nin de aralarında bulunduğu bir grup insan "Böyle gidersek çökeceğiz" derken 25 yıl sonra olacakları anlatıyorlardı. Olanlar onların teorilerini de geride bırakacak ölçüde gerçekleşti. Bu konuda herhangi bir açıklamanız var mı?

Haydi reel sosyalizmin çözümlenerek tarihe karışmasını unutmayı başardınız diyelim, peki Çin'i ne yapacaksınız?

Komünist partisinin gelişmesine önderlik ettiği bir kapitalizmi nasıl açıklayacaksınız?

Bilgi olmayınca açıklama da mümkün değildir. Yanlış açıklama bile yapamazsınız, sadece günü kurtaracak yüzeysel açıklamalara sığınabilirsiniz.

Bir bölümünüz en azından İngilizce biliyorsunuz ama ilgili kitapları okumaktan çekiniyorsunuz. Okuyun, yanlış bulun ve eleştirin; yapamazsınız çünkü kafanızın doğruya dayanacağı şüphelidir. Bu nedenle de en iyisi öğrenmemektir. İyi ama öğrenmeyince olan olmamış oluyor.

Yayın dünyasının zorluklarını biliyorum ama çok sayıda gereksiz kitap yayınlandığı da bilinen bir gerçektir. Yayınevleri bunlardan bazıları yerine sosyalizmin tarihiyle ilgili kitapları çeviremez mi? Hayır çeviremez, elleri varmıyor.

Capitalism with a Comrade's Face (*Yoldaş Yüzlü Kapitalizm*) kitabını çeviren çıkmaz mesela. Polonya, Macaristan ve Çekoslovakya'da reel sosyalizm öncesinde ve sonrasında toplumun önde gelen isimlerinin durumunu araştırma konusu yapan kitapları da çeviren olmaz...

1989 yılından beş yıl önce ve beş yıl sonra politik ve ekonomik sorumlular ile aydınların önde gelenleri hangi konumdaydılar? Araştırma sorusu budur ve araştırma so-

nuçlarını öğrenmek biraz cesaret istiyor.

Politik sorumlu kesim büyük oranda tasfiye oluyor ve bu aynı zamanda sosyal emperyalizm tezinin çöküşü anlamına gelir çünkü tersi gerçek olsaydı politik kesimin büyük oranda devam edebilmesi gerekirdi. Buna karşılık ekonomi alanındaki yöneticileri sosyalizm sonrası kapitalizmde yerlerini büyük oranda koruyorlar. Bu tür araştırmaları kimse çevirmez, çünkü en başta çevirenin kafası okuduklarını kaldırmayacaktır.

Bu araştırmalar yapılabildiği en az yirmi yıl oldu ve ardından başkaları da geldi.

Eski sosyalist ülkelerde milliyetçilik ve hatta ırkçılığın büyük gelişme gösterdiğini basından mutlaka izlemiştir. Bu tür hareketlerin önderlerinin eski komünistler olması konusunda herhangi bir açıklamanız bulunuyor mu?

Macaristan'da Başbakan Orban komünist partisi gençlik örgütündendir. Rusya Devlet Başkanı Putin, Demokratik Almanya Cumhuriyeti'nde KGB sorumlusuydu. Azerbaycan'da seçimle işbaşına gelen devlet başkanı Elçibey'i darbeyle devirerek yönetime gelen, Türkiye'nin Tansu Çiller başbakanlığı döneminde devirmeye teşebbüs ettiği ama başaramadığı Haydar Aliyev (şimdiki devlet başkanı İlham Aliyev'in babası) SBKP Politik Büro üyesiydi. Görevi neydi dersanız, KGB sorumlusuydu. Bizim ca-

hiller KGB sorumlusuna darbe yapmaya kalktılar!

Bunları tek isimler olarak görmeyin, bu insanlar geniş bir kadronun ön plandaki kişileridir.

Almanya'da yükselen ve Nazi yanlısı olduğunu gizlemeyen ırkçı hareketin özellikle geliştiği alan eski DAC bölgesidir. Sosyalist ülkeler arasında en gelişmiş üretici güçlere sahip olan DAC'de Yahudi düşmanlığı ve ırkçılık yıllarca sosyalizmle eklemlenerek yaşadı. Bu konuda yayınlanmış araştırmalar bulunuyor ama okumayı kafanız kaldırmaz, biliyorum.

Siz iyisi mi Paris Komünü'nde takılıp kalın, arada bir Ekim Devrimi'ne kadar uğrarsınız, biraz ileri de gidersiniz ve orada kalırsınız...

Bu anlayışınızla geçmişi tekrar bile edemezsiniz. Bir tarih yaşandı. Bunu öğrenmek, nelerin değiştirilmesi gerektiğine karar vermek ve bunu için hareket etmek gerekir. Kafanız neler yaşandığını öğrenmeyi göze alamıyorsa da kendinizi tekrarlayıp durursunuz...

27 Eylül 2018

DÜŞÜNMEYE ZAMAN AYIRMAK

Yıllar önce şimdi adını hatırlamadığım bir kişi şu belirlemeyi yapmıştı: “çok okumak iyi değildir, insan düşünmeye az zaman ayırır”.

Yerinde bir belirleme olmakla birlikte yıllarca insanımız için böyle bir tehlike yoktu, çünkü çok az okuyordu. Düşünmek bilgiyle ilgili bir işlem olduğuna göre, bilgisi bulunmayan neyi düşünecektir? Ya da düşündüğünde saçmalamaktan ileriye gidemeyecektir.

Son birkaç yıldır insanlar daha fazla okuyorlar. Bunu yeni yayınlanan kitaplardan ve kitap paylaşımı yapılan değişik sitelerinden görmek mümkündür. Ek olarak, daha çeşitli okuyorlar ve bunlar iyi gelişmelerdir.

Türkçe de bu arada önemli gelişme gösteriyor çünkü bir dilin gelişmesinde çeviri önemlidir. Değişik alanlardan Türkçeye yapılan çok sayıda çeviri bulunuyor. Eksik kalan alanlar bulunmakla birlikte bu da iyi bir gelişmedir.

Okuma artınca “boş okuma” olarak da adlandırılabilir faaliyetini görebilmek mümkün oluyor. Bazı insanlar kısa zamanda o kadar çok sayıda kitabı –basılı olarak veya elektronik olarak- edinmek istiyor ki, bunun bir heves olduğuna karar veriyorsunuz. İnsan edindiği her kitabı he-

men okuyamaz, ek olarak okuyup bırakabilir ve sonra devam edebilir ama burada karşılaşılan durum farklıdır. Bu tip insanlar çok büyük kütüphaneleri olunca kendilerini çok okumuş sanmaya başlıyorlar.

Bu bir çeşit çocukluk hastalığıdır, bir süre sonra geçecektir.

Düşünme konusu ise felaket durumdadır. Düşünmek, okuduğunu birkaç kelime değiştirerek aktarmak değildir. Orijinali varken, kopyaları okunmaz.

Düşünmek öncelikle bilgiyi yorumlamaktır. Bilginin değişik unsurlarına ayrıştırılması, bunlar arasında neden-sonuç ilişkisinin kurulması, bu bilgi öbeğiyle konuyla ilgili başka bilgi öbeklerinin karşılaştırılması demektir. Bu işlemlerin ardından sonuçlara geçebilirsiniz.

Bilgiyi yorumlamak, aynı bilgi öbeğinin önceki yorumlarının eleştirilmesini de içerebilir. Bilginin geliştirilmesi için bu eleştiri önemlidir. Bilgiye yeni bilgi eklenmesi, bu yeninin eskinin üzerine eklenmesi anlamına gelmez. Eski eleştirilir, bazı yönlerden değiştirilir ve o değiştirilmiş olanla ilişkisi kurulan yeni eklenir. Diğer bilgiyi üst üste koymaktan ibarettir ki bir çeşit istifçilik olarak adlandırılabilir.

Bilgi değerlendirilemediğinde insanın kafası kolayca bilgi çöplüğüne dönebilir. Bilgisi çok gibi görünür ama bu

bilgi hamdır, bilginin iç bağlantıları kurulamamıştır. Başka bilgi öbekleriyle bağlantı da yoktur ya da zayıftır. Bu durumda “düşünme”, bilinenin tekrarlanmasıyla ilerisine geçmez.

Bilginiz hiç artmadan da belirli bir alandaki bilgiyi yeniden değerlendirip farklı sonuçlara ulaşabilirsiniz. Bilgi hazineniz genişlememiştir ama bilgiyi farklı değerlendirerek bilgiden bilgi üretmişsinizdir.

Bilgiden bilgi üretebilmek düşünmenin ileri aşamasıdır. Bunun için mutlaka yeni bilgi edinmeniz de gerekmez.

Bilgiyi düzgün şekilde sözlü ve/veya yazılı olarak ifade edebilmek, bilmenin ve bilgiyle ilgili düşünmenin olmazsa olmazıdır. Unutulmamalıdır ki, bilginin ifadesi dille ilgilidir. İnsan dille okur, düşünür ve ifade eder. Bu dilin bilgisi ve kullanımı mükemmel olmayabilir ama yeterince anlaşılır olmalıdır. İnsanlar düşüncelerinizi anlayamıyorsa, bilginiz ve o bilgiyi değerlendirmeniz kimin için ne ifade edecektir?

Düşüncelerinize tümüyle karşı da çıkılabilir ama bunun için bile düşüncelerinizin doğru anlaşılması gerekir. Siz doğru ifade ederseniz, karşıdaki yanlış anlayabilir ama doğru ifade ettiyseniz, mutlaka doğru anlayanlar da olacaktır. Bir görüşü anlamak onu mutlaka kabullenmeyi gerektirmez. Anlamadıysanız kabul veya reddetmenizin

anlamı olmaz.

Düşünceyi anlatabilmenin de yöntemleri vardır, tıpkı düşünmenin yöntemlerinin bulunması gibi...

Kişinin herhangi bir konuyu anlatan sözlü ve/veya yazılı ifadesi karmakarışık ise, buradan kafasının da karışık olduğu sonucuna varabilirsiniz.

Bazı insanların okuduklarına bakıyorsunuz ve bir de düşüncelerine...

İkellikten ilerisini bulamıyorsunuz. “Yanlış bile değil” diye bir belirleme vardır, o durumdalar. Sonuçta hemen hiç okunmamasındansa, okumanın artması iyidir, yeterli olmaktan uzak olsa da...

2 Nisan 2021

EDEBİYAT NASIL DEĞERLENDİRİLİR?

Bir edebiyatçıyla ilgili taciz iddiasının gündeme gelmesi edebiyatın nasıl değerlendirilmesi gerektiği üzerinde yeniden durulmayı gerektiriyor.

Edebiyat kurmacadır, kıstasları vardır; bunları iyi olarak yerine getiren iyi edebiyatçıdır. Şu veya bu özelliği kötü olabilir, insanlar haklı olarak bu kötü özelliğe kızabilir hatta teşhir edebilir ama bu durum kişinin kötü edebiyatçı olduğu anlamına gelmez.

Kendimden başlayarak birkaç örnek vereyim.

İlk öykü kitabım 1985'te yayınlandığında endişeliydim. Eğer, açıkça söylenirse bile, kötü yazıyorsun anlamında değerlendirmeler yapılırsa edebiyatı bırakacaktım. Burada benim için önemli olan edebiyattan anlayanların yapacağı değerlendirmelerdi. Örgütteki yoldaşlara sorsam hepsi çok beğenecekti ama bunun pek anlamı bulunmuyordu.

Öykü yazdığımı duyan Fethi Savaşçı yayınlanmadan önce okumak istemiş, ben de göndermişim. "Hiç fena değil; kurgu ve karakterler yerli yerinde" gibisinden değerlendirme yapmış sadece benim öz Türkçe kelimeleri az kullanmama takılmıştı. Olabilir, mesela yaşam yerine

hayat demeyi severim ve bunun gibi örnekler...

Kitap yayınlandıktan sonra Fakir Baykurt'un Yazın'da yayınlanan **Umut Veren Öyküler** değerlendirmesi geldi. "İlk kitaba hiç benzemiyor," diyordu.

Mükemmel olmayabilir ama demek ki yapabiliyorum.

Fakir Baykurt'un yazısını en sonda bulabilirsiniz.

İkinci öykü kitabı 1986'da yayınlandı. On yıl sonra iki kitaptan seçtiğim öyküleri birleştirip Türkiye'de Taşınamayan Özgürlük adıyla yayınlanmasını sağladım. Kitaptaki son öykü 1995 yılında yazılmış. Sonrasında edebiyatla ilişkim azaldı. Bir örgütte Avrupa sorumlusu ol, iki politik dergiye her ay birisi uzun teorik yazı olmak üzere yazı yaz, iki ayda bir **YAZIN** 'ı yayınla, iki aylık Avrupa dergisi **Avrupa'da Emek** 'i yayınla, çalış ve bir de üniversiteye başla... Fazlası olmaz. Bazı uğraşları bırakmak gerek, geçici bile olsa...

Şimdi tekrar başlıyorum diyebilirim. Neler üretebilirim, planını da yaptım ama plan bir şeydir üretim başkadır, bakalım nasıl olur?

Politik olarak aktif bir insan olabilirsiniz ama buradan edebiyatta da iyi olacağınız sonucu çıkmaz. Sosyoloji bilginiz iyi olabilir ama buradan iyi edebiyat üretebileceğiniz sonucu çıkmaz.

1989 ve 1992’de iki de romanım yayınlanmıştı, atlamayayım. İlki bence vasat bir romandı ama çok ilgi çekti, iki baskı yaptı: **Yolun Sonu**. Bu kitabı ve diğer romanı <https://enginerkinerkitaplar.blogspot.com> ’da bulabilirsiniz.

Tekrarlarsam, edebiyatın farklı kıstasları vardır ve bu konuda genellemelerden kaçınmak gerekir.

Orhan Pamuk sosyalist değildir diye onu iyi yazar bulmayan ciddiye alınmaz. Başka bir alandan çıkılarak üretilen edebiyat kötülenemez.

Bugün bir arkadaşla konuşurken Knut Hamsun örneğini verdi. **Açlık** adlı romanı tanınmıştır ama Nazileri desteklemiş bir yazardır. Okurları da savaştan sonra bu tutumunu protesto etmiştir. Bunlar anlaşılabilir ama ne Nazileri desteklemiş olması ve ne de okur protestosuyla karşılaşması onun büyük yazar olmasını dışlamaz.

Politik ve ahlaki tutum düşünceye ve edebiyata doğrudan yansımaz. Bazen arasanız da nasıl yansıdığını bulamazsınız.

Martin Heidegger 20. yüzyılın büyük filozofları arasındadır ve Nazileri desteklemiştir. Türkçeye **Varlık ve Hiçlik** adıyla çevrilen kitabı yüzyılın önemli felsefi yapıtları arasında sayılır. Heidegger’den esinlenen filozoflarından birisi Sartre’dır ve ikisinin politik görüşleri birbirine zıttır. Demek ki adamın Nazileri desteklemiş olması fel-

sefesini görünür şekilde etkilememiş.

Heidegger'in politik tutumundan hareketle felsefesini eleştirmek çapsızlık örneğidir.

Lejyon öyküsünü yayınlamamın ardından birkaç övücü değerlendirme aldım. Yazan kişiler edebiyattan anlıyorlar, kullandıkları kıstaslardan belli oluyor. Bu durumda sırayla birkaç öyküyü daha yayınlayabilirim demektir: Taşınamayan özgürlük, Nikaragua'ya kaçan kadın, Hemşeri, Kimsenin katılmadığı yürüyüş gibi...

Fakir Baykurt'un yazısı bundan sonradır.

Umut Veren Öyküler

Fakir Baykurt

Engin Erkiner 'in ilk kitabı “Bir İşçinin Dönüşü” nden söz ederken, hem çekingen, hem de mutluyum. Biliriz ki birçok ilk kitap birer “hiç“tir. Bunların çok azı, olgunluk döneminde yazılmış olanlar kadar etkilidir. Yazılar, övgüler sadece gönül almak içindir. Elimdeki kitapta ise son derece soylu özellikler görüyorum. Sanki yıllarca öykü yazmış, gazeteciliğe ya da eleştirmenliğe kaymamış, yazının bu en zor dalı öyküde kalarak küçük oylumlar içinde hem kendisiyle, hem sözcüklerle boğuşmayı seçmiş güçlü bir yazar karşısında olduğumuzu düşünüyorum. Çekingenliğim, Erkiner 'in gençliğinden geliyor. Öyle gençler

gördük ki, ilk oklarını atıp kaldılar. Ya hiçbir şey olmadılar, ya da dergiciliğe, gazeteciliğe geçerek çekilip gittiler öykü alanından. Acaba bu da onlardan mı olacak? Onlardan olacaksa bunca umut niye? Niçin hattâ bu yazı?

Kitaptaki öyküleri ele alarak bu duygularımın gerekçesini belirtmem gerekiyor. Öykülerin sekizi de Almanya'daki emekçilerimiz üstüne. Türkiye'den bir buçuk milyon insan çeyrek yüzyıldır, karasabandan, kağından kalkarak, şıkır şıkır işleyen fabrikalara geçti. Dar zamanda hızlı otoyollardan akarak minibilgisayarlar çağına atladılar. Şimdi onlar çok boyutlu bocalamalarla ayakta durmaya, var kalmaya çabalyorlar. Kabullenmedikleri bambaşka değerler ve değersizlikler içerisinde kendilerini korumaya çalışıyorlar. Ataları dedeleri bol güneşli kırlarda, ak karla kaplı yaya yolculuklarda, dayanışmalı, saygılı rahatlık ve rahatsızlıklarda yaşamışlardı. Kendilerinin çocukluğu, gençliği, hattâ evlilikleri aynı koşullarda geçmişti. Birden işte fabrika, işte grev, işte işçi sınıfının uluslararası dayanışması denildi onlara. Kendilerinden tam bir katılma istenildi. Bu arada katılmanın da ilerisinde büyük adımlar atabilmişler gibi, bol yumruklu, savsözlü öyküler romanlar, tiyatrolar yazıldı haklarında. **Engin Erkiner**, Alman sendikasının kararlaştırdığı, ama sonu uzlaşmayla biten bir grevi alıyor. Greve katılmak isteyen işçilerin arasında grev mrev düşünmeyip, hemşerilerinden ayrı, bir telörgünün deliğinden sızarak, çifte ücretle çalışmayı

seçen, kendi deyişiiyle “eli çalışmaya mahkûm” Mehmet’i karşımıza çıkarıyor. Yurda dönmeden bir kamyon daha alması gerekiyor onun. Öncü işçiler dışlıyorlar onu. Onların ki ekmeden biçmeye kalkma tavrı oluyor. Yaşamında o ne yoksunluklar çekti! Artık bir daha çekmesin. Kalan yıllarını rahat geçirsin. Çocukları da rahat yaşasınlar. Bu “tek başına kurtuluş” düşleri içindeki tipi seçip, şişirmesiz bir öykü çıkaran yazarın okurları aldatmayan, düş gücüne yaşlanıp “olumlu kişi”ler anlatmaya yeltenmeyen, daha başka bir deyişle, olumsuz tipi anlatmanın zorluklarına katlanan, böylece daha çok umut veren yazarı ilk anda kutlamak istiyor insan. Öykünün kusurlarını araştırma gereği duymuyoruz hiç. Hattâ yazı makinesiyle dizilmiş, bir sürü yazım ve dil yanlışları içeren, çok kırmızı kapaklı kitabı ilk ele alıfta duyduğumuz güvensizlik birden uçup gidiyor. Mehmet, “Eh bir kamyon eksik oluversin! Ben dönüyorum! Almanya sizin olsun!” deyip dönüyor yurda. Aklınca mutlu olacak. Ötekiler grevi sürdürüyor. Onların çoğu kalacak belki. Kolay mı dönmek?

Bunun kadar etkili, aynı zamanda öğretici bir öykü de “**Kimsenin Katılmadığı Yürüyüş**”tür. Irkçılığa, yabancı düşmanlığına karşı düzenlenmiştir bu yürüyüş. Tutucu hükümetin çıkardığı “Zimmerman Yasası”na karşı bir ses çıkmalıdır. Ama hani nerde katılması gerekenler? Erkekler kahvede kağıt oynuyor, kadınlar pencere perdelerinin arasından bakıp çekiliyorlar. Köln Radyosu’nda bir bayan

öğretmen konuşuyor. Konu biçki dikiş kurslarıdır. Kölece bir ortamda sessizliği seçen emekçiler. Yürüyüş gerekli. Acaba niçin katılmıyorlar? Koca bir kitle bu derece bilinçsiz mi? Yoksa şimdiye kadar yapılan öncü çalışmalarda derecesiz yanlışlar yapıldı da ondan mı geri çekiliyorlar? Uzun yıllar o kadar çok hızlı devrimcilerimiz oldu ki! İnsanı ciddi olarak düşünmeye çağıran bir öykü...

Erkiner 'in öyküleri Almanya'daki işçi sınıfı öyküleri hem de. Sadece soyut olarak işçiyi almıyor ele. Onları öteki aile bireyleriyle, toplumsal ve fiziksel çevreleriyle bir arada anlatıyor. Ele aldığı kişiler, durumlar ve sorunlar oldukça somut...

En çok üzerinde durduğu konulardan biri de ikinci kuşak kızları. Bu konuda üç öyküsü var.

Kenan, Nurten'i iğfal etmiş. Önce seviyordu belki. Sonra caymış. Bir yandan da övünürmüş şurda burda. "Temizle namusunu!" diyor ana babası. Kız ne yap-sın? Ona göre çözüm Kenan'ı öldürmektir. Çıkıyor evden. Tramvay'da hem gidiyor, hem de öyküyü anlatıyor. Kızını "cesur" bilirdi babası. İnsanlar, böyle düşünülen bir "tarih" içinde yaşıyorlar.

Erkiner'in öyküleri bir bakıma bugünlerin bir tarihidir, evet! İşte Kuran kursuna katılmaya ve kapalı gezmeye zorlanan bir başka kız. Taşıta biniyor, boynu, göğsü, kolu kalın kalın giysilerle kapalı. Terliyor. Sadece o değil,

başka kızlar da böyle baskı altında. Bunlardan biri çıtlıyor: “Evde böyle giyinirsin, taşıta binince üstündekileri atarsın! Rahat rahat gezer dolaşırsın. Kursa varırken yeniden giyinirsin...” Almanda namus önemli değildir. Ama bir Türk kızı namusunu korumalıdır. Ana babayı, ağabeyi rahatlatıcı en iyi çare budur. 38 numara pabuç giymiş 41 numara ayak gibi sıkıntılı bir yaşam. Bir geçiş döneminin sıkıntılıdır bunlar...

Meral, Türk ve İtalyan arkadaşlarıyla bir yaş gününe katılmış. Babasını, ağabeyini almış bir telâş. “Bir şey yapmadık! Telâşlanacak ne var?” diyor. Ama kim dinler? Evet şimdi yok, hep böyle başlar, sonra birden bire rezillikler kaplayıverir dünyayı. Nasıl temizleriz pisliği? Namus elden gidince sonra nasıl geri gelir? Onun için yükle kızı otomobile. Televizyonu da yükle. Güya bozulmuş. Onartmaya gidiyorlar. Münih’ten öteye, daha doğrusu yurda uzanan hızlı otoyola düşüyorlar.

Birbirinden çarpıcı yaşam kesitleri koyuyor önümüze yazar. Bunlar içinde “Çocuk” adlı öykü hem gereğinden çok uzun, hem de başı sonu ilgisiz ayrıntılar içeriyor. Gerçekte güzel olan öz, son derece başarısız yazılmış. Yazar bana bir ara düş kırıklığı yaşattı. Ama usta işi “Hemşeri” öyküsü, yiten umutlarımı geri getirdi. “Çocuk”ta ana baba çalıştığı için, Almanlar tarafından bakılan bebeğin sonradan hem de mahkeme kararıyla Almanlara geçişi anlatılıyor. “Hemşeri” ise, izne giderken otomobili bozulan,

onarım için bir hemşeri arayan Samsunlu Recep'in öyküsüdür. Herkes gazlamış gidiyor. Yitirilecek saniye yok. En az bir düzine Samsunlu var otoyolda. Kimi görüyor durmuyor, kimi görmezlikten geliyor. Almanya koşullarında tümü de hayırsız olmus hemşerilerin. Avrupa yeyip bitirmiştir kimliklerini. Birden ama bir otomobil durur. O da yurda gitmektedir. Samsunlu değildir. Kendisi gibi Dortmund'ludur. Plâkaları aynıdır. Yeni hemşeridir o... Ortalık aydınlanır. Çevreyle birlikte, geç ve güç de olsa, bilinç de değişmektedir.

Böyle akı karası dengeli kesitleri, başarılı öykü yapıları içinde veren yazarın yeni yapıtlarını okuyabilecek miyiz? Kendisi yurttan Orta Doğu Teknik Üniversitesi'ni bitirmiş. Frankfurt'ta yaşıyor. Birkaç kez görüştük rastlantıyla. Duisburg'da yaptığımız Edebiyat Akşamları'na katıldı birkaç kez. Birkaç kez de söz alıp konuştu. Edebiyatı hafife almayı, iyi okumuş, iyi hazırlanmış olmasından geliyor. Bunun kanıtı, yazdıklarının bir bölümü şimdiye kadar yazılmış konular olsa bile, bunları yazılmamış açılarla ele almasında belli. Kitabın dizgisini kendisi yapmış. Dizgi yanlışları, tıpkı yazım ve anlatım yanlışlıkları gibi kendisindedir. Gönül bunların hiç olmamasını diliyor. Avrupa'da yazılarımız yanlışsız çıkmalı artık. Dili, yazarlığa sıvanan, sıvanmayan herkes doğru kullanabilmeli. Bunları önemli sayıyorum. Çünkü öykülerin hem içerikleri, hem de dil ve anlatım gücü yönünden okura verdiği umut

hayli yüksektir. Bir ilk kitapta bulunabilecek umuttan da fazla hattâ... Bu kadar güzel ilk öyküleri bize veren **Engin Erkiner**, bir gün öyküyü bırakırsa diye korkuyorum. Onun yurttta, ya da yurt dışında emekçileri anlatmayı başarıyla sürdürmesini diliyorum.

Bu yazım bir eleştiri yazısı olmaktan çok, bir selâm-lama yazısıdır. Selâmlıyor ve devamını diliyorum.

Yazın, Sayı 16, 1985

16 Aralık 2020

EDEBİYATA BAŞLARKEN

1 Aralık 2019’da “Edebiyata dönüş” başlıklı bir yazı yazmışım. Bu yazı sitede (<http://enginekiner.org> ‘da) yayınlanmış yazılar arasından seçtiklerimde yer almış; <https://enginekineryazilar.wordpress.com> ’da okunabilir. Yazıyı tıklayıp en sona iniyorsunuz, yazı orada açılıyor. Bu kez yazının başlığı daha somut; edebiyata başlarken...

Edebiyata başlayabilmek için çözmeme gereken sıkıntı şuydu: yıllarca politik, sosyolojik, biraz da felsefi alanda makaleler yazmıştım. Çok sayıda kitabı da bunlara eklemek gerekir. Buradaki ifade ile bir edebiyat yapıntındaki ifade aynı olamazdı. Edebiyatta kendi ifademi bulmam gerekiyordu. Aklıma 1996’da kitap olarak yayınlanan önceki iki kitaptan seçilen öyküler toplamı geldi. Bunları okumak yetmezdi, yeniden yazmalı ve böylece kendi ifademi hatırlamalıydım. Aradan 24 yıl geçmiş, aynı ifade kalmazdı, mutlaka değişecekti ama oradaki ifadeyi –deyim yerindeyse- yeniden yaşamam gerekiyordu. Bu amaçla kitabı baştan sona kadar yazarak bilgisayara geçirdim.

Kısa süre önce internette de yayınlanan **Taşınamayan Özgürlük** kitabı (<https://enginekinerkitaplar.blogspot>.

[com](#)) böyle bir yeniden yazılma işlemi yaşadı. En sevdiğim öykü olan **Lejyon** 'u yine fazlasıyla beğendim ama beni asıl şaşırtan **Ölü** başlıklı öykü oldu. Yazarken “ifade işte bu ya da buna benzer olmalı” diyebildim. Her iki öyküyü de sitede yayınladım ve epeyce beğeni almasına doğrusu sevindim.

Başkaca alışmam gereken bir konu da edebiyatın çalışma tarzıydı. Edebiyat ilham gelince yazmak değildir ya da “ilham gelmez, getirilir” demek daha doğrudur. Edebiyat kurgudur ve kurgu üzerine çalışmanız gerekir. Bazı öyküler kafada kurulmuş olur ve Lejyon gibi bir oturuşta yazarsınız. Ölü ile çok uğraştığımı hatırlıyorum ama bu uğraş hangi aşamalardan geçmişti, hatırlamıyorum.

Edebiyat üretimiyle ilgili çalışmak, sosyolojik bir metin ya da kitap yazma çalışmasından farklıdır ve hiç kolay değildir. Edebiyat türü konusunda da karar verdim; öykü. Kitaplar ve makalelerde de görmüşsünüzdür; uzun ve karışık bir konuyu basitleştirmeden ana noktalarıyla kısaca anlatabilirim. Yazma tecrübesi öykü üretiminde işe yarayacaktır ama bunun bire bir olmayacağı söylenebilir.

Edebiyat hakkında düşünmeniz gerek ve bu aynı zamanda dil hakkında düşünmek demektir. Anlatım tarzınız, cümle yapınız farklı olacaktır.

Eskiden, edebiyata uzun ara vermeden önce düşün-

düklerimi hatırladım. Dilde üç değil altı zaman vardır. Üçünü hepimiz biliriz: geçmiş, şimdiki ve gelecek zaman. Bir de bunların hayalisi bulunur. Mesela “birkaç gün önce şöyle olsaydı, bugün de böyle olurdu” dediğinizde iki hayali zamanı birbirine bağlamış olursunuz. Olmamış ama olsaydı...

Bir cümlede birden fazla zaman kullanmayı eskiden beri severim ve bunun mutlaka düşünerek bulunabilecek çeşitleri vardır.

Ek olarak edebiyat kuramları hakkında ayrıntılı olmasa bile temel bilginizin olması gerekir. İşçi edebiyatı yapmayı tercih etmedim. Bu konudaki tek öyküyü (Bir İşçinin Dönüşü) Fakir Baykurt özellikle beğenmişti ama tek kaldı ve burada da olumsuz bir tipi anlatmıştım. Sonraki yıllarda -1990’lı yıllar- okuduğum inceleme kitaplarından hareketle toplumcu gerçekçilik anlayışından uzaklaştım; bu anlayışın edebiyatı kısırlaştırdığını Rus edebiyatının devrim öncesi ve sonrası durumundan hareketle iyi de nebilecek düzeyde kavradım.

Rus edebiyatı devrim öncesinde dünya çapındaydı. Birkaç isim; Tolstoy, Dostoyevski ve Gogol’u saymak bile yeterlidir. Devrim sonrasındaki yıllarda ise büyük düşüş yaşadı ve bunun başlıca sorumlusu toplumcu gerçekçilik akımıdır. Bu akımın temsilcileri tarafından eleştirilen Şolohov büyük bir isim olarak sayılabilir, bir de Aytmatov.

Şolohov, Durgun Don'da iç savaşta Kızıl Ordu'ya karşı savaşan kişinin ve çevresinin aşamalı olarak tükenişini anlatır; bu anlamda negatif örneğin tükenişini anlatarak aslında pozitifini anlatmış olur.

1993'de Havana'da Küba Yazarlar Birliği Başkan Yardımcısı ile söyleşi yapmış ve bunu **Yazın Dergisi** 'nde yayınlamıştım. Toplumcu gerçekçilik konusunda aynı düşünüyordum: bu akım edebiyatı kısırlaştırdı ve çok sayıda edebiyat paraziti yarattı. Kübalı yazarlar bu akımı benimsemiyordu.

Okuyan insanları aptal yerine koyarak onlar anlasın diye edebiyatı basitleştirmek ve de kalitesizleştirmek olmaz.

Yeni edebiyat yapıtlarını da izlemek gerek tabii.

Sigrid Löffler 'in **Weltliteratur** (*Yeni Dünya Edebiyatı*) kitabını yıllar önce almış, okumaya yeni başlamış ama bitirmemiştim. Yeni dünya edebiyatından kastı, dünya çapında ortaya çıkan ve halen de sürmekte olan bir olgunun edebiyata yansımasıdır. Eski belirlemelerle konuşursak, üçüncü dünya insanları artan oranda birinci dünyaya geliyorlar ve bu insanlar yeni bir edebiyat üretiyor.

Löffler'in özellikle üzerinde durduğu eskinin sömürge ülkelerinden sömürgeci ülkelere yaşanan büyük göçtür. Mesela çok sayıda Hindistanlı İngiltere'ye gelmiştir.

Başka ülkeler de sayılabilir. 1945'e kadar dünyanın en büyük iki sömürge imparatorluğuna İngiltere ve Fransa sahipti ve bu tersine göçü de özellikle onlar yaşadılar. Endonezyalılar Hollanda'ya, Kongolular Belçika'ya gidecek ve bunların arasından yeni edebiyatın üreticileri çıkacaktı.

Bu insanlar eski sömürgeci ülkenin dilini öğrenmiyordu, zaten biliyorlardı ve o dilde yazıyorlardı ama kullandıkları –diyelim İngilizce- farklıydı. Dili farklılaştırıyorlardı. Konuları da yeni bir ülkede uyum konusunda çektikleri sıkıntılarla sınırlı değildi, yeni bir kimliğin oluşmasını inceliyorlardı. Onlar sadece önceki ülkelerindeki tarihlerini değil, yeni ülkedeki tarihlerini de iç içe geçirerek anlatıyorlardı.

Türkçeyi bilinen anlatım kuralları içinde kullanmayan yazarlara –mesela Orhan Pamuk- yöneltilen “Türkçeleri bozuk” eleştirisinin temelsiz olduğunu başka ülkeler edebiyatları örneğinden görebilmek mümkündür. Dil değişebilir; imla kuralları bile esnetilebilir.

Yıllar önce adını şimdi hatırlamadığım bir Fransız yazar, “Yazarken fazla virgül kullanıp gerçeği bölmeyin,” demişti. Adam herhalde iyi Fransızca bilmiyordu!

Almanya'da Feridun Zaimoğlu ile edebiyata giren Kanaksprach deyimini vardır. Almancadır ama bildiğimiz Almanca değildir. Çoğunlukla Türklerin ama İtalyanlar gibi başka göçmen gruplarının da konuştuğu değişik bir

Almancadır. Bu Almanca bir kimlik ifadesidir. Anadil ile birinci dilin karışımından doğmuş farklı bir dildir. Tümleyle Almanca konuşulur ama Almanın anlaması biraz zordur. Türkçe Almancaya çevrilir ve bazı çevirilerin Almancada anlamı yoktur.

“Was guckst du, bin ich Kino oder was?”

“Ne bakıyorsun, burada film mi oynuyor?”

İlk cümle Almanca ama “burada film mi oynuyor?”u Almanın anlaması kolay değildir.

Başlangıçta garip karşılanan bu dil zamanla benimsemi, çok bölümlü komedilerde bile kullanılmaya başlandı.

Bu dil bir kimlik ifadesidir aynı zamanda. Bu kimliği Hochdeutsch (yüksek Almanca) ile anlatamazsınız.

Kanaksprach ile anlatılan bir metnin Almancasını düzeltmeye kalkana ancak gülünür.

Türkçede henüz bu aşamaya gelinmedi.

İnanıyorum ki ülkede yaşayan 3,5 milyon Suriyeli arasından kendilerini anlatan yazarlar çıkacaktır ve bunlar Türkçeyi farklı kullanacaklardır. Özellikle başlangıçta komik eleştirilenleri de olacaktır doğal olarak...

Kendi faaliyetime dönersem; yazacağım on öykünün konularını belirledim (değişebilir tabii). Hepsi Lej-

yon, Ölü, Büyük Maç, Kimsenin Katılmadığı Bir Yürüyüş öykülerindeki gibi politik konular...

Bunların kurgularının yapılması gerekiyor. Planlamak iyidir ama uygulama değildir. Bakalım artık...

26 Aralık 2020

EDEBİYATA DÖNÜŞ

Bu sefer kesin karar verdim, döneceğim. Okurlar bilir, eskiden edebiyatta da üretirdim. İki roman ve iki öykü kitabı yazdım, ardından bıraktım ve tümüyle başka alanda yoğunlaştım. Edebiyat bazen yoğunlaşan bir istek olarak içimde kaldı ama sadece kaldı, yıllarca iyi bir edebiyat okuru bile olamadım. Birkaç kere dönmeye karar verir gibi oldum ama öylece kaldı. Biliyorsunuz esas olan karar vermek değil kararı uygulamaktır. Yapılamadıktan sonra karar almış olmanın önemi yoktur ama bu sefer yapacağım.

Ne oldu, dersiniz, birkaç faktör bu karara neden oldu.

İlk olarak, Yolun Sonu’nu, ilk romanımı internette yayınladığımda büyük ilgi gördü. Zamanında çok kişi okumuş. Zaten ilk baskısı kısa sürede tükenmiş, ikincisi yapılmıştı. “Başka romanın var mı?” diye soranlar da oldu. E Yayınları’nda Güzel Bir Ölüm çıkmıştı ve bazı internet kitap satış sitelerinde bile tükenmiş. Belki orada burada kalmıştır. Bende bir tane var, bir ara tarama konusunu halledip onu da internete koyacağım.

İkincisi, şu an okuduğum roman oldu. Isabel Allen-de’nin *Dieser weite Weg* (*Bu Uzun Yol*) romanını okuyorum. Almandada yeni yayımlandı, üniversite kütüphan-

sinden aldım ve yarından fazlasını birkaç günde okudum. Türkçede de yakında çıkar sanıyorum. Roman İspanya iç savaşında cumhuriyetçileri, savaşın kaybedilmesini, ölenleri, uluslararası tugayları, zorlukla Fransa'ya gidişi ve oradan gemiyle Şili'ye ilticayı anlatıyor. Bir sürgün romanı yani... Ülkede kalamayacaksınız ve çok uzağa gitmek zorundasınız.

İspanya'da faşistlere karşı savaş kaybedilirse Hitler'i kimse durduramaz, herkes bunu biliyor ama savaş kaybediliyor. Çok sayıda ülkeden 35 bin gönüllü gelip cumhuriyetçilerle birlikte savaşıyor ama Hitler ile Mussolini'nin desteklediği Franco savaşı kazanıyor.

Biz de buna benzer ama başka bir şey yaşadık ve ben bunu roman çerçevesinde anlatabilirim. Burada edebiyatın önemli bir özelliğini unutmamak gerekiyor: edebiyat yaşananları bire bir anlatmaz, o zaman edebiyat olmaz. Eskiden beri politik tarihi roman çerçevesinde anlatmaya çalışanlara kızırım. Adına anı denilebilir, tarih denilebilir veya başka bir şey olabilir ama edebiyat olmaz. Isabel Allende'nin romanında da gerçek bir kişi var, Pablo Neruda ama bir bölümde görünüp kayboluyor. Böyle olur ama edebiyat romanda ana kahramanlardan birisi olarak gerçek bir kişiyi almaz. O zaman biyografi yazabilirsiniz, edebiyatı karıştırmanız gerekmez.

Yolun Sonu yayınlandığında benzer sıkıntıyla kar-

şlaşmıştım, okur mutlaka kendisini romandaki birisine benzetiyordu. Andırabilir ama ilgisi yoktu. Zaten hiç kimseye benzemeyen apayrı kişiler de yaratamazsınız, birilerine kaçınılmaz olarak şu veya bu oranda benzeyecektir.

Son olarak ise Svetlana Eleksiyeviç'in **Kadın yok savaşın yüzünde** romanını okumaya başlamıştım ama bırakmak zorunda kaldım. Güçlü cümleleri ya da pasajları severim. İkinci Dünya Savaşı sona ermiş, adam kendisi gibi asker olan kadına Berlin'deki Reichstag binası önünde evlenme teklif ediyor. "İkimiz de sağ kaldık, evlen benimle" diyor.

Kadının cevabını açıklayarak anlatmak gerek; kadın yıllardan beri kadınlığının bittiğini, evlenmek için yeniden kadın olması gerektiğini söylüyor.

Büyük bir savaş birkaç cümlede ancak bu kadar anlatılır...

Savaşı anlatan bir başka güçlü ifade mesleklerle ilgiliydi. Rusçada da Almancada olduğu gibi eril, dişi ve nötr ekleri bulunuyor. Mesela Almancada öğretmen denildiğinde Lehrer veya Lehrerinnen olur ve buradan öğretmenin kadın mı erkek mi olduğunu anlarsınız. Rusçada askerlikle ilgili mesleklerde savaşa kadar dişi eki yokmuş. Mesela tankçı erkekmiş, hiç kadın tankçı olmamış ki; keza piyade de öyle. Kadınların savaşta yer alması dilin de değişmesini gerektirmiş; kadın tankçı, kadın piyade de dile girmiş.

Edebiyat işte budur; sonuçta hayatı anlatır ama onu düzenleyerek ve bambaşka bir tarafından anlatır.

Devrimci hareketin tarihinde bu hayatın içinden gelenlerin ürettiği edebiyat yeterince olmadı. Ya işkence yazıldı ya da hayat hikayesi anlatıldı. Bunlara denecek yok, gereklidir ama bunlar edebiyat değildir. Konu dışarıdan yazıldığı zaman da ister istemez sırtıyolar. Yıllar önce Ahmet Altan'ın **Dört Mevsim Sonbahar** ve **Sudaki İz** romanlarını okumuştum. Hangisinde geçiyordu hatırlamıyorum; bir militan basılma ihtimali olan evde kalmak zorunda ve her an baskın bekliyor. Gürültü duyunca tabancasının namlusuna mermi sürüyor. Bu kaba bir yanlış, hiç kimse namluda mermi olmadan baskın beklemez. Romanda olaylar gerçek olmayabilir, burası tamam ama böyle yanlış yapmamak gerek.

Edebiyata döneceğim, ürünleri ne zaman çıkar, şimdiden bilemem...

Önemli bir konu, böyle yaparak kendimi bölünmüş hissetmemem olacak. Yirmi yıl önce böyle düşünemedim ama sosyal bilimlerin değişik alanlarında iyi bir birikime ulaştım. Öğrenecek ve yazacak daha çok şey var ama önemli bir eşiği geçtim diyebilirim. Bu da insanı rahatlatıyor...

1 Aralık 2019

EGEMEN TÜRK BAKIŞ AÇISINA YENİ ÖRNEK

Deniliyor ki, “Kürtler de ayaklansalardı, isyan bütün ülkeyi sarardı.”

Pes, demekten başka söylenecek bir şey yok. Bu sap-tamanın nasıl bir egemen ulus şovenizmi koktuğunu his-setmeden rahatça yazabiliyorlar. Şöyle bir soru akıllarına hiç gelmiyor: Ayaklanmanın zamanını belirleyecek olan biz miyiz?

Kürt kentlerinde peş peşe serhıldanlar olurken ne-den Türk tarafında büyük hareketlenme olmamıştı, diye sormuyorlar.

Burada iki noktayı birbirinden ayırmak gerek: Kürt-lerin yaklaşık yarısı Kuzey Kürdistan dışında yaşıyor. Oran vermek mümkün değil ama bu kitlenin önemli bö-lümünün AKP seçmeni olduğu söylenebilir.

Yine oran vermek mümkün olmamakla birlikte azınlık, ama önemli azınlık denebilecek kesimi de BDP’li-dir. Kürtlerin bu kesiminden Cumhuriyet tarihinin en bü-yük kitle hareketini daha aktif desteklemesi beklenirdi, istenirdi.

BDP, özellikle ilk günlerde bu kitle hareketine karşı

çıkılmış ve hatta onu Ergenekon ile ilişkilendirmişti. Daha sonraki desteği de kerhen olmanın ötesine geçemedi.

Murat Karayılan “Biz bu hareketin karşısında olamayız” diye açıklama yapmıştı. Böyle bir açıklama yapmanın gereğini duymak, ilgili Kürt kitlesi içinde (AKP seçmenlerinden söz etmiyorum) bu kitle hareketine karşı olan önemli bir kesimin varlığını gösterir.

“Çözüm sürecindeyiz, bu kitle hareketi de nereden çıktı?..” sorusu çok sayıda BDP’li Kürdün kafasını şimdi bile meşgul ediyor. Bu durum, BDP’li Kürtlerin de Türkleri anlamaktan uzak olduğunun açık göstergesidir.

Ya da iki halk arasındaki anlayışsızlık tek taraflı değildir.

Ağırlıkla Kürtlerin oturduğu yerleşim birimlerinde ise, böyle bir kitle hareketine destek belirtmenin ötesinde ayaklanma beklemek, egemen ulus mantığının yeni bir göstergesidir.

Diyarbakır’dan Şırnak’tan ve benzeri yerleşim birimlerinden büyük kitle hareketi beklemek ve onlara “Ne duruyorsunuz?..” demek egemen ulus anlayışının yeni görünümünden başka bir şey değildir. “Kitle hareketi olacaksa onun zamanını da ben belirlerim!..” anlayışı başka nasıl nitelendirilebilir?

Başta İstanbul olmak üzere büyük kentlerde ve çev-

relerindeki yerleşim birimlerinde Türklerle iç içe yaşayan BDP'li Kürtlerden başka türlü davranmaları beklenirdi. Bunu beklemek hakkımızdır.

Ne ki, Diyarbakır, Şırnak gibi yerleşim birimlerindeki Kürtlerden ayaklanma beklendiğinde, “sen önce kendine bak!” cevabının alınması kaçınılmazdır.

Böyle bir beklentiye girenlerin daha önce hiç olmazsa özeleştiri yapması beklenirdi. “Kitle hareketleri zaman-
daş olmadı, Kürt yerleşim birimlerindeki kitle hareketle-
rine yıllarca gerekli oranda destek verilemedi” demeleri
beklenirdi.

Gezi Parkı'ndan başlayan ve yayılan halk hareketi Türk ve Kürt solcularındaki milliyetçiliğin şimdije ka-
dar gizli kalmış bölümünü de açığa çıkardı. Türklerdekini
önemli oranda biliyorduk. Buna ek olarak geçmişte Kürt
hareketine karşı tutum almamış bazılarındaki gizli kalmış
milliyetçilik de eklendi. Muhtemelen kendileri de bunun
farkında değildir, içselleştirmişlerdir. Ayaklanma tarihini
belirlemeyi kendilerinde hak olarak görmektedirler.

Kürt solcularındaki örtük milliyetçiliği ise, daha açık
olarak görmek mümkün oldu. Sürekli olarak konu değiş-
tirmeye ve Kürt illerinde kitle hareketi için koşulların uy-
gun olmadığını anlatmaya çalışıyorlar.

Çözüm süreci adı verilen sürecin Kürtlerin beklen-

tisinin oldukça gerisinde kalacağı görüşündeyim ama bu sürecin –daha iyi zorlanarak da olsa- yaşanması gerekir. Hükûmet ve başka uluslararası güçlerle yapılmış olan görüşmeler ve bir bölümü kâğıt üzerinde kalmaya mahkûm anlaşmalar bunu gerekli kılıyor.

“Neden böyle yaptın da bizi beklemedin” diye sormak, egemen ulus solculuğundan başka bir şey değildir.

Sanki biz bu genişlikte bir kitle hareketini bekliyorduk. Belirtileri vardı, ama bu kitlesellik ve yaygınlıkta hareketi kimse beklemiyordu.

Bu harekete Batı’daki BDP’li Kürt kitlesi daha aktif destek vermeliydi. Şaşkınlık, durumu doğru değerlendirememek ve aksi iddia edilmesine rağmen belirgin olarak görülen Kürt milliyetçiliği buna engel oldu. “Birlikte yaşayacağız, geleceği birlikte kuracağız” iddiasına sahip olanlardan başka türlü davranmaları beklenirdi.

Tekrar ediyorum, Batı’dakinden böyle davranması beklenirdi. Diyarbakır, Şırnak ve Hakkari’deki Kürtlerden değil, Batı’dakinden böyle davranması beklenirdi.

Büyük bir kitle hareketi sonucu korku duvarı yıkıldı, hareketsiz toplum harekete geçti ve bu hareketlenmenin tüm toplumda derin izleri olacaktır.

Ekleme gerek, kötü bir durum da ortaya çıktı. BDP, iddiasının aksine, “Bütün Türkiye’nin partisi” olabilecek

durumda değil. En başta bunun gerektirdiği zihniyete sahip değil.

HDP ne yapacağını bilemiyor. Kürt partisi olmak zihniyetini halen aşamamış durumda...

Bu kitle hareketi, sadece Türk solcularına değil, Kürt solcularına da içlerindeki milliyetçiliğin boyutunu gösterdi ya da böyle olduğunu umalım.

26 Haziran 2015

EĞİTİMDE TEMPOYA DAYANMAK

Üniversitede birkaç yıl öncesini hatırlıyorum. Benim yaşlarımda dikkati çekecek kadar fazla öğrenci vardı. Sayıları iyice azaldı ve neden diye merak ederdim. Bu yaşlarda sağlık sorunları çıkabilirdi ya da başka bir sorun olabilirdi. Bu başka sorunun önemli bir bileşeni, eğitimin temposuna dayanamamaktır.

Almanya’da “hayatın üçüncü evresi” için de üniversite var. Buraya 60 yaş üzerindeki insanlar devam ediyorlar. Nasıl işliyor, bilmiyorum, ama daha hafif olduğunu sanıyorum. Benim gibilerin yaptığı ise, kendisinden 40-45 yaş küçük insanlarla aynı dersleri almak, aynı sınavlara girmek oluyor.

On yıl kadar önce üniversite sistemi farklıydı. O zaman normal süre olarak dört yıllık eğitimi bitirdiğinizde “Diplom” alıyordunuz. Bu derece, Amerikan sistemindeki yüksek lisansa denk geliyordu. Sonra sistem değişti, Amerikan sistemiyle eğitim üç yıla indi ve bitirdiğinizde “Bachelor” alıyorsunuz, Türkçede lisans deniliyor, arkasından yüksek lisans geliyor. Bu sistemde tempo belirgin biçimde arttı. Vasat bir öğrenci olabilmek için bile ciddi olarak zorlanmak gerekiyor. Hele benim gibi çalışıyor iseniz ve başka işleriniz de var ise, önceki birikim olmadan

kesinlikle kaldıramazsınız.

Benim yaşımdaki insanlar mecbur oldukları için okumuyorlar ve tempoyu kaldıramayınca da bırakıyorlar. Almanya’da üniversite öğrencilerinin yaklaşık yüzde 40’ı eğitimini tamamlayamıyor. Bu oran çok yüksek... Üstelik devlet üç yıl boyunca herkese (yaşı genç olanlara) kıt kanaat geçinilebilecek burs veriyor; bunun yarısı karşılıksız, yarısı ise düşük faizle işe girilince geri ödeniyor. Buna rağmen böyle yüksek bir oran söz konusu...

Üniversiteye başladıktan sonra ana bölümünü ve özellikle de yan bölümünü değiştirmeyen oldukça az. Baştan bir bölüme ilgi duyuyorsunuz ama diyelim bir yıl sonra bu bölümün size göre olmadığını anlayıp, değiştirmeye yönelebiliyorsunuz. İlk bir yıl içinde karar vermek aslında hızlı karar vermek oluyor çünkü ancak birkaç yıl sonra okuduğu bölümün kendisine göre olmadığını anlayanlar var. Bu durum özellikle tarih bölümünde ortaya çıkıyormuş. Bu bölüm üç değil dört yıl. İlk yılki öğrencileri uyarıyorlar; bu bölümün size göre olmadığına karar verirsiniz, bu bir felaket değildir, ama çok geç kalmayın. Dördüncü sınıfa gelince, “hayır, bu bölümü yapamayacağım” demek epeyce geç oluyor!

Yan bölümler için değiştirmek neredeyse kural durumunda ve yan bölümü değiştirmek görece daha kolay...

Önceki Diplom eğitiminde esas bölümün yanında

birisi büyük ikisi küçük üç yan bölüm almanız gerekiyordu. Lisans eğitiminde ise sadece bir büyük yan bölüm alıyorsunuz. (Büyük yan bölüm demek, bu bölümden en az beş ders alıp geçmeniz demek.)

Başlangıçta ana bölümüm felsefe, yan bölüm tarih idi ama fazla sürmeden yan bölümü değiştirip etnolojiye geçtim. Yalnız burada sekiz ders almanız gerekiyor, ama olsun. İkisini aldım ve geçtim.

Tarihte şöyle bir sorun var. Almancayı sonradan öğrenmiş birisi olarak –eskisine göre epeyce azalmış olmakla birlikte- yazım hatalarım var. Eskiden bu eksikliği birikim ve zekayla kapatabiliyordum. Dildeki eksiklik nedeniyle biraz not kırılsa bile, geçiyordum. Tarihte bu mümkün değil çünkü soru sormak, çıkarsama yapmak yok; neyse o, öğreneceksin, o kadar!

İlkçağ tarihinde Atina ve Sparta okutulur. Atina kölecilik döneminin demokrasisi, Sparta oligarşisi sayılır. Atina’da kadınların neredeyse hiç hakkı yokken, Sparta’da kadınlar eşit durumdadır. Bu neden böyledir, cevap yok; merak eden de yok.

Cevabı o yılların Atina kökenli filozofu Aristoteles vermiş: Savaşın toplum yaşamında büyük yer tuttuğu durumda –Sparta böyle bir toplumdur- kadınların konumu daha iyidir, çünkü erkek sürekli savaşta ya da askeri eğitindedir; günlük işleri yürütmek tümüyle kadınlara dü-

şer. Atina kadını evden nadiren çıkarken, Sparta kadını sürekli dışarıdadır. Atina’da kadının erkeğin bulunduğu yerde konuşmaması kuraldır; Sparta’da ise kadın toplumsal hayatın her alanında vardır, tartışmalara da katılır.

Toplumda günlük hayatın idaresi kadının elinde ise, gerekli haklara sahip olmaması mümkün değildir.

Aristoteles Atinalı kadının durumunu savunur ama iki kent devleti arasındaki farklılığın nedenini de açıklar.

Atina daha demokratik, Sparta ise çok sert kuralları olan bir toplumdur ve tarihteki ilk komünizm örneği bile sayılır. Köleler kişisel mülk altında değildir, köle olmayan vatandaşların tümüne aittir (kolektif mülkiyet). Gelir farklılıkları azdır. Erkek çocuk yedi yaşından sonra aileden alınır ve ayrı olarak yetiştirilir. Burada söz konusu olan sadece savaşçı yetiştirmek değildir, o savaşın ahlakını da yerleştirmektir. Milattan önce 500 yıllarının savaş koşulları gereğince savaş erkek işidir, Sparta’da buna rağmen kadınlar eşittir. Mesela, Atinalı kadının miras hakkı yokken, Sparta’da eşit hak vardır.

Tarihçi, neden böyledir, diye kafa yormaz.

Etnolojiye geçtikten sonra “Neden baştan bu bölümü almadım?..” diye kendime sormadım değil. Etnolojinin temel konusu kültür, kültürün çok sayıda veçhesi denilebilir. Aynı zamanda pratiğe dayanan bir bilim dalı; gözlem

ve kanıt önemli...

Bu nedenle de yıllarca doğa bilimlerinin etkisinden kurtulmak için mücadele etmiş...

19. yüzyılın sonunda Morgan'ın tümüyle doğa bilimlerinin yöntemlerini kullanarak ilkel toplumlardaki akrabalık ilişkilerini yorumlaması, Engels'in bu yorumu alıp genişleterek yine aynı temelde insanların ilk dönemlerinin "tarihsel materyalist" yorumunu yapması ve bu yorumun sonraki yıllarda nasıl aşıldığını öğrenmek özellikle ilginçti. Bunu biliyordum ama daha ayrıntılı öğrenmek önemliydi.

Nisanda başlayacak önümüzdeki yarı yılda iki ders almaya niyetliyim. Felsefe bölümünde bitirmeye yaklaştım ama bu dönem bana uygun ders yok. Bu nedenle Latin Amerika Etnolojisi ile Yapısalcılığın Tarihi'ni alacağım.

İlki, eski Latin Amerika uygarlıkları (Maya, Aztek, İnka) ve bunların bugünkü uzantılarını konu alıyor. Latin Amerika'daki sol hükûmetlerin işçi sınıfına değil de yerliler denilen sayıca az olmayan ama yıllardan beri toplumun kenarına itilmiş kesimlere dayandığını biliyordum, ama bu kadar. Mayaların tarihine biraz bakayım dedim; Meksika'nın Chiapas bölgesinde kurulmuşlar ve burası 1990'lı yıllardaki Zapatista isyanının bölgesi. Zapatistaların yerli denilen halka dayandığını biliyordum ama bunun kökeninin Mayalara kadar gittiğini hiç düşünmemiştim.

Benzer bir durum Bolivya'da da var. Morales iktidarı da esas olarak yerlilere dayanıyor; Aztek mi, İnka mı, henüz bilmiyorum.

Vay be, tarihe bak!

Aslında niyetim politik etnoloji dersini almaktı ama bu dönem verilmiyor.

Engels'e göre sınıflar ortaya çıkınca, devlet de ortaya çıkar. Sınıfların ortaya çıkması ise, üretici güçlerin gelişmesiyle ilgilidir. Herkesin yoğun çalışmak zorunda olmadığı, nüfusun bir kesiminin üretim yapmak için çalışmadan da başkalarının çalışmasıyla yaşayabildiği zaman devlet ortaya çıkar. Bunun için de üretici güçlerin belirli bir gelişmişlik düzeyine ulaşmış olması gerekiyor; diye öğrenmiştik. Eskiden bilinen de buydu; biz de yıllarca böyle öğrendik ama çok değişmiş...

Amazon ormanlarında dış dünyayla bağlantısı olmamış kabileler bulduklarında hayatları incelenmiş. Günlük geçimlerini temin için 2-4 saat çalışmaları yetiyormuş. Buna rağmen toplumda sınıflaşma yok, servet farklılığı da yok. Daha fazla çalışıp biriktiren bunu düzenli olarak harcamak zorunda, bunun da yolu büyük festivaller. Burada daha zengin olanlar fazla varlıklarını bütün topluma ziyafet çekerek harcıyorlar. Bunun getirdiği prestij var, ama maddi getirisi yok. Bu insanlar geriye kalan zamanda ne yapıyorlar diye sorulursa, içinde yaşadıkları

ormanı uzman bir botanikçiden daha iyi tanıyorlar.

Epeyce ilginç ve uzun bir konu ama uzun lafın kısası; Ailenin Devletin ve Özel Mülkiyetin Kökeni kitabında Engels, insanlığın gelişmesinin sadece bir yolunu anlatmıştır; bu yol genelleştirilemez.

İnsanın evrimini atası maymundan ayıran kromozomlar değil, kültürel gelişmesidir.

Aynı maddi koşulların birbirinden çok farklı kültürlerle varolması tarihsel materyalizmin anlayamadığı bir konudur. 20. yüzyılın başlarında komünistlerin faşizmi anlamakta zorlanmaları ve yanlış tahliller yapmalarının nedeni de bu değil midir?

Alt yapı aynı; tekelci kapitalizm, ama üst yapı küçük olmayan oranda farklı olabiliyor. Neyse, burada bitireyim yoksa konudan konuya derken yazının sonu gelmeyecek...

26.02.2016